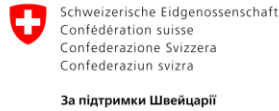

Проект редакції
_____2025 року

СТРАТЕГІЯ
розвитку Тернопільської області
на 2021-2027 роки

Тернопіль - 2025

Цей документ розроблено Робочою групою з актуалізації Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки та розроблення проєкту плану заходів з її реалізації у 2024-2027 роках за участі експертів проєкту міжнародної технічної допомоги «Згуртованість та регіональний розвиток України, UCORD», що фінансується Урядом Швейцарської Конфедерації через Швейцарську агенцію з розвитку та співробітництва Міністерства закордонних справ Швейцарської Конфедерації (SDC). Зміст цього документу не обов'язково відображає погляди Уряду Швейцарської Конфедерації.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
1. ТЕНДЕНЦІЇ ТА ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ	12
1.1. ГЕОГРАФІЧНЕ РОЗТАШУВАННЯ, СУМІЖНІ ТЕРИТОРІЇ	12
1.2. ЛАНДШАФТНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕЛЬЄФУ, ХАРАКТЕРИСТИКА ҐРУНТІВ ТА ГІДРОЛОГІЯ	13
<i>Рельєф і ландшафти</i>	13
<i>Характеристика ґрунтів</i>	14
1.3. ПРИРОДНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ, КЛІМАТИЧНІ УМОВИ	15
<i>Клімат</i>	15
<i>Природні мінеральні ресурси</i>	16
<i>Земельні ресурси</i>	18
<i>Водні ресурси</i>	19
<i>Лісові ресурси</i>	19
1.4. АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ПОДІЛ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ	21
1.5. БЮДЖЕТНА СФЕРА	23
<i>Податкові платежі Тернопільської області до державного бюджету</i>	23
<i>Доходи місцевих бюджетів</i>	25
<i>Видатки місцевих бюджетів</i>	31
<i>Фінансування обласних цільових програм у 2018-2024 роках</i>	34
1.6. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЯГНЕННЯ ПРОГНОЗОВАНИХ ІНДИКАТОРІВ ДІЮЧОЇ СТРАТЕГІЇ	36
1.7. ДЕМОГРАФІЧНА СИТУАЦІЯ, РИНОК ПРАЦІ	39
1.8. ГЕНДЕРНИЙ ПРОФІЛЬ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ	45
1.9. ЛЮДСЬКИЙ РОЗВИТОК	46
<i>Розвиток освіти</i>	46
<i>Охорона здоров'я</i>	60
<i>Культура</i>	67
<i>Фізична культура та спорт</i>	71
<i>Соціальний захист</i>	72
<i>Молодіжна політика, утвердження української національної та громадянської ідентичності, розвиток громадянського суспільства</i>	75
1.10. ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА	77
1.11. ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ОБЛАСТІ	78
<i>Стратегічне планування в регіоні</i>	78
<i>Просторове планування</i>	80
<i>Роль обласного центру у соціально-економічному розвитку області</i>	81
1.12. ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТА ПІДПРИЄМНИЦТВО	85
<i>Тренди та структура регіональної економіки</i>	85
<i>Зовнішньоекономічна діяльність</i>	89
<i>Сільське господарство</i>	93
<i>Промисловий потенціал</i>	97
<i>Будівництво</i>	101
<i>Енергетика</i>	104
<i>Підприємництво</i>	107
<i>Інвестиційна привабливість та інвестиції в економіку регіону</i>	109
<i>Дослідження, технології, інновації</i>	113
1.13. ВИДИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ЩО ВОЛОДІЮТЬ ІННОВАЦІЙНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ	115
1.14. ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ.....	117
1.15. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО	121
1.16. РОЗВИТОК ІНФРАСТРУКТУРИ.....	124
<i>Транспортно-логістична інфраструктура</i>	124
<i>Інфраструктура зв'язку та цифровізація</i>	130
<i>Адміністративні послуги</i>	132

	1.17. Житлово-комунальне господарство	134
	Водопровідно-каналізаційне господарство	134
	Теплопостачання	135
	Житловий фонд	136
	Поводження з побутовими відходами	137
	1.18. Екологічний стан області	139
	Стан атмосферного повітря	139
	Екологічна ситуація у галузі водокористування	141
	Екологічний стан ґрунтів	142
	Поводження з відходами	143
	Природні об'єкти та збереження біорізноманіття	144
	1.19. ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ І ТЕРИТОРІЙ ОБЛАСТІ ВІД НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ ТЕХНОГЕННОГО, ПРИРОДНОГО ТА ВІЙСЬКОВОГО ХАРАКТЕРУ	151
	Громадська безпека та правопорядок	152
	Оповіщення населення	152
	2. SWOT-АНАЛІЗ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ	154
	Матриця SWOT-аналізу	154
	Порівняльні переваги	158
	Виклики	159
	Ризики	160
3. РОКУ	СЦЕНАРІЇ РОЗВИТКУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ НА ПЕРІОД ДО 2027	165
	Передумови формування сценаріїв	165
	Песимістичний сценарій	168
	Інерційний сценарій	169
	Оптимістичний (проактивний) сценарій	170
4. ОБЛАСТІ	СТРАТЕГІЧНЕ БАЧЕННЯ ТА МІСІЯ РОЗВИТКУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ	172
	5. СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ, ОПЕРАТИВНІ ЦІЛІ ТА ЗАВДАННЯ	173
	СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 1. Розвиток людського капіталу та підвищення якості життя мешканців	175
	Оперативна ціль 1.1. Підвищення якості послуг сфери охорони здоров'я, реабілітації, фізичного та ментального відновлення"	176
	Оперативна ціль 1.2. Розвиток освітнього та культурного потенціалу	178
	Оперативна ціль 1.3. Забезпечення доступності соціальних, адміністративних послуг та розбудова інклюзивного середовища	181
	Оперативна ціль 1.4. Розвиток сектору безпеки та цивільного захисту	183
	СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 2. Підвищення конкурентоспроможності регіону та зміцнення спроможності громад	185
	Оперативна ціль 2.1. Розвиток смарт-спеціалізації регіону	186
	Оперативна ціль 2.2. Стимулювання розвитку економіки сільських територій ...	187
	Оперативна ціль 2.3. Залучення інвестицій та розвиток підприємництва територіальних громад, розвиток багаторівневого врядування	189
	Оперативна ціль 2.4. Розвиток туристичної індустрії	191
	Оперативна ціль 2.5. Оновлення системи підготовки кадрів у відповідності до потреб регіональної економіки	193
	Оперативна ціль 2.6. Розвиток дорожньо-транспортної, логістичної та цифрової інфраструктури	194
	СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 3. ЗАХИСТ ДОВКІЛЛЯ ТА СТАЛА ЕНЕРГЕТИКА	196
	Оперативна ціль 3.1. Створення комфортного та дружнього до довкілля простору регіону	196
	Оперативна ціль 3.2. Організація оптимальної регіональної системи збалансованого природокористування та охорони довкілля	198
	Оперативна ціль 3.3. Енергонезалежність та енергоефективність регіону	201

6.	СИСТЕМА	МОНІТОРИНГУ	ТА	ОЦІНЮВАННЯ	РЕАЛІЗАЦІЇ	
СТРАТЕГІЇ	.....					204
6.1.	МОНІТОРИНГ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ І ВИКОНАННЯ ПЛАНУ ЗАХОДІВ.....					204
6.2.	ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ТА ВИКОНАННЯ ПЛАНУ ЗАХОДІВ					205
7.	УЗГОДЖЕНІСТЬ	СТРАТЕГІЇ	З	ПРОГРАМНИМИ	ДОКУМЕНТАМИ	
ОСНОВНИМИ	АСПЕКТАМИ РОЗВИТКУ ОБЛАСТІ					221

Перелік скорочень

JRC – Об'єднаний дослідницький центр Європейської Комісії
APP – агенція регіонального розвитку
ВАТ – відкрите акціонерне товариство
ВВП – валовий внутрішній продукт
ВДВ – валова додана вартість
ВЕД – вид економічної діяльності
ВЕС – вітроелектростанція
ВДЕ – відновлюване джерело енергії
ВРП – валовий регіональний продукт
ВПО – внутрішньо переміщені особи
ДНЗ – дошкільний навчальний заклад
ЗАТ – закрите акціонерне товариство
ІГС – інститут громадянського суспільства
ІП – індустріальний парк
ІРЦ – інклюзивно-ресурсні центри
КЗ – комунальний заклад
КМУ – Кабінет Міністрів України
КП – комунальне підприємство
МТД - міжнародна технічна допомога
МСП - мале та середнє підприємництво
НКП - некомерційне комунальне підприємство
НКС – нематеріальна культурна спадщина
ОМС - орган місцевого самоврядування
ОСББ – об'єднання співвласників багатоквартирних будинків
ОСГ – особисте селянське господарство
ОТГ – об'єднана територіальна громада
ОШ – опорна школа
ПДФО – податок на доходи фізичних осіб
ПІІ – прямі іноземні інвестиції
РДА – районна державна адміністрація
СЕО – стратегічна екологічна оцінка
СПД – суб'єкт підприємницької діяльності
Стратегія – Стратегія розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки
ТЕЦ – теплоелектроцентрально
ТзОВ – товариство з обмеженою відповідальністю
ТПВ - тверді побутові відходи
ФАП - Фельдшерсько – акушерський пункт
ФОП – фізична особа-підприємець
ЦНАП – центр надання адміністративних послуг

ВСТУП

Стратегія розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки (далі – Стратегія), яка розроблялась впродовж 2019-2020 рр., вбачала завдання і перспективи розвитку Тернопільщини у підвищення ролі місцевого самоврядування, територіальних громад у стратегічному плануванні та реалізації проектів розвитку, та побудована на засадах співпраці органів місцевого самоврядування обласного, районного та первинного рівня, їх взаємодії з органами виконавчої влади, бізнес-середовищем, громадськістю, що створює нові можливості для соціального та економічного розвитку територіальних громад та регіону загалом. Реалізація Стратегії у 2021-2023 роках дозволила у значній мірі досягнути поставлених цілей навіть попри суттєві обмеження, зумовлені пандемією COVID-19.

Цей документ є оновленою редакцією Стратегії у відповідь на нормативні вимоги, зміни зовнішнього та внутрішнього середовища регіону, основними з яких є наступні:

- відбулось оновлення Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки (затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 13 серпня 2024 р. № 940 “Про внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки”). Оновлений документ містить низку новацій щодо визначення пріоритетів розвитку регіонів та територій, що вимагає їх врахування у регіональній стратегії;

- розпочалась повномасштабна війна Російської Федерації проти України, що суттєво вплинула на всі сфери життєдіяльності регіону (зміни в структурі населення – прибуття понад 75 тис. ВПО, виїзд місцевого населення закордон, порушення стійкості економіки регіону через втрату традиційних зв'язків та ринків збуту, появу нових релокованих підприємств, зростання навантаження на дорожньо-транспортну інфраструктуру через вимушену переорієнтацію транспортно-логістичних потоків в бік західного кордону) та обумовила необхідність зростання уваги до підвищення безпеки та стійкості регіону;

- Україна набула статусу кандидата у члени ЄС, відбувається поглиблення ступеня виконання положень Угоди про асоціацію між Україною і ЄС та її державами-членами;

- запроваджено нові підходи до стратегічного планування та фінансування регіонального розвитку, що відкриває нові можливості для реалізації ініціатив різного рівня та одночасно вимагає забезпечення спроможності ОМС, регіональних та місцевих інституцій, організацій громадянського суспільства залучати та ефективно використовувати ресурси;

- відбулись зміни адміністративно-територіального устрою регіону, які безпосередньо впливають на процеси управління розвитком територій області та вимагають їх врахування в процесі стратегічного планування тощо.

Ці та інші виклики слугували передумовою актуалізації стратегічного бачення розвитку регіону, а також коригування стратегічних та оперативних цілей розвитку Тернопільської області, обґрунтування пріоритетних завдань, які повинні стати точками консолідації зусиль та ресурсів усіх суб'єктів регіонального та місцевого розвитку в середньостроковій перспективі.

Стратегія розроблена на підставі Закону «Про засади державної регіональної політики» (із змінами), Указу Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу реалізації зазначених стратегій і планів заходів та Порядку підготовки та надання висновку про відповідність проектів регіональних стратегій розвитку, планів заходів з їх реалізації та змін до них встановленим вимогам щодо їх підготовки, стратегічним цілям і пріоритетам, визначеним Державною стратегією регіонального розвитку України, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 04.08.2023 р.

№ 816 та Методики розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації, затвердженої наказом Міністерства розвитку громад та територій України від 31.03.2016 №79 (із змінами), Порядку здійснення моніторингу та проведення оцінювання реалізації державної регіональної політики, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 15.03.2024 № 305.

Розроблення документу відбувалося з дотриманням принципів управління, орієнтованого на результат, відкритості, інклюзії та гендерно орієнтованого врядування, збереження прав людини та екологічної безпеки, а також із застосуванням територіально-орієнтованого підходу.

Процес стратегічного планування розвитку області проходив у відкритому і прозорому форматі, що дозволяло брати участь усім охочим та зацікавленим особам. До розробки Стратегії були залучені ключові суб'єкти регіонального розвитку, зокрема представники бізнесу, освіти, науки, громадських організацій, регіональних інституцій розвитку, а також органи місцевої влади. Для врахування різноманітних інтересів, досягнення загального розуміння та підтримки напрямів Стратегії, обласна державна адміністрація вибудувала партнерські відносини з громадськими організаціями, місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, приватним сектором і науковими установами. Таким чином, цей стратегічний документ став спільним результатом усіх учасників процесу, забезпечуючи суспільну підтримку для впровадження заходів та проєктів, передбачених Стратегією.

Для забезпечення сталого економічного розвитку регіону та зміцнення його конкурентоспроможності в процесі стратегічного планування була використана методика смарт-спеціалізації для визначення пріоритетних напрямів економічної діяльності. Визначення смарт-спеціалізації здійснювалося на основі таких принципів, як концентрація знань, орієнтація на інновації, відкритість, паритетність, координація, доповнюваність, диверсифікація та вузька спеціалізація. Процес ідентифікації пріоритетів і розробки заходів для розвитку регіональної смарт-спеціалізації включав активну участь широкого кола науковців, представників бізнесу, громадськості, органів місцевого самоврядування, зокрема депутатського корпусу області. Зокрема проведено низку засідань робочої групи з розроблення компоненту смарт-спеціалізації в рамках підготовки проєктів Стратегії розвитку Тернопільської області на період до 2027 року та плану заходів з її реалізації у 2021-2023 роках за напрямками: світлотехнічна, молочна галузь, виробництво нішевої та органічної продукції. В рамках даних заходів залучено понад 50 учасників, експертну допомогу надано Об'єднаним дослідницьким центром Європейської Комісії (Joint Research Centre, JRC), експерт Юргіта Петраускієне (Литва). Згідно аналізу економічного та інноваційного потенціалу Тернопільської області, проведеного під егідою JRC, та у відповідності до методології ЄС у Стратегії визначено перелік видів економічної діяльності з високим економічним, інноваційним і трудовим потенціалом. Для проведення аналізу також було використано дані Державної служби статистики України та Міністерства економіки України. Визначення напрямків смарт-спеціалізації відповідає вимогам чинного законодавства, а саме наказу Міністерства економіки України від 10.06.2024 №14563 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо застосування смарт-спеціалізації на регіональному рівні».

Документ пройшов процедуру стратегічної екологічної оцінки (CEO) згідно з рекомендаціями, затвердженими наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 10.08.2018 № 296 «Про затвердження Методичних рекомендацій із здійснення стратегічної екологічної оцінки документів державного планування» (із змінами). Згідно зі звітом про CEO, Стратегія враховує принципи екологічної збалансованості Тернопільської області та спрямована на зменшення антропогенного впливу на довкілля. Моніторинг наслідків реалізації Стратегії для

довкілля та здоров'я населення, передбачений у звіті про CEO, виступає інструментом впровадження пріоритетних заходів, ефективною формою контролю та важливою умовою сталого розвитку Тернопільської області.

Етапи актуалізації Стратегії:

1. *Організаційний етап.* У липні 2024 року Тернопільською обласною військовою адміністрацією розпочато актуалізацію Стратегії та утворено Робочу групу з актуалізації Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки та розроблення проєкту Плану заходів з її реалізації у 2024-2027 роках (далі – Робоча група), до складу якої включено 23 представники наукової спільноти, 19 представників інститутів громадянського суспільства, 12 представників бізнес-спільнот, 9 представників міжнародних донорських програм і проєктів, 28 представників органів місцевого самоврядування, представники АРР. Для цілей стратегічного планування було визначено, що Робоча група – робочий орган, створений для організації та підготовки пропозицій з актуалізації Стратегії регіонального розвитку Тернопільської області на 2021 – 2027 роки та розробки проєкту Плану заходів з її реалізації у 2024-2027 роках. Саме на засіданнях Робочої групи презентуються, обговорюються усі напрями роботи та ухвалюються відповідні рішення, а робочі матеріали та напрацювання оприлюднюються на офіційному веб-сайті Тернопільської обласної військової адміністрації та Тернопільської обласної ради, ЗМІ для ознайомлення широкого кола зацікавлених осіб та громадськості.

2. *Аналітичний етап.* Включав оцінку тенденцій соціально-економічного розвитку Тернопільської області, виявлення основних проблем, конкурентних переваг та стримуючих факторів розвитку.

2.1. Проведення соціально-економічного аналізу. Процес аналізу включав дві ключових фази:

- *кабінетне дослідження* усіх секторів життєдіяльності області з акцентом на зміни, які відбулись впродовж 2019-2024 років. Соціально-економічний аналіз базується на інформації від профільних департаментів, управлінь та територіальних громад, дослідженні статистичних та публічних джерел даних, опрацьованих результатів проведених фокус груп та засідань робочої групи за напрямками;

- *опитування мешканців регіону, ВПО, представників бізнесу* щодо визначення слабких сторін регіону та його конкурентних переваг, що матимуть найбільше значення у стратегічній перспективі розвитку (тривали впродовж жовтня-листопада 2024 року). Дослідження думки представників громадськості, бізнесових кіл стало обов'язковим елементом аналізу середовища в процесі стратегічного планування.

2.2. Визначення смарт-спеціалізації регіону. На основі соціально-економічного аналізу, SWOT-аналізу, глибинних досліджень інноваційного потенціалу окремих секторів економіки та результатів обговорень із представниками бізнесу, наукових і освітніх кіл у рамках методології підприємницького відкриття було визначено види економічної діяльності, які здатні сформувати смарт-спеціалізацію регіону. Ці напрями сприятимуть підвищенню ефективності економіки області. На основі обраних напрямків, які можуть бути конкурентоспроможними на національному та міжнародному рівнях, Робоча група сформулювала стратегічні цілі, оперативні завдання та пріоритети, враховуючи визначену смарт-спеціалізацію.

2.3. SWOT-аналіз. SWOT-аналіз став ключовим інструментом ідентифікації сильних і слабких сторін регіону, а також можливостей і зовнішніх загроз для його розвитку. На основі цього аналізу було створено SWOT-матрицю, яка дозволила визначити конкурентні переваги області та оцінити ризики. Ця інформація стала основою для подальшого стратегічного планування.

Рис. 1. Структура аналітичного етапу розроблення Стратегії

Зібрана інформація зводилась до єдиного документу, який відображає консолідовану думку представників органів місцевого самоврядування, ділових кіл і громадськості області. Передбачав три підетапи.

1. *Актуалізація дерева цілей та завдань Стратегії, формування системи моніторингу реалізації.*

3.1. Визначення місії та стратегічного бачення. На цьому етапі Робоча група сформулювала стратегічне бачення розвитку регіону, яке відображає бажаний стан соціально-економічної системи у майбутньому, що стане результатом реалізації Стратегії, і є фундаментом для формування конкретних заходів і проєктів.

3.2. Формування стратегічних та оперативних цілей, завдань для їх досягнення. На засіданнях Робочої групи шляхом консенсусу визначалися пріоритети розвитку області, базовані на аналізі її переваг, ресурсів і можливостей. Ці пріоритети стали основою для стратегічного бачення майбутнього регіону. Для кожного пріоритету розроблялися стратегічні цілі, які деталізувалися у вигляді оперативних цілей нижчого рівня, а також завдань.

На цьому етапі розпочинався процес розробки Плану заходів із реалізації Стратегії, який базувався на стратегічних та оперативних цілях. Для кожної оперативної цілі створювався перелік проєктів, що включав опис необхідних заходів, очікуваних результатів, відповідальних виконавців та співвиконавців, строки виконання, обсяги прогнозованого фінансування і потенційні джерела коштів.

3.3. Визначення потенційних результатів за кожним завданням, формування системи моніторингу та індикаторів оцінки ефективності впровадження Стратегії. Моніторинг та оцінка ефективності реалізації Стратегії є завершальним етапом її розробки і виконується протягом усього періоду впровадження. Для цього було ідентифіковано потенційні результати за кожним завданням, створена система індикаторів, яка дозволяє оцінювати як виконання окремих завдань, так і відповідність їх стратегічним цілям. Система моніторингу передбачає багаторівневу модель індикаторів, яка охоплює всі аспекти виконання Стратегії. Вона є ключовим інструментом для контролю, оцінки прогресу і забезпечення коригувальних заходів у разі необхідності.

Рис. 2. Структура етапу цілепокладання Стратегії

4. *Проведення стратегічної екологічної оцінки (CEO).* Стратегічна екологічна оцінка є інструментом для передбачення та мінімізації можливих негативних екологічних впливів, які можуть виникнути в результаті впровадження Стратегії. Цей процес є системним аналізом впливу на довкілля, що охоплює всі запропоновані проєкти стратегічного характеру. На основі отриманих результатів CEO Стратегія доопрацьовується з урахуванням наданих зауважень та рекомендацій, що забезпечує її екологічну збалансованість.

5. *Громадське обговорення та ухвалення Стратегії.* Після завершення розробки Стратегії Робоча група ініціює громадське обговорення, під час якого залучаються різні зацікавлені сторони для аналізу документа та внесення пропозицій. На основі результатів обговорення Стратегія доопрацьовується та подається на розгляд обласної ради. Після затвердження вона стає офіційною політикою регіонального розвитку.

За період роботи щодо актуалізації Стратегії проведено 27 заходів (засідань), в яких прийняли участь: управлінці органів виконавчої влади, управлінці органів місцевого самоврядування, представники АРР, науковці та експерти у різних галузях, представники ЗВО, представники бізнесу та об'єднань громадських організацій, представники донорських організацій та програм. Серед основних заходів:

- З 13 по 24 вересня 2024 відбулись 19 засідань тематичних експертних груп, під час яких було обговорено пропозиції до актуалізованої Стратегії відповідно до галузевого спрямування.
- 16 жовтня 2024 начальником обласної військової адміністрації представлено пріоритетні напрямки розвитку Тернопільщини до 2027 року у контексті початку роботи над актуалізацією Стратегії.
- З 05 листопада 2024 до 20 листопада 2024 проведено опитування представників бізнесу, мешканців та ВПО щодо пріоритетів регіонального розвитку до 2027 року, аби залучити до актуалізації широке коло зацікавлених осіб та врахувати інтереси бізнесу та громадськості.
- 22 листопада 2024 у змішаному форматі (офлайн, онлайн) проведено засідання Робочої групи з актуалізації Стратегії за участю 167 учасників. В ході засідання разом з галузевими експертами та представниками ОМС обговорили: результати реалізації Стратегії області у 2021-2023 роках, сучасні виклики, пріоритети оновленої Державної стратегії регіонального розвитку, соціально-економічні тенденції останніх років, як змінилися сильні та слабкі сторони Тернопільщини, а також дискутували про актуальні цілі регіонального розвитку. Учасники засідання - експерти, управлінці, представники АРР, донорських організацій і програм, районів та громад, громадських організацій висловлювали думку щодо актуальності оновлення обласного стратегічного документу, необхідності закріплення в новій стратегії пріоритетів роботи в умовах повномасштабного вторгнення РФ, а також врахування євроінтеграційного поступу нашої держави.
- 12-13 грудня 2024 року відбулись три засідання учасників Робочої групи за напрямками «Розвиток людського капіталу та підвищення якості життя населення», «Підвищення конкурентоспроможності регіону», «Захист довкілля та стала енергетика». В межах засідань було опрацьовано стратегічне бачення регіону, обговорено пропозиції щодо актуалізації стратегічних та оперативних цілей розвитку регіону, сформовано перелік завдань та потенційних результатів, на досягнення яких спрямовані відповідні операційні цілі. Взяли участь 105 осіб.
- 23 грудня 2024 року відбулось онлайн засідання керівного складу Робочої групи. В межах засідання було презентовано та погоджено з урахуванням озвучених пропозицій дерево цілей Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки, визначено критерії відбору проєктних ідей та оголошено про збір проєктних ідей до проєкту плану заходів з реалізації у 2024-2027 роках Стратегії, який триватиме з 27 грудня 2024 року по 27 січня 2025 року. Взяли участь 27 осіб.
- З 23 по 24 січня 2025 року проведено три стратегічні сесії в кожному з районів області за участі членів Робочої групи, представників районних державних адміністрацій та районних рад, територіальних громад, організацій громадянського суспільства, АРР, громадських активістів. Загальна кількість учасників стратегічних сесій – понад 100 осіб. В рамках стратегічних сесій синхронізувалися два важливих процеси – обговорення стратегічних пріоритетів та завдань, а також напрацювання проєктних ідей до Плану заходів з реалізації Стратегії у 2024-2027 роках.
- 14 січня - 31 січня 2025 року проведено громадське обговорення проєкту Стратегії, в ході якого отримано відгуки щодо проєкту Стратегії від центральних та регіональних органів влади, представників інститутів громадянського суспільства, асоціацій, експертів та науковців, донорських програм та проєктів.
- лютий 2025 року: проєкт Стратегії опрацьовано в ході роботи постійних депутатських комісій Тернопільської обласної ради. SEO проєкту Стратегії було проведено з 14 січня 2025 до 12 лютого 2025 року.

1. ТЕНДЕНЦІЇ ТА ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

1.1. Географічне розташування, суміжні території

Тернопільська область знаходиться у західній частині України. Площа області – 13,8 тис.кв.км, що становить 2,3% від території держави. Протяжність із півночі на південь – 195 км, із заходу на схід – 129 км.

Область межує з Рівненською, Чернівецькою, Львівською, Івано-Франківською, Хмельницькою областями.

Тернопільська область має зручне транспортно-географічне розташування: знаходиться у центрі Західної України на перетині міжнародних магістралей. Відстань від м. Тернопіль до столиці, м. Київ – 470 км, до кордону з Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією – від 220 до 350 км. Через область проходять залізничні та автомобільні міжнародні транспортні коридори у напрямках Берлін-Одеса та Балтійське-Чорне море. Це створює можливості для вигідного розташування логістичних центрів, оптових ринків, транспортних компаній.

Рис. 1.1.1. Географічне розташування Тернопільської області

Відстань від м. Тернопіль до 10 найбільших міст України складає: до м. Харків – 769 км напрямом і 914 км автошляхами; до м. Дніпропетровськ – 692 і 807 км відповідно; до м. Одеса – 505 і 668 км; до м. Донецьк – 897 і 1056 км; до м. Запоріжжя – 715 і 855 км; до м. Львів – 117 і 127 км; до м. Кривий Ріг – 591 і 682 км; до м. Миколаїв – 544 і 664 км; до м. Маріуполь – 906 і 1092 км.

1.2. Ландшафтні особливості рельєфу, характеристика ґрунтів та гідрологія

Рельєф і ландшафти

Тернопільська область займає західну частину Подільської височини, яка відзначається рівнинністю поверхні та значними абсолютними висотами. Середня висота області 362 м над рівнем моря, максимальна - 443 м над рівнем моря (біля м. Бережани), а мінімальна - 116 м над рівнем моря (при впадінні р. Збруч у р. Дністер). Загалом поверхня області має суцільний нахил з півночі на південь, від так званих Кременецьких гір до річки Дністер.

Рівнинність найбільш властива центральній частині області, замкнутій у багатокутнику приблизно між містами Зборів - Тернопіль - Гримаїлів - Хоростків - Бучач - Зборів. На цій території поверхня дуже мало розчленована, особливо на межиріччях Стрипи та Серету, Серету й Гнилої, Серету та Гнізни, де коливання відносних висот не перевищують 15-20 м. Цю частину області називають Тернопільським плато.

Периферійні частини Тернопільщини характеризуються значною почленованістю своїх поверхонь. Найбільш почленована західна частина в межах Бережанської, Підгаєцької, Монастириської міських, Нараївської та Саранчуківської сільських територіальних громад, яка є справжнім горбогір'ям з абсолютними висотами пагорбів понад 400 м над рівнем моря і відносними - 120-150 м. Вона має назву Опілля.

Кременецькі гори - асиметрична височина, що в декількох місцях досягає і навіть перевищує 400 м абсолютної височини. Північний схил Кременецьких гір стрімкий, місцями урвистий, сильно почленований ярами та балками і піднімається над прилеглою частиною Малого Полісся на 120-150 м, тоді як південний поступово знижується і переходить у Тернопільське плато. Умовно південною межею Кременецьких гір можна вважати долини річок Ікви та Вілії.

Придністер'я - південна периферія області. Це висока рівнина, глибоко розчленована долинами річок Дністер, Коропець, Стрипа, Джурин, Серет, Циганка, Збруч на паралельні пасма. Долини річок, врізані в плато на 120-170 м, мають скелясті, часто заліснені схили, дуже вузькі заплави і тераси, що ширшають тільки на внутрішніх вигинах меандрів. Тут формується специфічний місцевий клімат - тепліший і сухіший у долинах, ніж у межиріччях. Межа Придністер'я умовно проходить по лінії міст Бучач - Чортків - Кам'янець-Подільський (у Хмельницькій області).

Навкід с. Панасівка Залозецької селищної ради Тернопільського району до селища Гусятин область перетинає Товтровий кряж або Медобори. Він піднімається досить виразним пасмом над рівниною Тернопільського плато.

Частина території на крайньому північному сході області між Товтровим кряжем, Кременецьким горбогір'ям і межею з Хмельницькою областю має назву Авратинська височина. Цей вододіл поділяє басейни рік Горині, Південного Бугу та Збруча, загалом має плоску, злегка хвилясту поверхню і досягає середньої висоти 320 м над рівнем моря, а максимально - 375 м над рівнем моря.

У межах області сформовані чотири групи ландшафтів: Малополянські (Гаївський, Білокриницький), Кременецько-Опільські (Вороняцький, Бережанський, Монастириський), Подільські (Лановецький, Тернопільський, Гусятинський і Подільський) і Товтрові (Мильнівський, Збаразький, Красненський). У результаті антропогенної діяльності природні ландшафти у найменш зміненому вигляді збереглися на землях, зайнятих лісами та іншими лісовкритими площами (201,7 тис. га), болотами (5,9 тис. га), на відкритих землях (18,54 тис. га), площа яких становить близько 16,4 відсотка території області.

Характеристика ґрунтів

Всього в області виділено понад 250 генетичних груп та видів ґрунтів. Найбільшу площу в області займають лісостепові опідзолені ґрунти, які об'єднують такі підтипи: ясно сірі лісові, сірі лісові, темно-сірі, чорноземи опідзолені.

На лесових відкладах утворилися чорноземи глибокі та лісостепові опідзолені ґрунти (ясно-сірі, сірі, темно-сірі ґрунти та чорноземи опідзолені), на твердих карбонатних породах - перегнійно-карбонатні (рендзини), на водно-льодовикових пісках і супісках - дерново-, слабо- та середньо опідзолені ґрунти.

Дерново-підзолисті ґрунти поширені у північній частині Тернопільщини у межах Малого Полісся. Окремими острівками трапляються у північно-західних районах у прохідних долинах, у яких водно-льодовикові піски та супіски відкладені водами, що стікали від краю льодовика у долину Прадністра. Їхня загальна площа становить 0,5% території області.

Лісостепові ґрунти утворилися на лесових відкладах унаслідок накладання двох основних процесів ґрунтоутворення - підзолистого та дернового (чорноземного), різний ступінь виразу яких призвів до утворення ясно-сірих, сірих, темно-сірих опідзолених ґрунтів і чорноземів опідзолених. Ці ґрунти поширені у північній, західній і південній частинах, займають близько 72% площі області.

Перегнійно-карбонатні ґрунти поширені у північній частині області і займають понад 1,4% території. Вони утворилися на елювії-делювії крейди у Малому Поліссі та вапняків Товтрової гряди, переважно на вершинах горбів і їхніх схилах.

Лучно-чорноземні ґрунти поширені невеликими масивами в місцях розвитку чорноземів глибоких і опідзолених та приурочені до понижених елементів рельєфу.

Лучні ґрунти характерні для долин річок, балок і глибоких понижень на плато.

Лучно-болотні ґрунти поширені у заплавах річок і займають площу близько 18 тис. га. Вони сформувалися на сучасних алювіальних відкладах, переважно суглинках, в умовах надмірного зволоження, мають виразні ознаки оглеєння вже в гумусовому горизонті.

Болотні ґрунти невеликими масивами або у комплексі з іншими гідроморфними ґрунтами займають близько 1% території області.

Торфовища низинні знаходяться переважно у північній частині області (заплави Горині, Вілії та Ікви), займають площу 6,5 тис. га. Вони утворилися на найбільш понижених ділянках заплави в умовах постійного перезволоження.

За результатами агрохімічних досліджень земель Тернопільської області кислі ґрунти займають 158,2 тис. га, з них слабо кислі - 133,4 тис. га (26,8%), середньо кислі - 22,4 тис. га (4,5%), дуже сильно- та сильно кислі - 2,4 тис. га або 0,48%.

Середньозважений бал паспортизованих земель, який враховує наявність у ґрунті поживних речовин, важких металів, пестицидів та радіонуклідів, поширеність ґрунтів, їх змитість, кислотність та інші фізико-хімічні властивості, які впливають на родючість ґрунту становить по області 58. Найкращі землі у Підволочиській, Скалатській (66), Лановецькій, Борсуківській (64), Байковецькій, Білецькій, Великобірківській, Великоберезовицькій, Великоагіївській і Тернопільській територіальних громадах (62), де залягають найбагатші ґрунти області - це чорноземи глибокі малогумусні, чорноземи деградовані, чорноземи опідзолені та невелика частка темно-сірих опідзолених. У цих районах, в середньому, близько 70% ґрунтів середньої і підвищеної якості та 1% високої якості.

Найнижчі бали мають землі Монастириської, Коропецької (46), Борщівської, Іване-Пустенської, Мельнице-Подільської, Скала-Подільської(49), Підгаєцької територіальних громад (50), де переважаючими ґрунтами є ясно- та сірі опідзолені і дернові різного ступеня змитості та оглеєності. Ці землі відносяться в основному до низької та дуже низької якості.

Найбільший відсоток площ займають землі середньої якості - 229,8 тис. га (56,06%), землі високої якості - 162,2 тис. га (39,57%) і землі низької якості -

17,9 тис. га (4,36 %).

1.3. Природно-ресурсний потенціал, кліматичні умови

Клімат

Клімат Тернопільської області - помірно-континентальний із теплим літом, м'якою зимою і достатньою кількістю опадів. Він сформувався під впливом різноманітних чинників.

Циркуляція атмосфери характеризується частими вторгненнями повітряних мас Атлантики і таким же частим проходженням циклонів. Помітний вплив континентального і навіть арктичного повітря, а також антициклонів, особливо східно-європейських. Переважає західний перенос повітряних мас, що зумовлює перевагу вітрів західної чверті горизонту над вітрами східної чверті. Описана закономірність вітрового режиму спостерігається в усі пори року. Часті вторгнення повітряних мас з Атлантичного океану пом'якшують добові та річні коливання температури повітря. Активна циклонічна діяльність і термічна конвенція (у теплі пори року) сприяють тут випаданню відносно великої кількості опадів.

Середня температура найтеплішого місяця (липня) становить 18-19°C, а найхолоднішого (січня) - 4,5-5,5°C. Деяко нижчі температури січня приурочені до західних районів і понижених частин області, а найнижчі - до північних районів і найбільш піднятих ділянок центральних районів. Найвищі липневі температури характерні для південних районів, а найнижчі - для західних і найбільш піднятих ділянок центру області. Амплітуда річних коливань температури змінюється по всій області в межах 23-24 °C, що свідчить про помірну континентальність клімату області.

Вторгнення на територію області континентальних мас повітря призводить до значних коливань температури в усі пори року. Улітку температура може підніматися до +37°C, а взимку – опускатися до -34°C. Відмінності в розподілі тепла на території області мають важливе значення для особливостей розвитку сільськогосподарських культур. Особливо важливі показники суми температур за період із середньодобовими температурами, вищими від 10°C, коли складаються сприятливі умови для розвитку сільськогосподарських культур.

По області в середньому за рік випадає 520-700 мм опадів. Їх розподіл по території характеризується значною строкатістю, що зумовлено впливом висоти та форм рельєфу. Навітряні схили, особливо західні, навіть незначних підвищень місцевості, одержують більше опадів, ніж закриті долини і улоговини. Вертикальний градієнт річних сум опадів становить 55 мм на кожні 100 м підвищення. Виявляється також загальне поступове зниження річних опадів із заходу на схід і з північного заходу на південний схід, що пов'язано з загальним пониженням поверхні території і наростанням континентальності клімату в цих напрямках.

В останні десятиріччя на Тернопільщині продовжується потепління. Середня річна температура повітря підвищується за рахунок значного потепління зимового періоду та в окремі роки літнього періоду. Аналізуючи середньомісячні температури повітря теплих місяців року – липня та серпня та холодних місяців – січня та лютого, беручи до розгляду 2013-2023 роки, відмічаємо підвищення середньої температури повітря на 2-5 градуси С. Аналіз змін кількості опадів за досліджувані роки показує, що характерним для території нашої області є переважання літніх опадів над зимовими. Загалом норма опадів для Тернопільщини у холодний період року (листопад-березень) становить 183 мм, у теплий період року (квітень-жовтень) становить 449 мм.

Впродовж 2013-2023 років спостерігається незначне коливання річної кількості опадів відносно кліматичної норми. Гідрометеорологічні умови, а зокрема кількість та інтенсивність опадів є основними чинниками, що впливають на формування стоку і відповідно на виникнення небезпечних та стихійних

гідрологічних явищ на ріках. До цих явищ відносяться як гідрологічна посуха, так і високі (катастрофічні) паводки, які наносять величезних збитків. Щорічно на Тернопільщині фіксується чимало небезпечних та стихійних гідрометеорологічних явищ, збільшення їх кількості також є ознакою кліматичних змін, що відбуваються в нашому регіоні

Природні мінеральні ресурси

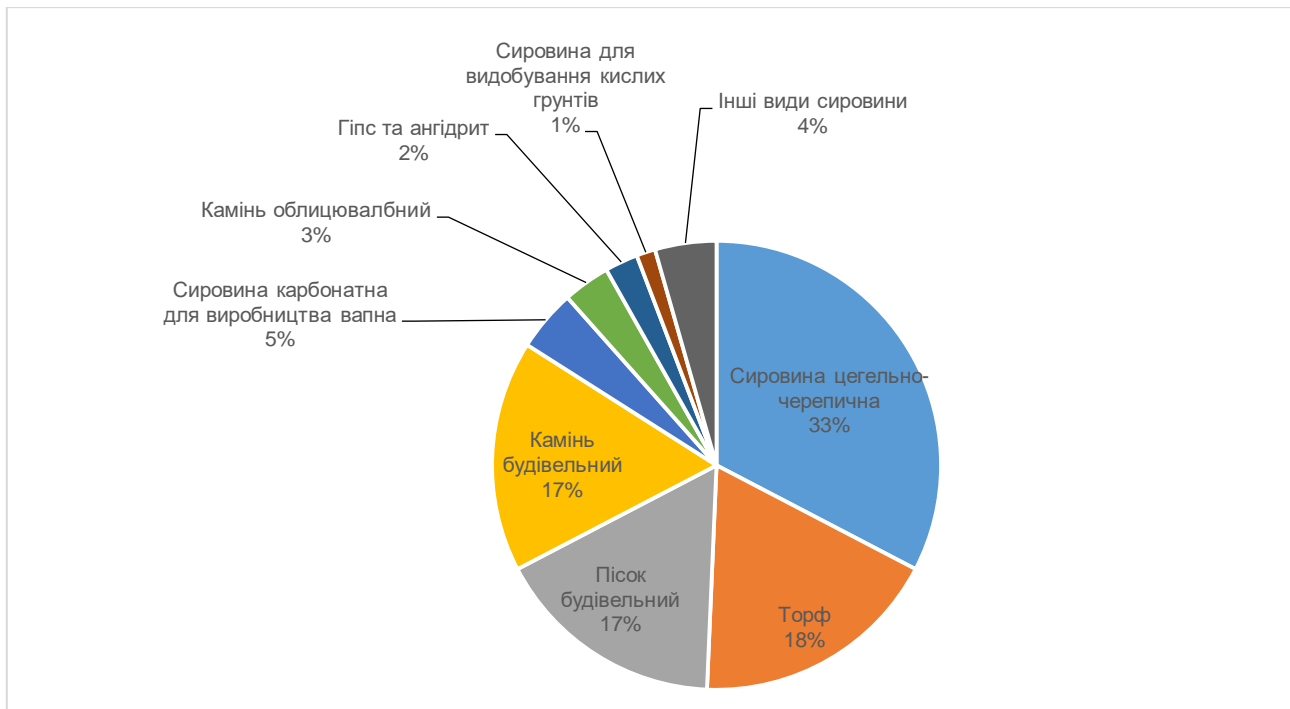
В інтегральному природно-ресурсному потенціалі Тернопільської області мінеральні ресурси стоять на п'ятому місці - після земельних, водних, лісових і природно-рекреаційних. За даними Державної служби геології та надр України в області станом на 01.01.2024 обліковується 309 родовищ (в тому числі 18 об'єктів обліку комплексних родовищ) з 18 видів різноманітних корисних копалин, з яких 106 родовищ (в тому числі 7 об'єктів обліку) розробляється.

Мінерально-сировинна база області на 16,66 % складається з родовищ корисних копалин паливно-енергетичного комплексу (торф), 72,95 % - із родовища неметалічних корисних копалин, 10,35 - родовища прісних та мінеральних вод.

Таблиця 1.3.1. Мінерально-сировинна база Тернопільської області

№ з/п	Види корисних копалин	Загальна кількість родовищ, врахованих Державним балансом корисних копалин	Родовища, що розробляються	Одиниця виміру	Балансові запаси
ГОРЮЧІ КОРИСНІ КОПАЛИНИ					
1	Торф	53	1	тис. т.	22294,12
НЕМЕТАЛІЧНІ КОРИСНІ КОПАЛИНИ					
2	Сировина для вапнування кислих ґрунтів (вапняк)	4	3	тис. т.	18233,69
3	Сировина карбонатна для кормових домішок	1	1	тис. т.	5923
4	Сировина карбонатна для цукрової промисловості	2	1	тис. т.	74224,05
5	Глини бентонітові	1	0	тис. т.	426,0
6	Сировина цементна(вапняк, глина, суглинок)	2	1	тис. т.	86576
7	Сировина карбонатна для виробництва вапна	13	8	тис. т.	145222,18
8	Гіпс та ангідрит	7	2	тис. т.	58545,3
9	Крейда будівельна	2	2	тис. т.	8990,59
10	Сировина скляна (кварцовий пісок)	1	0	тис. т.	458,0
11	Пісок будівельний	49	32	тис. куб. м	64897,55
12	Суміш піщано-гравійна	1	1	тис. куб. м	6932,33
13	Камінь облицювальний (пісковик, гіпс, травертин, пісковик рожевий)	10	7	тис. куб. м	8074,52
14	Камінь будівельний (пісковик, вапняк, доломіт)	49	31	тис. куб. м	159777,45
15	Камінь пиляний (вапняк)	2	1	тис. куб. м	3052,85
16	Сировина керамзитова (глина керамзитова)	1	0	тис. куб. м	8045,0

№ з/п	Види корисних копалин	Загальна кількість родовищ, врахованих Державним балансом корисних копалин	Родовища, що розробляються	Одиниця виміру	Балансові запаси
17	Сировина цегельно-черепична (глина, суглинок)	96	23	тис. куб. м	80358
	Всього по області:	294	114		

Рис. 1.3.1. Основні корисні копалини Тернопільської області за кількістю родовищ

Так як експлуатаційні запаси підземних мінеральних вод Тернопільської області використовуються лише на 1,97 %, то можна вважати, що всі неосвоені експлуатаційні, а також оцінені запаси, що не пройшли державну експертизу, є перспективними на подальше використання.

Державним балансом враховано 27 родовищ підземних технічних і питних вод з запасами 296,820 тис.м³/добу, видобуток яких у 2023 році склав 38,3%.

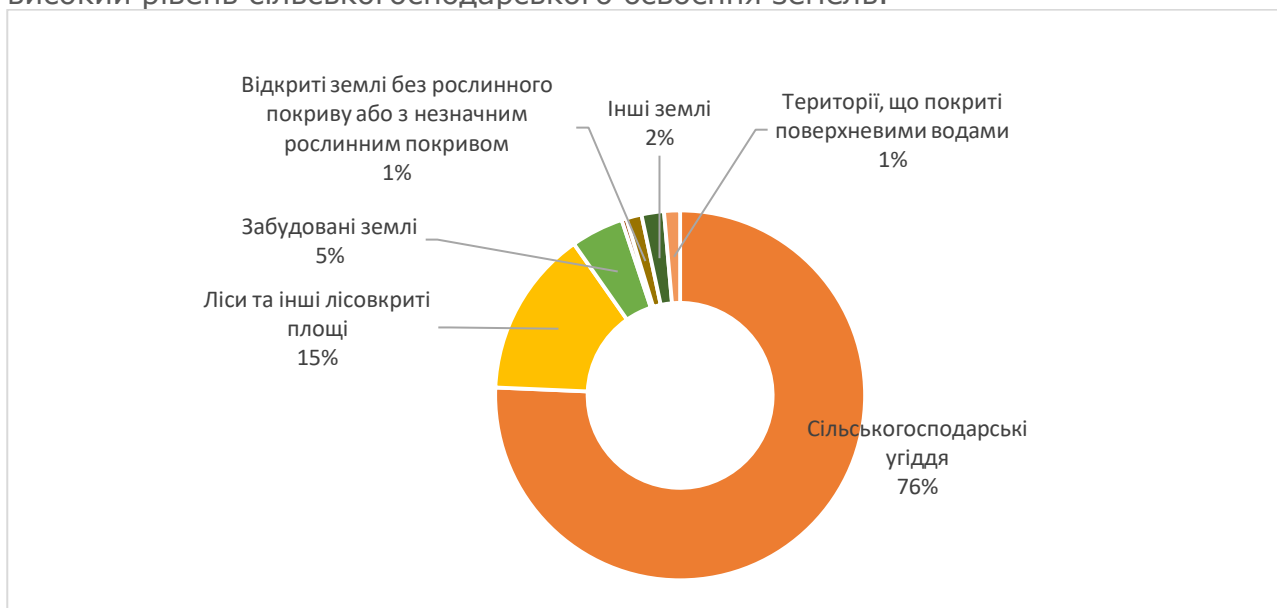
Таблиця 1.3.2. Експлуатаційні запаси підземних вод Тернопільської області

№ з/п	Види корисних копалин	Загальна кількість родовищ, врахованих Державним балансом корисних копалин	Балансові запаси тис.куб.м ³ добу	Видобуток, тис.куб.м ³ добу
Питні і технічні, в тому числі				
1	Почаївська громада	2	10,800	0,544
2	Байковецька громада	1	8,400	-
3	Бережанська громада	2	25,000	0,933
4	Білецька громада	1	87,600	27,934
5	Великобerezовицька громада	1	20,000	-
6	Великобiрківська громада	1	10,700	-
7	Залозецька громада	1	1,200	-
8	Козівська громада	2	66,500	-
9	Микулинецька громада	1	0,900	0,337

№ з/п	Види корисних копалин	Загальна кількість родовищ, врахованих Державним балансом корисних копалин	Балансові запаси тис.куб.м ³ добу	Видобуток, тис.куб.м ³ добу
10	Підволочиська громада	1	4,400	-
11	Скалатська громада	1	1,500	-
12	Скориківська громада	1	7,900	-
13	Теребовлянська громада	1	0,290	-
14	Тернопільська громада	1	31,600	8,513
15	Борщівська громада	1	0,075	0,001
16	Бучацька громада	2	5,000	-
17	Гусятинська громада	1	0,090	0,001
18	Хоростківська громада	1	0,915	-
19	Чортківська громада	5	13,950	0,077
Всього по області:		27	296,820	38,339
Води мінеральні				
1	Вишнівецька громада	1	38,000	14,742
2	Зборівська громада	1	2200,000	41,647
3	Микулинецька громада	2	288,000	-
4	Гримайлівська громада	1	200,000	-
5	Гусятинська громада	3	222,000	1,740
Всього по області:		8	2948.000	58,156

Земельні ресурси

Земельний фонд Тернопільської області складає 1382,4 тис. га, з них 1046,2 тис. га (76%) займають сільськогосподарські угіддя, що свідчить про високий рівень сільськогосподарського освоєння земель.

Рис. 1.3.2. Структура земельного фонду Тернопільської області

Згідно з уточненими обліковими відомостями за результатами матеріалів інвентаризації площа перелогів складає 3,4 тис. га, а ріллі - 856,4 тис. га (62 %).

Багаторічними насадженнями зайнято 15,7 тис. га.

Під пасовищами та сіножатями на сьогоднішній день знаходиться відповідно 144 тис. га. та 26,5 тис. га земель.

У користуванні закладів, установ і організацій перебуває 6,6 тис. га земель, підприємства промисловості, транспорту і зв'язку займають 24,6 тис. га, землі оборони складають 1,1 тис. га. Забудованими землями зайнято 63,8 тис. га (5 %) території області, під болотами - 5,9 тис. га (0,4 %), під водою - 19,3 тис. га (1,4 %).

Площа населених пунктів становить - 336,4 тис. га, в тому числі: сіл - 305,3 тис. га, селищ - 12 тис. га і міст - 19,1 тис. га.

Водні ресурси

Водний фонд області складається з поверхневих (річки, водосховища, ставки) і підземних вод. За водозабезпеченістю область займає 15 місце в Україні. На її території налічується 320 річок і струмків загальною довжиною 7813,5 км, 19 водосховищ загальною площею водного плеса 3093,3467 гектарів, об'ємом води 58,933 млн куб. м і 1288 ставків загальною площею водного плеса 6201,8431 гектарів, об'ємом води 58,8 млн куб. м, 3432 артсвердловини і 74285 шахтних колодязів. У залежності від водності року на одного мешканця області припадає лише від 1 до 1,5 тис. куб. м води на рік.

Ріки належать до двох басейнів – басейну Дністра, який займає 82% території та басейну Прип'яті – 18%. Середня густота річкової сітки становить 0,48 км/кв. км, змінюється від 0,20 (у центрі області) до 0,76 км/кв. км (на її окраїнах). Особливістю гідрографії є те, що більшість річок протікають в меридіональному напрямку (з півночі на південь) та мають досить значний нахил, який коливається від 0,005 м/км (верхів'я Серету та Збруча) до 4 м/км (р. Джурин).

На території області знаходиться 19 водосховищ загальною площею 3093,3467 гектарів водного плеса, об'ємом води 58,933 млн куб. м, з них по басейну Дністра: 17 водосховищ загальною площею водного плеса 3090,2667 гектарів, об'ємом води 53,366 млн куб. м; по басейну Дніпра: 2 водосховища загальною площею водного плеса 3,08 га, об'ємом води 5,567 млн куб. м і 1288 ставків загальною площею водного плеса 6201,8431 гектарів, об'ємом води 58,8 млн куб. м, з них по басейну Дніпра: 210 ставків загальною площею водного плеса 1437 гектарів, об'ємом води 13,9 млн куб. м; по басейну Дністра: 1078 ставків загальною площею водного плеса 4764,8431 гектарів, об'ємом води 44,86 млн куб. м. Водні об'єкти (водосховища, ставки) надаються в оренду юридичним та фізичним особам. Станом на 1 січня 2024 року в оренді знаходиться 492 водних об'єкти загальною площею водного плеса 4203,8615 гектарів.

У межах області знаходиться 1632 площинних водних об'єкти (річки, ставки, водосховища) державної і комунальної форми власності загальною площею водного плеса 9255,00 гектарів. За даними територіальних громад станом на 01.03.2024 в області сформовано земельні ділянки водного фонду (ставки) загальною площею 2541,7734 гектарів, передано у користування – 1897,8324 гектарів, з них: у Тернопільському районі сформовано 1386,223 гектарів, передано у користування – 1146,0049 гектарів; у Кременецькому районі сформовано 282,0162 гектарів, передано у користування – 243,8163 гектарів; у Чортківському районі сформовано 873,5342 гектарів, передано у користування – 508,0112 гектарів.

Лісові ресурси

Тернопільська область відноситься до малолісистих областей України. Площа земель лісогосподарського призначення становить 201,7 тис. га, з них 188,4 тис. га земель, вкритих лісовою рослинністю. Лісистість складає 14,6%, що нижче за науково-обґрунтований показник для регіону (20%) та середній для України (16%).

Ліси на території області розташовані вкрай нерівномірно і зосереджені, в основному, в північній (з переважанням соснових деревостанів) і північно - західній частинах (бук, граб), де лісистість досягає 20-25%, а також у південній частині (дуб, граб), де лісистість становить 14-18%. Лісові масиви розташовані здебільшого на плато та схилах Бережанського горбогір'я, Кременецьких гір, Товтрового кряжу та у долинах річок Коропець, Стрипа, Серет, Збруч, Дністер і виконують захисні, водорегуляторні, рекреаційно-оздоровчі функції і мають обмежене експлуатаційне значення.

Ліси Тернопільщини виконують переважно захисні, водорегулюючі, рекреаційно-оздоровчі функції і мають обмежене експлуатаційне значення. Площа

лісів, які мають обмежене експлуатаційне значення, становить 98,2 тис. га, в тому числі: лісів природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення 44,8 тис. га; рекреаційно-оздоровчих лісів 26,60 тис. га; захисних лісів 19,3 тис. га. Площа експлуатаційних лісів становить 63,4 тис. га земель лісгосподарського призначення області.

Станом на 1 січня 2024 року 146,056 тис. га. лісів області (72%) перебували у постійному користуванні Державного спеціалізованого господарського підприємства „Ліси України” (філія „Бережанське лісомисливське господарство”, філія „Чортківське лісове господарство”, філія „Кременецьке лісове господарство”), 28,3062 тис. га (14,1%) – комунальних і лісгосподарських підприємств (1 державне та 10 комунальних підприємств), установ природно-заповідного фонду - 13,4782 тис. га (6,7%), інших організацій та установ - 13,8596 тис. га. (6,9%).

Проміжні висновки:

1. Кліматичні умови на території Тернопільської області – м'яка зима та тепле літо із достатньою кількістю опадів створюють сприятливі умови для розвитку агропромислового комплексу.

2. Мінерально-сировинна база області на 16,66% складається з родовищ корисних копалин паливно-енергетичного комплексу (торф), 72,95 % - із родовища неметалічних корисних копалин, 10,35 % - із родовища прісних та мінеральних вод.

3. У структурі земельних ресурсів регіону переважають сільськогосподарські угіддя (76% загальної площі регіону), що свідчить про високий рівень сільськогосподарського освоєння земель.

4. Водний фонд області складається з поверхневих (річки, водосховища, ставки) і підземних вод. На її території налічується 320 річок і струмків загальною довжиною 7813,5 км, 19 водосховищ і 1288 ставків, 3432 артсвердловини і 74285 шахтних колодязів.

5. В інтегральному природно-ресурсному потенціалі п'яте місце займають мінеральні ресурси, більшу частину з яких складають корисні копалини осадового характеру. Їх видобуток може сприяти економічному розвитку області за умови збереження навколишніх ландшафтів.

6. Ліси на території області розташовані вкрай нерівномірно і зосереджені, в основному, в північній (з переважанням соснових деревостанів) і північно - західній частинах (бук, граб), де лісистість досягає 20-25%, а також у південній частині (дуб, граб), де лісистість становить 14-18%.

1.4. Адміністративно-територіальний поділ та територіальні громади

Тернопільська область утворена 4 грудня 1939 року, територія складає 13,8 тис. кв. км, населення становить 1 021 713 осіб (станом на 1 січня 2022 року).

В області, як і у Західному регіоні в цілому, історично склалася система розселення, при якій значну частку складають малочисельні поселення, причому міське населення складає близько 45 % від загальної чисельності.

До проведення реформи адміністративно-територіальний устрій області складався з 17 районів, 4 міст обласного, 14 міст районного значення, 17 селищ міського типу, 1 селища та 1022 сіл, а система місцевого самоврядування – з 1 обласної ради, 17 районних рад, 18 міських, 17 селищних та 580 сільських рад.

Розпорядженнями Кабінету Міністрів України від 22 квітня 2020 року №482-р затверджено перспективний план формування територій громад Тернопільської області, а від 12 червня 2020 року № 724-р – визначено 55 адміністративних центрів та затверджено території відповідних 55 територіальних громад області.

Таблиця 1.4.1. Перелік територіальних громад області

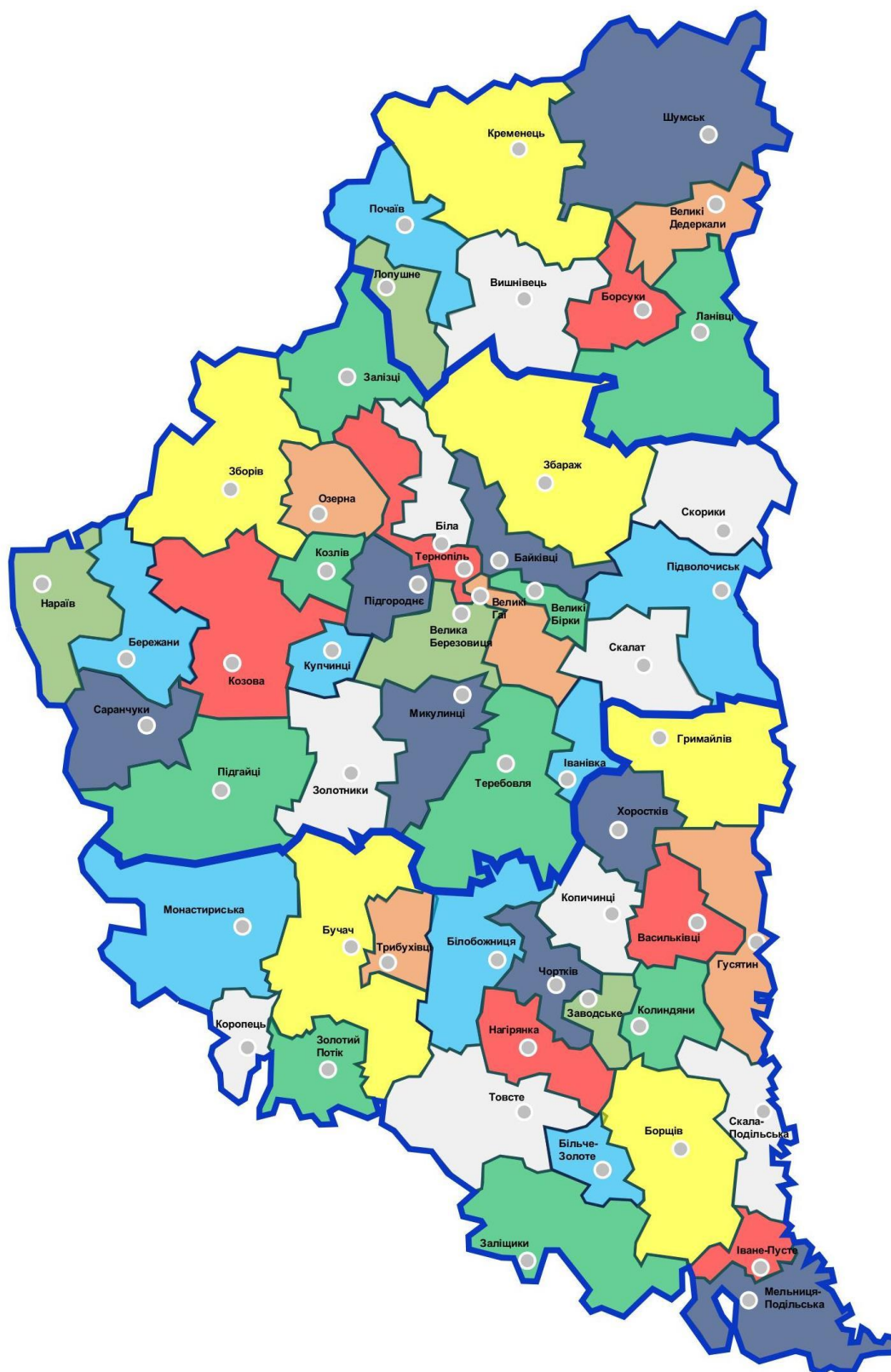
№ з/п	Назва територіальної громади	№ з/п	Назва територіальної громади	№ з/п	Назва територіальної громади
1	Байковецька	20	Збаразька	38	Нагірянська
2	Бережанська	21	Зборівська	39	Нараївська
3	Білецька	22	Золотниківська	40	Озернянська
4	Білобожницька	23	Золотопотіцька	41	Підволочиська
5	Більче-Золотецька	24	Іванівська	42	Підгаєцька
6	Борсуківська	25	Іване-Пустенська	43	Підгороднянська
7	Борщівська	26	Козівська	44	Почаївська
8	Бучацька	27	Козлівська	45	Саранчувівська
9	Васильковецька	28	Колиндянська	46	Скала-Подільська
10	Великобerezовицька	29	Копичинецька	47	Скалатська
11	Великобірківська	30	Коропецька	48	Скориківська
12	Великогаївська	31	Кременецька	49	Теребовлянська
13	Великодедеркальська	32	Купчинецька	50	Тернопільська
14	Вишнівецька	33	Лановецька	51	Товстенська
15	Гримайлівська	34	Лопушненська	52	Трибухівська
16	Гусятинська	35	Мельнице-Подільська	53	Хоростківська
17	Заводська	36	Микулинецька	54	Чортківська
18	Заліщицька	37	Монастирська	55	Шумська
19	Залозецька				

Постановою Центральної виборчої комісії від 08 серпня 2020 року № 160 на 25 жовтня 2020 року призначено перші вибори відповідних депутатів і голів територіальних громад, які відбулися у визначений термін.

Також Верховною Радою України 17 липня 2020 року було прийнято постанову № 807-IX, згідно якої на території області утворено 3 райони – Кременецький, Тернопільський та Чортківський райони.

Таблиця 1.4.2. Перелік районів області

Назва району	Адміністративний центр	Чисельність наявного населення станом на 01.01.2022	Площа території району, км ²	Кількість територіальних громад	Кількість населених пунктів
Кременецький	місто Кременець	140 063	2 635,2	8	204
Тернопільський	місто Тернопіль	559 357	6 164,0	25	492
Чортківський	місто Чортків	322 293	5 025,5	22	362

Рис. 1.4.1. Мапа територіальних громад Тернопільської області

Законом України «Про порядок вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою України» прибрано радянське регулювання питань адмінтерустрою та, у тому числі, введено категорії населених пунктів. У прикінцевих положеннях закону визначено, що населені пункти, які до дня набрання чинності цим законом були віднесені до категорії селищ міського типу,

відносяться до категорії селищ, а міста республіканського, обласного та районного значення – до категорії міст.

Таким чином, станом на вересень 2024 року система адміністративно-територіального устрою області складається з 3 районів, 18 міст, 18 селищ та 1022 сіл, а система органів місцевого самоврядування – з 1 обласної ради, 3 районних рад та 55 рад територіальних громад.

Таблиця 1.4.3. Адміністративно-територіальні одиниці області

Адміністративно-територіальні одиниці		Система місцевого самоврядування	
область	– 1	обласних рад	– 1
райони	– 3	районних рад	– 3
міста	– 18		
селища	– 18		
села	– 1022		
міських територіальних громад	– 18	міських рад територіальних громад	– 18
селищних територіальних громад	– 16	селищних рад територіальних громад	– 16
сільських територіальних громад	– 21	сільських рад територіальних громад	– 21

населених пунктів –1058, з них міських – 18, сільських – 1040

Проміжні висновки:

1. Результатом адміністративно-територіального реформування Тернопільської області стало створення 55 територіальних громад та 3 районів, які формують нову територіальну основу для реалізації управлінських функцій.

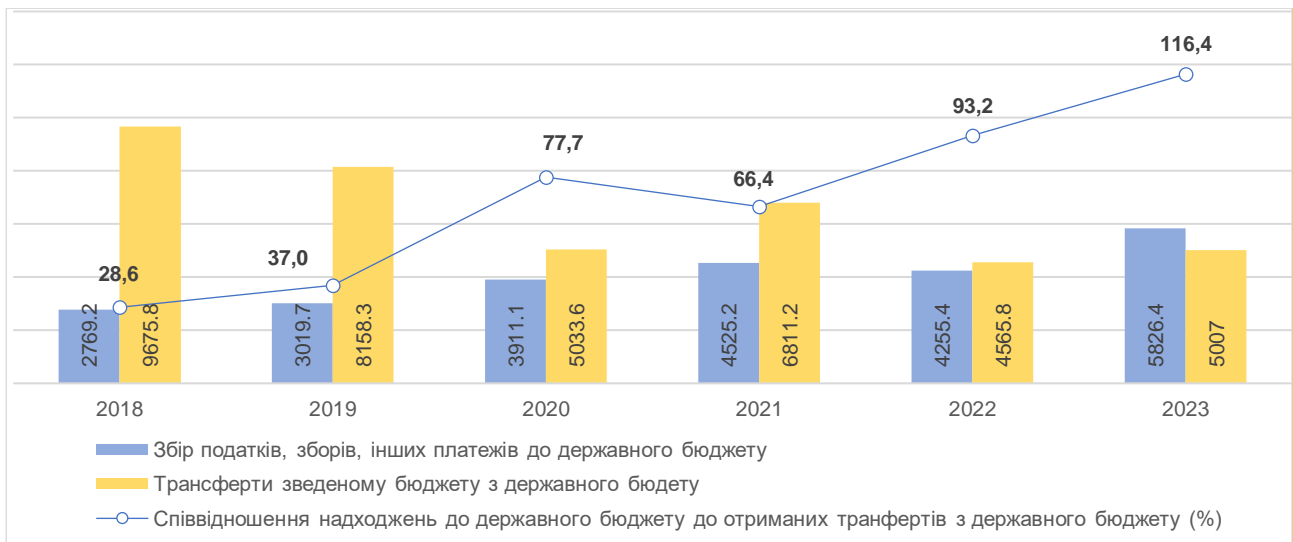
2. Водночас незавершеність процесів децентралізації стримує отримання позитивних ефектів реформи та повноцінний запуск нової системи територіального управління відповідно до європейської практики.

1.5. Бюджетна сфера

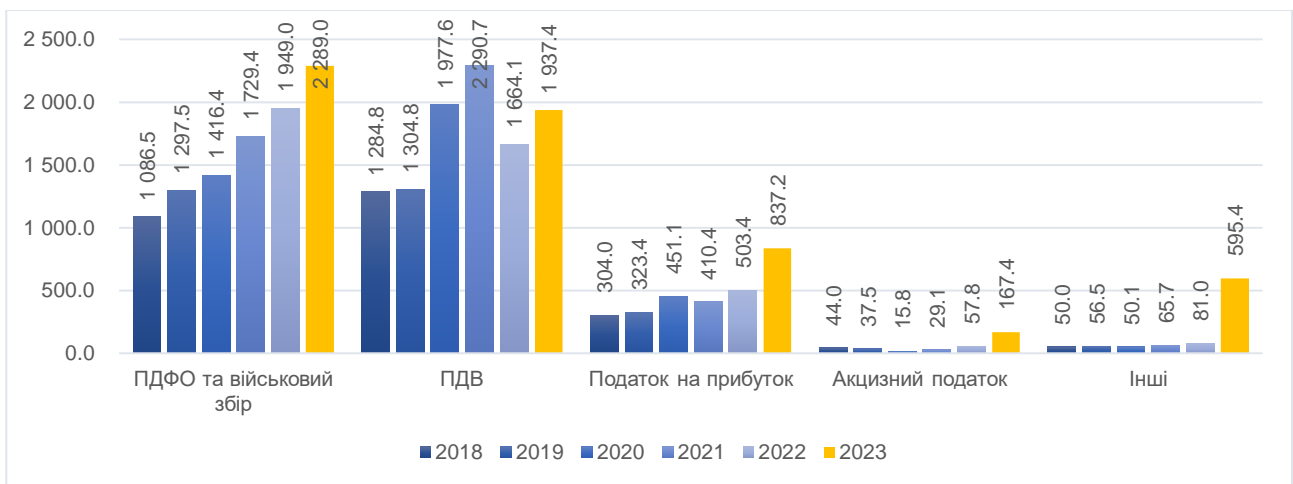
Податкові платежі Тернопільської області до державного бюджету

Бюджет області формується у відповідності з Бюджетним та Податковим кодексами України. Традиційно Тернопільська область отримувала коштів з державного бюджету у вигляді міжбюджетних трансфертів – дотацій та субвенцій – у значно більшому обсязі, ніж перераховувала надходжень до державного бюджету. Суттєве зростання співвідношення переданого фінансового ресурсу до державного бюджету, зібраного на території області у вигляді податків та інших платежів, до отриманих трансфертів з державного бюджету відбулось в умовах розгортання повномасштабної війни – у 2022 та 2023 роках. Понад це, у 2023 році область вперше за тривалий час передала до державного бюджету більше фінансового ресурсу, аніж отримала у вигляді міжбюджетних трансфертів.

Тенденція до зростання коефіцієнту співвідношення обсягів переданого фінансового ресурсу до державного бюджету до отриманих коштів має двояку природу. З одного боку, вона пов'язана із зміною підходів до формування трансфертів до місцевих бюджетів та зниженням загального рівня спроможності місцевих бюджетів низки східних та південних областей, з іншого – Тернопільська область не зазнала суттєвих економічних втрат після 24 лютого 2022 року і продовжувала нарощувати власний економічний потенціал навіть в складних умовах повномасштабного вторгнення. Цьому однозначно сприяло її тилове розташування.

Рис. 1.5.1. Надходження до державного бюджету та офіційні трансферти з державного бюджету у 2018-2023 роках, млн гривень

Рис. 1.5.2. Динаміка основних бюджетоутворюючих податкових надходжень Тернопільської області до державного бюджету, млн гривень

Тернопільська область у 2022 році порівняно з попереднім роком продемонструвала позитивну динаміку зростання усіх основних бюджетоутворюючих податків, сплачених до державного бюджету, крім ПДВ, найбільше зростання акцизного податку (на 98,6 %), податку на прибуток (на 22,7 %), ПДФО та військового збору (на 12,7 %). Адаптація бізнесу до військового стану, релокація підприємств у область в 2023 році порівняно з попереднім дозволила перерахувати до державного бюджету на 273,3 млн гривень більше ПДВ, на 333,8 млн гривень податку на прибуток.

В структурі податкових надходжень Тернопільської області до державного бюджету 2022 року найбільшою була частка ПДФО та військового збору – 48,5 відсотка та ПДВ – 39,1 відсотка, порівняно з 2021 роком відбулось зростання частки ПДФО та військового збору на 7,6 відсотка та зниження частки ПДВ на 11,5 відсотка.

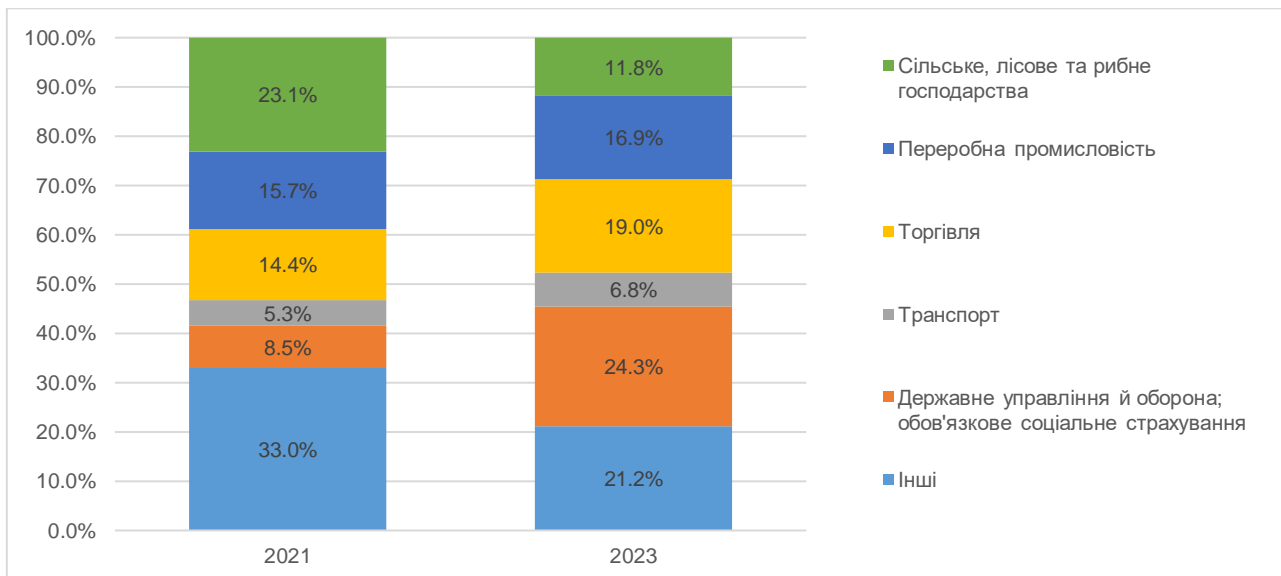

У 2023 році частка податку на прибуток підприємств підвищилась до 14,4 відсотка, акцизного податку – 2,9 відсотка, інших платежів – 10,2 відсотка, натомість ПДФО знизилась до 39,3 відсотка, ПДВ – 33,3 відсотка.

Зокрема, надійшло: ПДФО – 2 289 млн гривень, ПДВ – 1 937,4 млн гривень, податку на прибуток підприємств – 837,2 млн гривень, акцизного податку – 167,4 млн гривень, інших платежів – 595,4 млн гривень.

Рис. 1.5.3. Структура податкових надходжень Тернопільської області до державного бюджету, %

У 2023 році в галузевій структурі податкових платежів до державного бюджету зросла частка в державному управлінні на 15,8 %, в торгівлі – 4,6 %, в транспортній галузі – 1,5 %, в переробній – 1,2 % та зменшилась у сільському, лісовому та рибному господарстві на 11,3 %.

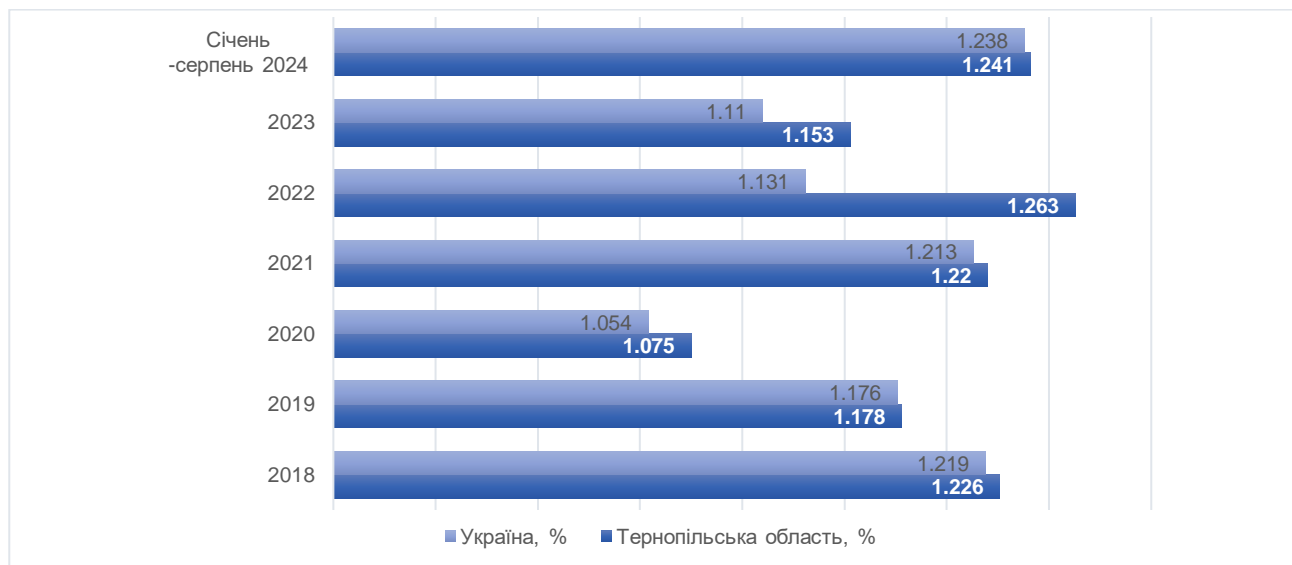
Рис. 1.5.4. Галузева структура податкових платежів Тернопільської області до державного бюджету у 2021, 2023 роках, %

Доходи місцевих бюджетів

Зведений бюджет Тернопільської області формується з доходів 59 місцевих бюджетів, з яких – 1 обласний, 3 районних та 55 бюджетів територіальних громад.

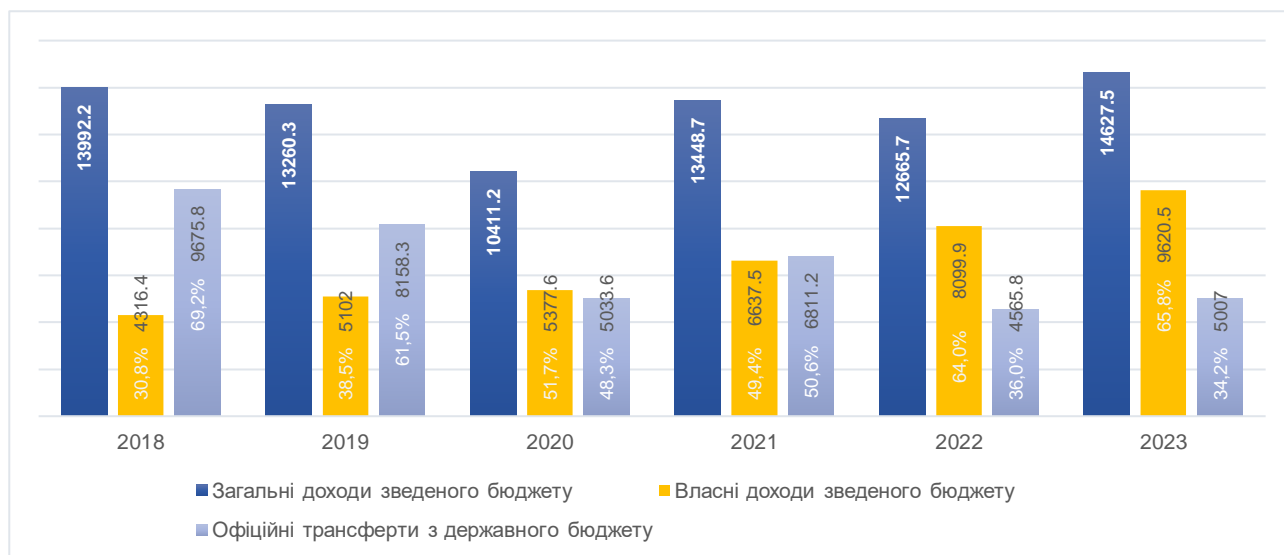
Місцевими бюджетами області за 2018-2023 роки та 8 місяців 2024 року забезпечено ріст доходів загального фонду в порівнянні з середнім показником по Україні. Незважаючи на вкрай негативний вплив збройної агресії російської федерації на стан соціально-економічного розвитку регіонів, вдалося забезпечити ріст доходів у 2022 році. Одним із факторів зростання є збільшення нормативу

зарахування ПДФО до місцевих бюджетів – з 60 % до 64 % з початку 2022 року. Водночас лівова частка приросту податку на доходи фізичних осіб обумовлена значним зростанням надходжень податку з грошового забезпечення військовослужбовців (+1,2 млрд грн).

Рис. 1.5.5. Порівняння темпів приросту доходів загального фонду місцевих бюджетів Тернопільської області та України у 2018-2024 роках, %

Одним із важливих показників фінансової спроможності місцевих бюджетів є ріст надходжень власних доходів до зведеного бюджету та їх питомої ваги. За 2018-2023 роки зміцнилася фінансова спроможність, власні доходи зросли з 4 316,4 млн гривень до 9 620,5 млн гривень, або в 2,2 рази, а обсяг трансфертів з державного місцевим бюджетам зменшився на 48,3 відсотка.

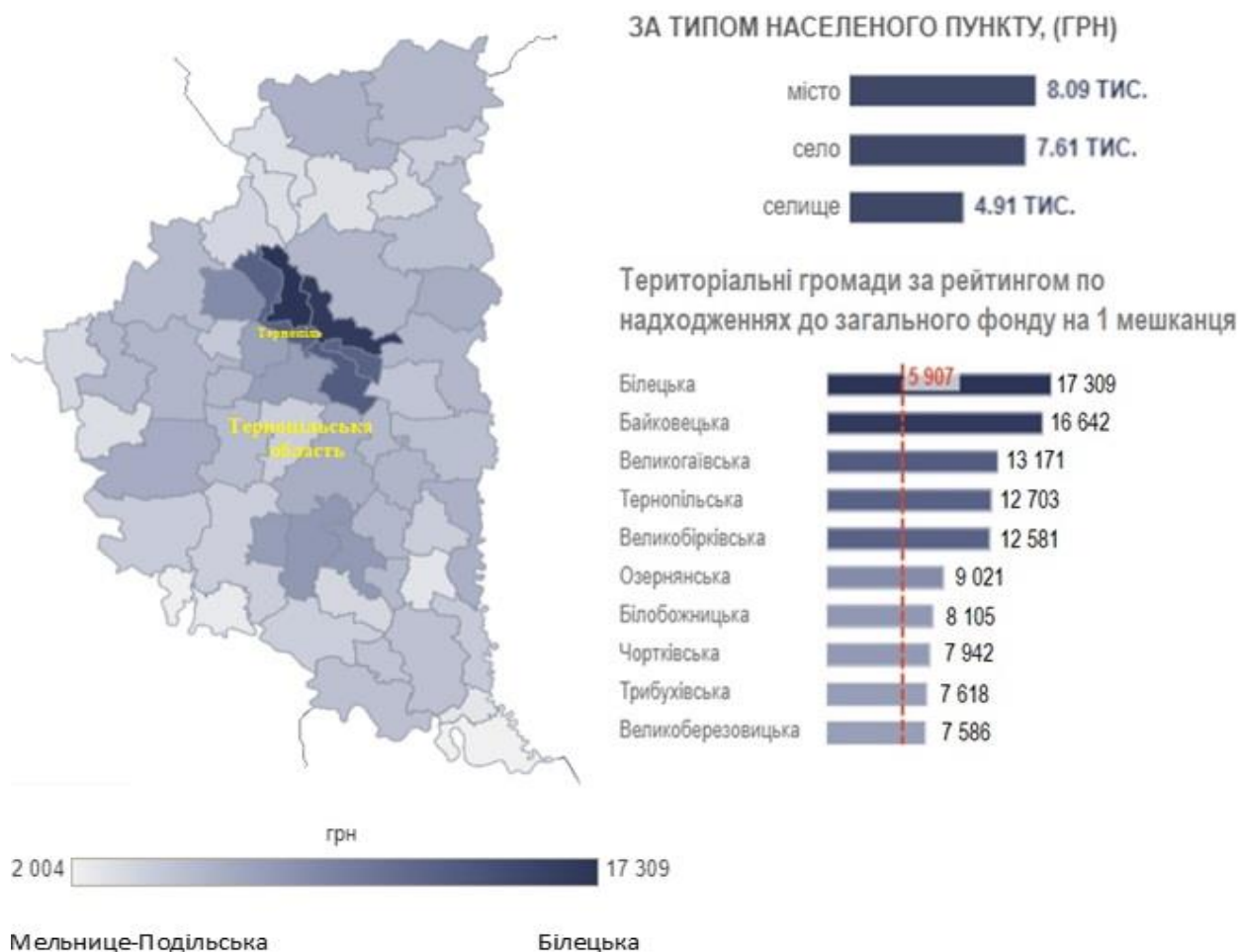

Рис. 1.5.6. Динаміка доходів зведеного бюджету Тернопільської області за 2018-2023 роки, млн гривень

Іншим показником фінансової спроможності місцевих бюджетів є обсяг власних доходів місцевих бюджетів в розрахунку на одного мешканця. За 2018-2023 роки надходження зросли з 4 092 до 9 416,2 гривень на 1 мешканця, або в 2,3 рази. Водночас обсяг власних доходів місцевих бюджетів в розрахунку на одного мешканця у Тернопільській області залишається нижчим, ніж загалом по Україні – 9 414,2 грн проти 11 548,9 грн (у 2023 році).

При цьому для області характерна суттєва територіальна диференціація показника власних доходів. Рівень диференціації територіальних громад за надходженнями до загального фонду на 1-го мешканця у 2023 році складає 8,6 рази (максимальний у Білецькій територіальній громаді – 17 309 гривень та мінімальний – у Мельнице-Подільській територіальній громаді – 2 004 гривні). Усі територіальні громади з найвищими надходженнями до загального фонду у розрахунку на одного мешканця у 2023 році знаходяться навколо обласного центру. Зазначене свідчить про концентрацію економічної активності в Тернопільській та навближених громадах. Це потребує реалізації заходів з поширення імпульсів економічного розвитку на інші громади та активного стимулювання розвитку інших центрів економічної активності на території області.

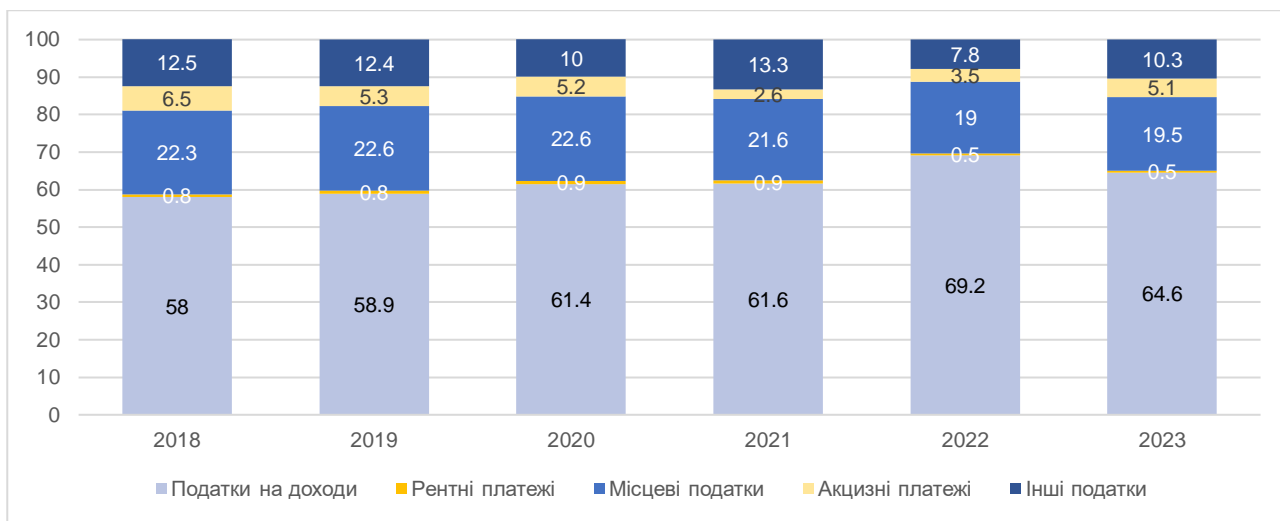

Рис. 1.5.7. Надходження до загального фонду на одного мешканця в розрізі територіальних громад Тернопільської області у 2023 році, гривень¹

У 2022 році порівняно з попереднім відбулись значні зміни в структурі податкових надходжень за рахунок зростання частки надходжень від ПДФО, частки акцизних податків та зменшення місцевих податків та зборів, рентних платежів. Зростання обсягів основного бюджетоутворюючого податку ПДФО у перший рік війни порівняно з попереднім роком у Тернопільській області, як і по країні в цілому, відбулось за рахунок зростання ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців – у 8,4 разів, тоді ж як приріст ПДФО із заробітної плати за

¹ За даними: <https://public.tableau.com/app/profile/ulead/viz/16360623127390/sheet0>

виключенням ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців становив лише +10%.

Рис. 1.5.8. Структура податкових доходів місцевих бюджетів Тернопільської області за 2018-2023 роки, %

У 2023 році до місцевих бюджетів надійшло, зокрема: податків на доходи – 6 215,4 млн гривень, що на 607,1 млн гривень або 10,8 відсотка більше показника 2022 року (питома вага становить 64,6 відсотка); рентних платежів – 48,5 млн гривень, що на 6,5 млн гривень або 15,6 відсотка більше (0,5 %); місцевих податків – 1 875,5 млн гривень, що на 341,1 млн гривень або 22,2 відсотка більше (19,5 %); акцизних платежів – 486,2 млн гривень, що на 203,9 млн гривень або 72,2 відсотка більше (5,1 %); інших податків – 994,9 млн гривень, що на 361,9 млн гривень або 57,2 відсотка більше (10,3 %).

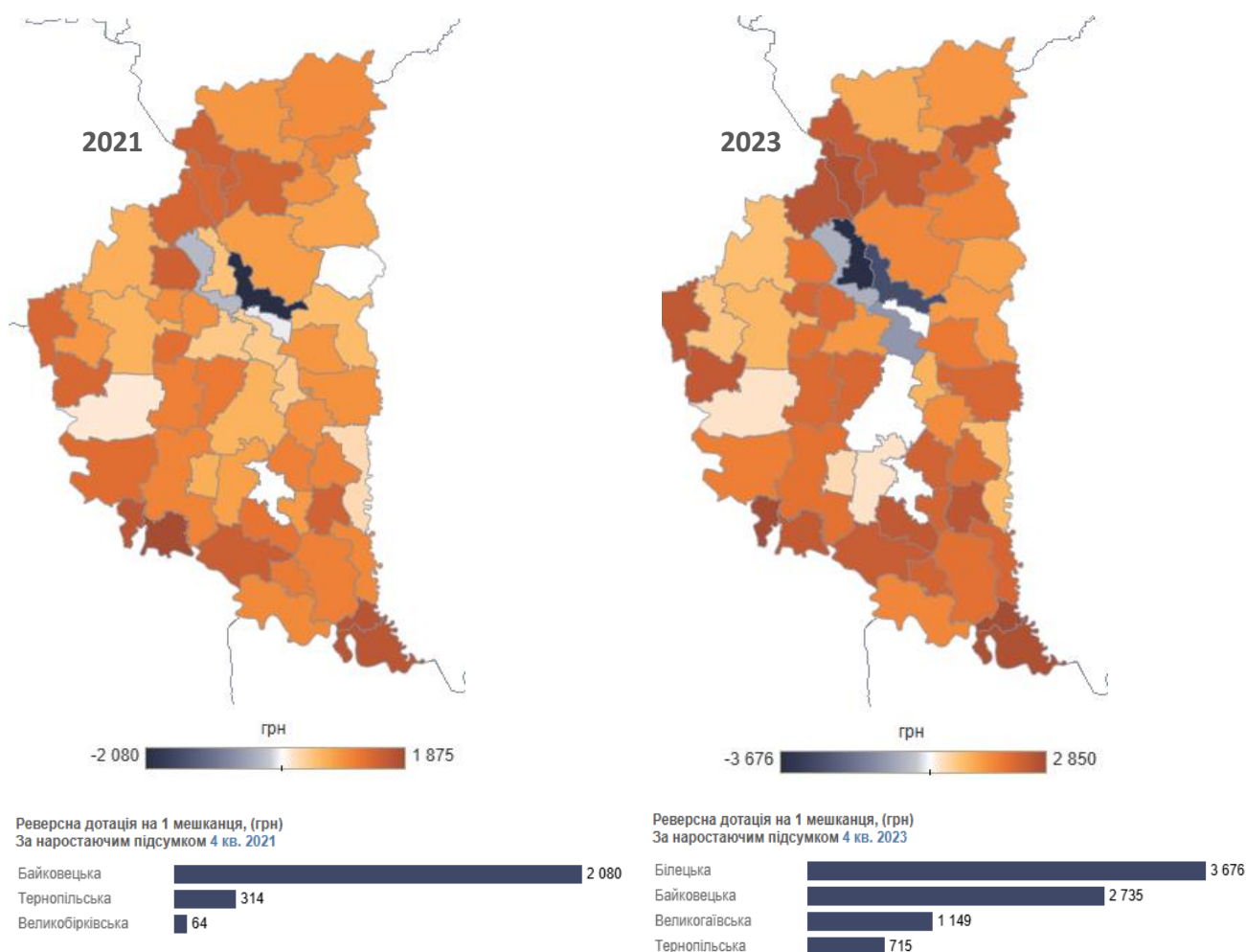
Враховуючи посилення асиметричності розвитку територіальних громад, дефіцит державного бюджету та зростаючі потреби видатків оборонного сектору на державному рівні прийнято рішення переспрямувати ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців з місцевих бюджетів у державний бюджет і акумульовані ресурси використати на закупівлю та виробництво зброї. Відтак у 2024 році ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців не зараховується до місцевих бюджетів, що безумовно стало причиною зменшення доходів зведеного бюджету Тернопільської області від ПДФО (частка ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців у зведеному бюджеті області у 2023 році складала 23,1%). Водночас впродовж 2024 року мала місце тенденція до зростання податкових доходів загалом в регіоні, зокрема за рахунок зростання місцевих податків і зборів, що свідчить про активізацію малого бізнесу.

Зростання фінансової спроможності громад регіону прослідковується і за залежністю громад від дотацій з державного бюджету. Станом на 2021 рік у Тернопільській області сплачували реверсну дотацію лише 3 громади (Байковецька, Тернопільська, Великобірківська), загальний обсяг якої складав 96,88 млн грн. Водночас обсяг базової дотації, яку отримували 50 з 55 громад регіону, становив 919,3 млн грн (у 7,4 раза більше).

Ситуація змінилась вже у роки повномасштабної війни – у 2023 році нарахована реверсна дотація (яку сплачувало вже 4 громади) складала 247,92 млн грн, а базова 1,15 млрд грн. Таким чином співвідношення між ними скоротилось до 4,5 раза!

За три квартали 2024 року вже 13 територіальних громад Тернопільської області не отримували базової дотації.

Рис. 1.5.9. Дотаційність територіальних громад Тернопільської області (2021, 2023 роки), грн на 1 мешканця

Основним показником фінансової спроможності місцевих бюджетів, який визначається при розподілі міжбюджетних трансфертів, є індекс податкоспроможності. Для Тернопільської області характерний суттєвий розрив між територіальними громадами за індексом податкоспроможності.

У 2021 році рівень диференціації територіальних громад за індексом податкоспроможності в регіоні складав понад 10 разів – найнижчим індексом податкоспроможності (в межах 0,2- 0,3) характеризувались Іване-Пустенська, Мельнице-Подільська, Коропецька, Золотопотіцька громади, найвищим – Тернопільська громада (1,3) та розташовані поблизу обласного центру громади (Байковецька, Великобірківська). У 2023 році такий розрив склав 6 разів (максимальний у Байковецькій територіальній громаді – 1,8 та мінімальний у Івано-Пустенській та Мельнице-Подільській територіальних громадах – 0,3). Зменшення розриву відбулось одночасно за рахунок зниження податкоспроможності економічно найсильніших громад та певного зростання податкової спроможності громад з найнижчими показниками. При цьому в регіоні загалом має суттєве зменшення кількості громад з індексом податкової спроможності нижче 0,5.

Рис. 1.5.10. Диференціація територіальних громад Тернопільської області за індексом податкоспроможності у 2021, 2023 роках

Тобто аналіз виконання місцевих бюджетів у 2023 році вказує на те, що, в цілому, місцеві бюджети адаптувалися до умов воєнного стану і забезпечують реалізацію основних завдань бюджетної політики, а також забезпечують фінансування видатків, пов'язаних з підтримкою Сил оборони, заходів з територіальної оборони, підтримки ВПО та ліквідацією наслідків збройної агресії рф.

Порівняльна динаміка фінансової спроможності громад в загальноукраїнському вимірі свідчить про позитивні тенденції розвитку громад Тернопільської області. Так, за результатами дослідження Центру політико-правових реформ² у 2023 році серед усіх територіальних громад України 424 підвищили свої рейтингові позиції, відносно 2021 року, водночас 327 знизили. За результатами дослідження Тернопільська область виявилась лідером за кількістю громад, що підвищили власні позиції у рейтингу – понад половину громад (28 з 55) продемонстрували зростання фінансової спроможності і лише 4 громади характеризуються зниженням фінансової спроможності.

² аналітичне дослідження здійснено Центром політико-правових реформ з метою вивчення проблематики формування системи оцінювання спроможності територіальних громад України. Дослідження проведено за 11 показниками, розрахованими на підставі даних про чисельність населення та показників виконання бюджету відповідної громади. За даними сайту „Децентралізація”: <https://decentralization.ua/news/18171>.

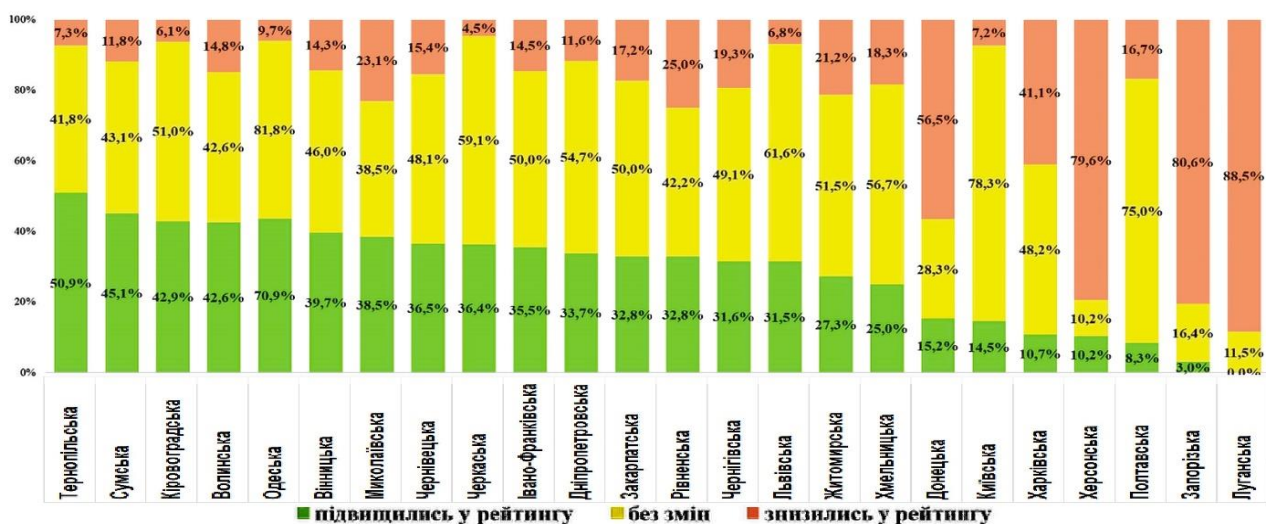

Рис. 1.5.11. Частка територіальних громад, в яких у 2023 році змінилися рейтингові позиції, порівняно з 2021 роком³

Видатки місцевих бюджетів

Впродовж 2018-2024 років загальний обсяг видатків місцевих бюджетів області характеризувався зростанням, однак із значним спадом у 2020 році. Такий спад обумовила низка факторів. Одним із основних факторів була низка змін до податкового законодавства, зокрема щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19).

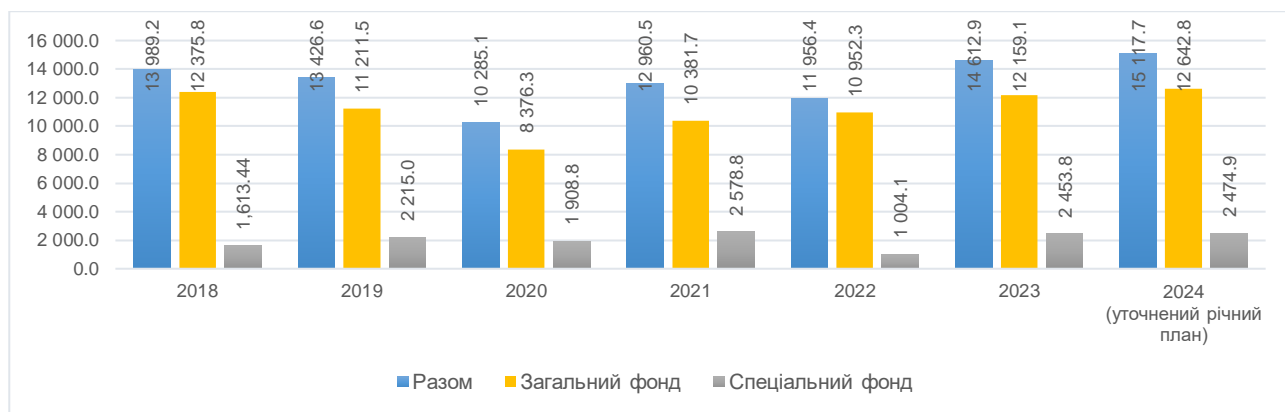

Рис. 1.5.12. Динаміка видатків зведеного бюджету Тернопільської області за 2018-2024 роки, млн гривень

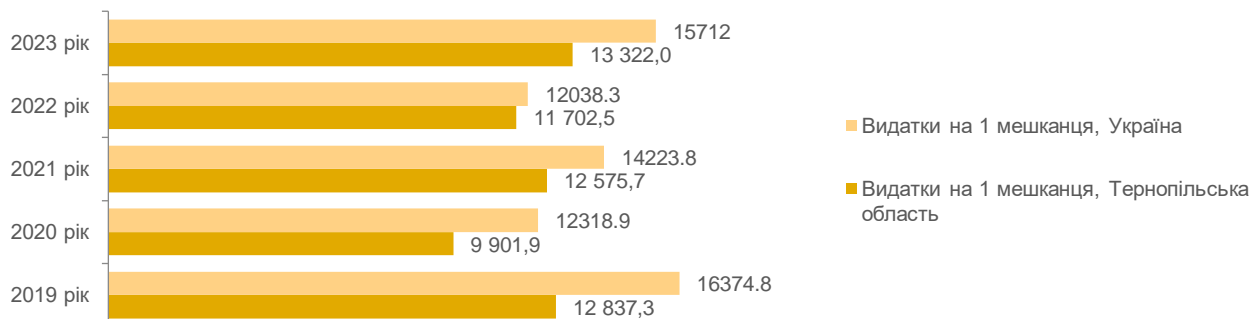
З врахуванням тенденцій виконання дохідної частини загального фонду місцевих бюджетів та з метою усунення ризикових аспектів в частині забезпечення коштами захищених та пріоритетних видатків застосовувалось тимчасове призупинення фінансування незахищених статей видатків.

Крім того, у зв'язку із зміною бюджетного законодавства в 2020 році значно зменшились видатки місцевих бюджетів на охорону здоров'я та соціальний захист і соціальне забезпечення, а саме: з 1 квітня 2020 року реалізація державних гарантій медичного обслуговування населення за програмою медичних гарантій

³ За даними сайту „Децентралізація”: <https://decentralization.ua/news/18171>

здійснюється для всіх видів медичної допомоги за рахунок коштів Державного бюджету та виплати державних соціальних допомог, які в попередні роки здійснювались за рахунок відповідних субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам, передбачені Міністерству соціальної політики України.

Видатки місцевих бюджетів в розрахунку на одного мешканця за період 2019-2023 років менші в середньому на 14,1 % від такого показника по Україні.

Рис. 1.5.13. Порівняння видатків місцевих бюджетів Тернопільської області та України на одного мешканця у 2019-2023 роках, грн

Територіальні громади області є диференційовані за обсягом видатків місцевого бюджету в розрахунку на одного мешканця. Так, наприклад, даний показник, як і надходження загального фонду на одного мешканця, є найнижчим у Мельнице-Подільській територіальній громаді та склав 6 880 гривень на одного мешканця, а в Білецькій – 24 591 гривень (в 3,6 рази більше), що свідчить про різну спроможність органів місцевого самоврядування виконувати власні повноваження.

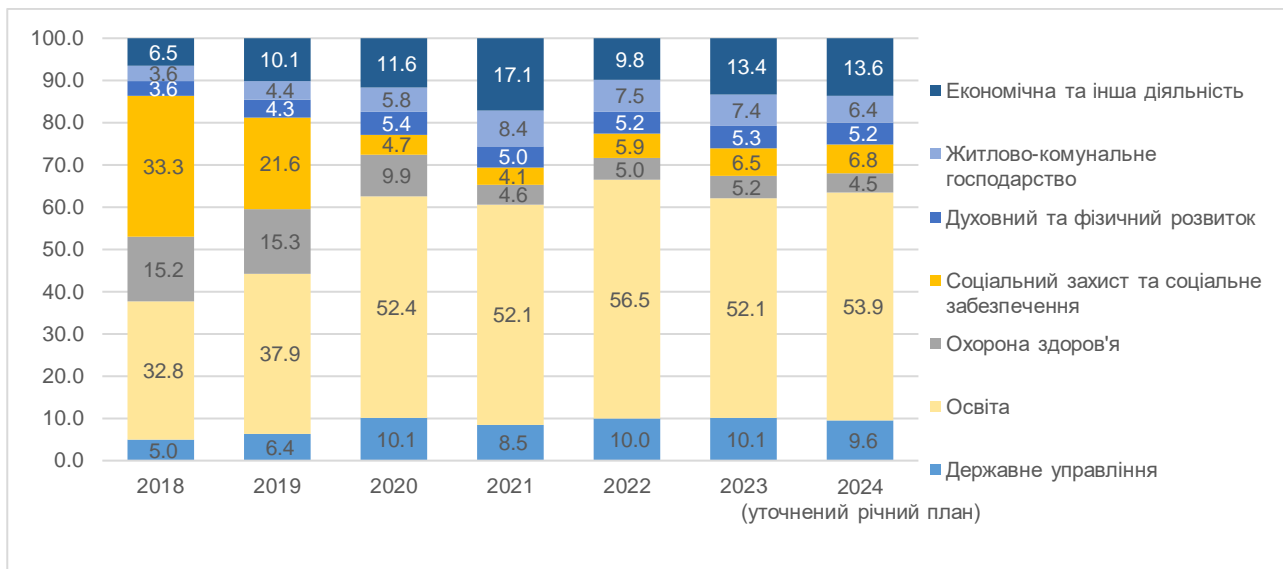

Рис. 1.5.14. Диференціація територіальних громад Тернопільської області за обсягом видатків місцевого бюджету на одного мешканця у 2023 році, грн

Функціональна структура видатків місцевих бюджетів відображає пріоритети місцевого розвитку та реалізацію делегованих повноважень центральними органами влади місцевим органам влади.

У 2020 році спостерігається спад загального обсягу видатків, у порівнянні з 2019 роком на 3 141,5 млн гривень (23,4 %).

Найбільшу частку в структурі видатків зведеного бюджету Тернопільської області займають видатки на фінансування освіти – в середньому 48,3 %, ріст яких відбувається впродовж 2018-2024 років.

Рис. 1.5.15. Структура видатків зведеного бюджету Тернопільської області за функціональною класифікацією у 2018-2024 роках, %

В перший рік війни відбулось зростання частки видатків на фінансування соціальної сфери у структурі видатків зведеного бюджету області та зменшення видатків на економічну діяльність, що зумовлено обмеженням у фінансуванні розвиткових проєктів. Близько 10% бюджетного ресурсу органи управління використовують на фінансування державного управління. Поступове відновлення економічної активності у 2023 році сприяло зміні структури видатків у напрямку збільшення, зокрема видатки економічної діяльності збільшились на 724,5 млн гривень (на 62,5 %).

Видатки місцевих бюджетів на виконання завдань щодо відсічі збройній агресії, реалізації заходів територіальної оборони та захисту безпеки населення у 2023 році склали 410,3 млн гривень, у 2024 році заплановані в обсязі 512,3 млн гривень, з яких для Збройних Сил України – 230,9 млн гривень, інших складових сектору безпеки та оборони – 97,1 млн гривень, допомоги, виплати, пільги військовослужбовцям та членам їх сімей – 184,3 млн гривень.

Низький рівень податкоспроможності територіальних громад має значний, якщо не вирішальний, вплив на середній розмір заробітної плати працівників бюджетної сфери. Така ситуація характерна для громад з розгалуженою, погано сформованою (не оптимізованою) мережею закладів соціальної-культурної сфери.

Найменша середня заробітна плата в 2023 році була у Васильковецькій ТГ (8783 грн в місяць), а найбільша в Байковецькій ТГ (15 292 грн в місяць), в якій найвищий рівень податкоспроможності.

Рис. 1.5.16. Диференціація середньомісячної заробітної плати на одного працівника бюджетної сфери у розрізі територіальних громад Тернопільської області у 2023 році, грн

Фінансування обласних цільових програм у 2018-2024 роках

У 2018 році з обласного бюджету профінансовано 45 обласних цільових програм на 91,1 млн гривень. Якщо згрупувати всі обласні програми за стратегічними цілями, то найбільше було використано на виконання заходів програм, спрямованих на розвиток соціально-культурної сфери та покращення якості життя – 35,1 млн гривень.

У 2019 році з обласного бюджету направлено на фінансування обласних цільових програм 98,6 млн гривень, з них на розвиток соціально-культурної сфери – 36,1 млн гривень.

У 2020 році заходи обласних програм профінансовано на 77,6 млн гривень, що на 21,4 відсотка менше показника попереднього року, відповідно до зміни пріоритетності виплат видатків у зв'язку з поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19.

У 2021 році з обласного бюджету профінансовано 47 обласних цільових програм на 129,1 млн гривень. Із загального обсягу програм по галузях соціально-культурної сфери та органів управління – 23 програми, на виконання заходів яких було фактично використано 96,1 млн гривень.

При цьому найбільше коштів передбачено на виконання заходів програм, спрямованих на покращення якості життя – 35,6 млн гривень, виконання загальнодержавних функцій – 28,7 млн гривень, соціального захисту та соціального забезпечення – 27,9 млн гривень, оздоровлення та відпочинку дітей – 8,2 млн гривень.

У 2022 році за кошти обласного бюджету реалізувались 53 обласні цільові програми, на виконання заходів яких було направлено 121,8 млн гривень, з них по галузях соціально-культурної сфери та органів управління 29 програм із використанням 89,7 млн гривень.

По програмах галузей соціально-культурної сфери за стратегічними цілями, у порівнянні з 2021 роком, збільшено видатки на виконання заходів соціального захисту та соціального забезпечення на 5,3 млн гривень та зменшено спрямування коштів на реалізацію програм за іншими напрямками на 7,2 млн гривень.

Як реакція на виклики воєнного часу, у 2022 році додатково було затверджено та профінансовано нові обласні цільові програми, зокрема сприяння

обороздатності військових формувань на території Тернопільської області, сприяння територіальній обороні в Тернопільській області.

У 2023 році з обласного бюджету профінансовано 56 обласних цільових програм обсягом 267,9 млн гривень, з них галузевий соціально-культурної сфери – 107,7 млн гривень, підтримки Сил безпеки та оборони – 97,7 млн гривень.

У 2024 році в обласному бюджеті заплановано до фінансування 55 обласних програм на суму 223,1 млн гривень, з них галузевий соціально-культурної сфери 31 цільова програма із запланованим обсягом видатків 85,4 млн гривень, підтримка Сил безпеки та оборони – 111,5 млн гривень.

Проміжні висновки

1. Війна суттєво вплинула на роботу фінансової системи держави. В результаті падіння економічної активності знизились доходи державного та місцевих бюджетів, тоді як видатки зростають, передусім – на оборону, що породжує зростання дефіциту державного бюджету. Змінились і територіальні характеристики формування та використання бюджетного ресурсу держави. Так, Тернопільська область у 2023 році вперше отримала кошти з державного бюджету у вигляді міжбюджетних трансфертів – дотацій та субвенцій у меншому обсязі, ніж перераховує надходжень до державного бюджету, при цьому показник співвідношення надходжень до державного бюджету на території області до отриманих трансфертів з державного бюджету має тенденцію до зростання.

2. Попри те, що за 2018-2023 роки надходження зросли з 4 092 до 9 416,2 гривень на 1 мешканця, або в 2,3 рази, обсяг власних доходів місцевих бюджетів в розрахунку на одного мешканця у Тернопільській області залишається нижчим, ніж загалом по Україні – 9 414,2 грн проти 11 548,9 грн (у 2023 році).

3. У структурі власних доходів зведеного бюджету Тернопільської області у 2023 році переважали: податки на доходи (64,6 %), рентні платежі (19,5 %) та акцизні платежі (5,1 %).

4. Попри втрату доходів від ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців (частка ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців у зведеному бюджеті області у 2023 році складала 23,1%) у 2024 року мала місце тенденція до зростання податкових доходів загалом в регіоні, зокрема за рахунок зростання місцевих податків і зборів, що свідчить про активізацію малого бізнесу.

5. Для області характерна суттєва територіальна диференціація показника власних доходів та рівня податкоспроможності. У 2021 році рівень диференціації територіальних громад за індексом податкоспроможності в регіоні складав понад 10 разів – найнижчим індексом податкоспроможності (в межах 0,2- 0,3) характеризувались Іване-Пустенська, Мельнице-Подільська, Коропецька, Золотопотіцька громади, найвищим – Тернопільська громада (1,3) та розташовані поблизу обласного центру громади (Байковецька, Великобірківська). У 2023 році такий розрив склав 6 разів (максимальний у Байковецькій територіальній громаді – 1,8 та мінімальний у Івано-Пустенській та Мельнице-Подільській територіальних громадах – 0,3). Зменшення розриву відбулось одночасно за рахунок зниження податкоспроможності економічно найсильніших громад та певного зростання податкової спроможності громад з найнижчими показниками. При цьому в регіоні загалом має суттєве зменшення кількості громад з індексом податкової спроможності нижче 0,5.

Зазначене свідчить про концентрацію економічної активності в Тернопільській та наближених громадах. Це потребує реалізації заходів з поширення імпульсів економічного розвитку на інші громади та активного стимулювання розвитку інших центрів економічної активності на території області.

6. У 2023 році з обласного бюджету профінансовано 56 обласних цільових програм обсягом 267,9 млн гривень, з них галузевий соціально-культурної сфери – 107,7 млн гривень, підтримки Сил безпеки та оборони – 97,7 млн гривень.

1.6. Результати досягнення прогнозованих індикаторів діючої Стратегії

Діюча Стратегія розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки спрямована на досягнення 3 стратегічних цілей („Розвиток людського капіталу та підвищення стандартів життя населення“, „Підвищення конкуренто-спроможності регіону“, „Розвиток сільських територій“), які на оперативному рівні конкретизовані через 11 операційних цілей та 49 завдань.

Стратегічні та операційні цілі і завдання Стратегії розвитку Тернопільської області у 2021-2023 роках виконувались шляхом реалізації заходів як програм соціально-економічного та культурного розвитку Тернопільської області у 2021-2023 роках, так і обласних цільових програм, які формувались в контексті зазначеної Стратегії, а також шляхом виконання Плану заходів з реалізації у 2021-2023 роках Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки (далі – План заходів), який є I етапом реалізації Стратегії та загалом передбачав реалізацію упродовж 3 років 128 технічних завдань.

У 2021 році реалізовувалось (реалізовано або розпочато реалізацію) 145 проєктів, у 2022 році – 249 проєктів, у 2023 році – 521 проєкт. На реалізацію цих проєктів за три роки використано майже 16 млрд гривень або 75,1% від запланованого обсягу фінансування.

Таблиця 1.6.1. Інформація щодо реалізації Стратегії у 2021-2023 роках

Стратегічні цілі	Кількість оперативних цілей	Кількість завдань
1. Розвиток людського капіталу та підвищення стандартів життя населення	4	24
2. Підвищення конкурентоспроможності регіону	5	17
3. Розвиток сільських територій	2	8
Реалізація Плану заходів		
Проєктів, всього	128	
з них:		
- у 2021 році	145	
- у 2022 році	249	
- у 2023 році	521	
Використано коштів, млрд грн	16 (75,1% від запланованого обсягу фінансового ресурсу)	

Доцільно зазначити, що перший етап реалізації Стратегії виявився непрогнозовано складним. Пандемія COVID-19 та повномасштабна війна внесли свої корективи у діяльність суб'єктів регіональної політики, і відповідно – в реалізацію першого програмного періоду Стратегії.

Така ситуація негативно вплинула на виконання індикативних показників Стратегії розвитку Тернопільської області та Плану заходів.

Таблиця 1.6.2. Досягнення основних індикаторів виконання Плану заходів Стратегії

Найменування цілі Стратегії	Найменування індикатора, одиниця виміру	Базове значення індикатора на 2021 рік	Цільове (проміжне) значення індикатора на 2023 рік	Фактичне значення індикатора на 2023 рік	Відхилення фактичного і цільового (проміжного) значення індикатора
РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ТА ПІДВИЩЕННЯ СТАНДАРТІВ	1. Відношення кількості робочої сили віком 15-70 років до загальної кількості населення відповідного віку, відсотків	(2019 рік) 59,8	наближення показника до середнього в Україні	— ¹	— ²

Найменування цілі Стратегії	Найменування індикатора, одиниця виміру	Базове значення індикатора на 2021 рік	Цільове (проміжне) значення індикатора на 2023 рік	Фактичне значення індикатора на 2023 рік	Відхилення фактичного і цільового (проміжного) значення індикатора
ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ	2. Середньомісячна заробітна плата, гривень	(2019 рік) 8275	збереження тенденції до зростання	— ¹	— ²
	3. Забезпечення актуальною містобудівною документацією (розробленою після 2010 року): 1) схеми планування території області; 2) генеральний план міста — обласного центру; 3) генеральні плани міст обласного значення; 4) генеральні плани міст районного значення; 5) генеральні плани селищ міського типу; 6) генеральні плани сіл та селищ, відсотків	(2019 рік) 1) 100 2) 100 3) 0 4) 7,1 5) 5,9 6) 1,3	збереження тенденції до зростання	1) 100 2) 100 3) 66,7 4) 47,0 5) 23,5 6) 3,0	забезпечено збереження тенденції до зростання
	4. Забезпечення актуальною містобудівною документацією (розробленою після 2010 року) з обов'язковим урахуванням рекомендацій щодо включення кліматичних питань до документів державного планування, які розміщені на вебсторінці Міндовкілля за посиланням https://menr.gov.ua/news/34766.html : 1) схема планування території області; 2) генеральний план міста — обласного центру; 3) генеральні плани міст обласного значення; 4) генеральні плани міст районного значення; 5) генеральні плани селищ міського типу; 6) генеральні плани сіл та селищ, одиниць	(2019 рік) 1) 0 2) 0 3) 0 4) 0 5) 0 6) 0	1-6) забезпечення тенденції до зростання	1) 0 2) 1 3) 1 4) 1 5) 0 6) 5	забезпечено тенденцію до зростання
	5. Частка територій та об'єктів природно-заповідного фонду у відношенні до площі регіону, відсотків	(2019 рік) 8,92	збереження тенденції до зростання	8,95	забезпечено збереження тенденції до зростання
	6. Частка площі територій регіональної екологічної мережі у загальній території області, відсотків	(2019 рік) 30,1	забезпечення тенденції до зростання	— ³	— ²
	7. Лісистість території області, відсотків	(2019 рік) 14,6	забезпечення тенденції до зростання	— ³	— ²
	8. Вміст органічного вуглецю (гумусу) у ґрунтах сільськогосподарських угідь, відсотків	(2019 рік) 3,28	забезпечення тенденції до збільшення	3,2	забезпечено тенденцію до збільшення

Найменування цілі Стратегії	Найменування індикатора, одиниця виміру	Базове значення індикатора на 2021 рік	Цільове (проміжне) значення індикатора на 2023 рік	Фактичне значення індикатора на 2023 рік	Відхилення фактичного і цільового (проміжного) значення індикатора
	9. Площа відновлених земель та екосистем, площа рекультивованих земель та земель, на яких здійснюються заходи з консервації, гектарів	(2016 рік) 2100	забезпечення тенденції до збільшення	25,6	забезпечено тенденцію до збільшення
ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНУ	10. ВРП (у фактичних цінах) у розрахунку на одну особу, тис. гривень	(2018 рік) 46,8	забезпечення тенденції до зростання	— ¹	— ²
	11. Наявний дохід у розрахунку на одну особу, гривень	(2018 рік) 43577	забезпечення тенденції до зростання	— ¹	— ²
	12. Частка обсягу реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг) у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) промислових підприємств, відсотків	(2019 рік) 0,9	припинення тенденції зниження та забезпечення тенденції зростання	— ¹	— ²
	13. Прямі іноземні інвестиції на душу населення на регіональному рівні, доларів США	43,3 (станом на 31.12. 2019)	збереження тенденції до зростання	— ¹	— ²
	14. Частка соціальних закладів (школи, центри надання адміністративних послуг, заклади первинної медичної допомоги, вторинної медичної допомоги, професійно-технічної освіти, культури, соціального захисту населення, інклюзивно-ресурсні центри, пожежно-рятувальні команди, пожежно-рятувальні частини, відомчі заклади МВС, дошкільні навчальні заклади, спортивно-оздоровчі заклади), що використовують фіксований широкосмуговий доступ до Інтернету, відсотків	(2019 рік) школи – 83; інші заклади освіти - 29; бібліотеки – 5; спортивні та культурні заклади – 4; органи місцевого самоврядування – 93; ЦНАПи - 42; соціальні заклади - 15; заклади первинної меддопомоги - 13; заклади вторинної меддопомоги - 56; підрозділи МВС/ ДСНС - 0	школи, заклади первинної та вторинної допомоги, центри надання адміністративних послуг – 100; інші заклади - 95	школи – 100 інші заклади освіти – 100 бібліотеки – 41 спортивні та культурні заклади – 100 органи місцевого самоврядування – 100 ЦНАПи – 100 соціальні заклади – 100 зклади первинної меддопомоги – 100 зклади вторинної меддопомоги – 100 підрозділи ДСНС – 100 підрозділи МВС – 95	школи, заклади первинної та вторинної допомоги, центри надання адміністративних послуг – 100; інші заклади - 95
	15. Частка населення, що має доступ до мобільних мереж 4G, відсотків	(2019 рік) 31	забезпечення тенденції до збільшення	72	забезпечено тенденцію до збільшення
РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ	16. Частка площі орних земель (рілля) у загальній території області, відсотків	(2016 рік) 62	забезпечення тенденції до зменшення	62	-

Найменування цілі Стратегії	Найменування індикатора, одиниця виміру	Базове значення індикатора на 2021 рік	Цільове (проміжне) значення індикатора на 2023 рік	Фактичне значення індикатора на 2023 рік	Відхилення фактичного і цільового (проміжного) значення індикатора
	17. Частка площі сільськогосподарських угідь екстенсивного використання (сіножатей, пасовищ) у загальній території області, відсотків	(2016 рік) 12	забезпечення тенденції до збільшення	12,3	забезпечено тенденцію до збільшення

¹Інформація може бути надана після оприлюднення даних по завершенню встановленого Законом України від 03.03.2022 № 2115-ІХ „Про захист інтересів суб’єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни” терміну для подання статистичної та фінансової звітності та її опрацювання.

² Порівняння стану виконання індикатора буде здійснено після оприлюднення даних за 2023 рік по завершенню встановленого Законом України „Про захист інтересів суб’єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни”

³ За даними Головного управління Держгеокадастру у Тернопільській області, ведення державної статистичної звітності з кількісного обліку земель за формами 6-зем, 6а-зем, 6б-зем, 2- припинено у 2016 році, а нову адміністративну звітність за формами 11-зем, 12-зем, 15-зем, 16-зем не запроваджено, отримати актуалізовані статистичні дані щодо площі лісів та інших лісовкритих площ та визначення відсотка лісистості області на сьогодні неможливо.

Проміжні висновки

1. Робота органів виконавчої влади області та органів місцевого самоврядування у 2021 році спрямовувалась, в першу чергу, на боротьбу з пандемією COVID-19 та наслідками її впливу, у 2022 -2023 роках – на безпекову складову, на усунення негативних наслідків у соціально-економічному розвитку регіону, спричинених військовою агресією рф, допомогу внутрішньо переміщеним особам.

2. У 2021 році реалізовувалось (реалізовано або розпочато реалізацію) 145 проєктів, у 2022 році – 249 проєктів, у 2023 році – 521 проєкт. На реалізацію цих проєктів за три роки використано майже 16 млрд гривень або 75,1% від запланованого обсягу фінансування.

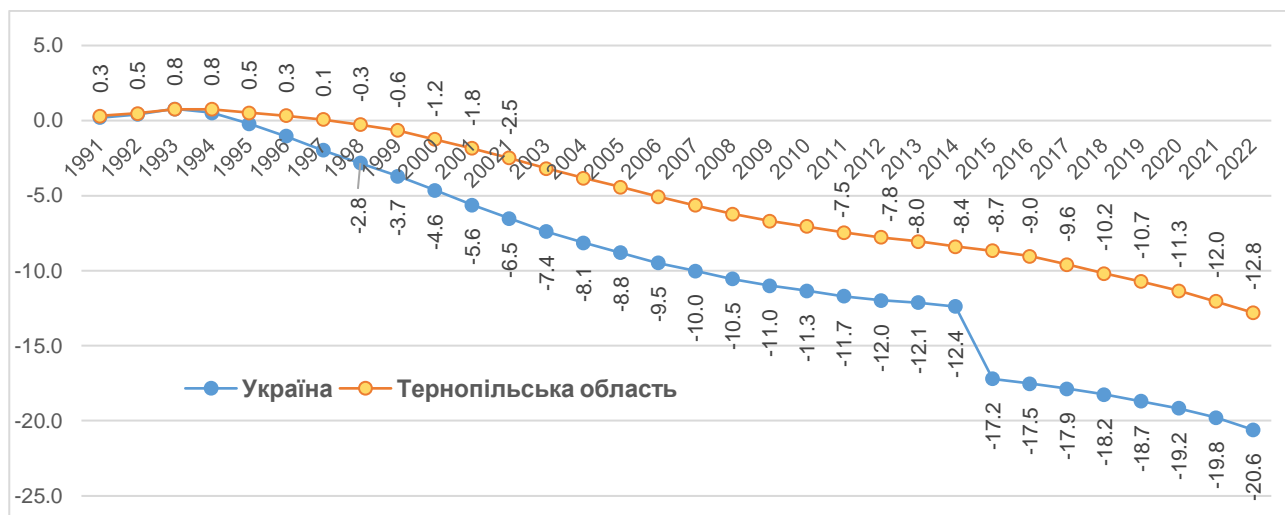
1.7. Демографічна ситуація, ринок праці

Тернопільська область відноситься до регіонів із середньою щільністю населення в порівнянні з іншими регіонами України. Щільність населення області складає 73,86 чол./кв. км (по Україні – 75,15 чол./кв. км). Серед областей Західного регіону за показником щільності населення область займає 5 місце і поступається Львівській (113,41 чол./кв. км), Чернівецькій (109,91 чол./кв. км), Закарпатській (97,34 чол./кв. км) та Івано-Франківській (96,97 чол./кв. км) областям.

За кількістю жителів область займає 20 місце серед регіонів України, випереджаючи Чернівецьку, Кіровоградську, Чернігівську, Херсонську та Волинську області.

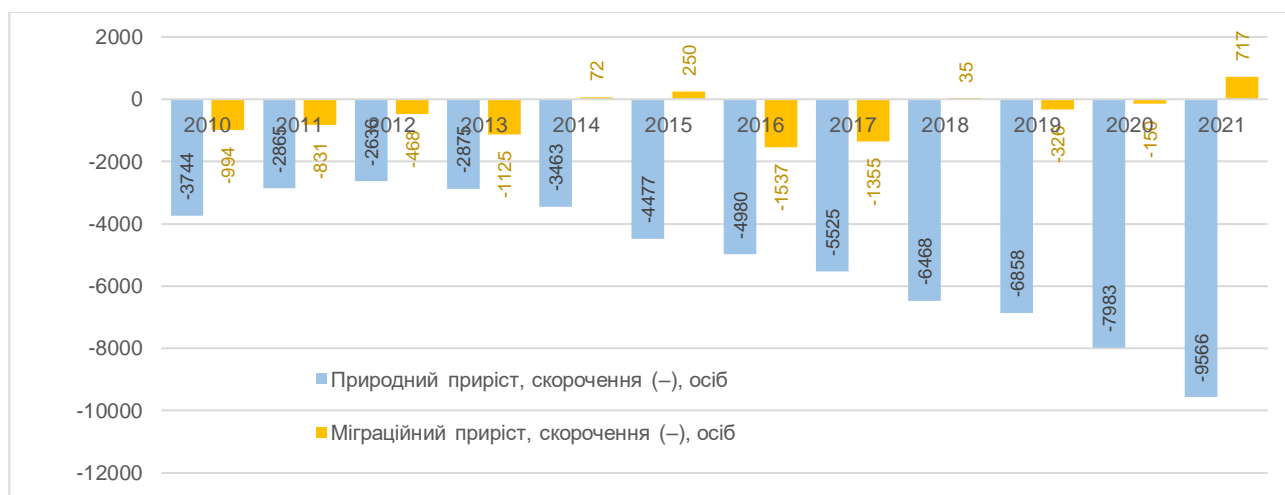
За даними останнього перепису 2001 року, на території Тернопільської області нараховувалось 1142,4 тис. осіб, а станом на 1 січня 2022 року – 1 021 713 осіб. В області впродовж останніх 20 років спостерігається тенденція до спаду чисельності постійного та наявного населення. Якщо у 2000 році чисельність наявного населення становила 1156,9 тис. осіб, то у 2012 році – 1077,3 тис. осіб, у 2013 році – 1073,3 тис. осіб, у 2014 році – 1069,9 тис. осіб, у 2015 році – 1065,7 тис. осіб, у 2016 році – 1059,2 тис. осіб, у 2017 році – 1052,3 тис. осіб, у 2018 році – 1045,9 тис. осіб, у 2019 році – 1038,7 тис. осіб, у 2020 році – 1030,6 тис. осіб, у 2021 році – 1021,7 тис. осіб. Загалом за період з 2000 по 2021 рр. даний показник по Тернопільській області скоротився на 120,7 тис. осіб.

Водночас можна констатувати, що темпи зменшення населення у Тернопільській області в порівнянні із загальноукраїнськими є суттєво нижчими – впродовж 1990-2022 року Тернопільщина втратила 12,8% населення при загальноукраїнському показнику 20,6%. При цьому зменшення чисельності мешканців регіону відбувається головним чином за рахунок негативного природного приросту.

Рис. 1.7.1. Темпи приросту / втрати населення, % до 1990 року, за даними Держстату

Упродовж 2021 року чисельність населення зменшилася на 8849 осіб. Зменшення чисельності населення області відбулося за рахунок природного скорочення – 9566 осіб, водночас зафіксовано міграційний приріст населення – 717 осіб.

Рис. 1.7.2. Динаміка природного та міграційного руху за 2010-2021 роки, осіб

Загалом з 2012 року в регіоні має місце стійка тенденція збільшення природних втрат – через зниження кількості новонароджених. У 2021 році в області продовжувало спостерігатися природне скорочення населення (-9566 осіб) (народилося 7275 дітей, померла 16841 особа), у порівнянні з 2020 роком цей показник зріс, а саме на 1583 особи (у 2020 році народилося 7846 дітей, а померло 15829 осіб, відповідно природне скорочення населення становило 7983 особи). Природний рух населення області у 2021 році характеризувався зменшенням народжуваності та збільшенням смертності порівняно з 2020 роком.

Натомість міграційні втрати мешканців регіону є порівняно низькими, а у деяких роках область має навіть позитивні значення за цим показником. Так, у 2021 році у Тернопільській області зафіксовано міграційний приріст населення (+717 осіб).

Демографічна ситуація, яка склалася в області у 2023 році в порівнянні з 2022 роком дещо покращилась і характеризується зменшенням показників смертності та від'ємного природного приросту.

За 2023 рік в області народилося 5270 дітей, що на 687 дітей менше, ніж у 2022 році (2022 р. – 5957). З розрахунку на 1 тис. населення народжуваність складає 5,2 проти 5,8 у 2022 році. Зменшення народжуваності у 2023 році в порівнянні з минулим роком спостерігається у всіх районах області.

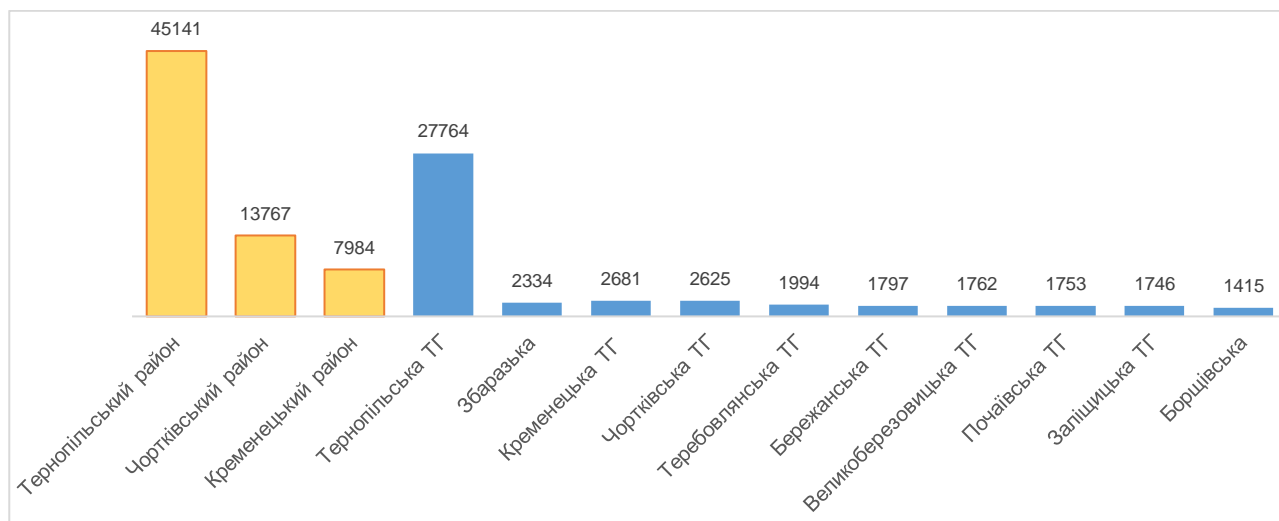
Природний приріст населення залишається від'ємним і становить (-7,6) проти (-8,1) у 2022 році.

У 2023 році померло на 1033 особи менше, ніж у 2022 році (2022 р. – 14 109 осіб, 2021 р. – 16 841). Відповідно показник смертності становить 12,8 проти 13,9 у 2022 році. Таким чином, в області продовжується процес депопуляції в усіх районах області.

Показник дитячої смертності у 2023 році склав 8,1 ‰ проти 5,7 ‰ у 2022 році. У структурі дитячої смертності на першому місці – перинатальна патологія – 24 випадки (70,5%), на другому – вроджені аномалії - 7 випадків (20,7%), на третьому – зовнішні причини - 3 випадки (8,8%).

Особливо відчутним міграційний приріст мешканців мав місце з початком повномасштабного вторгнення, коли Тернопільська область, як і інші тиллові області, щодня приймала евакуаційні потяги із внутрішньо переміщеними особами.

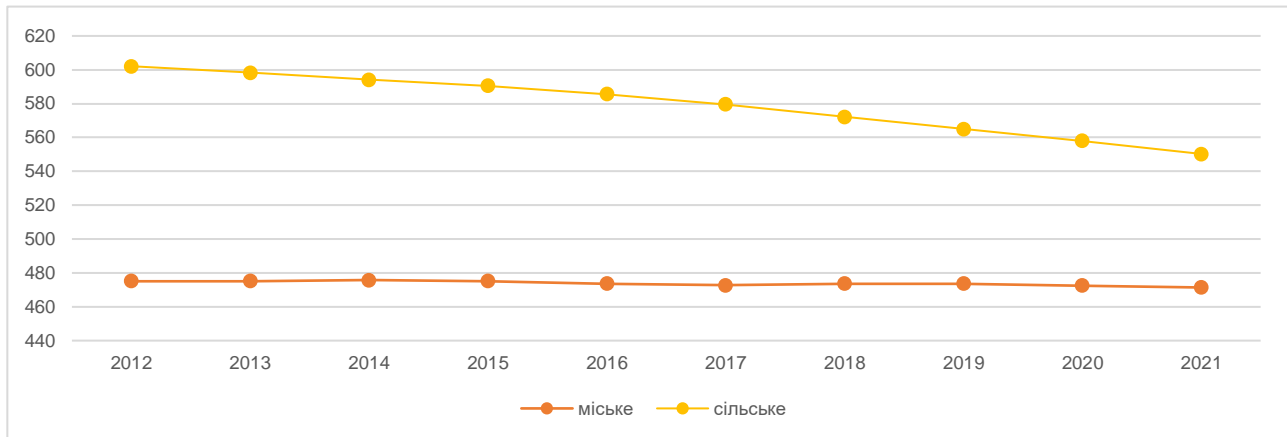
На початок 2025 року, в області проживало 66 892 ВПО (зареєстрованих). Найбільше ВПО розміщено у Тернопільському районі (45 141 особа), зокрема в обласному центрі – 27764 особи. У Чортківському районі проживає 13 767 ВПО, у Кременецькому 7 984 ВПО. Більшість ВПО обрали для проживання обласний центр або інші менші міста регіону з найбільш розвинутою інфраструктурою та наявністю місць прикладання праці. Так, у ТОП-10 громад, які прийняли найбільшу кількість ВПО, входять (окрім Тернопільської) Кременецька, Чортківська, Збаразька, Тереховлянська, Бережанська Заліщицька територіальні громади. Тобто в регіоні зростає чисельність міських мешканців.

Рис. 1.7.3. Розміщення ВПО в розрізі районів та ТОП-10 громад області за кількістю ВПО, станом на 1.01.2025 року, осіб

Тернопільська область – один з регіонів, де частка сільського населення завжди суттєво переважала міське населення. Водночас впродовж останнього

десятиліття чітко відслідковується тренд до значного скорочення кількості сільських мешканців – якщо за 2012-2022 роки їх кількість скоротилась на 8,6% (51,8 тис осіб), то міських мешканців лише на 1% (3,8 тис осіб). Тобто має місце зростання рівня урбанізації регіону.

Рис. 1.7.4. Динаміка кількості сільських та міських мешканців області у 2012-2021 роках, осіб

Для області характерні також статеві-вікові диспропорції, що проявляються у переважанні кількості жінок. Станом на 1 січня 2022 року чисельність чоловіків складала 477160, а жінок – 541302. На кожну тисячу жінок в області у середньому припадає 882 чоловіки. У 2021 році середня очікувана тривалість життя для жінок – 77,15 року, для чоловіків – 67,15 року (в Україні – 76,7 та 66,7 року відповідно).

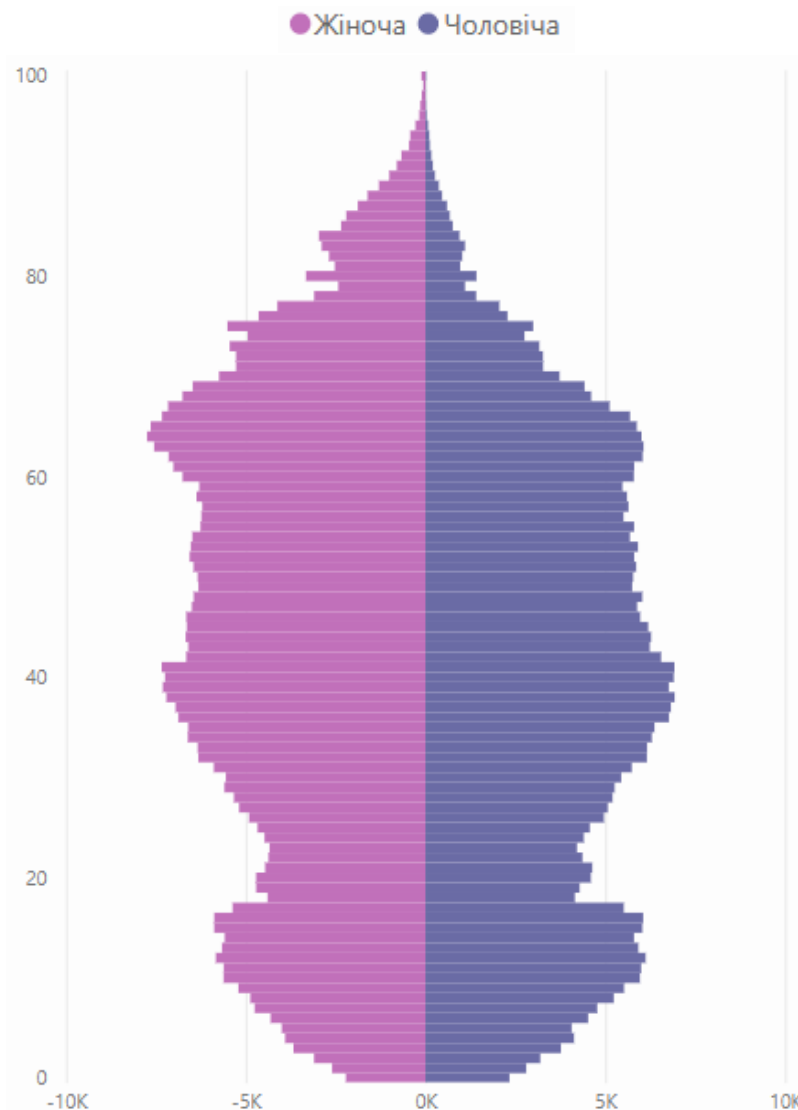
Статеві-вікова піраміда демонструє переважання у регіоні осіб з віковими межами 35-39 років, 30-34 роки та 40-44 роки. Незначна кількісна перевага жінок прослідковується в основному, починаючи з 30-річного віку та досягає свого максимуму у віці 35-39 років.

Не оминула регіон і проблема «старіння» населення, зумовлена збільшенням частки людей старшого віку. Протягом останніх 10 років спостерігалось повільне зростання середнього віку населення області. Станом на 1 січня 2022 року середній вік населення Тернопільщини становив 41,2 року (по Україні – 42,2 року), з них чоловіків – 38,6, жінок – 43,4. З 2019 року щорічний приріст населення у віці 65 років і більше складає 0,2%, тоді як чисельність дітей у віці до 15 років з цього часу скорочується на 0,1-0,2%. Цей процес є повільним, але незворотнім у найближчій та середній перспективі. В економічному сенсі це означає зростання демографічного навантаження працездатного населення людьми похилого віку.

Демографічне навантаження, яке є узагальнюючою кількісною характеристикою вікової структури і показує навантаження на суспільство непродуктивним населенням, становило станом на 1 січня 2022 року в області 455 осіб на 1000 осіб постійного населення у віці 15-64 років (у середньому по Україні – 483 особи).

Навантаження на 1000 осіб працездатного віку (15-64 роки) особами похилого віку в області становить 231 особа, що є одним із найбільших показників серед областей Західного регіону України.

Рис. 1.7.5. Стативно-вікова піраміда населення Тернопільської області за даними Національної служби здоров'я України, відповідно до статистики поданих декларацій про вибір лікаря первинної медичної допомоги, станом на 1.01.2025 року⁴

В умовах розгортання повномасштабної війни для регіону стали надактуальними нові виклики, пов'язані з працересурсним забезпеченням соціально-економічного розвитку та потребують швидкого реагування:

- Вимушена внутрішня міграція: переселенці з регіонів, охоплених воєнними діями, збільшили пропозицію робочої сили в західних областях, зокрема у Тернопільській області.
- Послаблення кадрового потенціалу: мобілізація працівників призвела до кадрових втрат у багатьох підприємствах.
- Зовнішня еміграція: виїзд населення, зокрема з західних регіонів, спричинений спрощенням візового режиму та підтримкою українських біженців за кордоном.
- Релокація бізнесу: переміщення підприємств із центральних і східних областей на захід змінило структуру попиту на працю.

Унаслідок цих процесів **відбулось посилення дисбалансу між попитом і пропозицією на регіональному ринку праці**: невідповідність обсягів,

⁴

https://edata.e-health.gov.ua/e-data/dashboard/declar-stats?_cf_chl_tk=z6JRHVWVkc.geu942Y.E6Naojyxh2ANkUKATED9J3fU-1679337309-0-gaNycGzNCxA

професійних і галузево-структурних характеристик. Сьогодні попит на висококваліфіковану робочу силу залишається незадоволеним, незважаючи на наявність пропозицій із гідними умовами праці та конкурентною оплатою. Ця ситуація потребує комплексного підходу до вирішення проблем, зокрема заходів із підвищення професійної підготовки кадрів, адаптації ринку праці до нових умов та сприяння створенню робочих місць у постконфліктний період.

Одним із важливих завдань регіонального ринку праці також є **забезпечення соціально-трудової інтеграції демобілізованих осіб, ветеранів війни та людей, які постраждали внаслідок бойових дій**. Забезпечення зайнятості ветеранів та ветеранок стає все більш актуальним, враховуючи їхню зростаючу частку серед працівників підприємств Тернопільської області, яка нині становить близько 2 %.

Попри готовність багатьох ветеранів та ветеранок до працевлаштування, цей процес супроводжується низкою ризиків: низька готовність роботодавців (існує обмежена кількість підприємств, готових забезпечити робочі місця для ветеранів та ветеранок), недостатність фінансування (створення робочих місць для ветеранів та ветеранок, які мають інвалідність, ускладнене через брак необхідних ресурсів).

Органи Державної служби зайнятості відіграють ключову роль у наданні послуг із працевлаштування для вразливих груп населення. З початку 2024 року через службу зайнятості Тернопільщини роботу шукали 684 учасники бойових дій, з них 521 отримали статус безробітного, у тому числі 76 осіб з інвалідністю. Вдалося працевлаштувати 154 ветерани, 34 пройшли профнавчання, 6 долучилися до тимчасових робіт, а 41 отримав ваучери на навчання. Крім того, 169 ветеранів направлено на безоплатне навчання за робітничими професіями та напрямками, такими як основи бізнесу, керування дронами та психологічна стійкість. У межах програми грантів для ветеранів і членів їхніх сімей 46 осіб отримали фінансування на розвиток бізнесу загальною сумою 21,7 млн грн, що дозволить створити 99 робочих місць. Станом на кінець 2024 року роботу шукають 105 ветеранів, з яких 24 мають інвалідність. Роботодавці, які працевлаштовують ветеранів, можуть отримати компенсацію 50% їхньої зарплати.⁵

Ефективність заходів із підтримки працевлаштування вразливих груп залежить, насамперед, від можливостей створення нових робочих місць. Це вимагає активного залучення держави, громадських організацій та бізнесу до вирішення проблеми зайнятості ветеранів і осіб, які постраждали внаслідок війни.

Проміжні висновки

1. *Демографічна ситуація в області є порівняно кращою, ніж загалом по Україні, що засвідчують суттєво менші втрати населення впродовж останні двадцять років. Водночас для регіону властиві ризики для майбутнього розвитку його територій, що пов'язано, головним чином, з від'ємним природним та міграційним приростом населення, незбалансованістю у співвідношенні між чоловіками та жінками, диспропорцією вікових груп, що є стримуючим фактором у режимі відтворення населення та поступово призводить до скорочення чисельності осіб працездатного віку, зростання демографічного навантаження на суспільство та економіку регіону невиробничим населенням.*

2. *Як тиловий регіон, Тернопільська область не лише не зазнала демографічних втрат в період війни, а й поповнилась значною кількістю ВПО (близько 7,5% до чисельності мешканців).*

⁵

<https://ter.dcz.gov.ua/novyna/spryyannya-zaynyatosti-veteraniv-ta-veteranok-vazhlyve-zavdannya-robotodavciv-ta-sluzhby>

3. Безпосередньо зумовленим війною демографічним викликом для області є деформація шлюбної та статеві (у репродуктивному віці) структур населення, нормалізація яких безпосередньо залежить від тривалості війни та темпів економічного відновлення. Іншими викликами є зростання числа ветеранів війни, збільшення чисельності осіб з інвалідністю (зокрема з числа ветеранів, ветеранок та ВПО), зростання кількості неповних сімей (одиноких матерів чи батьків), що різко збільшує обсяги необхідних соціальних виплат. Суттєвим є також вплив війни на фізичний та психічний стан здоров'я населення, що підвищує рівень смертності й, відповідно, прискорює природне скорочення чисельності населення регіону.

4. Ринок праці регіону теж зазнав впливу війни, зокрема через посилення дисбалансів попиту і пропозиції трудових ресурсів, загострення соціальної вразливості, звуження трудового потенціалу через втрату людських ресурсів, дефіцит фахівців робітничих професій. У стратегічній перспективі надважливим завданням є забезпечення конкурентоспроможності регіонального ринку праці та посилення конвергенції системи його регулювання (з кращими європейськими практиками) в умовах політики євроінтеграції та нівелювання наслідків російського військового вторгнення в Україну.

1.8. Гендерний профіль Тернопільської області

У Тернопільській області на початок 2022 року проживало 541,3 тис. жінок та 477,2 тис. чоловіків, що становило 53,1% та 46,9% відповідно у загальній кількості постійного населення. У міській місцевості проживає 46,4% від загальної кількості жінок та 45,1% – чоловіків.

На 1000 жінок у 2021 році припадало в середньому 882 чоловіки, зокрема 857 – у міській місцевості, 903 – у сільській місцевості.

Середній вік населення – 41 рік, зокрема жінок – 43 роки, чоловіків – 38 років. У середньому жінка старша за чоловіка на 5 років.

Дві третини жінок (66%) та 71% чоловіків – у віці 15–64 роки.

Частка молодого покоління у віці 0–14 років становила 14,1% серед жінок та 16,8% серед чоловіків. Майже кожна п'ята жінка (19,8%) та кожен десятий чоловік (11,4%) – похилого віку (65 років і старшому).

Демографічне навантаження особами у віці 0–14 років та 65 років і старшому становило 514 жінок та 394 чоловіки на 1000 осіб відповідної статі у віці 15–64 роки.

Очікувана тривалість життя при народженні – 72 роки, жінок – 77 років, чоловіків – 67 років. Тобто жінки живуть у середньому на 10 років довше, ніж чоловіки.

Кількість зайнятого населення у віці 15–70 років у 2021 році в області становила 389,3 тис. осіб, з них 45,6% – жінки, 56,4% – чоловіки. Рівень зайнятості чоловіків вищий, ніж жінок – 56,4% проти 45,6% відповідно.

Серед 85,7 тис безробітного населення 57,4% становили чоловіки. Рівень безробіття жінок (13,6%) перевищував відповідний показник у чоловіків (10,5%).

Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги, освіта, фінансова та страхова діяльність, культура, державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування – «жіночі» види діяльності. У сфері охорони здоров'я та надання соціальної допомоги частка жінок становила – 81,2% від загальної кількості штатних працівників, в освіті – 77,5%, фінансовій та страховій діяльності – 71,7%, у сфері функціонування бібліотек, архівів, музеїв та інших закладів культури – 68,4%, у сфері державного управління й оборони; обов'язкового соціального страхування – 64,8%.

Будівництво, сільське, лісове та рибне господарство, промисловість, транспорт, складське господарство – «чоловічі» види діяльності. Частка чоловіків у будівництві становила 88,1% від загальної кількості штатних працівників, у

сільському, лісовому та рибному господарстві – 76,3%, промисловості – 64,2% у транспорті, складському господарстві – 60,7%.

Заробітна плата жінок у 2021 році в середньому була на 15,2% нижчою за відповідний показник у чоловіків (у 2019 році – на 19,8%). Чоловіки у середньому отримували за роботу 12,7 тис. грн на місяць, жінки – 10,7 тис. грн.

Найвищою була заробітна плата чоловіків та жінок у сферах державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування – 19,3 тис. гривень та 14,8 тис. гривень, фінансова та страхова діяльність – 15,9 тис. гривень та 14,6 тис. гривень відповідно.

Перевищення зарплати чоловіків над зарплатою жінок спостерігається в усіх видах економічної діяльності, окрім будівництва та у сфері інформації та телекомунікації.

Найбільша відмінність у рівні заробітної плати чоловіків і жінок спостерігається в таких видах діяльності: транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність – жінки заробляють на 39,6% менше, ніж чоловіки, сільське, лісове та рибне господарство – на 27,5%, державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування – на 23,4%, оптова та роздрібна торгівля – на 15,9%, промисловість – на 10,9%.

Більше заробляли жінки порівняно з чоловіками у будівництві (на 15,1%), у сфері інформації та телекомунікації (на 0,2%).

Проміжні висновки

Тернопільська область не позбавлена низки гендерних дисбалансів. Так, на 1000 жінок у 2021 році припадало в середньому 882 чоловіки, зокрема 857 – у міській місцевості, 903 – у сільській місцевості.

Заробітна плата жінок у 2021 році в середньому була на 15,2% нижчою за відповідний показник у чоловіків (у 2019 році – на 19,8%). Чоловіки у середньому отримували за роботу 12,7 тис. грн на місяць, жінки – 10,7 тис. грн.

1.9. Людський розвиток

Розвиток освіти

На усіх рівнях системи освіти області відбуваються трансформаційні процеси, які враховують сучасні виклики, суспільні потреби й очікування щодо забезпечення кожній дитині та молодій людині повноцінного доступу до якісної освіти. Система освіти Тернопільщини функціонує з урахуванням правового режиму воєнного стану.

В умовах війни система освіти зазнає змін. Заклади освіти стають територією безпеки.

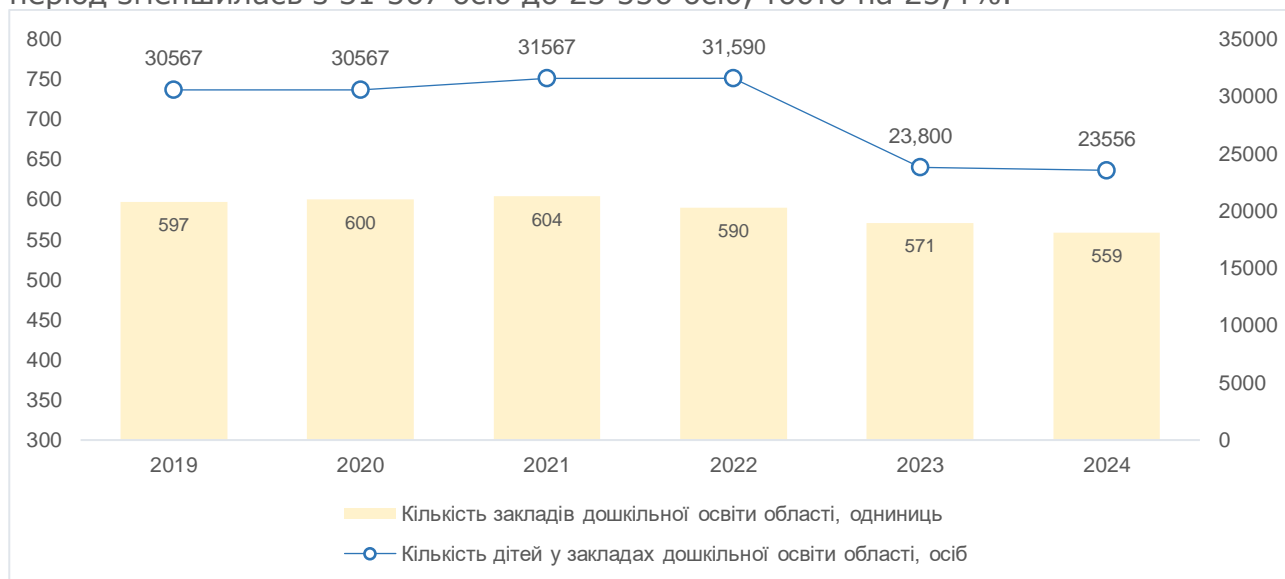
Дошкільна освіта

Пріоритетними напрямками дошкільної освіти є безпечність освітнього середовища, забезпечення доступності та якості освіти для дітей, незалежно від їхнього місця проживання чи соціального статусу. Особлива увага приділяється дітям з особливими освітніми потребами та дітям із сімей, які постраждали від військової агресії рф. Основне завдання – створити безбар'єрне, дружнє та підтримуюче освітнє середовище, де кожна дитина зможе розкрити свій потенціал.

Станом на 1 січня 2024 року в області функціонує 559 закладів дошкільної освіти, в них - 23 556 дітей, в тому числі 874 особи з числа внутрішньо переміщених осіб.

Якщо впродовж 2016-2021 років в регіоні щорічно відкривались нові заклади дошкільної освіти, а їх кількість зросла на 23 одиниці, то з початку повномасштабного вторгнення рф спостерігається тенденція до зменшення

кількості дітей у дитячих садках, а відтак призупинення освітнього процесу у закладах освіти або їх ліквідація. У 2022-2024 роках було призупинено роботу або ліквідовано 45 закладів дошкільної освіти. Кількість дітей у цих закладах за цей же період зменшилась з 31 567 осіб до 23 556 осіб, тобто на 25,4%.

Рис. 1.9.1. Динаміка кількості закладів дошкільної освіти та їх вихованців у Тернопільській області, 2019-2024 роки

Кількість дітей у закладах дошкільної освіти з розрахунку на 100 місць становить 103 особи.

Наповненість груп закладів дошкільної освіти становить у сільській місцевості – 19 дітей, у міській – 22 дитини.

На початок 2024/2025 навчального року заклади дошкільної області забезпечені об'єктами фонду захисних споруд цивільного захисту на 99 % (для порівняння у 2022/2023 навчальному році забезпеченість укриттями становила 91%, у 2023/2024 навчальному році - 96%).

У 2023 році відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 червня 2023 р. № 534-р „Про виділення коштів з фонду ліквідації наслідків збройної агресії” здійснено будівництво захисної споруди цивільного захисту (споруди подвійного призначення) для дошкільного закладу „Сонечко”. На реалізацію проекту спрямовано 6565,74 тис. грн субвенції з державного бюджету та 2815,0 тис. грн – з місцевого бюджету.

У 2024 році за кошти місцевого бюджету збудовано захисні споруди (подвійного призначення) з властивостями ПРУ для Ладичинського закладу дошкільної освіти (дитячий садок) „Лелеченя” та закладу дошкільної освіти „Дзвіночок” в с. Острів Великоберезовицької селищної ради.

У трьох закладах дошкільної освіти об'єкти фонду захисних споруд цивільного захисту закладів освіти облаштовані засобами, що забезпечують їх доступність для маломобільних груп населення, включаючи осіб з інвалідністю, в умовах воєнного чи надзвичайного стану.

У закладах дошкільної освіти області станом на 1 вересня 2024 року працює 221 інклюзивна група, у якій організовано психолого-педагогічний супровід 349 дітей з особливими освітніми потребами. Спостерігається щорічне збільшення кількості дітей з ООП та інклюзивних груп. Для порівняння, 2022/2023 навчальний рік: 154 інклюзивні групи, де виховувалася 231 дитина з особливими освітніми потребами; 2023/2024 навчальний рік: 220 інклюзивних груп, де виховувалося 367 дітей з особливими освітніми потребами.

У 2024/2025 навчальному році у Тернопільській області функціонує 551 заклад загальної середньої освіти, де здобувають освіту 101,9 тис. учнів, в тому числі 3295 осіб з числа ВПО. За кордоном перебувають 6 546 учнів. З них за дистанційною формою навчаються 3255 осіб, за сімейною формою - 1506 осіб, за екстернатною – 1682 особи. Заклади загальної середньої освіти забезпечені фондом захисних споруд цивільного захисту на 100%. Здійснюють освітній процес за очною формою – 465 шкіл, 86 – за змішаною.

У 2023/2024 навчальному році функціонували 585 закладів загальної середньої освіти, де здобували освіту 106,2 тис. учнів, в тому числі 3078 осіб з числа ВПО. За кордоном продовжували перебувати 6254 учні закладів загальної середньої освіти. З них за дистанційною формою навчалися 2294 особи, здобували освіту за сімейною формою навчання 1546 осіб, за екстернатною – 2402 особи.

Повномасштабна війна та міграційні процеси негативно вплинули на наповнення шкіл та класів учнями – їх кількість впродовж 2022-2024 року зменшилась на 9,7%, водночас класи поповнились учнями з числа ВПО.

Таблиця 1.9.1. Основні показники функціонування загальної середньої освіти в регіоні

Навчальний рік	2020-2021	2021-2022	2022-2023	2023-2024	2024-2025
Кількість шкіл	687	653	623	585	551
в т.ч. кількість малокомплектних шкіл	119	104	88	70	70
Кількість учнів, тис учнів	111,5	110,9	110,0	106,2	101,9
в т.ч. кількість учнів з числа ВПО, тис учнів	0	0	2,667	3,078	3,29

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 21.08.2023 № 1022 „Про забезпечення навчання учнів, які виїхали з України внаслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації і здобувають освіту в закладах освіти країни перебування та України” в області визначено 5 закладів, де можуть бути сформовані класи дистанційного навчання для організації вивчення предметів навчального плану українських освітніх програм, які не вивчаються у іноземних закладах загальної середньої освіти, а саме: Бережанський лицей імені Віталія Скакуна Бережанської міської ради Тернопільської області, Кременецька загальноосвітня школа I-III ступенів № 4 Кременецької міської ради Тернопільської області; Чортківський лицей № 7 Чортківської міської ради; Тернопільська загальноосвітня школа I-III ст. № 26 імені Дмитра Заплітного Тернопільської міської ради Тернопільської області; Тернопільська загальноосвітня школа I-III ступенів № 14 ім. Б. Лепкого Тернопільської міської ради Тернопільської області.

У «дистанційних класах» у 2023/2024 році навчалися 12 дітей. У 2024/2025 навчальному році, подано 103 заяви про зарахування дітей до „дистанційних класів” у вищезазначених закладах загальної середньої освіти.

Відповідно до законів України „Про освіту”, „Про повну загальну середню освіту”, „Про внесення змін до деяких законів щодо вдосконалення механізмів формування мережі ліцеїв для запровадження якісної профільної середньої освіти” розпорядженням начальника обласної військової адміністрації від 30.08.2023 № 476/01.02-01 затверджено прогнозовану мережу ліцеїв Тернопільської області.

Органи місцевого самоврядування – засновники закладів загальної середньої освіти в Тернопільській області розробили та затвердили плани трансформації (дорожні карти) мережі ліцеїв у територіальних громадах згідно з вимогами Закону України „Про внесення змін до деяких законів щодо вдосконалення механізмів

формування мережі ліцеїв для запровадження якісної профільної середньої освіти”, частини першої статті 32 Закону України „Про повну загальну середню освіту”.

До 1 вересня 2027 року має бути забезпечено виконання планів трансформації мережі ліцеїв, передбачених цим розпорядженням, шляхом утворення та забезпечення ліцеїв належною матеріально-технічною базою, обладнанням, доступом до мережі Інтернет, а також обранням на конкурсних засадах педагогічних працівників, керівників ліцеїв та упорядкуванням установчих документів закладів освіти у відповідність із законодавчими актами.

У Тернопільській області планується створення 40 закладів старшої профільної школи: 34 академічних ліцеїв, 1 мистецького, 1 військового, 4 професійних коледжів.

Забезпеченню рівного доступу дітей до якісної освіти у сільській місцевості сприяло створення й функціонування в області опорних закладів.

У 2024/2025 функціонує 49 опорних закладів та 64 філії, де навчаються 18 556 учнів.

Таблиця 1.9.2. Динаміка створення опорних шкіл та їх філій в Тернопільській області

рік	2019	2020	2021	2022	2023	2024
кількість опорних шкіл	32	35	39	40	45	49
кількість філій	77	77	78	66	62	64
кількість учнів в опорних школах та їх філіях	13625	14736	16083	16324	17008	18552

Триває забезпечення закладів освіти області додатковими заходами безпеки. На сьогодні на 191 об'єкті закладів загальної середньої освіти (31 %) організовано охорону із залученням суб'єктів охоронної діяльності. На 605 об'єктах (553 юридичних осіб та 65 філій опорних закладів) (97%) обладнано тривожну сигналізацію з виведенням сигналу на пульти охорони („тривожна кнопка”). На 615 об'єктах (100%). обладнано тривожну сигналізацію з виведенням сигналу на пульти охорони („тривожна кнопка”). На 237 об'єктах (38 %) встановлено систему зовнішнього та/або внутрішнього відеоспостереження. Пропускний режим організовано у 43 закладах освіти.

У закладах освіти області функціонують 135 класів безпеки. Для порівняння у 2023 таких класів було 62. До кінця 2024 року буде функціонувати 148 класів безпеки. Великобірківська селищна, Бережанська та Копичинецька міські територіальні громади – учасники пілотного проекту „Спеціаліст із безпеки в освітньому середовищі”, яким охоплено 8 шкіл та 1026 учнів. Головні напрямки діяльності спеціаліста – попередження та виявлення правопорушень у закладах освіти, припинення та усунення негативних явищ в освітньому середовищі, виявлення фактів втягнення учнів в протиправну діяльність тощо. Завданням пілотного проекту є створення безпечного освітнього середовища, побудова комунікаційної платформи між територіальними громадами, територіальними підрозділами Національної поліції, ДСНС, органами місцевого самоврядування, органами освіти – з одного боку, з іншого боку - з учнівською громадою та батьками.

У реалізації проекту „Служба освітньої безпеки” в Тернопільській області беруть участь 79 закладів загальної середньої освіти у дев'яти територіальних громадах. З 2 вересня 2024 року у школах несуть службу 27 інспекторів служби освітньої безпеки.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 1 листопада 2024 р. № 1245 „Про реалізацію експериментального проекту щодо посилення безпеки освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти в умовах правового

режиму воєнного стану” в експериментальному проєкті візьмуть участь 33 заклади загальної середньої освіти Тернопільської області.

Серед безпекових заходів – пропускний режим, безпека дорожнього руху – освітлення пішохідних переходів поряд зі школою; недопущення продажу алкоголю і тютюну неповнолітнім поблизу школи; посилення пожежної безпеки тощо.

У 2025 році планується субвенція на стаціонарні металодетектори. Вперше заклади освіти отримають фінансування на встановлення сучасних систем протипожежної безпеки.

Впровадження реформи „Нова українська школа” відбувається в період повномасштабної війни, що створює низку нових викликів для всіх учасників освітнього процесу. Органами виконавчої влади й місцевого самоврядування, установами і закладами освіти області здійснюються заходи щодо реалізації стратегічних завдань реформування галузі освіти, формування нового освітнього простору, створення інноваційного середовища для якісного навчання учнівської молоді.

У рамках впровадження Нової української школи 8 закладів загальної середньої освіти області (23 пілотні класи, 186 вчителів, 633 учні) беруть участь в інноваційному освітньому проєкті всеукраїнського рівня за темою „Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення для закладів загальної середньої освіти в умовах реалізації Державного стандарту базової середньої освіти”. Тернопільським обласним комунальним інститутом післядипломної педагогічної освіти забезпечується науково-методичний супровід діяльності педагогічних колективів закладів загальної середньої освіти, які беруть участь в експерименті.

За кошти освітньої субвенції на здійснення заходів із забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти „Нова українська школа” у 2024 році закуплено: засоби навчання, мультимедійне обладнання для навчальних кабінетів закладів загальної середньої освіти комунальної власності, що здійснюють освітній процес за Державним стандартом базової середньої освіти на першому (адаптаційному) циклі базової середньої освіти за очною, поєднанням очної та дистанційної форми здобуття освіти на суму 20695,6 тис. гривень; навчальну та навчально-методичну літературу, у тому числі їх електронні версії з аудіосупроводом, для учнів та педагогічних працівників пілотних класів на суму 2567,3 тис. гривень, засоби навчання, мультимедійне, комп’ютерне обладнання та меблі для навчальних кабінетів пілотних класів на суму 9748,4 тисяч гривень.

Для підвищення кваліфікації педагогічних працівників, які забезпечуватимуть реалізацію Державного стандарту базової середньої освіти на першому (адаптаційному) циклі базової середньої освіти у 2023/2024 навчальному році та підготовку тренерів-педагогів використано 2065,5 тис. гривень освітньої субвенції.

На базі Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти здійснено підвищення кваліфікації 506 директорів закладів освіти та 440 їх заступників, 5488 педагогічних працівників, 168 вчителів пілотних класів та 346 педагогів-тренерів.

Розпочато перезавантаження викладання навчального предмета „Захист України”. З метою формування в учнів первинних загальновійськових знань і спеціальних компетентностей щодо оборонної свідомості буде створено осередки викладання предмета „Захист України” у закладах освіти Тернопільської області шляхом створення 38 осередків викладання цього навчального предмета у 34 закладах загальної середньої освіти та 4 закладах професійної (професійно-технічної) освіти.

Відповідно до пункту 12 Порядку та умов надання освітньої субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 14.01.2015 № 6 «Деякі питання надання освітньої субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам» (в редакції постанови Кабінету Міністрів

України від 5 березня 2024 р. № 245) засновники самостійно здійснюють розподіл освітньої субвенції між відповідними закладами та установами освіти для забезпечення в повному обсязі обов'язкових виплат на оплату праці з нарахуваннями педагогічним працівникам. Якщо фактична (середня) наповнюваність класів є меншою за розрахункову (нормативну) наповнюваність класів чи в разі утримання малокомплектних закладів, різниця в кількості ставок педагогічних працівників має покриватися за рахунок власних доходів місцевого бюджету.

Згідно з пунктом 10 Порядку та умов за рахунок субвенції не здійснюється фінансування ЗЗСО (крім закладів початкової школи), кількість учнів в яких становить менше 25 осіб. Також вказана норма буде підвищуватися з 1 вересня 2025 року до 45 учнів та з 1 вересня 2026 року до 60 учнів у ЗЗСО.

Станом на 5 вересня в області функціонує 42 заклади з кількістю учнів менше 45.

У 2024/2025 навчальному році функціонує 70 малокомплектних шкіл:

-16 початкових шкіл з кількістю учнів до 10 (у 2023 році було 19 таких початкових шкіл);

- 25 гімназій з початковою школою з кількістю учнів 40 і менше (у 2023 році 34 таких гімназій);

- 29 ліцеїв з початковою школою та гімназією з кількістю учнів 100 і менше (у 2023 році було 35 таких ліцеїв).

Середньорічна вартість утримання одного учня у 2023 році складала 37,9 тисяч гривень, в тому числі за рахунок коштів освітньої субвенції – 23,6 тис.грн, а середня вартість навчання одного учня у малокомплектній школі – 57,0 тис.грн.

У 2024 році середньорічна вартість утримання одного учня становить 44,4 тис.грн, у тому числі за рахунок коштів освітньої субвенції 28,0 тис.грн. середня вартість навчання одного учня у малокомплектній школі – 62,0 тис.грн.

Найгострішою проблема малокомплектності шкіл є у сільській місцевості. В регіоні кожна 6 сільська школа є малокомплектною. Середня наповненість міських шкіл – 514 учнів, сільських - 94. Середня наповненість класів у міських школах – 23,9 учні, у сільських – 11,1.

Відтак проблемою загальної середньої освіти є нераціональне витрачання засновниками коштів.

Територіальні громади на підставі аналізу ефективності діючої мережі приймають управлінські рішення щодо формування оптимальної мережі ЗЗСО, що має забезпечувати освітні потреби учнів, які здобувають загальну середню освіту на всіх її рівнях.

На Тернопільщині проводиться планомірна робота щодо підтримки талановитих дітей та молоді, створення умов для їх інтелектуального, культурного розвитку. Як результат – перемоги в олімпіадах та конкурсах на обласному, всеукраїнському та міжнародному рівнях

У 2023/2024 навчальному році учасниками III (обласного) етапу всеукраїнських учнівських олімпіад стали 882 учні. У IV (всеукраїнському) етапі учнівських олімпіад з навчальних предметів команда Тернопільської області (у складі 44 учасників) виборола загалом 22 дипломи, з яких: 2 дипломи I ступеня, 10 – II ступеня, 10 – III ступеня. 27 учнів закладів загальної середньої, професійної (професійно-технічної) освіти та студентів закладів вищої, фахової передвищої освіти області взяли участь у фінальному етапі XIV Міжнародного мовно-літературного конкурсу учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка. 6 здобувачів освіти вибороли перемогу на всеукраїнському етапі. У фінальному етапі XXIV Міжнародного конкурсу з української мови імені Петра Яцика взяли участь 28 учнів закладів загальної середньої освіти та закладів професійної (професійно-технічної) освіти і 6 студентів закладів вищої та фахової передвищої освіти області. Три

здобувачі освіти вибороли перемогу на всеукраїнському етапі. Зубик Марія Іванівна, учениця спеціалізованої школи I-III ступенів ім. О.С. Маковея з поглибленим вивченням інформаційних технологій та технологічних дисциплін м. Заліщики, нагороджена дипломом I ступеня.

Проведено обласний фестиваль для обдарованих і талановитих учнів та студентської молоді „Гордість Тернопілля”. За досягнуті вагомні результати з базових навчальних дисциплін, перемоги на IV етапі Всеукраїнських олімпіад і III етапі конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт Малої академії наук України, а також за високі досягнення у галузі позашкільної освіти грамотами голови обласної державної адміністрації та цінними подарунками нагороджено 35 кращих учнів закладів освіти області.

У 2023 році за кошти державної субвенції для закладів загальної середньої освіти Тернопільської області закуплено 21 шкільний автобус. Загальна вартість придбаного шкільного автотранспорту становить 62809,0 тис. грн. (36769,0 тис. грн – субвенція з державного бюджету, 26040,0 тис. грн – обсяг фінансування з місцевого бюджету).

У 2024 році здійснено закупівлю 23 шкільних автобусів з використанням електронного каталогу „ProzorroMarket”. У 2025 році планується придбання 25 одиниць шкільного автотранспорту.

Завдяки співпраці обласної військової адміністрації із закордонними партнерами, у 2023-2024 роках область отримала 23 шкільні автобуси у рамках міжнародної гуманітарної допомоги. За кошти місцевого бюджету у двох територіальних громадах придбано 3 шкільні автобуси.

На сьогодні шкільний автопарк Тернопільщини складається з 221 одиниці транспорту, в тому числі 18 автобусів, спеціально обладнаних для перевезення дітей з інвалідністю. Додаткова потреба – 40 шкільних автобусів.

У Тернопільській області впроваджується комплексна програма реалізації Стратегії реформування системи шкільного харчування на 2024-2027 роки.

У 2024 році для Тернопільської області з державного бюджету виділено 30757,4 тис. гривень для 6 закладів загальної середньої освіти: на створення „Опорної кухні” на базі Острівського ліцею Великоберезовицької селищної ради та реалізації проєкту „Базова кухня” у 5 закладах загальної середньої освіти області: „Великобірківському ліцеї імені Степана Балея”; спеціалізованій школі I-III ступенів ім. О. С. Маковея з поглибленим вивченням інформаційних технологій та технологічних дисциплін м. Заліщики; Скориківському ліцеї Скориківської сільської ради; Буцацькій гімназії ім. В. М. Гнатюка; Лановецькому ЗЗСО I-III ст. № 1 ім. Ю. Коваля.

Реалізація вищеназваних моделей організації харчування допоможе максимально оптимізувати ресурси та забезпечити гарячим харчуванням якомога більше здобувачів освіти, зокрема тих, які навчаються в закладах, де відсутні повноцінні харчоблоки.

Нижньої межі вартості харчування (35 грн) на одну дитину відповідно до заходів виконання обласної програми „Дітям Тернопільщини – якісне і безпечне харчування” на 2021 – 2024 роки дотримались в 23 громадах, в 14 максимально наблизилися до цього показника (від 30 до 34 грн).

Найбільше фінансування одноразового харчування здобувачів освіти передбачили в Чортківській (54,0 грн), Тернопільській міській, Великоберезовицькій селищній, Більче-Золотецькій сільській рада (50,0 грн).

У рамках реалізації проєкту „Реформа шкільного харчування”, Стратегії реформування системи шкільного харчування на 2023-2027 роки Міністерством освіти і науки України спільно з ГО „Культ Фуд” і ГО „Національна асоціація громадського харчування” за підтримки Посольства Швейцарії та Швейцарської агенції розвитку та співробітництва у 2023 році на базі Державного навчального закладу „Чортківське вище професійне училище” створено Кулінарний Хаб. Обсяг

фінансування за рахунок коштів обласного бюджету складає 1,8млн. грн, за рахунок власних коштів закладу освіти – 400,0 тис. грн. Представниками вищезазначених громадських організацій завезено обладнання на суму 285,0 тис. грн.

На базі Кулінарного Хабу Державного навчального закладу „Чортківське вище професійне училище” підготовлено 17 майстрів виробничого навчання закладів професійної (професійно-технічної) та фахової перед вищої освіти Тернопільщини.

Вони стали агентами змін шкільного харчування та до початку 2024-2025 навчального року провели навчання за програмами підвищення кваліфікації для понад 500 працівників шкільних харчоблоків.

Поширюється впровадження цифрових технологій в освіту. Розвиток цифрової освіти створює основу для побудови сучасного, конкурентоспроможного та інклюзивного суспільства.

З метою цифрової трансформації галузі освіти області у 2023 році розпочато впровадження Дія QR/Шерінг/валідація по API/Дія-Дія. Станом на вересень 2024 року дану послугу впроваджено у 21 закладі фахової передвищої освіти та 7 закладах вищої освіти області (100%), у 19 закладах професійної (професійно-технічної) освіти області (100%). До вищезазначеної послуги уже підключено 452 заклади загальної середньої освіти (82%) та 300 закладів дошкільної освіти (71%).

З 2022 року у закладах загальної середньої освіти області впроваджується електронна освітня інформаційна система, що включає програмні модулі для ведення ділової документації закладу освіти в електронній формі. На початок 2024/2025 навчального року шкільні е-журнали використовують 502 заклади загальної середньої освіти (91%). Для порівняння у 2022/2023 навчальному році електронну освітню інформаційну систему використовували 282 заклади освіти, у 2023/2024 навчальному році – 340.

Для підтримки й забезпечення процесів дистанційного навчання у 2022 та 2023 роках Тернопільська область отримала 1672 ноутбуків для вчителів закладів загальної середньої освіти області. Забезпечення педагогів цифровими девайсами стало можливим у межах домовленостей Міністерства освіти і науки України та компанії „Google” за підтримки Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури ЮНЕСКО, а також за сприяння гуманітарної організації „World Vision International” та підтримки Global Business Coalition for Education (GBC-Education) у партнерстві з HP і Microsoft. Відповідно до меморандуму про співробітництво в сфері інновацій та цифровізації між Міністерством цифрової трансформації України та компанією Cisco, у межах проєкту „Цифрова школа” з метою забезпечення підключення шкіл до Інтернету та створення цифрового освітнього середовища у 2023 році закладам загальної середньої освіти області передано 98 WI-FI роутерів та 61 вебкамеру.

Частка закладів сільської місцевості, що використовують в освітньому процесі комп'ютерну техніку підключену до Інтернету, становить 100%, з них 95% мають швидкісний Інтернет, підключений через Wi-Fi роутер.

На сьогодні до фіксованого широкосмугового доступу до Інтернету підключено 553 заклади загальної середньої освіти та 426 закладів дошкільної освіти.

Органи місцевого самоврядування, керівники закладів освіти вживають заходи щодо облаштування об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту закладів освіти засобами, що забезпечують їх доступність для маломобільних груп населення, включаючи осіб з інвалідністю, в умовах воєнного чи надзвичайного стану. На початок 2024/2025 навчального року в укриттях 14 закладів загальної середньої освіти наявні пандуси, пристрої, що забезпечують підйом осіб з інвалідністю на рівень входу в споруду, забезпечено наявність доступного і пристосованого туалету, який облаштовано допоміжними пристроями, входу, доступного для людей з інвалідністю тощо.

На сьогодні 4 заклади загальної середньої освіти області потребують будівництва додаткових захисних споруд цивільного захисту, 14 – капітального ремонту наявного фонду захисних споруд цивільного захисту, три – реконструкції.

У Тернопільській області надання освітніх послуг дітям з особливостями розвитку забезпечують 6 закладів спеціальної освіти (3 спеціальні школи, 3 навчально-реабілітаційні центри), у яких навчаються 736 осіб з особливими освітніми потребами.

Таблиця 1.9.3. Кількість вихованців у закладах інституційного догляду та виховання дітей

рік	2019/2020	2020/2021	2021/2022	2022/2023	2023/2024
кількість вихованців (осіб)	1784	797	810	800	823

У 2024/2025 навчальному році спостерігається, як і щороку, тенденція щодо збільшення в області кількості інклюзивних класів. Станом на 9 вересня 2024 року в закладах загальної середньої освіти функціонують 1057 інклюзивних класів, у яких навчається 1341 особа з особливими освітніми потребами.

Таблиця 1.9.4. Забезпечення інклюзивного освітнього середовища у закладах загальної середньої освіти області

рік	2019/2020	2020/2021	2021/2022	2022/2023	2023/2024
інклюзивні класи	353	522	657	757	923
Кількість дітей	433	675	887	965	1154

В області діють 18 інклюзивно-ресурсних центрів та 2 мобільні інклюзивно-ресурсні центри на базі комунальних установ: „Інклюзивно-ресурсний центр № 1” Тернопільської міської ради і „Лановецький міський інклюзивно-ресурсний центр” Лановецької міської ради.

Спостерігається тенденція до збільшення кількості осіб з ООП, які перебувають на обліку ІРЦ. У 2024 році на обліку в Інклюзивно-ресурсних центрах регіону перебувають 5590 осіб з особливими освітніми потребами. Для порівняння у 2022 році на обліку було 3647 таких осіб, у 2023 році – 4547.

Забезпечення потреб територіальних громад щодо проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки дитини, надання психолого-педагогічної допомоги та забезпечення системного кваліфікованого супроводження становить 100%, що створює передумови для інтегрування дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю, у загальноосвітній простір.

Для всебічного розвитку учнів, гармонізації їхнього психоемоційного стану та психологічного розвантаження, надання (проведення) індивідуальних та/або групових психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових послуг створено 153 ресурсні кімнати.

Позашкільна освіта

Розвиток позашкільної освіти в умовах воєнного стану є основою утвердження української національної та громадянської ідентичності, військово-патріотичного виховання. Функціонування різноманітних напрямів гуртків та секцій має на меті забезпечити право кожної дитини на доступну і якісну позашкільну освіту, навчання, виховання, розвиток і соціалізацію, підтримку талановитих дітей, розвиток їх здібностей, охоплення учнівської молоді організованим дозвіллям.

У системі освіти Тернопільської області станом на 1 січня 2024 року функціонує 36 закладів позашкільної освіти різних напрямів та профілів, які відвідують 19 280 учнів, що становить 18,1 % від загальної кількості учнівського контингенту. У закладах позашкільної освіти області 1347 гуртків художньо-естетичного,

науково-технічного, еколого-натуралістичного, туристсько-краєзнавчого та інших напрямів.

Станом на 1 січня 2023 року функціонувало 36 закладів позашкільної освіти, які відвідували 18 278 учнів, що складало 16,6 % від загальної кількості учнівського контингенту.

Таблиця 1.9.5. Структура закладів позашкільної освіти за типами, одиниць

	2024/2025н.р
центри позашкільної роботи (палаці, будинки школярів)	25
центри та станції технічної творчості	6
еколого-натуралістичні центри	1
центри туризму, краєзнавства	1
дитячі парки	1
ТВ МАН	1
Інші заклади	1

Гострою є проблема доступності позашкільної освіти у сільській місцевості, низький рівень матеріально-технічного забезпечення та сучасного обладнання у закладах позашкільної освіти, що не дозволяє задовольнити потреби здобувачів у технічному, природничому та науковому розвитку. Система позашкільної освіти відчуває гострий дефіцит кадрів.

В умовах децентралізації, через обмежені фінансові ресурси територіальні громади здійснюють оптимізацію мережі закладів позашкільної освіти - закриття, перепрофілювання, перепідпорядкування, злиття закладів позашкільної освіти

Необхідно модернізувати матеріально-технічну базу закладів, що дозволить збільшити відсоток охоплення дітей та молоді позашкільною освітою.

Професійна (професійно-технічна) освіта

Забезпечення доступності професійної (професійно-технічної) освіти в області здійснюється через створену оптимальну мережу закладів професійної (професійно-технічної) освіти, яку складають 19 закладів та 2 відділення професійної підготовки у складі коледжів, де здобувають професійну освіту понад 7,5 тис. осіб та щорічно отримують диплом кваліфікованого робітника в середньому 2,5 тис. осіб, відсоток працевлаштованих, зазвичай, становить по 80 %.

У закладах професійної (професійно-технічної) освіти здобувають освіту більше 180 осіб із числа внутрішньо переміщених, 343 особи з числа учасників бойових дій, ветеранів війни та дітей учасників бойових дій, ветеранів війни.

Підготовка робітничих кадрів здійснюється за десятьма напрямками економічної діяльності.

Освітній процес забезпечують висококваліфіковані педагогічні кадри, з яких більше 300 викладачів та близько 400 майстрів виробничого навчання.

Сформовано узагальнені пропозиції щодо обсягів регіонального замовлення на підготовку фахівців та робітничих кадрів у закладах освіти Тернопільської області у 2024 році. Обсяг регіонального замовлення за освітньо-кваліфікаційним рівнем кваліфікованого робітника у 2023 році (2984 особи) виконано на 94,1 %.

На базі закладів професійної (професійно-технічної) освіти області щорічно здобувають другу робітничу професію, проходять професійне навчання або підвищують свою кваліфікацію за рахунок Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття близько 700 осіб із числа незайнятого населення та працівників різних галузей економіки регіону.

Таблиця 1.9.6. Мережа закладів професійної (професійно-технічної) освіти

Типи закладів	2021/2022н.р.	2022/2023 н.р.	2023/2024 н.р.	2024/2025 н.р.
професійні ліцеї	6	6	6	6
ВПУ	7	7	7	7
професійно-технічні училища	2	2	2	2
структурні підрозділи закладів фахової передвищої освіти	2	2	2	2
навчальні центри при установах виконання покарань	1	1	1	1
ЦПТО	1	1	1	1
філії ЗП(ПТ)О	1	1	1	1
професійний коледж	1	1	1	1

Динаміка контингенту учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти є негативною – лише впродовж 2025-2024 років чисельність контингенту зменшилась на 2,9 тис учнів (що складає близько 28%). Стратегічним завданням органів влади є підвищення ролі та престижу галузі професійної освіти. Сьогодні вкрай необхідне чітке поєднання зусиль органів виконавчої влади всіх рівнів, роботодавців, керівників підприємств, установ, організацій і колективів освітніх закладів для створення умов доступності та підготовки фахівців європейського рівня.

Таблиця 1.9.7. Динаміка структури та контингенту учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти області, тис. осіб

	Кількість закладів	Контингент учнів	Зараховано на I курс	Випущено у поточному році
Станом на 01.01.2015	23	10,4	4,1	4,3
Станом на 01.01.2016	21	10,0	3,5	4,0
Станом на 01.01.2017	21	9,2	3,0	3,5
Станом на 01.01.2018	21	8,2	2,7	3,2
Станом на 01.01.2019	21	7,5	2,7	2,8
Станом на 01.01.2020	21	6,9	2,9	2,5
Станом на 01.01.2021	21	7,2	3,0	2,5
Станом на 01.01.2022	21	7,4	3,0	2,6
Станом на 01.01.2023	21	7,6	3,0	2,6
Станом на 01.01.2024	21	7,5	2,5	2,5

Підготовка робітничих кадрів в області здійснюється за такими основними напрямками економічної діяльності: сільське господарство, будівництво, машинобудування, транспорт і зв'язок, сфера обслуговування, громадське харчування, швейне виробництво.

Таблиця 1.9.8. Відсоток випускників закладів загальної середньої освіти області, які вступили до закладів професійної(професійно-технічної) освіти у 2020-2024 роках

Рік	Кількість випускників закладів загальної середньої освіти області, тис. осіб	% випускників закладів загальної середньої освіти області, які вступили до закладів професійної(професійно-технічної) освіти
2020	16,3	15
2021	15,8	19
2022	15,8	19
2023	15,9	19
2024	14,9	20

У регіоні незакритою є потреба у кваліфікованих робітниках за професіями: муляр; штукатур; лицювальник-плиточник; столяр будівельний; паркетник; укладальник підлогових покриттів; опоряджувальник будівельний; слюсар; електрогазозварник; тракторист-машиніст лісогосподарського виробництва.

У результаті постійного моніторингу ринку праці та пошуку шляхів подолання дисбалансу між попитом та пропозиціями впроваджено підготовку за новими професіями: „Майстер з монтажу та обслуговування систем відновлювальної енергетики“, „Оператор дистанційно керованих апаратів“, „Слюсар з ремонту колісних транспортних засобів“, „Майстер з діагностики та налагодження електронного устаткування автомобільних засобів“, „Слюсар з паливної арматури“.

Тільки за останні 3 роки в області відкрито 3 навчально-практичних центри із сучасним інноваційним обладнанням, на створення яких використано понад 5,6 млн гривень бюджетних коштів та коштів інвесторів.

Усього в області функціонує 14 галузевих навчально-практичних центрів, створених за бюджетні кошти та кошти інвесторів, які дають змогу дорослому незайнятому населенню проходити короткотермінову курсову підготовку, перепідготовку з метою оволодіння новими професіями та технологіями виробництва.

Відбувається збільшення частки складних та інтегрованих професій, за якими проводиться навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти, запровадження нових професій, які потребує ринок праці, збільшення частки професій, спрямованих на роботу в малому бізнесі; запровадження системи підтвердження результатів неформального професійного навчання осіб за робітничими професіями.

У результаті постійного моніторингу ринку праці та пошуку шляхів подолання дисбалансу між попитом та пропозиціями впроваджено підготовку за новими професіями: майстер з монтажу та обслуговування систем відновлювальної енергетики, оператор дистанційно керованих апаратів.

На базі закладів освіти функціонує 16 центрів кар'єри.

Розроблено та затверджено Стратегічний план розвитку системи професійної (професійно-технічної) освіти в Тернопільській області на період до 2027 року, затверджений розпорядженням голови обласної державної адміністрації від 09.02.2022 № 68/01.02-01 „Про затвердження Стратегічного плану розвитку системи професійної (професійно-технічної) освіти в Тернопільській області на період до 2027 року“.

В області вживаються заходи щодо подальшого впровадження дуальної форми навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти області.

У 2023/2024 навчальному році в Тернопільській області дуальною формою навчання було охоплено 58 здобувачів освіти двох закладів професійної (професійно-технічної) освіти.

У новому 2024/2025 навчальному році ще у двох закладах освіти 40 здобувачів освіти будуть навчатись за дуальною формою з одночасним здобуттям повної загальної середньої освіти.

До кінця 2024 року у Тернопільській області навчально-практичні центри сучасної професійної (професійно-технічної) освіти буде створено в Державному навчальному закладі „Тернопільський професійний коледж з посиленою військовою та фізичною підготовкою“ („Оператор дистанційно керованих апаратів“), Державному навчальному закладі „Кременецький професійний ліцей“ („Слюсар з ремонту колісних транспортних засобів“, „Майстер з діагностики та налагодження електронного устаткування автомобільних засобів“, „Слюсар з паливної арматури“), Державному навчальному закладі „Чортківське вище професійне училище“ („Тракторист-машиніст сільськогосподарського виробництва“).

Загальна вартість створення центрів становить 47 161,3 тис. грн, у тому числі сума субвенції з державного бюджету – 33 012,8 тис. грн, сума коштів обласного бюджету (співфінансування) – 13 252,5 тис. грн.

У рамках реалізації Закону України „Про ратифікацію Фінансової угоди „Програма підтримки професійно-технічної освіти в Україні” між Україною та Європейським інвестиційним Банком” Державний навчальний заклад „Чортківське вище професійне училище” є учасником проєкту „Створення Центрів професійної досконалості”.

Основними викликами, що стоять перед системою професійної (професійно-технічної) освіти області є: забезпечення підготовки закладами професійної (професійно-технічної) освіти конкурентоспроможних фахівців, які б відповідали вимогам роботодавців і були затребувані на ринку праці; застосування інноваційних педагогічних технологій, розвитку компетентностей, необхідних в умовах сучасного ринку праці; використання матеріально-технічної бази новостворених навчально-практичних центрів; створення умов для інклюзивного навчання осіб з особливими освітніми потребами; низька мотивація соціальних партнерів до участі в модернізації професійної підготовки виробничого персоналу; впровадження кращих європейських практик взаємодії закладів зі стейкхолдерами.

Система вищої та фахової передвищої освіти області, спрямована на задоволення потреб особистості, ринку освітніх послуг, ринку праці регіону та держави в цілому, включає підготовку фахівців за спектром напрямів, спеціальностей та освітньо-професійним ступенем „фаховий молодший бакалавр”, освітнім ступенем „бакалавр” і „магістр” та здійснюється за такими основними напрямками: промисловість, сільське господарство, будівництво, транспорт і зв'язок, сфера обслуговування, медицина, освіта, культура.

Освітня мережа налічує 28 закладів, з них: 4 національних університети, 2 інститути (1 – структурний підрозділ університету), 1 академія, 21 коледж (з них 7 – структурні підрозділи університетів). Із перелічених – 18 закладів державної форми власності, 2 – приватної, 7 – комунальної, 1 – в підпорядкуванні Укоопспілки.

У 2023/2024 н.р. в закладах вищої та фахової передвищої освіти області навчаються 53,5 тис. студентів, у тому числі: 15,1 тис. осіб – у закладах фахової передвищої освіти. За кошти державного бюджету здобувають освіту 21,2 тис. осіб, за кошти фізичних та юридичних осіб – 32,3 тис. осіб.

У п'яти закладах функціонують відділи аспірантури. Відсоток працевлаштування в середньому складає 70 %.

Вища та фахова передвища освіта Тернопільщини – це близько 2,5 тис. досвідчених педагогічних та науково-педагогічних працівників, з них докторів наук, професорів – понад 500 осіб, кандидатів наук, доцентів – більше 1700 осіб.

Таблиця 1.9.10. Динаміка структури та контингенту студентів в закладах вищої та фахової передвищої освіти в області, тис. осіб

	Кількість закладів	Контингент студентів	Зараховано на I курс	Випущено у поточному році
Станом на 01.01.2015	33	44,9	8,7	17,4
Станом на 01.01.2016	33	43,1	8,6	15,9
Станом на 01.01.2017	30	44,8	9,0	13,3
Станом на 01.01.2018	29	44,2	11,4	15,5
Станом на 01.01.2019	29	44,2	11,7	10,6
Станом на 01.01.2020	28	43,2	10,6	14,5
Станом на 01.01.2021	28	41,7	10,2	14,1
Станом на 01.01.2022	28	40,7	11,04	13,0
Станом на 01.01.2023	28	46,8	15,04	11,5
Станом на 01.01.2024	28	53,5	17,7	12,8

Проводиться системна робота щодо створення умов для навчання і виховання молоді, здобуття вищої та фахової передвищої освіти дітьми-сиротами, дітьми, позбавленими батьківського піклування, отримання вищої та фахової передвищої освіти дітьми з обмеженими фізичними можливостями, особами, які брали участь в антитерористичній операції, та членами сімей, загиблих під час проведення антитерористичної операції, дітьми, зареєстрованими як внутрішньо переміщені особи.

У закладах вищої та фахової передвищої освіти області навчається більше 2940 здобувачів освіти різних соціально незахищених категорій.

Під час вступної кампанії 2023 року до закладів вищої та фахової передвищої освіти області було зараховано 336 учасник та 1277 дітей учасників бойових дій, 430 внутрішньо переміщених особи.

В умовах дії правового режиму воєнного стану освітній процес у закладах фахової передвищої та вищої освіти здійснюється за змішаною та очною формами навчання. Забезпеченість укриттями 100%. В усіх закладах фахової передвищої та вищої освіти області створені єдині віртуальні освітні середовища.

Обласною програмою підтримки осіб, які брали участь в антитерористичній операції, та членів сімей, загиблих під час проведення антитерористичної операції, на 2020-2024 роки, що реалізується департаментом освіти і науки в частині виплат компенсацій на навчання студентів закладів вищої, фахової передвищої освіти обласного підпорядкування з числа учасників бойових дій та дітей учасників бойових дій, здійснюються щорічні компенсаційні виплати вищезазначеним категоріям студентів Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. У 2023 році відповідно до кошторисних призначень було виплачено 300,0 тис. грн.

Через широкомасштабне вторгнення росії на територію України вже третій рік поспіль УЦОЯО замість традиційного ЗНО реалізує комп'ютерний НМТ, який є формою вступного випробування, що проводиться з метою забезпечення права осіб на рівний доступ до фахової передвищої, вищої освіти в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду).

За результатами національного мультипредметного тесту в 2024 році Тернопільська область посіла III місце в загальному рейтингу областей України. (Середній бал – 556,34).

З почату збройної агресії російської федерації заклади освіти Тернопільщини надали тимчасовий прихисток для понад 40 тисяч внутрішньо переміщених осіб.

На сьогодні у системі освіти Тернопільщини – 4954 здобувачів освіти з числа внутрішньо переміщених осіб. Зокрема: у ЗДО – 912 вихованців; у ЗЗСО – 3295 учнів; у закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти здобувають освіту понад 747 студентів з числа ВПО. Позашкільною освітою охоплено 403 слухачі з числа ВПО.

Зклади освіти Тернопільщини стали Освітніми Хабами для 7 закладів освіти регіонів, які постраждали від російської агресії., зокрема: „Донбаська державна машинобудівна академія“; „Первомайський індустріально-педагогічний коледж“; „Маріупольський електромеханічний технікум“; „Донбаська державна машинобудівна академія“; „Державний навчальний заклад „Краматорське вище професійне торгово-кулінарне училище“; „Державний навчальний заклад „Костянтинівське вище професійне училище“; „Краматорське вище професійне училище“.

Проміжні висновки

1. З огляду на безпекову ситуацію в наступні роки актуальним залишатиметься питання реалізації проектів будівництва та реконструкції захисних споруд цивільного захисту та створення безпечних умови для учасників освітнього процесу.

2. Основне завдання дошкільної освіти - забезпечення доступності та якості освіти для всіх дітей, незалежно від їхнього місця проживання чи соціального статусу.

Зростання кількості дітей з ОПП обумовлює необхідність забезпечення для них доступності дошкільної освіти та створення безбар'єрного та дружнього **освітнього середовища**, яке відповідає індивідуальним потребам дітей, враховуючи психофізичні особливості розвитку.

3. У сфері загальної середньої освіти також спостерігається негативна динаміка кількості учнів загальноосвітніх закладів освіти, що зумовлено розгортанням повномасштабної війни та міграційними процесами. При цьому має місце скорочення значної кількості малокомплектних шкіл, створення опорних закладів, перетворення шкіл у філії опорних закладів, триває трансформація ЗЗСО у профільні ліцеї. Актуальним питанням залишається реалізація заходів реформування НУШ, модернізація (проведення реконструкції та капітального ремонту) їдалень (харчоблоків) закладів загальної середньої освіти, придбання шкільних автобусів, забезпечення безкоштовним та якісним харчуванням учнів закладів загальної середньої освіти, посилення безпеки освітнього середовища в закладах освіти, підтримка осіб з особливими освітніми потребами.

4. У сфері професійної (професійно-технічної) освіти підготовка робітничих кадрів здійснюється за десятима напрямками економічної діяльності. Важливою є модернізація навчально-матеріальної бази закладів професійної освіти, впровадження нових професій. Усього в області функціонує 14 галузевих навчально-практичних центрів, створених за бюджетні кошти та кошти інвесторів.

Одним з шляхів подолання дисбалансу між попитом та пропозиціями на ринку праці є: зміна підходу до формування регіонального замовлення на підготовку фахівців, а саме здійснення прогнозу потреби на ринку праці; удосконалення механізму співпраці між керівництвом закладів та органами виконавчої влади і місцевого самоврядування всіх рівнів при формуванні прогнозних показників потреби у фахівцях та формуванні державного замовлення на їх підготовку; здійснення заходів з модернізації освітнього середовища, ліцензування затребуваних на ринку праці нових професій та спеціальностей; активне впровадження в освітній процес сучасних технологій виробництва, проєктів державно-приватного партнерства, налагодження співпраці між роботодавцями та закладами освіти для впровадження елементів дуальної форми навчання, проходження практики та працевлаштування випускників; підтримка осіб пільгових категорій, що навчаються у закладах фахової передвищої та вищої освіти комунальної форми власності Тернопільської області.

Охорона здоров'я

Збереження, охорона та зміцнення здоров'я громадян є одним із ключових пріоритетів держави, який покликана реалізувати система охорони здоров'я. Повномасштабне вторгнення РФ в Україну спричинило критичне навантаження на систему охорони здоров'я, що пов'язано з підвищенням попиту громадян на різні види медичної допомоги та послуг, які не були пріоритетними до війни. Гострота проблеми зумовлена також суттєвою міграцією серед населення та медичних працівників.

Медичну допомогу населенню області надають 98 закладів охорони здоров'я, з них:

стаціонарні заклади – 46;

амбулаторно поліклінічні – 9;

заклади що надають первинну медичну допомогу – 39;

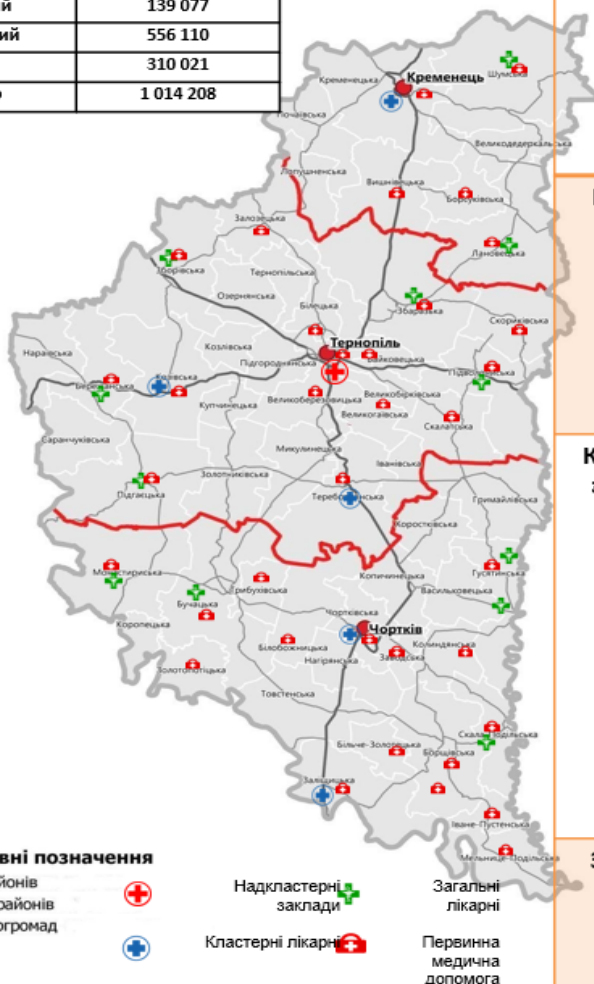
інші – 4.

Розпорядженням начальника обласної військової адміністрації від 05.08.2023 № 434/01.02-01 затверджено спроможну мережу закладів охорони здоров'я Тернопільського госпітального округу, та погоджено Міністерством охорони здоров'я України.

Тернопільський госпітальний округ

Назва	Населення (тис. осіб)
Кременецький	139 077
Тернопільський	556 110
Чортківський	310 021
Всього	1 014 208

Первинна медична допомога	67	67 надавачів первинної медичної допомоги, з них: <ul style="list-style-type: none"> > 43 комунальної форми власності, з них: <ul style="list-style-type: none"> • 6 ЗОЗ, що надають первинну та спеціалізовану (стаціонарну та амбулаторну) допомогу; 31 ЦПМСД; • 6 АЗПСМ (як окремі юридичні структури); > 24 приватної форми власності (законтрактовані з НСЗУ).
---------------------------	-----------	---

Надкластерні заклади	2	<ul style="list-style-type: none"> • КНП "Тернопільська обласна клінічна лікарня" TOP ПРИЄДНАТИ • Шкірно-венерологічний диспансер • „Хоспіс” <ul style="list-style-type: none"> • КНП "Тернопільська обласна дитяча клінічна лікарня" TOP ПРИЄДНАТИ • КНП „Тернопільський обласний клінічний перинатальний центр „Мати і дитина” TOP
Надкластерні центри	3	<ul style="list-style-type: none"> • КНП "Тернопільська обласна клінічна психоневрологічна лікарня" • КНП "Тернопільський регіональний фізіопульмонологічний центр" • КНП "Тернопільським обласний клінічний онкологічний диспансер"
Кластерні заклади	7	<ul style="list-style-type: none"> • Тернопільська міська комунальна лікарня швидкої допомоги ПРИЄДНАТИ • Міська КЛ № 3 • Лікувально-діагностичний центр <ul style="list-style-type: none"> • Тернопільська комунальна міська лікарня №2 ПРИЄДНАТИ • Тернопільська дитяча МКЛ <ul style="list-style-type: none"> • Тербовлянська МЛ • Козівська ЦРЛ • Кременецька опорна лікарня • Чортківська ЦМЛ • Заліщицька ЦМЛ
Загальні лікарні	13	<ul style="list-style-type: none"> • КНП "Бережанська ЦМЛ" • КНП "Зборівська лікарня" • КНП "Збаразька ЦЛ" • КНП "Підволочиська ЦЛ" • КНП "Підгаєцька ЦМЛ" • КНП "Борщівська МЛ" • КНП "Бучацька МЛ" • КНП Гусятинська КЛ • КНП "Копичинецька КЛ" • КНП "Монастирська МЛ" • КНП "Шумська МЛ" • КНП "Лановецька МЛ" • КНП "Тернопільська ЦРЛ"
Екстрена медична допомога		ЕМД — це медична допомога, яка полягає у невідкладних організаційних, діагностичних та лікувальних заходах, спрямованих на врятування і збереження життя людини у невідкладному стані.

Рис. 1.9.2. Інституційна структура Тернопільського госпітального округу

На даний час заклади охорони здоров'я комунальної власності перетворені на автономні суб'єкти господарської діяльності, що отримують оплату за рахунок

коштів Національної служби здоров'я України (далі – НСЗУ) за надану пацієнту медичну послугу.

Впроваджено електронну систему охорони здоров'я з електронними сервісами (електронні скерування, рецепти, медичні висновки про тимчасову непрацездатність, е-малятко, тощо), що дозволила покращити доступ пацієнта до медичних послуг, обмін інформацією між лікувальними закладами та зробити галузь охорони здоров'я більш орієнтованою на потреби пацієнта.

Спеціалізовану медичну допомогу надають:

2 надкластерних заклади, що можуть забезпечувати 28 напрямів медичного обслуговування;

3 заклади, що виконують функцію головного центру з організації і надання медичної допомоги за напрямками: онкологічним, психіатричним, фтизіопульмонологічним;

7 кластерних закладів, з розрахунку 1 заклад на 150 тисяч населення, що можуть забезпечувати 20 напрямів медичного обслуговування;

13 загальних закладів – 6 напрямів медичного обслуговування.

До **надкластерних** закладів увійшли:

КНП „Тернопільська обласна клінічна лікарня” Тернопільської обласної ради;

КНП „Тернопільська обласна дитяча клінічна лікарня” Тернопільської обласної ради.

Розвиток кардіохірургії та системи трансплантації органів

В області на базі КНП „Тернопільська обласна клінічна лікарня” Тернопільської обласної ради функціонує відділення кардіохірургії з трансплантологією, анестезіологічною групою та блоком інтенсивної терапії. Надано медичну допомогу більше 800 пацієнтів. За 2023 рік проліковано 364 пацієнти. В структурі видів оперативних втручань переважають операції на серці та грудній аорті з використанням міні-технологій – відеоторакоскопії. В перспективі буде впроваджуватися роботохірургія.

У відділенні виконуються трансплантації органів від посмертного донора. Виконано 8 трансплантацій нирки та 4 трансплантації серця.

Розвиток служби материнства та дитинства

Надання медичної допомоги населенню за напрямком материнство та дитинство здійснюється у 7 закладах охорони здоров'я, що законтрактовані з Національною службою здоров'я України за пакетами „Медична допомога при пологах” (у 2022 році – 12 закладів, у 2023 – 11 закладів).

Проводиться постійне покращення матеріально-технічної бази даних лікувальних закладів, зокрема в комунальному некомерційному підприємстві „Тернопільський обласний клінічний перинатальний центр „Мати і дитина”” Тернопільської обласної ради проведено репланування та ремонті пологового відділення з індивідуальними та сімейними пологовими залами, післяпологового відділення спільного перебування матері і дитини, відділення постінтенсивного догляду та виходжування новонароджених.

В комунальному некомерційному підприємстві „Тернопільський обласний клінічний перинатальний центр „Мати і дитина”” Тернопільської обласної ради:

- відкрито відділення медицини плода та раннього терміну вагітності;
- проведено реконструкцію відділення анестезіології та інтенсивної терапії;
- проведено реконструкцію відділення інтенсивної терапії новонароджених.

Відповідно до Розпорядження Тернопільської обласної військової адміністрації від 05.08.2023 № 434/01.02-01 „Про затвердження переліку закладів спроможної мережі закладів охорони здоров'я Тернопільського госпітального округу” з метою забезпечення територіальної доступності до якісної медичної та реабілітаційної допомоги населенню області заплановано приєднати комунальне некомерційне підприємство „Тернопільський обласний клінічний перинатальний центр „Мати і дитина” Тернопільської обласної ради до комунального некомерційного

підприємства „Тернопільська обласна дитяча клінічна лікарня” Тернопільської обласної ради та визначити як надкластерний заклад спроможної мережі.

Первинну медичну допомогу (далі – ПМД) надають 79 закладів охорони здоров'я.

Задля забезпечення належної доступності та якості ПМД для населення в області функціонують 39 центрів первинної медичної (медико-санітарної) допомоги, 33 заклади приватної форми власності та 7 лікарень, що мають у своєму штаті сімейних лікарів, законтрактовані з НСЗУ за напрямком ПМД. Закладами, що надають ПМД, укладено 911 087 декларацій про вибір лікаря, який надає первинну медичну допомогу, що становить 89,17% від всього населення області. В електронній системі охорони здоров'я (eHealth) зареєстровано 722 лікарі та 79 закладів з надання первинної медичної допомоги.

Екстрена медична допомога на догоспітальному етапі надається КНП „Центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф” Тернопільської обласної ради (далі – Центр). У складі Центру створено 5 станцій екстреної (швидкої) медичної допомоги (далі – станції) – Тернопільська, Бережанська, Кременецька, Терехівська, Чортківська.

У складі станцій створено 24 підстанції – 4 підстанції у складі Тернопільської станції і по 5 у складі Бережанської, Кременецької, Терехівської, Чортківської станцій.

Для забезпечення доступності екстреної медичної допомоги населенню віддалених населених пунктів створено 24 пункти постійного базування екстреної медичної допомоги, впроваджується електронна інформаційно-комунікаційна система взаємодії 112.

Стаціонарна допомога

Розвиток стаціонарної медичної допомоги здійснювався у напрямку подальшої раціоналізації інфраструктури лікарняних закладів, підвищення економічного використання їх ліжкового фонду, поліпшення якості та ефективності медичної допомоги.

Станом на 01.01.2024 року в області функціонує широка мережа лікарняних закладів різного типу, 46 закладів із загальною потужністю ліжкового фонду 7 454 ліжка (2022 році – 7 289). Забезпеченість ліжками становить 73,2 на 10 тис. населення, проти 71,0 у 2022 році.

У 2023 році в стаціонарах області проліковано 243 634 хворих, 2022 році – 201 579 хворих, що на 42 035 більше.

Упродовж тривалого часу в області здійснювалися заходи для створення необхідного балансу між чисельністю ліжок різного профілю і забезпеченням населення області максимально якісною та доступною спеціалізованою стаціонарною медичною допомогою. За 10 років оптимізації ліжкового фонду було скорочено 1,9 тисяч ліжок (21 % лікарняного фонду).

З 7 494 ліжок 3 414 ліжок розгорнуто в районах області, що становить 58,6%. В міських закладах Тернополя розгорнуто 1000 ліжок – 13,4%. Ліжковий фонд обласних закладів складає 3080 ліжок, що становить 41,0% від загальної кількості ліжок.

Інвалідність

За підсумками 2023 року в Тернопільській області спостерігається зростання рівня первинного виходу на інвалідність серед дорослого і працездатного населення. У 2023 рік абсолютне число вперше визнаних осіб з інвалідністю серед дорослого населення становить 7 570 осіб, що на 2 961 випадок більше у порівнянні з 2022 роком (4609 осіб). Показник первинного виходу на інвалідність у 2023 році складає 91,3 на 10 тисяч дорослого населення (у 2022 році – 55,6). Серед осіб працездатного віку цей показник складає 80,1 проти 59,7 у 2022 році.

Таблиця 1.9.11. Показники первинної інвалідності

	2022р.		2023р.		
Всього визнано	4609		7570		
Працездатний вік	3552		4767		
Первинна інвалідність за складом населення:					
	2022р.		2023р.		
	місто	село	місто	село	
Доросле населення	1936	2673	3419	4151	
Працездатний вік	1459	2093	2111	2656	
Первинна інвалідність за віком:					
До 39 р.		40-59 (чол. 60)		Пенсійний вік	
2022р.	2023р.	2022р.	2023р.	2022р.	2023р.
1005	1378	2547	3389	1057	2803

Реабілітаційна допомога

Надання реабілітаційної допомоги ветеранам війни, учасникам бойових дій, членам їхніх сімей та цивільним особам забезпечується закладами охорони здоров'я, що уклали договори з Національною службою здоров'я України за напрямками „Реабілітаційна допомога дорослим і дітям у стаціонарних умовах” - 13 закладів та „Реабілітаційна допомога дорослим і дітям у амбулаторних умовах” - 20 закладів.

Відповідно до рішення Ради безбар'єрності від 11 грудня 2023 щодо підбиття підсумків впровадження політики безбар'єрності у 2023 році та планів на 2024 рік, в усіх кластерних та надкластерних закладах охорони здоров'я мають бути створені реабілітаційні відділення. На даний час реабілітаційні відділення створені у двох надкластерних та 4 кластерних лікарнях із дев'яти, що становить 67 %. Потребують створення реабілітаційних відділень ще 3 кластерних заклади:

КНП „Козівська центральна районна лікарня Козівської селищної ради”;

КНП Терехівської міської ради „Терехівська міська лікарня”;

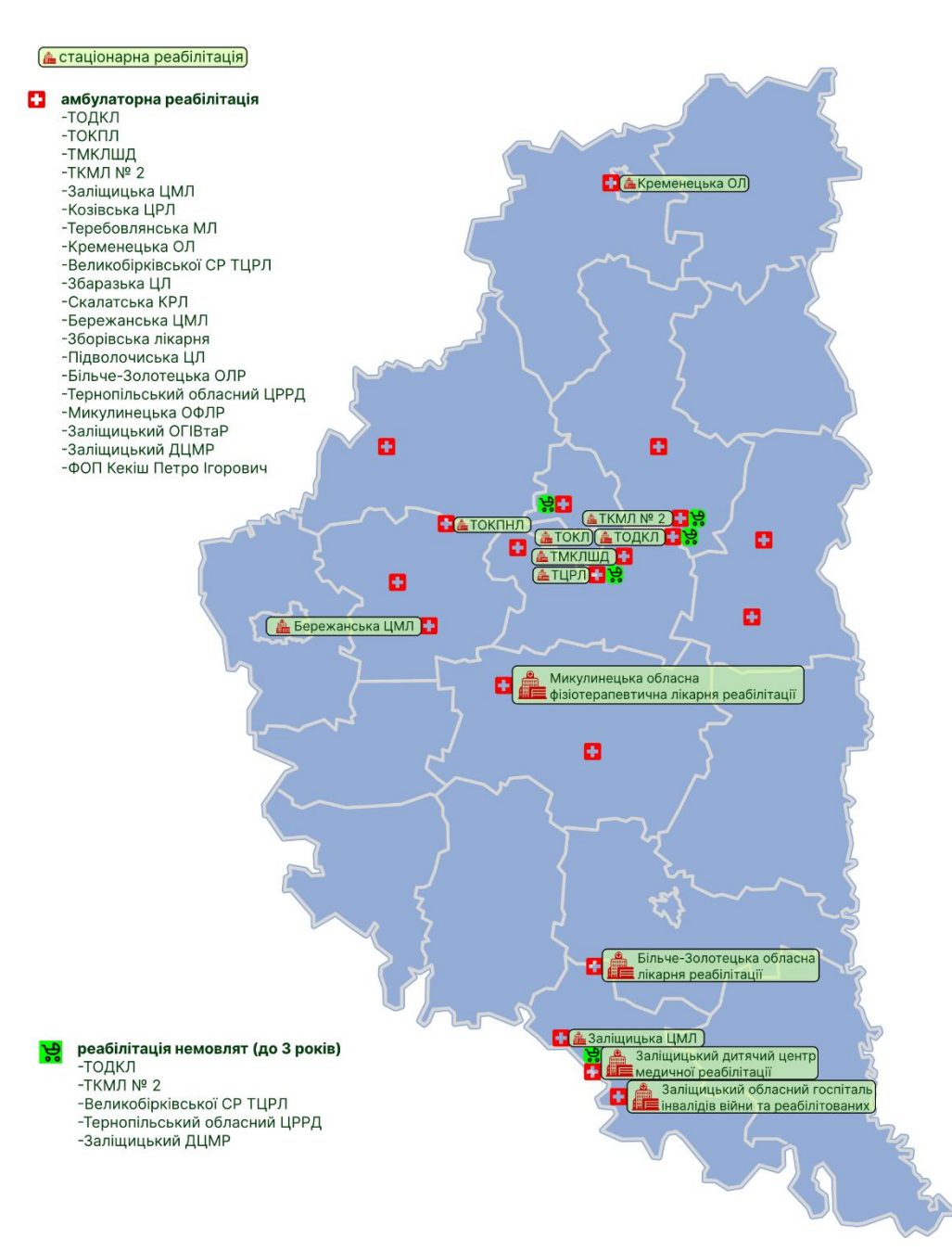
КНП „Чортківська центральна міська лікарня” Чортківської міської ради”.

Стаціонарну реабілітаційну допомогу отримало 16 355 осіб, з яких 5 810 військовослужбовці. Амбулаторну реабілітаційну допомогу отримали 11 250 осіб, з яких 121 військовослужбовець. У закладах охорони здоров'я створено кабінети асистивних технологій з метою забезпечення та підбору індивідуальних допоміжних засобів пересування для пацієнтів. З червня 2023 року функціонує програма „Перший контакт”, котра передбачена для осіб зі спинномозковою травмою, що пересуваються кріслом колісним, та схожими за наслідками захворюваннями.

На базі комунального некомерційного підприємства „Тернопільська обласна клінічна психоневрологічна лікарня” Тернопільської обласної ради створено „Центр досконалості”, 1 із 7 в Україні, де навчаються фахівці з реабілітації.

Матеріально-технічна база закладів охорони здоров'я

Протягом останніх чотирьох років значно покращилась матеріально-технічна база закладів охорони здоров'я. Зокрема, впродовж 2024 року централізовано закладами охорони здоров'я області отримано обладнання на суму понад 200000 тис.грн. (три комп'ютерні томографи, дві ангиографічні системи, обладнання для деконтамінації медичних відходів, два автомобілі легкові (електромобілі), лінійний прискорювач, магнітно-резонансні томографи, хірургічний мікроскоп, реабілітаційне обладнання, наркозно-дихальні апарати, рентген-апарати, автомобілі). Для встановлення зазначеного обладнання заклади охорони здоров'я повинні облаштувати приміщення відповідно до технічних вимог.

Рис. 1.9.3. Територіальне розміщення закладів охорони здоров'я області, які надають послуги з реабілітаційної допомоги

Проте потребує капітального ремонту із впровадженням заходів по енергозбереженню будівель поліклініки та лікарні КНП „Чортківська центральна міська лікарня” Чортківської міської ради, в тому числі приймально-діагностичного відділення та відділення анестезіології та інтенсивної терапії.

Потребує капітального ремонту приміщення КНП Шумської міської ради „Шумська міська лікарня” з реконструкцією мережі електроживлення будівлі, а також приміщення інфекційного відділення зазначеного закладу охорони здоров'я.

Потребує капітального ремонту частина приміщень комунального некомерційного підприємства „Борщівська міська лікарня” Борщівської міської ради, в тому числі приміщення інфекційного відділення.

Потребує реконструкції приміщень громадських будівель КНП ТМР „Теребовлянська міська лікарня” із здійсненням заходів енергозбереження та улаштуванням реабілітаційного відділення.

Потребує реконструкції будівлі поліклінічний корпус з прибудовою ліфтової шахти та надбудовою КНП „Тернопільська обласна клінічна лікарня” ТОР.

Потребує капітального ремонту частина травматологічного відділення КНП „Тернопільська міська комунальна лікарня швидкої допомоги”.

Потребує реконструкції з добудовою частини приміщень головного корпусу комунального некомерційного підприємства „Тернопільська комунальна міська лікарня №2”, під відділення невідкладної допомоги.

Потребує завершення будівництва спального корпусу на 50 чоловік для учасників АТО із їдальнею та теплим переходом з частковою реконструкцією існуючого корпусу обласної фізіотерапевтичної лікарні реабілітації в с.Більче-Золоте Борщівського району Тернопільської області.

Приміщення громадських будівель КНП ТМР „Теребовлянська міська лікарня” (здійснення заходів енергозбереження) потребують реконструкції під створення реабілітаційного центру.

Психологічна допомога

Область приймає активну участь в реалізації Всеукраїнської програми ментального здоров'я „Ти як” за ініціативи Олени Зеленської. Відтак, 55 закладів охорони здоров'я області, що надають первинну медичну допомогу, уклали договір із Національною службою здоров'я України за напрямком „Супровід і лікування дорослих та дітей з психічними розладами на первинному рівні медичної допомоги”.

Із 1 864 медичних працівників, що надають первинну медичну допомогу, 1 612 пройшли навчання з ведення поширених психічних розладів на первинному рівні із використанням керівництва mhGAP в онлайн- і офлайн-форматах, що становить 86%. Разом з тим, згадане навчання також проходять медичні працівники, які надають спеціалізовану та екстрену медичну допомогу: 53%, які надають спеціалізовану медичну допомогу; 82%, які надають екстрену медичну допомогу.

В області функціонує 13 центрів ментального здоров'я, що працюють на базі закладів охорони здоров'я та Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського Міністерства охорони здоров'я України. Разом з тим, 23 кабінети ментального здоров'я, ведуть свою діяльність на базі закладів охорони здоров'я, що надають первинну медичну допомогу.

Захисні споруди

Для забезпечення захисту працівників і пацієнтів в умовах війни, на базі закладів охорони здоров'я обладнано 48 захисних споруд різних класів, загальна місткість яких становить 12 621 особу, з них: 30 протирадіаційних укриттів, 16 – найпростіших та 2 сховища.

Для запобігання аварійним відключенням електроенергії та блекаутам медичні заклади області обладнані 269 альтернативними джерелами живлення (АДЖ). З них: в обласних лікарнях встановлено 58 одиниць, у кластерних лікарнях - 37, а в інших медичних закладах - 174.

Проміжні висновки

1. В області створено спроможну мережу закладів охорони здоров'я Тернопільського госпітального округу, до якої увійшли 2 надкластерних заклади, 3 надкластерних центри, 7 кластерних та 13 загальних закладів охорони здоров'я. Впроваджено електронну систему охорони здоров'я з електронними сервісами (електронні скерування, рецепти, медичні висновки про тимчасову непрацездатність, е-малятко, тощо), що дозволила покращити доступ пацієнта до медичних послуг, обмін інформацією між лікувальними закладами та зробити галузь охорони здоров'я більш орієнтованою на потреби пацієнта.

2. В області продовжується розвиток кардіохірургії та системи трансплантації органів з використанням міні-технологій-відеоторакокопії. Впроваджено трансплантацію органів від посмертного донора. Потребує впровадження роботохірургія.

3. В умовах зростання попиту на реабілітаційні послуги потребують створення реабілітаційні відділення, що відповідають сучасним європейським стандартам відповідно до державних будівельних норм (ДБН), в трьох кластерних закладах охорони здоров'я: КНП „Козівська центральна районна лікарня Козівської селищної ради”; КНП Тербовлянської міської ради „Тербовлянська міська лікарня”; КНП „Чортківська центральна міська лікарня” Чортківської міської ради”.

4. Протягом останніх чотирьох років значно покращилась матеріально-технічна база закладів охорони здоров'я. Проте заклади охорони здоров'я області потребують реконструкції, капітальних та поточних ремонтів, а також ресурсного забезпечення для утримання у належному стані захисних споруд та створення умов для надання медичної допомоги у них при виникненні надзвичайних ситуацій. Потребують будівництва, реконструкції, ремонтів та модернізації приміщення закладів охорони здоров'я області.

5. На даний час у закладах охорони здоров'я функціонує 48 захисних споруд, загальна місткість яких становить 12 621 особу. Заклади охорони здоров'я потребують реконструкції захисних споруд та забезпечення належних умов роботи як для персоналу, так і для пацієнтів. Окрім того, санітарно-технічний стан приміщень багатьох медичних установ не відповідає сучасним стандартам, що ускладнює проведення діагностики, лікування та забезпечення належного догляду в умовах загроз військового часу.

Культура

Станом на 1 січня 2024 року мережі закладів культури області складають: 872 клубних закладів, 710 публічних бібліотек, 31 музей, 54 мистецькі школи, Тернопільський академічний обласний український драматичний театр ім. Т.Г.Шевченка, Тернопільський академічний обласний театр актора і ляльки, Тернопільська обласна філармонія, Тернопільський мистецький фаховий коледж ім. Соломії Крушельницької, Тербовлянський фаховий коледж культури і мистецтв, Тернопільський обласний методичний центр народної творчості, Тернопільський обласний центр охорони та наукових досліджень пам'яток культурної спадщини, комунальне підприємство Тернопільської обласної ради „Тернопільський обласний центр дозвілля „Терноцвіт”, Тернопільське обласне комунальне підприємство „Фірма „Кінодністер”.

Сільська мережа закладів культури нараховує 833 клубних заклади, 610 бібліотек-філій, 8 комунальних музеїв, 13 мистецьких шкіл.

Станом на 1 січня 2024 року мережа клубних закладів нараховує 872 одиниці, з них: 41 міських та селищних, 250 сільських будинків культури, 11 міських та 570 сільських клубів.

При клубних закладах діють 2668 аматорських колективів, з них мають звання: „народний” – 263, „зразковий” – 53.

Бібліотеки. Мережа публічних бібліотек області станом на 1 січня 2024 року становить 710 закладів, зокрема: 3 обласних, 42 міських та селищних, 648 бібліотек у сільській місцевості (з них: 562 сільські та 86 публічно-шкільних) та 17 бібліотек для дітей. Послуги населенню надають 14 пунктів бібліотечного обслуговування.

Незважаючи на військовий стан у державі, показник відвідування бібліотек залишається на рівні 2 372,8 тис. відвідувачів на рік, проведено більше 14 848 соціокультурних заходів для користувачів та понад 170 навчальних семінарів, вебінарів, тренінгів. Бібліотечний фонд налічує 4 942,4 тис. примірників.

Упродовж 2014-2023 років мережа публічних бібліотек області скоротилася на 179 бібліотек відповідно до рішень органів місцевого самоврядування.

В публічних бібліотеках територіальних громад для забезпечення потреб населення області в інформації облаштовано 741 автоматизоване місце із доступом до Інтернету, створено 96 бібліотек-Хабів цифрової освіти <https://osvita.diia.gov.ua/hubs> (Тернопільська область, бібліотека) з використанням національної платформи „Дія. Цифрова освіта”.

3 вересня 2018 року в Тернопільській обласній бібліотеці для молоді діє мультимедійна лабораторія „Медіа Старт”, спрямована на підтримку технічної творчості молоді Тернопільщини шляхом надання вільного доступу до сучасних мультимедійних технологій.

У Тернопільській області налічується 17 бібліотек для дітей, зокрема: 1 обласна бібліотека для дітей, 6 спеціалізованих, 5 міських та 5 бібліотек-філій.

Тернопільська обласна бібліотека для дітей впродовж 2014-2023 років активно працювала над залученням грантових коштів. З 2017 року бібліотека є простором інформаційної підтримки та спілкування внутрішньо переміщених осіб.

Загалом, за останні 10 років Тернопільська обласна бібліотека для дітей залучила додаткових інвестицій в сумі 750,8 тис грн, які були направлені на розширення спектру інноваційних бібліотечних послуг, покращення їх якості та зміцнення матеріально-технічної бази бібліотеки.

Музейна галузь. У 2023 році мережу музеїв області склав 31 музей. Крім того, у складі закладів освіти, установ, громадських організацій діють 144 громадські музеї, 9 яких мають звання „народний”. В музеях області станом на 01.01.2024 р. зберігаються 534508 музейних предметів, що включені до Державної частини Музейного фонду України. Упродовж року музеї організують понад 850 виставок, проводять майже 8000 екскурсій, обслуговують понад 430000 відвідувачів

На базі музейного комплексу „Лемківське село” у співпраці з музеєм ім. Юліяна Тарновича в Торонто та за підтримки Світової Федерації Українських Лемківських Об’єднань та Всеукраїнського товариства „Лемківщина” у червні 2024 року створено новий музейний відділ та експозицію світової лемківської діаспори ім. Ю. Тарновича.

З часу відкриття у 2004 році обласного літературно-меморіального музею Юліуша Словацького в м. Кременці і досі в Україні та Польщі реалізується спільний проект – українсько-польський літературно-мистецький форум „Діалог двох культур”.

Мистецька освіта. Станом на 1 січня 2024 року в області функціонували 54 заклади початкової мистецької освіти, а саме: 39 – музичних, 9 – шкіл мистецтв, 6 – художніх шкіл.

У 2019 році учнівський контингент мистецьких шкіл області нараховував 9379 осіб, охопленість учнів мистецькою освітою складала 8,5 % від загальної кількості дітей шкільного віку. У 2023 році чисельність учнів мистецьких шкіл становила 8653 особи. Порівняно із 2014 роком чисельність учнів зменшилась на 508 осіб.

Таблиця 1.9.12. Мережа мистецьких шкіл області, одиниць

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Мистецькі школи	53	53	53	53	52	52	53	54	54	54
у т.ч. сільські	13	13	13	13	13	35	29	24	17	16
Загальна кількість учнів	9161	9145	9283	9766	9766	9379	8981	9040	8093	8653
Загальна кількість викладачів	1150	1234	1168	1106	1126	1073	1132	1084	1019	1019

Наявність достатньої кількості фахівців має великий вплив на якість роботи закладів культури та культурно-мистецьких послуг, які вони надають. Про рівень галузі культури області свідчить те, що 305 фахівців нагороджені почесними званнями „народний” та „заслужений”.

Упродовж 2014-2019 років відбувався щорічний ріст видатків, за рахунок яких покращено матеріально-технічний стан закладів культури області.

Збільшення видатків на галузь за період 2020-2023 років в основному забезпечило в повному обсязі виплату заробітної плати із врахуванням підвищення рівня мінімальної заробітної плати та посадових окладів працівників закладів культури, оплату комунальних послуг та енергоносіїв.

Безбар'єрність у галузі культури та туризму. В області продовжується робота з забезпечення фізичної доступності осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення до об'єктів культурної інфраструктури. Проводиться облаштування пандусів, підйомників та ліфтів, переобладнання санвузлів, заміна дверних блоків, влаштування паркомісць для людей з інвалідністю. Роботи ведуться за принципами безбар'єрності та відповідно до державних будівельних норм.

Завдяки міжнародній технічній допомозі (9 міжнародних партнерів, фондів, організацій) суттєво покращено санітарно-гігієнічні умови проживання, матеріально-технічну базу гуртожитку Тербовлянського фахового коледжу культури і мистецтв, де окрім студентів, проживають внутрішньо переміщені особи. Також, відремонтовано три кімнати та переобладнано санвузол для осіб з інвалідністю, встановлено спеціальний підйомник і замінено вхідний дверний блок згідно з вимогами доступності для маломобільних груп. Обсяг фінансування на виконання робіт складає 4173,711 тис. гривень.

Проведено ремонтні роботи з облаштування конструкції пандусу для забезпечення фізичної доступності відвідувачів у 7 закладах культури області.

У Тернопільському обласному краєзнавчому музеї встановлено ліфт та переобладнано санвузли для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп відвідувачів.

На базі Публічної бібліотеки ім. Ю. Словацького Кременецької міської громади працює літературно-мистецький центр „Молодіжний простір”. До приміщення вмонтовано підйомний механізм, який дозволяє особам з інвалідністю та усім бажаючим бути присутніми на заходах книгозбірні.

На території Чортківської публічної бібліотеки відкрито Бібліотечний АртГараж: дружній простір, доступний кожному. Мета осередку – згуртування, підтримка та взаємодія різних груп містян, а також створення дружнього середовища для спілкування, проведення заходів та генерації ідей для розвитку міста.

З метою забезпечення можливостей безбар'єрної участі громадян у культурному житті, доступі до культурних послуг, культурних цінностей, культурної спадщини та інформації про них, Тернопільським обласним центром охорони та наукових досліджень пам'яток культурної спадщини завдяки підтримці Українського культурного фонду реалізовано грантовий проєкт „Віртуальні 3-D тури унікальними оборонними пам'ятками Тернопільщини”.

Також у 2023 році за фінансової підтримки Українського культурного фонду, реалізовано проєкт „Тепле Поділля – скарб України”, ініційованого молодіжною організацією „Молодь - майбутнє України” спільно з експертами Greenways Ukraine та VR-студії Prostir 360. Створено 20 віртуальних 3D турів з аудіосупроводом та сайт dnister.org з інтерактивною картою регіону.

Театри та концертні зали. В області діють три концертно-видовищні заклади – Тернопільський академічний обласний український драматичний театр ім. Т.Г.Шевченка, Тернопільський академічний обласний театр актора і ляльки та Тернопільська обласна філармонія, які є тими установами культури, що створюють високомистецький продукт для забезпечення культурних потреб мешканців області.

Щороку театральні-концертні установи презентують близько 700 вистав та 300 концертних програм, які відвідують понад 160 тис. глядачів.

Народні художні промисли. Станом на 1 січня 2024 року в області працювало 16 заслужених майстрів народної творчості, 277 майстрів народних художніх промислів, 1123 умільці.

У 2013 році в рамках Всеукраїнського фестивалю національної вишивки та костюма „Цвіт вишиванки” був започаткований проєкт Міжнародного вишитого рушника єднання „Цвіт вишиванки”, що реалізується департаментом культури та туризму обласної військової адміністрації спільно з Музеєм національно-визвольної боротьби Тернопільщини. Сьогодні на полотні вже вишиті орнаменти 13 областей України, АР Крим, м. Київ та 9 країн світу з найбільш компактним проживанням української діаспори.

Етнополітика. За своїм етнічним складом Тернопільська область є мононаціональним регіоном. Дані Всеукраїнського перепису населення, проведеного в 2001 році, засвідчили, що в області проживає 97,8% – українців, 1,2% – росіян, 0,3% – поляків, 0,7% – представники інших національностей. Водночас, на Тернопільщині відсутні місця компактного проживання представників національних меншин.

Представники національних меншин, які проживають на території області, залучаються до роботи в консультативно-дорадчих органах і в організаційних комітетах з проведення тематичних заходів та акцій.

При обласній військовій адміністрації діє рада національно-культурних товариств національних меншин, до складу якої входять представники обласної влади та керівники товариств азербайджанської, болгарської, вірменської, єврейської, німецької, польської, угорської національних меншин (спільнот).

Товариства національних меншин (спільнот), які діють на території Тернопільської області, а також їхні члени, беруть активну участь у волонтерській та гуманітарній роботі.

За сприяння обласної військової адміністрації на базі Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка створений і діє науково-дослідницький центр вивчення національних меншин та міжетнічних відносин. Тривають консультації з членами ради національно-культурних товариств національних меншин і науково-дослідницького центру вивчення національних меншин та міжетнічних відносин при університеті щодо узгодження оптимальної моделі створення в області Центру національних меншин (спільнот) України.

Проміжні висновки

1. Тернопільська область – це регіон із багатою культурною спадщиною, унікальними традиціями, численними історичними пам'ятками та активним сучасним культурним життям. Тернопільська область має розгалужену мережу закладів культури, яка здатна задовольнити творчі, інформаційні, духовні, індивідуальні, естетичні, інтелектуальні потреби населення, як місцевого так і туристів.

2. Водночас розвиток сфери культури неможливий без модернізації її інфраструктури. Для Тернопільщини важливими є реконструкція культурних об'єктів (відновлення історичних будівель і створення сучасних культурних центрів), а також створення і розвиток мультифункціональних просторів (арт-хабів, де можуть проводитися виставки, концерти, кінопокази та лекції).

3. Поглиблення інтеграції культури у соціальну сферу дозволить використати надбання культури для соціальної інтеграції ветеранів війни, ВПО, людей із обмеженими можливостями.

4. Показник охоплення мистецькою освітою залишається на невисокому рівні у порівнянні з кількістю дітей, які отримують загальну середню освіту. Тому важливим є охоплення більшої кількості дітей та популяризація культури, історії, традицій регіону.

5. Театральні-концертні установи області потребують системного покращення матеріально-технічної бази, що позитивно вплине на якість та видовищність вистав та концертних програм, залучення більшої кількості глядачів, збільшенню власних надходжень.

6. У сучасному світі, на тлі глобалізації та швидкого технологічного прогресу, збереження нематеріальної та матеріальної культурної спадщини має критичне значення, зокрема в умовах війни, яка ставить під загрозу історичні, культурні та традиційні цінності.

7. Одним із пріоритетів в галузі культури області є стимулювання розвитку креативних індустрій.

8. З метою популяризації української культури та можливості отримання культурних послуг онлайн необхідно продовжити розробку інтерактивних цифрових продуктів та послуг (у тому числі адміністративних).

Фізична культура та спорт

В області головними завданнями у сфері фізичної культури і спорту є забезпечення фізичного розвитку, поліпшення стану здоров'я населення, пропагування ведення здорового способу життя, забезпечення розвитку олімпійських та неолімпійських видів спорту. Розвиток фізичної культури і спорту характеризується стабільністю основних показників. Фізичною культурою і спортом в області займається понад 47,6 тис. осіб, що становить 4,7% від загальної кількості населення області.

Усіма видами фізкультурно-оздоровчої роботи охоплено 33,6 тис. осіб, зокрема, в навчальних закладах – 17,7 тис. осіб, що становить 9,1% від загальної кількості. З них у 595 загальноосвітніх школах охоплено 9,0 тисяч учнів, в 19 професійно-технічних навчальних закладах – 1,0 тисяч осіб, у 31 вищих навчальних закладах – 6,5 тисячі осіб. 150,9 тисяч учнів та студентів відвідують заняття з фізичного виховання, що становить 71,7 % від загальної кількості учнів, з них 3 рази на тиждень – 113,0 тисяч осіб, що становить 74,9% від осіб, що відвідують заняття.

Триває будівництво гідротехнічних споруд веслувального каналу центру веслування та водних видів спорту з інфраструктурою „Водна арена Тернопіль”

Загалом в області у період з 2021 по 2023 роки збудовано 16 нових спортивних споруд, зокрема майданчиків із штучним покриттям. Впродовж звітнього періоду здійснено капітальний ремонт спортивних залів у Гусятинській, Васильковецькій, Білецькій, Великоберезовицькій громадах. Завершено реконструкцію міського стадіону в селищі Микулинці та спортивного майданчика Чортківського державного медичного коледжу та будівництво спортивного майданчику для ігрових видів спорту у м. Чортків.

Спортивна інфраструктура, що повинна використовуватись для розвитку зимових видів спорту в області, представлена комплексом лижних трамплінів та навчально-спортивною базою санного спорту (м. Кременець). Комплекс лижних трамплінів перебуває в незадовільному стані і потребує значних капіталовкладень з метою приведення його у відповідність до сучасних вимог тренувального процесу, а санна траса не підлягає реконструкції та повинна бути збудована згідно сучасних технічних норм безпеки.

В області діє система підготовки спортсменів високого класу, з цією метою свою діяльність здійснює школа вищої спортивної майстерності. Також, задля підтримки і стимулювання розвитку спорту вищих досягнень в області, морального і матеріального заохочення спортсменів для досягнення високих спортивних результатів щорічно призначаються стипендії для 15 перспективних спортсменів області.

Незважаючи на значне зосередження уваги на спорті вищих досягнень та підтримці спортсменів збірних команд області, основними напрямками діяльності є підтримка рухової активності шляхом проведення фізкультурно-оздоровчих заходів для усіх верств населення, організація спортивних та спортивно-масових заходів серед здобувачів загальної середньої освіти „Пліч-о-пліч всеукраїнські шкільні ліги” та реалізація соціального проєкту „Активні парки – локації здорової України”. У 2023 році координаторами проєкту в територіальних громадах області охоплено 47595 осіб, а у 2024 році – 42100.

З метою збільшення рухової активності дітей, підлітків і молоді в області щорічно проводяться спортивно-масові заходи серед учнівської молоді, а саме: обласна дитячо-юнацька футбольна, волейбольна, баскетбольна ліги, „Всеукраїнський Олімпійський урок”, „Олімпійський день” та „Олімпійський тиждень”, всеукраїнський спортивно-масовий захід серед дітей та юнацтва „Олімпійське лелеченя”, для дітей з обмеженими можливостями – „Повір у себе” і „Ти зможеш, якщо я зміг”. Традиційно проводяться спортивно-театралізовані свята з нагоди Дня фізичної культури і спорту, фестивалі „Тато, мама, я – спортивна сім’я” тощо.

З метою привернення уваги до адаптивного спорту та його розвитку, забезпечується проведення щорічного забігу „Шаную воїнів, біжу за героїв України”, змагання серед ветеранів війни з риболовного спорту, боулінгу та інших.

Проміжні висновки:

1. Стабільність розвитку фізичної культури і спорту супроводжується нерівномірним станом об’єктів спортивної інфраструктури. Попри зростання у 2021-2023 роках кількості нових спортивних об’єктів, значна частина спортивної інфраструктури перебуває у незадовільному стані. Зокрема, особливої уваги вимагає комплекс лижних трамплінів у місті Кременець. Це ставить під загрозу розвиток зимових видів спорту та підготовку спортсменів для участі у всеукраїнських і міжнародних змаганнях.

2. Підготовка спортсменів високого класу демонструє позитивну динаміку, оскільки у 2023 та 2024 роках спортсменами збірних команд області з видів спорту здобуто 1791 нагороду, але потребує подальшого стимулювання. Кількість спортсменів, підготовлених до участі у змаганнях зростає, досягнувши показника 768 осіб. У наступні роки прогнозується збільшення чисельності до 800 осіб щороку шляхом вдосконалення системи підготовки.

3. Відзначається низький рівень охопленості всіма видами фізкультурно-оздоровчої роботи як у цілому, так і у навчальних закладах області (9,1 % від загальної кількості). Це свідчить про потребу у посиленні координації та популяризації заходів, спрямованих на залучення до фізичної активності різних вікових груп населення. Основний напрям роботи з населенням задля більшого охоплення фізичної активності планується здійснювати з ухилом на масовий спорт, зокрема продовженням реалізації в області соціального проєкту „Активні парки – локації здорової України”, проєкту „Пліч-о-пліч всеукраїнські шкільні ліги” а також реалізацією проєкту шкільних ліг з футболу серед закладів загальної середньої освіти.

Соціальний захист

Станом на 01.01.2024 року в територіальних громадах області функціонує 6 територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг), 39 центрів надання соціальних послуг, 5 відділень надання соціальних послуг та 2 сектори соціальної роботи. Діє 19 відділень стаціонарного догляду для постійного або тимчасового проживання, територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг) та центрів надання соціальних послуг.

Крім цього, функціонує 7 будинків-інтернатів (6 психоневрологічних, 1 дитячий) та 1 геріатричний пансіонат, які належать до комунальної власності обласної ради. Підопічні вищевказаних установ забезпечуються житлом, одягом, м'яким і твердим інвентарем, раціональним харчуванням, цілодобовим медичним обслуговуванням.

Таблиця 1.9.13. Кількість осіб, які перебувають на повному державному утриманні в будинках-інтернатах Тернопільської області

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
психоневрологічні будинки-інтернати	482	493	488	469	453	518	521	538	690	704
дитячі будинки-інтернати	147	166	166	168	178	78	88	80	83	83
геріатричний пансіонат	179	172	172	178	182	169	155	153	183	178

У 55 територіальних громадах Тернопільської області соціальну роботу з вразливими сім'ями та особами, які опинилися в складних життєвих обставинах забезпечують: 39 центрів надання соціальних послуг; 6 територіальних центрів соціального обслуговування; 1 Тернопільський міський центр соціальних служб; 2 обласних центри соціально-психологічної допомоги „Родина” з відділенням „Соціальний гуртожиток для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування” в м. Тернополі та „Родинний затишок” в м.Чорткові; у 3 громадах (Козлів, Іванівка, Іване-Пусте) введені посади фахівців із соціальної роботи в штаті виконавчого органу сільської ради; 3 громади (Великі Бірки, Іванівка, Заводське) закуповують послуги догляду вдома; у Заліщицькій громаді надання соціальних послуг забезпечує управління соціального захисту та надання соціальних послуг; у 6 громадах послуги догляду вдома надають соціальні робітники, введені до штату сільської ради (Козлів, Нараїв, Білобожниця, Більче-Золоте, Іване-Пусте, Нагірянкa).

В області працюють центри життєстійкості на базі громадської організації „Бebіко” в м. Тернопіль та благодійного фонду „Карітас” м. Чортків, які надають соціальні послуги, спрямовані на підтримку психоемоційного здоров'я українців, зниження загального рівня стресу і тривожності населення.

Станом на 01.01.2024 за даними Єдиної інформаційної бази даних внутрішньо переміщених осіб на обліку в області перебувала 72821 внутрішньо переміщена особа, з яких 70733 перемістилися після 24.02.2022 року. Найбільше внутрішньо переміщених осіб зареєстровано в м. Тернопіль – 28458, допомогу на проживання внутрішньо переміщеним особам в цілому по області отримували 33467 внутрішньо переміщених осіб, нарахувань за 2023 рік здійснено на 1млрд 33 млн 59 тис. гривень.

З метою налагодження комунікації між волонтерськими, благодійними, громадськими організаціями та державними інстанціями 03 лютого 2023 року при обласній військовій адміністрації створено раду з питань внутрішньо переміщених осіб та затверджено положення про раду з питань внутрішньо переміщених осіб. Також, ради з питань внутрішньо переміщених осіб створено в Кременецькій, Тернопільській, Чортківській районних військових адміністраціях та в 26 територіальних громадах області.

В Тернопільській області затверджено комплексну програму підтримки внутрішньо переміщених осіб на 2023-2025 роки (розпорядження начальника обласної військової адміністрації від 19.07.2023 № 380/01.02-01). Виконання обласної програми передбачає фінансування з: обласного бюджету в сумі 4,14 млн гривень; територіальних громад в сумі 150,9 млн гривень.

У 2023 році було виплачено щомісячну допомогу 17 сім'ям загиблих (померлих) захисників і захисниць України, котрі зареєстровані, як внутрішньо переміщені

особи на території Тернопільської області на суму 51 тис. грн. У 2024 році станом на 01.08.2024 таку допомогу виплачено 37 сім'ям на суму 224 тис. грн.

На даний час спостерігається тенденція до зменшення кількості дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, та збільшення кількості дітей-сиріт, влаштованих до сімейних форм виховання.

Для порівняння у III кварталі 2024 року на обліку дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, перебуває 926 дітей, у 2023 р. - 937 дітей, у 2018 – 1019 дітей, 2012 р. – 1255.

Станом на 01.10.2024 р. області функціонує 71 прийомна сім'я, де виховується 134 дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування (з них 11 дітей з інвалідністю) та 16 дитячих будинків сімейного типу, в яких виховується 96 дітей (з них 7 дітей з інвалідністю). Окрім того, 688 дітей перебувають в сім'ях опікунів та піклувальників (з них 45 дітей з інвалідністю). Загалом в сімейні форми виховання влаштовано 93 % дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (до прикладу у 2009 р. цей показник складав 72 %).

Внаслідок активного розвитку національного усиновлення та інших форм сімейного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в області має місце тенденція до зменшення кількості вихованців інтернатних закладів. В закладах різних типів на даний час виховуються 45 статусних дітей. Влаштування таких дітей до сімейних форм виховання - першочергове завдання органів опіки та піклування. Водночас, впродовж року ще близько 120 дітей набувають статусу дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Тому зусилля виконавчих органів місцевого самоврядування мають бути спрямовані на створення нових прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу.

Важливою складовою захисту прав дітей є захист їх житлових та майнових прав. Із загальної кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які проживають на території області (953 особи), 859 дітей мають житло, з них 67 – на право власності, 792 – на право користування, 94 – не мають житла. На квартирному обліку перебуває 68 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, віком від 16 до 18 років, 277 осіб з їх числа, віком від 18 до 23 років. Якщо впродовж перебування в сімейних формах виховання чи під час навчання дитина забезпечена тимчасовим житлом, то в подальшому вона залишається без прихистку. Тому необхідно передбачити заходи, спрямовані на сприяння забезпеченню їх житлом.

З початку повномасштабної збройної російської агресії 2022 року на територію нашої області перемістилось: 6 закладів для дітей з м. Київ, Дніпропетровської, Київської, Кіровоградської областей, Запорізької та Сумської областей; 10 дитячих будинків сімейного типу, які переїхали з Донецької, Запорізької, Київської, Миколаївської та Харківської областей; 7 прийомних сімей, 1 патронатна та 90 опікунських сімей.

Станом на 01.10.2024 року на території нашої області залишились проживати: 2 заклади для дітей із Запорізької та Сумської областей; 7 дитячих будинків сімейного типу з Донецької, Запорізької, Київської, Миколаївської та Харківської областей; 5 прийомних, 1 патронатна та 39 опікунських сімей.

Створення належних та безпечних умов для їх проживання покладається на органи місцевої влади.

Проміжні висновки

1. *Покращення якості та розширення переліку соціальних послуг шляхом надання платних соціальних послуг різним категоріям потенційних отримувачів соціальних послуг.*

2. *З метою повноцінної інтеграції внутрішньо переміщених осіб в життя області при обласній військовій адміністрації утворено Раду з питань внутрішньо*

переміщених осіб, у склад якої входять 7 учасників громадських та благодійних організацій та затверджено обласну комплексну програму соціальної підтримки окремих категорій громадян на 2025-2027 роки (розпорядження начальника обласної військової адміністрації від 18.12.2024 № 752/01.02-01), яка передбачає: відсоткову ставку за іпотечним кредитом, що компенсується особам віком від 18 до 35 років, особам з інвалідністю, багатодітним батькам, внутрішньо переміщеним особам – учасникам програми „ЄОселя”, які зареєстровані і проживають на території Тернопільської області.

3. В закладах різних типів на даний час виховуються 45 статусних дітей, а також впродовж року ще близько 120 дітей набувають статусу дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування. Тому зусилля виконавчих органів місцевого самоврядування мають бути спрямовані на створення нових прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу.

4. Кількість патронатних сімей в області не достатня для забезпечення потреб територіальних громад для роботи з родинами, які опинились у кризовому становищі. Відсутність послуги патронату у територіальних громадах призводить до влаштування дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, до закладів інституційного догляду. Тому необхідно забезпечити проведення інформаційної кампанії з пошуку кандидатів в патронатні вихователі.

5. Впродовж перебування в сімейних формах виховання чи під час навчання дитина забезпечена тимчасовим житлом, але в подальшому вона залишається без прихистку. Тому необхідно передбачити обласні заходи, спрямовані на сприяння забезпеченню їх житлом.

Молодіжна політика, утвердження української національної та громадянської ідентичності, розвиток громадянського суспільства

В області існує позитивний досвід вирішення актуальних питань молоді. Водночас існує багато викликів, пов'язаних з необхідністю самореалізації та розвитку потенціалу молоді в Україні, її участі та інтеграції у суспільне життя, що розвиватиме її національну свідомість на основі суспільно-державних цінностей та відповідального громадянства, надаватиме молоді можливості для успішної реалізації і соціалізації, підвищить рівень її громадянських компетентностей, її спроможність бути самостійним, життєстійким, активним, патріотичним і відповідальним учасником суспільного життя.

В умовах повномасштабної війни росії проти України усе більшої актуальності набуває проблема формування національної ідентичності у громадян України, зокрема формування почуття спільної відповідальності за долю української держави, готовності її захищати. Війна загострила проблему формування національної ідентичності українців у всіх типових соціокультурних вимірах (мова, ментальність, світогляд, норми поведінки, соціокультурні цінності) та активізувала необхідність пошуку шляхів формування національної й національно-культурної ідентичності.

Для вирішення питань соціального становлення та розвитку молоді, утвердження української національної та громадянської ідентичності в області діють комунальні установи Тернопільської обласної ради „Тернопільський обласний молодіжний методичний центр” та „Тернопільський обласний пластовий вишкільний центр”.

Загалом в області у 55 громадах є 9 молодіжних центрів та молодіжних просторів.

Для забезпечення участі молоді у формуванні та реалізації молодіжної політики на обласному і місцевому рівнях діє 11 молодіжних консультативно-дорадчих органів при міських, селищних, сільських радах, що є надзвичайно мало. В 44 громадах та на регіональному рівні такі органи не створено.

Утворено Координаційну раду з питань утвердження української національної та громадянської ідентичності при обласній військовій адміністрації та існує потреба в утворенні аналогічних координаційних рад в усіх громадах області.

З метою створення можливостей для самореалізації та розвитку потенціалу молоді в області, її участі та інтеграції у суспільне життя, утвердження української національної та громадянської ідентичності обласною військовою адміністрацією розроблено:

- обласну програму „Молодь Тернопільщини” на 2021-2025 роки, затверджену рішенням Тернопільської обласної ради від 26 травня 2021 року № 184;
- обласну цільову соціальну програму з утвердження української національної та громадянської ідентичності на 2025-2027 роки, затверджену розпорядженням начальника обласної військової адміністрації від 15.12.2024 №704/01.02-01.

Ведеться робота щодо підготовки фахівців з національно-патріотичного виховання дітей та молоді в освітніх установах області та фахівців, що працюють з молоддю за програмою „Молодіжний працівник”, утворено 32 осередки (курени) дитячо-юнацької військово-патріотичної гри „Сокіл” („Джура”) та розпочато виготовлення проєктно-кошторисної документації на проєкт „Вишкільно-оздоровчий табір „Лисоня” імені Івана Гавдиди”.

Проте, досвід державної політики впродовж усіх років незалежності України засвідчив, що розвитку потенціалу молоді, утвердженню української національної та громадянської ідентичності не приділялось достатньої уваги, що є загрозою національній безпеці України.

Однією з найважливіших умов успішної модернізації та сталого розвитку України, становлення її як демократичної, правової та соціальної держави є розвиток громадянського суспільства.

На території області зареєстровано громадські об’єднання: у Тернополі – 1084, Тернопільському районі – 103, Чортківському районі – 105, Кременецькому районі – 179.

Членами громадських організацій в області є лише 1,1 відсотка населення. Більшість ІГС є неієвими та малоефективними і потребують дедалі ширшого залучення до формування та реалізації регіональної політики.

Обласна військова адміністрація проводить активну роботу щодо залучення представників ІГС області до підготовки, проведення та участі у різних громадсько-політичних заходах; до формування та реалізації регіональної політики, зокрема, у процесі підготовки, обговорення та прийняття управлінських рішень; сприяє у діяльності консультативно-дорадчих органів, зокрема громадської ради, до яких входять ІГС.

У сфері співпраці органів державної влади, органів місцевого самоврядування, ІГС та бізнес-структур обласна військова адміністрація забезпечує реалізацію:

Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки, затвердженої Указом Президента України від 27 вересня 2021 року № 487/2021;

програми розвитку громадянського суспільства у Тернопільській області на 2024–2026 роки, затвердженої розпорядженням начальника обласної військової адміністрації від 01.12.2023№ 689/01.02-01.

Громадська рада сприяє реалізації питань залучення громадськості до волонтерських формувань та взаємодії з патріотичними організаціями; інноваційних проєктів інженерно-конструкторської групи громадської ради і Тернопільського національного педуніверситету щодо захисту військових підрозділів ЗСУ від безпілотних апаратів; надання гуманітарної допомоги військовослужбовцям Збройних Сил України та мешканцям прифронтових населених пунктів; надання медичної допомоги пораненим бійцям Збройних Сил України; підтримки ініціативи Президента України щодо заборони діяльності УПЦ (МП) на території України;

зміцнення енергетичної безпеки населених пунктів, підприємств та інших інфраструктурних об'єктів населених пунктів.

Проміжні висновки

1. Молодіжна політика регіону потребує підтримки в таких питаннях:

- підтримка проєктів/заходів інститутів громадянського суспільства у сфері молодіжної політики, сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності;
- забезпечення функціонування регіональних молодіжних центрів та утворення мережі молодіжних центрів у громадах, розбудова стаціонарного наметового містечка для проведення наметових таборів, вишколів;
- утворення обласної молодіжної ради та утворення молодіжних консультативно-дорадчих органів у громадах;
- реалізація програм для підготовки фахівців, які працюють з молоддю та фахівців у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, залучення до навчальних проєктів представників інститутів громадянського суспільства;
- проведення заходів, спрямованих на підвищення рівня компетентностей молоді, у тому числі громадянських, та підвищення рівня культури волонтерства серед молоді;
- утворення координаційних рад з утвердження української національної та громадянської ідентичності в громадах.

2. Імплементация зазначених напрямків сприятиме зниженню рівня еміграційних настроїв молоді, підвищенню політичної та громадської участі, розвитку власного потенціалу та самореалізації у своїй територіальній громаді, а також посилення української національної та громадянської ідентичності молоді.

1.10. Історико-культурна спадщина

Станом на 1 січня 2024 року на державному обліку в області знаходиться 5000 пам'яток та об'єктів культурної спадщини (археології, історії, монументального мистецтва, архітектури, садово-паркового мистецтва та науки і техніки). З них до державного реєстру занесено 230 пам'яток.

Знаковими подіями для області стали включення елементів нематеріальної культурної спадщини (НКС) „Борщівська народна вишивка” (у 2020 році) та „Обряд засівання з конем у селі Вістря Чортківського району Тернопільської області” (у 2022 році) до Національного переліку елементів НКС України.

Об'єкти архітектури Тернопільської області заслуговують на належну увагу, зважаючи на їх історичну та художню цінність, а також значний туристичний потенціал. Із 1375 пам'яток архітектури 638 – об'єкти сакральної архітектури, в тому числі 134 – дерев'яні храми, 34 об'єкти оборонної архітектури, що становить майже третину всіх замків та фортець, розміщених в інших регіонах України.

Реалізовано проєкт реставрації та реконструкції Збараського замкового палацу, що входить до об'єктів Національного заповідника „Замки Тернопілля”.

У 2019 році завершені роботи з реставрації інтер'єрів дзеркальної зали Вишнівецького палацово-паркового комплексу в селищі Вишнівець Збараського району, ліквідовано аварійний стан центрального куполу палацу графа Бадені в селищі Коропець Монастириського району.

За останні кілька років відбулося справжнє відродження унікальної пам'ятки архітектури національного значення – Бучацької ратуші.

Упродовж 2021-2022 рр. проводились роботи з реставрації Чортківського замку XVII століття, замку 1631 року в м. Збараж, унікальних пам'яток національного значення: ратуші в м. Бережани та ратуші в м. Бучач XVIII століття.

Триває реставрація пам'яток архітектури національного значення – Церкви Різдва Христового 1608 р., Старого Замку 1540 р. у м. Тернопіль. У 2023 році проведено археологічні дослідження та розпочато ремонтно-реставраційні роботи з пристосування приміщень колишнього монастиря домініканів 1749-1779 рр. у місті Тернополі.

У 2023 році розпочато оцифрування творів Іоана Пфістера в рамках проекту „Pfister Art: Бережанська спадщина” Державним історико-архітектурним заповідником у м. Бережани за підтримки УКФ.

Тернопільщина займає одне з провідних місць за кількістю об'єктів культурної спадщини археології. На сьогодні відомо більше 2 тис. стоянок, поселень, городищ, курганів і некрополів. У печері Вертеба, що біля с. Більче-Золоте Чортківського району, з 1820-х років досліджується підземне поселення трипільської культури, аналогів якому немає на всій території поширення культури. Триває підготовча робота із внесення поселення трипільської культури у печері „Вертеба” до попереднього Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Протягом 2021–2023 років департаментом культури та туризму Тернопільської обласної військової адміністрації та Тернопільським обласним центром охорони та наукових досліджень пам'яток культурної спадщини була проведена підготовча робота до формування Державного реєстру нерухомих пам'яток України та проекту Міністерства культури та інформаційної політики України - електронної інформаційно-комунікаційної системи „Державний реєстр нерухомих пам'яток України”. Відповідно до цієї роботи кількість пам'яток та об'єктів культурної спадщини Тернопільської області була приведена у відповідність до вимог Міністерства культури та інформаційної політики України і, станом на 1 січня 2024 року, складає 5000 об'єктів.

Проміжні висновки

1. На території Тернопільської області знаходиться значна кількість пам'яток та об'єктів культурної спадщини (археології, історії, монументального мистецтва, архітектури, садово-паркового мистецтва та науки і техніки), які мають високу цінність на загальнодержавному рівні.

2. Для збереження історико-культурної спадщини важливим є продовження дослідження та інвентаризації пам'яток та об'єктів культурної спадщини області, а також виявлення, вивчення нових об'єктів культурної спадщини, реалізація заходів із реставрації та пристосування пам'яток і об'єктів культурної спадщини (архітектури, історії).

1.11. Територіальний розвиток області

Стратегічне планування в регіоні

14 грудня 2023 року Рада Європейського Союзу ухвалила історичне рішення про відкриття переговорів щодо вступу України до Європейського Союзу. 01 лютого 2024 року Європейський Союз офіційно схвалив пакет передвступної фінансової допомоги на 50 мільярдів євро, яка надаватиметься через програму Ukraine Facility. Перехід України на новий етап процесів євроінтеграції актуалізував питання якості управління на рівні адміністративно-територіальних одиниць та стратегічного планування їх розвитку. Ці питання є критичними для забезпечення інституційної, адміністративної та фінансової спроможності країни, використовувати передвступну допомогу європейських фондів. Йдеться насамперед про здатність „поглинати” фінансовий ресурс в межах Ukraine Facility. Загалом програма Ukraine Facility акцентує увагу на важливості „ролі, яку відіграють місцеві та регіональні органи влади як промотори інклюзивного територіального підходу до місцевого розвитку, включаючи процеси децентралізації, участь організацій громадянського суспільства та місцевих громад” та на необхідності „сприяння підвищення спроможності

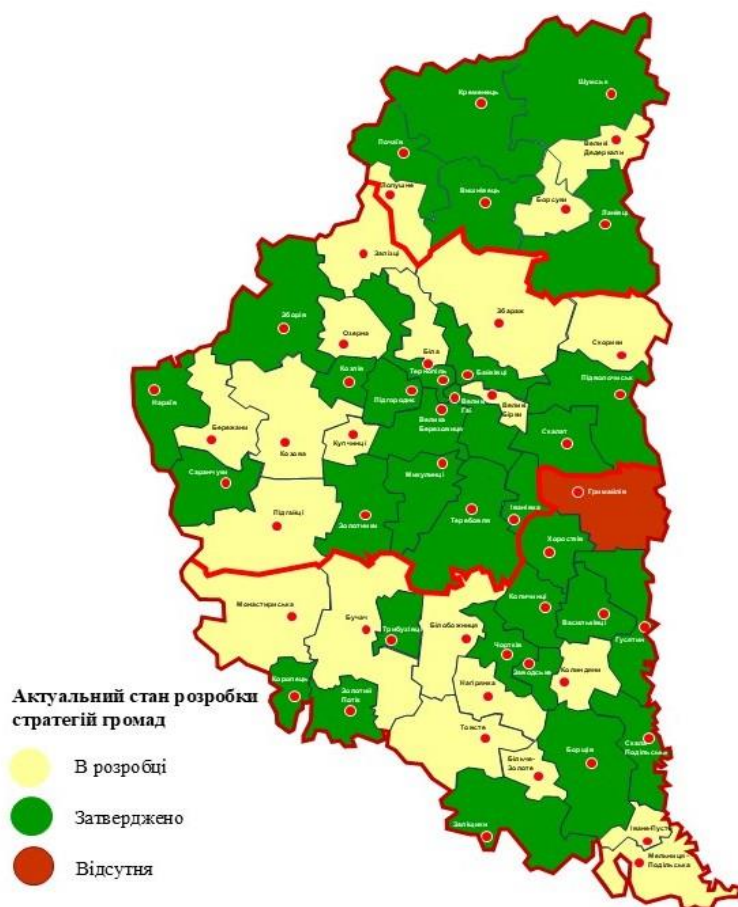

місцевих органів управління, зокрема для реалізації проектів у рамках програми, відповідно до принципу місцевого самоврядування, визначеного в Європейській хартії місцевого самоврядування, підписантом якої є Україна” (насамперед в межах 3-го піллару).

В цьому контексті спроможність регіону використовувати ці ресурси залежить від вміння органів влади та місцевого самоврядування (як на регіональному, так і на місцевому рівні), а також інших інституцій, залучених до цього процесу, формувати і реалізувати програми і проекти, забезпечувати їх співфінансування, управління та моніторинг відповідно до вимог законодавства ЄС.

Водночас важливого значення набуває питання розроблення стратегічних документів як на рівні регіонів, так і на рівні громад.

Станом на липень 2024 року 58,2% усіх територіальних громад Тернопільської області мали розроблені і затверджені Стратегії розвитку. Ще 23 громади не забезпечені такими документами, або знаходяться на етапі їх розробки.

Рис. 1.11.1. Стан розроблення стратегій територіальними громадами Тернопільської області, на 01.10.2024

Принципи державного управління SIGMA, які спираються на практики врядування в державах ЄС та є основою для оцінки спроможності державного управління серед держав-кандидатів на вступ до ЄС, є основоположними для реформи державного управління України. Кожен принцип спрямований на конкретну мету та завдання, які необхідно вирішити для модернізації державного управління та приведення його у відповідність до європейських вимог. Впровадження реформи державного управління, яке повинно забезпечити ефективну спроможність та прозорість роботи державних інституцій, є ключовим для європейської інтеграції та підтримки післявоєнної реконструкції та відновлення.

Проміжні висновки

1. Активізація процесів європейської інтеграції України актуалізує питання забезпечення підзвітності та прозорості державного управління, розвитку багаторівневого управління, удосконалення механізмів координації між рівнями управління розвитком територій та створення належної ресурсної бази для здійснення повноважень місцевою владою.

2. Наявність актуальних та якісних документів стратегічного планування є критичним для забезпечення спроможності органів влади та місцевого самоврядування ефективно управляти територіями та залучати ресурси європейських фондів на реалізацію проєктів розвитку.

Просторове планування

Шлях до сталого та гармонійного розвитку територій – це розроблення і впровадження у практику містобудівної документації, яка є інструментом регулювання планування забудови та використання територій.

Схема планування території області актуальна, розроблена державним підприємством „ДІПРОМІСТО” імені Ю.М. Білоконя та затверджена рішенням Тернопільської обласної ради від 09 серпня 2018 року №1136.

Усі 17 колишніх районів області були забезпечені схемами планування територій районів, проте їх переважна частина розроблена у 1974-1980 роках та втратили актуальність проєктних рішень.

Рішення про розроблення схем планування новоутворених районів на даний час не приймалося.

Усі міста - адміністративні центри області та районів (міста Тернопіль, Кременець та Чортків) забезпечені актуальними генеральними планами.

У Тернопільській області є 1058 населених пунктів, генеральні плани розроблені на 790 з них (для усіх міст, селищ, а також для 743 сіл). Разом з тим, більша частина генеральних планів населених пунктів, розроблена до 1990 року, втратили актуальність та потребує корегування або розроблення нових. На даний час у стадії розроблення близько 10 генеральних планів населених пунктів.

Комплексний план просторового розвитку території територіальної громади є новим видом містобудівної документації, що дозволяє визначати принципові вирішення розвитку, планування, забудови, використання територій адміністративно-територіальних одиниць та їх окремих частин. Станом на вересень 2024 року в області 7 громад (Бережанська, Білобожницька, Великоберезовицька, Заліщицька, Копичинецька, Підволочиська та Чортківська) прийняли рішення про розроблення такого плану. Усі громади на етапі прийнятого рішення, тільки Заліщицька громада сформуvala технічне завдання на Комплексний план просторового розвитку.

Детальний план території деталізує положення генерального плану населеного пункту або комплексного плану та визначає планувальну організацію і розвиток частини території без зміни функціонального призначення цієї території. На вересень 2024 року в області розроблено близько 1800 таких планів, які охоплюють близько 3% території області.

Постійно ведеться робота з організації розроблення та оновлення містобудівної документації населених пунктів та територій територіальних громад. Керівникам громад рекомендовано під час розроблення стратегій та програм розвитку територіальних громад передбачати заходи та їх належне фінансування з розроблення містобудівної документації громад.

Фактором, що суттєво гальмує діяльність із забезпечення територій та населених пунктів актуальною містобудівною документацією, є відсутність актуальних картографічних основ (у тому числі у масштабах 1:10000, 1:5000,

1:2000) на території області та різна фінансова спроможність територіальних громад забезпечити їх замовлення і розроблення.

У 2019 році відбулося введення у дослідну експлуатацію регіональної системи містобудівного кадастру Тернопільської області, який розміщено за посиланням <https://mbk.te.gov.ua>. Станом на вересень 2024 року тринадцять територіальних громад також запустили та використовують свої місцеві геопортали. Разом з тим, у зв'язку із прийнятими заходами правового режиму воєнного стану, функціонування геоінформаційних систем, у тому числі містобудівного кадастру, обмежено.

Крім того, відповідно до статті 15¹ Закону України „Про регулювання містобудівної діяльності“, та постанови Кабінету Міністрів України від 14 жовтня 2022 р. № 1159 „Про затвердження Порядку розроблення, проведення громадського обговорення, погодження програм комплексного відновлення області, території територіальної громади (її частини) та внесення змін до них“ розпорядженням начальника обласної військової адміністрації від 18.05.2023 №257/01.02-01 розпочато розроблення програми комплексного відновлення Тернопільської області .

Програма комплексного відновлення області не належить до містобудівної документації, не підлягає стратегічній екологічній оцінці, розгляду архітектурно-містобудівною радою, разом з тим вона є важливим стратегічним планувальним документом для раціонального просторового планування, відновлення і розвитку територій.

Проміжні висновки

1. З 1058 населених пунктів області 790 забезпечені містобудівною документацією, з них більша частина – неактуальною.

2. Розроблена та затверджена схема планування території області, усі райони забезпечені схемами планування територій районів, усі міста і селища області забезпечені генеральними планами, проте частина з них потребує оновлення.

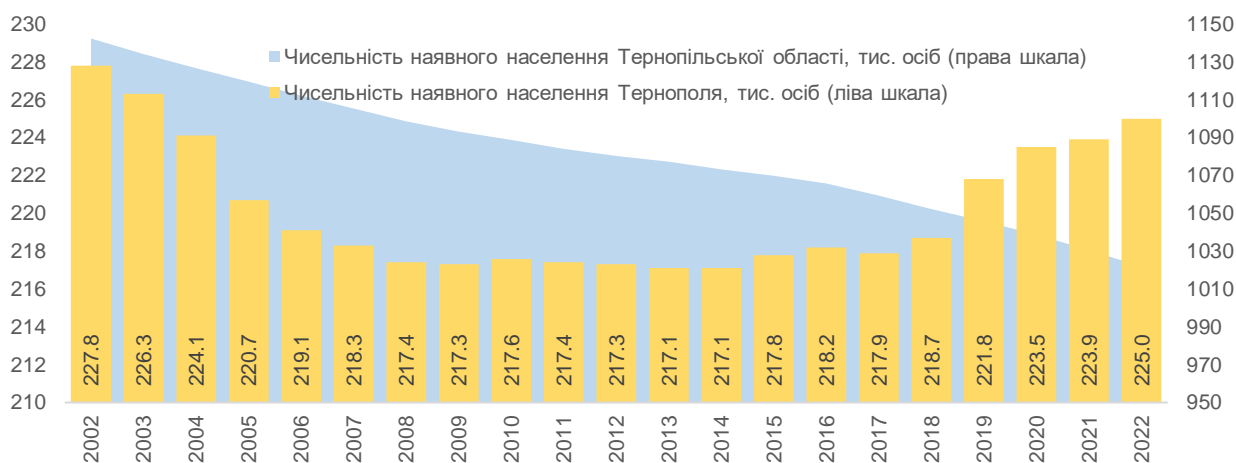
3. На період до 2027 року актуальним для регіону є розроблення Комплексних планів просторового розвитку територіальних громад та актуалізація містобудівної документації.

4. Просторове планування розвитку територій області має здійснюватися шляхом: синхронізації двох паралельних процесів – стратегічного та просторового планування; підтримки органів місцевого самоврядування щодо забезпечення всіх територіальних громад містобудівною документацією на місцевому рівні.

Роль обласного центру у соціально-економічному розвитку області

Місто Тернопіль – адміністративний центр Тернопільської області та одне з найбільших міст на західному регіоні України.

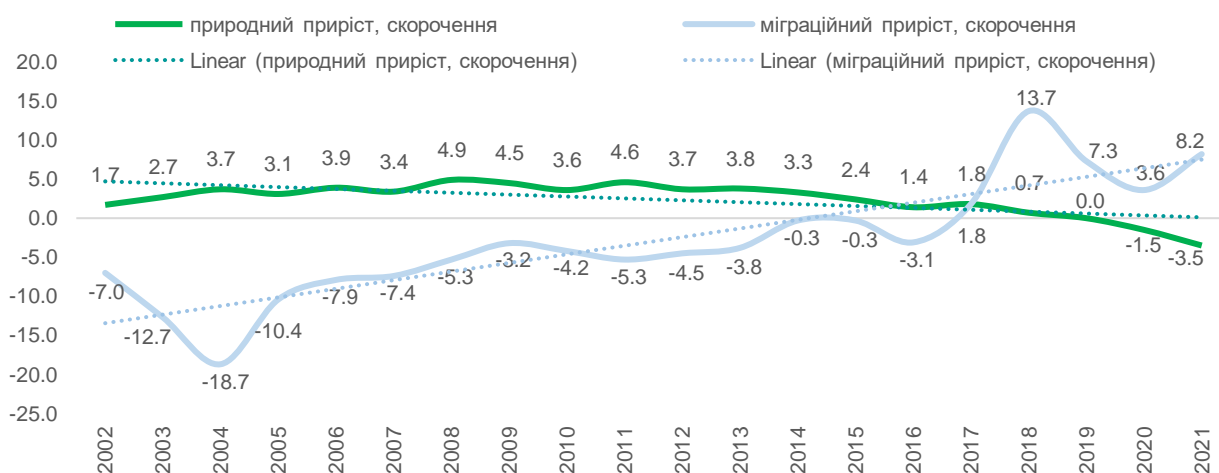
Чисельність населення м. Тернополя станом на 1 січня 2022 р. становить 225,0 тис. осіб. Примітно, що на тлі стабільного зменшення кількості населення у регіоні, бачимо поступове «розростання» Тернополя, починаючи з 2018 р. За цей час кількість мешканців зросла на +3,3%. Щільність населення у місті становить 3813,6 особи/км² - у понад 2,5 раза вища, ніж в середньому по громаді.

Рис. 1.11.2. Динаміка кількості жителів Тернополя, 2002-2022 роки⁶

Впродовж десятиліть у Тернополі, на відміну від більшості населених пунктів України, спостерігався позитивний природний приріст населення – перевищення показників народжуваності над смертністю. У 2002-2018 рр. приріст коливався у діапазоні 0,7-4,9 особи на 1000 осіб наявного населення. Однак, впродовж останніх років спостерігається погіршення ситуації: у 2020-2021 рр. зафіксовано від’ємний природний приріст населення.

На відміну від негативних тенденцій у відтворенні населення, спостерігається посилення міграції у місто нових жителів. Якщо впродовж 2002-2016 рр. з міста виїжджало більше людей, ніж прибувало, то, починаючи з 2017 р., ситуація змінилася. Міграційний приріст населення у 2017-2021 рр. коливався в межах 1,8-13,7 особи на 1000 осіб наявного населення. Так, у 2017 р. міграційний приріст становив 394 особи, 2018 р. – 3013 осіб, 2019 р. – 1630 осіб, 2020 р. – 812 осіб, 2021 р. – 1863 особи. Це свідчить, що місто має конкурентні переваги і виграє конкурентну боротьбу за мешканця ц регіоні та навіть серед міст західної України.

Рис. 1.11.3. Динаміка приросту/скорочення чисельності населення Тернополя на 1000 осіб наявного населення, 2002-2021 роки

В сучасних умовах Тернопіль, значною мірою, є альтернативою виїзду українців за кордон (як жителів сільської місцевості області, так і ВПО). Утім,

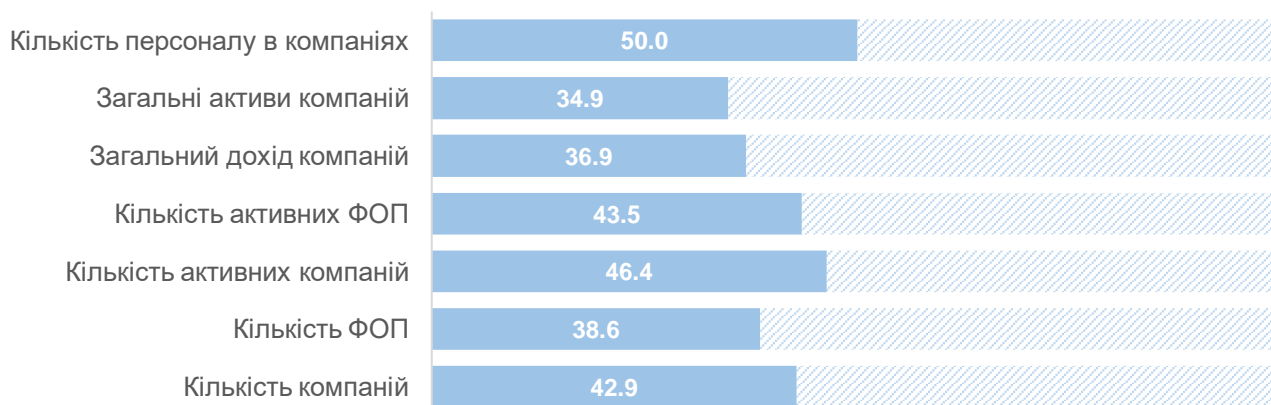
⁶ Головне управління статистики у Тернопільській області. <https://www.te.ukrstat.gov.ua/statinfoNM.html>

масштаби міграційного приросту, які відбулися в останні роки, і їх динаміка недостатні, щоб істотно вплинути на загальну чисельність населення міста та його якісні характеристики. За віковою структурою населення м. Тернопіль характеризується перевагами, порівняно з іншими територіями регіону: більшими частками працездатного населення, дітей і молоді.

Ринок праці обласного центру характеризується диверсифікованістю робочих місць для зайнятості населення та невеликою кількістю претендентів на одну вакансію (удвічі меншою порівняно з іншими районами області), що свідчить про пропозицію значної кількості вакансій для працевлаштування жителів. Статус обласного центру обумовив специфіку місцевого ринку праці: велику кількість зайнятих у бюджетній сфері, що зумовлене розвитком міста як соціального осередку регіону, де сконцентровано ключові і найбільші заклади культури і спорту, охорони здоров'я, надання адміністративних послуг; значну кількість працівників у промисловому секторі через розташування у місті понад 120 промислових підприємств; високий показник зайнятості у малому бізнесі – близько 40% зайнятих (46909 осіб).

Згідно зі [Схемою планування території Тернопільської області](#) (що розроблена на період до 2036 року), м. Тернопіль визначено як один з осередків розвитку середньо- та високотехнологічних виробництв з орієнтуванням на переробну промисловість. Тернопіль також розглядається як ключовий полюс розвитку області, що впливає на навколишні території, та, що особливо важливо, як центр розвитку інноваційного виробництва у регіоні.

На внутрішньорегіональному рівні м.Тернопіль концентрує близько половини економічного потенціалу Тернопільської області: тут зареєстровано 46,4% активних компаній та 43,5% активних ФОП регіону. Суб'єкти господарювання м. Тернополя концентрують 36,9% загального доходу та 34,9% активів компаній регіону. Крім того, тут працює 1/2 зайнятих у компаніях Тернопільської області персоналу, що вказує на розвинений ринок праці.

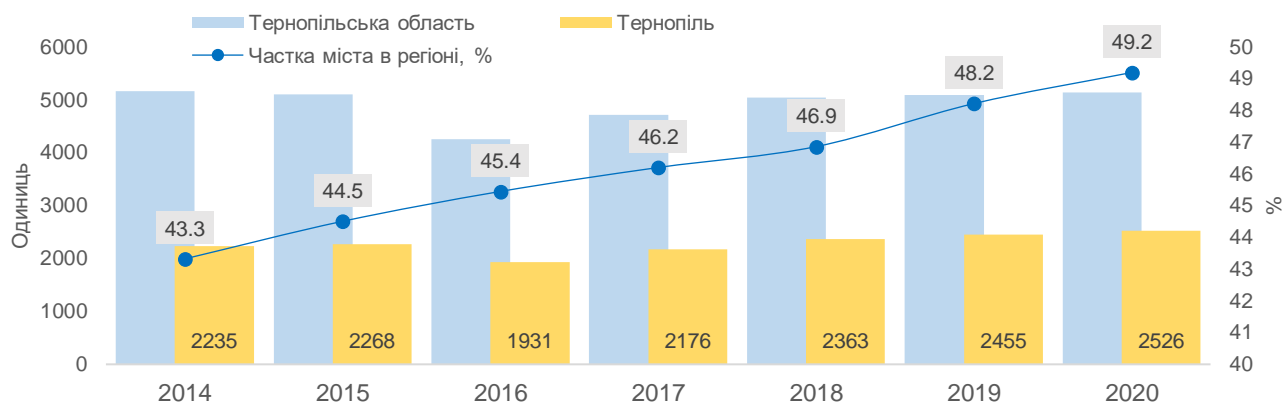
Рис. 1.11.4. Частка Тернопільської МТГ в економіці регіону за окремими показниками розвитку економіки, %, 2024 р.

Впродовж 2014-2020 рр. в обласному центрі має місце збільшення кількості підприємств (з 2235 до 2526 одиниць) одночасно із стабільним збільшенням їх частки в області (з 43,3% до 49,2%). Це свідчить про зростаючу концентрацію підприємств саме у місті Тернопіль порівняно з рештою області.

Натомість аналіз динаміки частки Тернополя у регіоні за показником обсягу реалізованої продукції на підприємствах вказує на інші тенденції. Попри певні коливання у 2015-2016 рр., обсяг реалізованої продукції на підприємствах Тернополя та регіону в цілому впродовж 2016-2020 рр. поступово зростав. Однак, частка обсягу реалізованої продукції міста у загальному показнику регіону знизилася. Тенденція до збільшення кількості підприємств у Тернополі з

одночасним відносним зменшенням частки міста в загальному обсязі реалізованої продукції у регіоні може бути спричинена:

Рис. 1.11.5. Динаміка частки підприємств Тернополя загальній кількості підприємств Тернопільської області, 2014-2020 рр.⁷

по-перше, розвитком виробничих підприємств, що виробляють значні обсяги продукції, у Тернопільській області поза межами обласного центру (наприклад, агропромислових, переробних чи інших галузей, які є продуктивними і характеризуються великими обсягами реалізації продукції);

по-друге, відмінною структурою ВЕД підприємств у Тернополі – місто характеризується більшою кількістю підприємств сфери послуг та малого бізнесу, що не виробляють продукції у великих обсягах, але надають послуги або продають товари у відносно невеликих кількостях, а, отже, їхній внесок у загальний обсяг реалізованої продукції регіону є меншим. Серед таких, зокрема, ІТ-бізнес, який активно розвивається у місті впродовж останніх років.

Серед найбільших підприємств, які розміщені у обласному центрі, – низка потужних переробних підприємств, де сукупно зайнято близько 3 тис. осіб. Серед таких – підприємства харчової промисловості (ПАТ «Тернопільський молокозавод», ТзОВ «Пивоварня «Опілля», ПАТ «ТЕРА»), виробництва будівельних і виробів з пластмас (ТзОВ «Тервікнопласт», ТзОВ «ВКФ «Еліт Пласт»), засобів зв'язку (АТ «Тернопільський завод «Оріон»), фармацевтичних виробів (ТзОВ «Тернофарм»), меблів (ПП «Фабрика меблів «Нова»), освітлення (ТзОВ «Шредер»). Тут також концентруються найбільші підприємства у сфері будівництва (як за обсягами активів, так і за кількістю працівників) – ПП «Креатор Буд», ТзОВ «Тернопільбуд», ТзОВ «Техно-Буд-Центр» тощо.

Проміжні висновки

Обласний центр регіону – м. Тернопіль – одночасно є центром економічної активності. При цьому, частка мешканців Тернополя в загальній чисельності мешканців регіону складає 22%, а частка сконцентрованою тут економічного потенціалу оцінюється у 40-50%, що свідчить про суттєво вищу економічну активність в обласному центрі порівняно з територією регіону. З іншого боку, якщо не забезпечити поширення імпульсів економічної активності від обласного центру, це може спричинити до зростання внутрішньорегіональної диференціації,

⁷ Державна служба статистики України. <https://app.powerbi.com/>

«стягування» ресурсу до обласного центру та зниження спроможності територіальних громад, що віддалені від м. Тернополя.

Особливістю економічного розвитку Тернополя є зниження частки міста у регіоні за показником обсягу реалізованої продукції на підприємствах на тлі збільшення позицій міста за кількістю підприємств. Ця тенденція є наслідком, по-перше, процесу деконцентрації переробних підприємств у регіоні, їх «виходу» за межі обласного центру, по-друге, активного розвитку підприємств сфери послуг та малого бізнесу у місті.

Перевагою м. Тернополя є достатньо диверсифікована і деконцентрована економіка (тобто не демонструє залежності від кількох найбільших платників податків). На відміну від більшості обласних центрів, місто не має переважаючої промислової спеціалізації, а спрямоване на розвиток третинного сектору та інновацій, що відповідає світовим тенденціям розвитку економіки в сучасних умовах. Сильною стороною обласного центру також слід вважати потужний малий бізнес і його вагомий роль у формуванні структури економіки та розвитку ринку праці.

Бізнес Тернополя активно просуває свою продукцію на зовнішніх ринках, що прослідковується у позитивних тенденціях: збільшення кількості експортерів, асортиментної широти експорту, збільшення частки продукції глибокої переробки у структурі експорту, зміна географічної структури експорту внаслідок посилення позицій місцевих підприємств на ринках ЄС та США. У товарній структурі експорту підприємств, розміщених в обласному центрі, переважає продукція сектору переробної промисловості та сільського господарства.

1.12. Економічний розвиток та підприємництво

Тренди та структура регіональної економіки

Аналіз динаміки ВРП Тернопільської області за період 2004-2021 років свідчить про поступове нарощення економічного потенціалу регіону та зростання його ролі в економіці України загалом. Так, за цей період частка області у ВРП України зростає з 1,1% до 1,5%. Такий тренд підтверджує і порівняння індексів фізичного обсягу ВРП України та Тернопільської області – за двадцятирічний період область лише у 2004, 2013 та 2016 роках демонструвала нижчі за середньоукраїнські темпи зростання. У 2021 році темп зростання ВРП області склав 106,7 %, що на 3,3 в.п. вище від середнього по Україні.

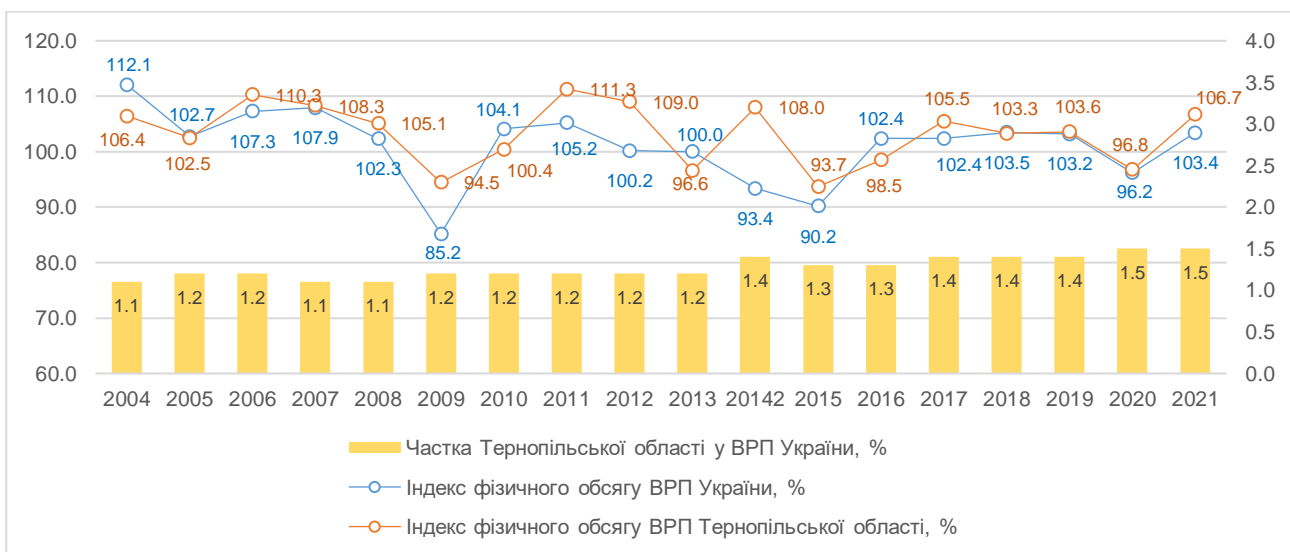
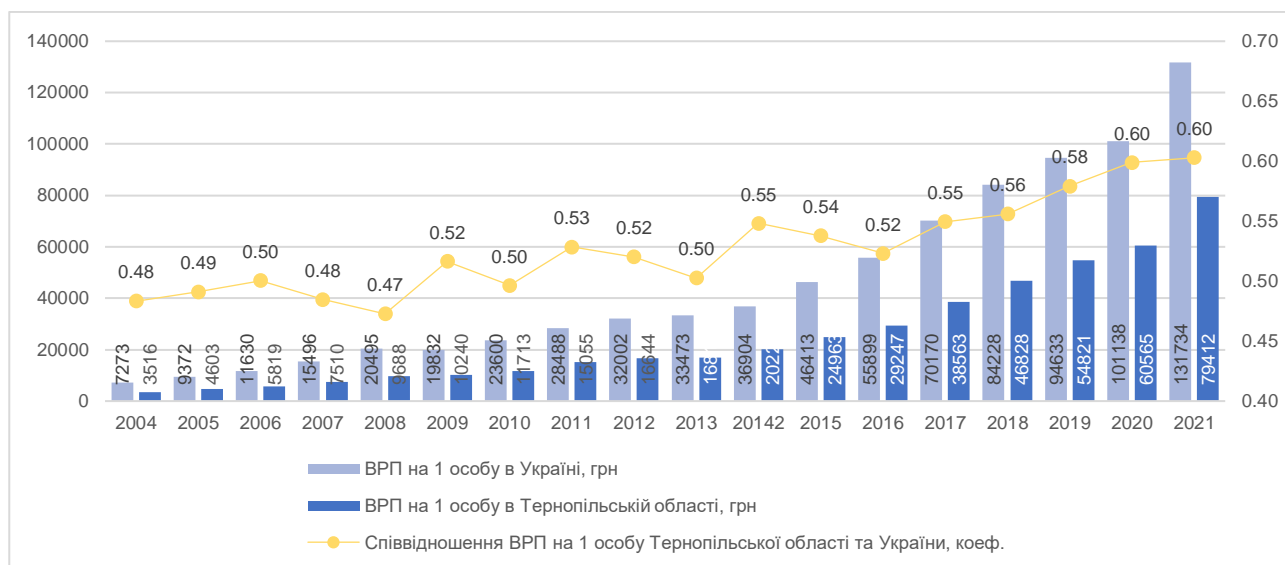

Рис. 1.12.1. Динаміка індексів фізичного обсягу ВРП України та Тернопільської області у 2004-2021 роках, %

У 2021 році в області сформовано ВРП на загальну суму 81 485 млн гривень. За темпами зростання ВРП у 2021 році область зайняла 2-3 місце серед регіонів України, у 2020 році – 11 місце.

Рис. 1.12.2. Динаміка ВРП на 1 особу в Україні та у Тернопільській області, млн гривень

ВРП у розрахунку на одну особу становив у 2021 році 79 412 гривень, що на 7,6 % більше, ніж у 2020 році. Це складало лише 60,3 % від середнього показника по Україні. Перевищили загальнодержавний рівень лише п'ять регіонів: м. Київ, Дніпропетровська, Запорізька, Київська та Полтавська області.

Попри те, що ВРП в області в розрахунку на одну особу все ж залишається нижчим за середньоукраїнське значення, важливо зауважити, що в довгостроковому періоді коефіцієнт співвідношення суттєво зріс – з 0,48 у 2004 році до 0,60 у 2021 році.

За обсягом ВРП в розрахунку на одну особу серед регіонів України область займала 20 місце.

Серед сусідніх областей розмір валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу в Тернопільській області був нижчим, ніж у Львівській області в 1,5 раза, Хмельницькій – в 1,2 раза, Волинській і Івано-Франківській – в 1,1 раза, проте, в 1,3 раза більший, ніж у Чернівецькій.

Внесок видів економічної діяльності у формування валової доданої вартості, як основної складової ВРП, неоднаковий.

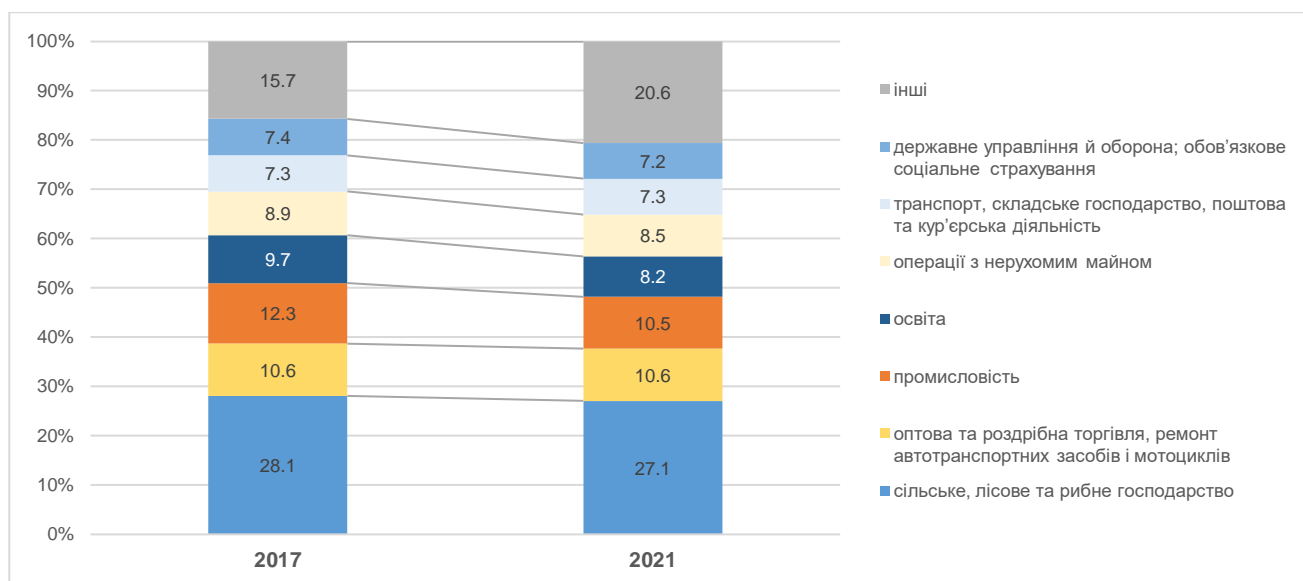
Найвищу частку доданої вартості забезпечують сільське, лісове та рибне господарство; промисловість; оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів; операції з нерухомим майном; транспорт, складське господарство, пошта та кур'єрська діяльність.

У 2021 році, як і в попередніх роках, у структурі валової доданої вартості домінувало сільське, лісове та рибне господарство, питома вага якого склала 27,1 % (на 2,8 в.п. більше, ніж у 2020 році).

Значною у валовій доданій вартості області була також питома вага сфери оптової та роздрібної торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів – 10,6 %, що на 1,3 в.п. менше, ніж у 2020 році. Частка закладів підприємств промисловості складала 10,5 % і зменшилась на 0,6 в.п. Вагомою була також частка сфер операцій з нерухомим майном – 8,5 % (на 0,6 в.п. менше від попереднього року) та державного управління й оборони, обов'язкового соціального страхування – 7,2 % (на 1,5 в.п. менше).

У порівнянні з 2020 роком у загальному обсязі валової доданої вартості області відбулось збільшення питомої ваги підприємств будівництва на 1,4 в.п. (у 2020 році частка становила 1,8 %), транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності на 0,2 в.п. (7,1 %), тимчасового розміщення й організації харчування, мистецтва, спорту, розваг та відпочинку на 0,3 в.п. (0,6 %), сфер інформації та телекомунікацій на 0,7 в.п. (1,2 %), сфери надання інших видів послуг на 0,1 в.п. (2,4 %).

Водночас спостерігалось незначне зменшення на 0,7 в.п. питомої ваги підприємств сфери фінансової і страхової діяльності (5 %), охорони здоров'я та надання соціальної допомоги на 0,4 в.п. (3,6 %), професійної, наукової і технічної діяльності на 0,3 в.п. (1,3 %).

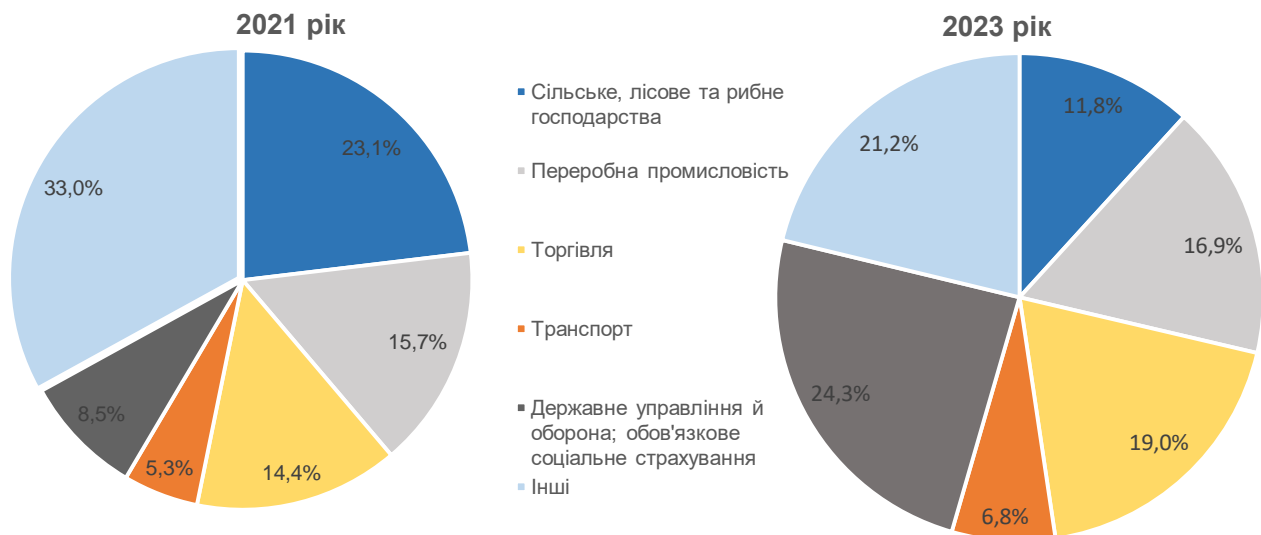

Рис. 1.12.3. Структура валової доданої вартості регіону за видами економічної діяльності у 2017 та 2021 роках, %

Фактично спеціалізацію області формують три види економічної діяльності – сільське господарство, торгівля та промисловість, які у 2021 році забезпечили близько половини обсягу створеної валової доданої вартості області.

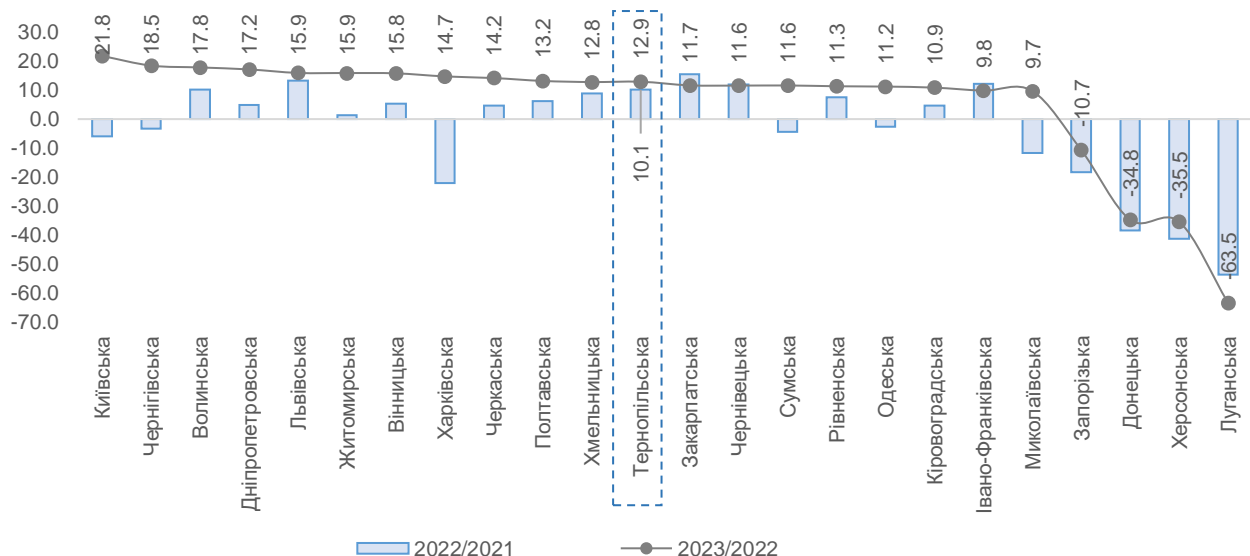
Відсутність статистичних даних щодо обсягів валової доданої вартості не дозволяє оцінити зміни в структурі виробництва регіону в період повномасштабної війни. Водночас аналіз структури податкових доходів суб'єктами господарювання Тернопільської області за видами економічної діяльності у 2021 та 2023 роках чітко демонструє наявність суттєвих змін в структурі економіки, зокрема:

- відбулось трьохкратне зростання частки державного управління й оборони – з 8,5% до 24,3%. Зростання кількості осіб в лавах ЗСУ та їх грошових винагород, а також бюджетних видатків на заходи з посилення безпеки та обороноздатності обумовили збільшення частки сфери держуправління та оборони під час війни;
- практично вдвічі зменшилась частка сільського господарства – з 23,1% до 11,8%;
- розширився сектор торгівлі – з 14,4% до 19,0%;
- на 0,8 в.п. зросла частка переробної промисловості до 16,9% у 2023 році;
- на 1,5 в.п. зросла частка транспорту у структурі податкових доходів.

Рис. 1.12.4. Структура сплачених додатків суб'єктами господарювання Тернопільської області за видами економічної діяльності, 2021 та 2023 роки, %

Загалом за оцінками сплачених податків в розрізі регіонів України бачимо, що впродовж 2022-2023 років відбулося суттєве падіння економічної активності в багатьох регіонах. В більшості регіонів вплив повномасштабної війни, зумовлених нею наслідків та податкових новацій, запроваджених на національному рівні з метою стабілізації економічної ситуації, спричинили зміну структури доходів місцевих бюджетів та скорочення надходжень значущих податків: ПДФО від економічної діяльності, акцизного податку з пального, плати за землю, єдиного податку. На цьому тлі місцеві бюджети Тернопільщини у 2022 році продемонстрували зростання доходів на 10,1% (до 2021 року), а вже у 2023 році збільшили на 12,9% (до 2022 року) доходи від сплати ПДФО (без врахування ПДФО від військових), що однозначно свідчить про активізацію економічної діяльності в регіоні.

Рис. 1.12.5. Приріст надходжень ПДФО до місцевих бюджетів (без врахування ПДФО, що сплачується з доходів військовослужбовців), 2022-2023 рр., %

Проміжні висновки

1. Загалом економіка області демонструє позитивний тренд нарощення фізичних обсягів ВРП впродовж останніх двадцяти років. Аналіз динаміки ВРП Тернопільської області за період 2004-2021 років свідчить про зростання його ролі в економіці України загалом. Так, за цей період частка області у ВРП України зростає з 1,1% до 1,5%.

2. Попри те, що ВРП в області в розрахунку на одну особу все ж залишається нижчим за середньоукраїнське значення, важливо зауважити, що в довгостроковому періоді коефіцієнт співвідношення суттєво зріс – з 0,48 у 2004 році до 0,60 у 2021 році.

3. Тернопільська область, як і сусідні тиллові регіони, практично не зазнала втрат в значних обсягах через руйнування виробничих об'єктів чи втрату підприємців в умовах розгортання повномасштабної війни. Навіть навпаки, економіка регіону продовжувала працювати, приймати релоковані підприємства та ВПО, нарощуючи власний економічний потенціал.

4. Фактично спеціалізацію області формують три види економічної діяльності – сільське господарство, торгівля та промисловість, які у 2021 році забезпечили близько половини обсягу створеної валової доданої вартості області. Водночас війна суттєво вплинула на зміну структури економіки регіону. Зокрема відбулось трьохкратне зростання частки державного управління й оборони, вдвічі зменшилась частка сільського господарства, розширився сектор торгівлі та переробної промисловості. Переорієнтація зовнішньоторговельних потоків в напрямку західного кордону України також обумовила активний розвиток сфери транспортних послуг. Зазначені тренди визначатимуть розвиток економіки Тернопільської області у перспективі до 2027 року.

5. В умовах дії ризиків зниження економічної активності в умовах війни в країні важливим завданням є підтримка діючих підприємств та підприємців у ключових для регіону видах економічної діяльності, стимулювання поширення імпульсів розвитку від обласного центру до інших територій області, підтримка підприємницьких ініціатив мешканців області (зокрема, ветеранів та ветеранок, ВПО) та сприяння розвитку нових для регіону видів економічної діяльності.

Зовнішньоекономічна діяльність

З 2015 року відбувалося стабільне зростання зовнішньоторговельного обороту товарами області. За період з 2014 року по 2023 рік зовнішньоторговельний оборот товарами області збільшився у два рази.

У 2022-2023 роках, незважаючи на повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України та постійні обстріли об'єктів інфраструктури, вдалося зберегти обсяги зовнішньої торгівлі товарами області. Одним з ключових факторів стало відкриття європейських ринків для українських товарів у рамках тимчасової лібералізації торгівлі, скасування мит Великобританією, Канадою та рядом інших країн на імпорту товарів з України. Зовнішньоторговельний оборот товарами області у 2022 році збільшився на 7,4 % в порівнянні з 2021 роком, зокрема експорт зріс на 15 %, а імпорту знизився на 2,3 % порівняно з 2021 роком.

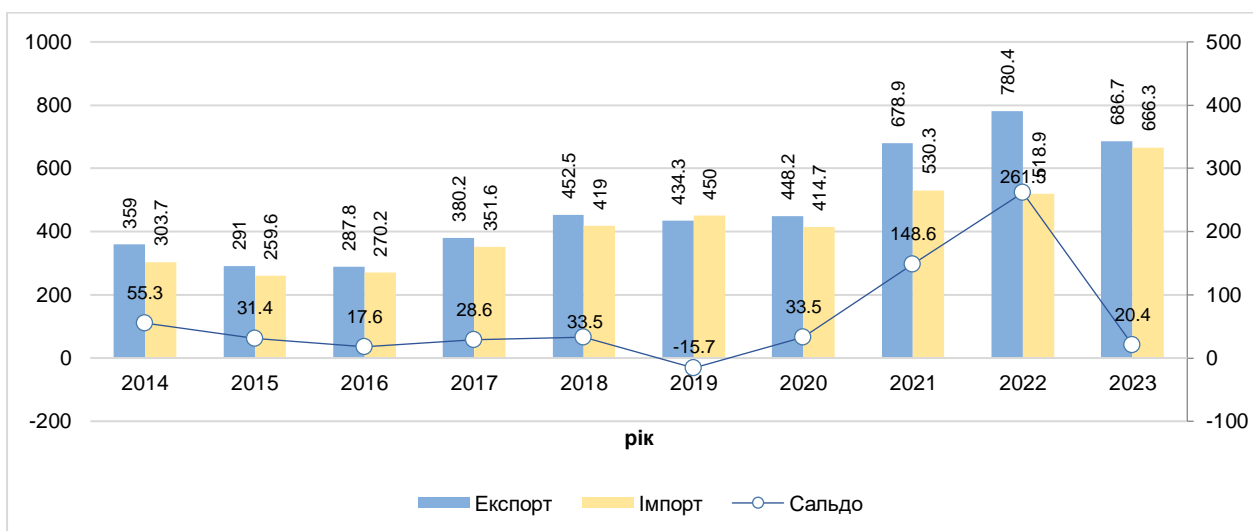
Зовнішньоторговельний оборот товарами області у 2023 році склав 1353,2 млн дол. США, що на 4,2 % більше за показник 2022 року. Проте, експорт товарів знизився на 12% у порівнянні із 2022 роком та становив 686,7 млн дол. США; імпорту товарів зріс на 28,6% і склав 666,3 млн дол. США. Сальдо зовнішньої торгівлі для області позитивне: 20,4 млн дол. США. Важливо, що на відміну від багатьох регіонів, Тернопільська область постійно (за винятком 2019 року) забезпечує позитивне сальдо зовнішньої торгівлі.

Зовнішньоторговельні операції у 2023 році проводились з партнерами зі 112 країн світу (у 2022 із 111). Кількість експортерів у різних галузях економіки у

2023 році становила 318 підприємств, у 2022 році – 320 експортерів. Кількість імпортерів у різних галузях економіки у 2023 році склала 473 підприємства, у 2022 році – 453 імпортери.

Слід зауважити, що негативні тенденції в зовнішній торгівлі товарами області, спричинені збройною агресією російської федерації проти України у 2023 році ускладнилися обмежувальними заходами щодо українського експорту сільськогосподарських товарів, які застосовувалися окремими членами Європейського Союзу. Блокування автомобільних пунктів пропуску на кордоні України і Республіки Польща наприкінці 2023 року також спричинило довготривалий негативний ефект та значні збитки для українського бізнесу.

Рис. 1.12.6. Динаміка обсягів експорту/імпорту товарів підприємствами області, 2010-2023 рр., млн дол.⁸

Зниження обсягів ЗТО у 2023 році мало місце для усього Західного регіону України. Позитивну динаміку торгівлі товарами вдалося зберегти лише у Тернопільській (+ 4,2 %) та Рівненській (+ 2,9 %) областях.

Географія зовнішньої торгівлі товарами області демонструє європейський вектор розвитку. Основними торговими партнерами області є країни-члени Європейського Союзу.

У 2023 році зовнішньоторговельний оборот із країнами-членами ЄС склав 926,6 млн дол. США, що становить 68,5 % від загального обсягу, в тому числі обсяг експортних поставок становив 471,9 млн дол. США, що на 19,7 % менше, ніж у попередньому році, імпорт зріс на 21,3 % та становив 454,7 тис. дол. США.

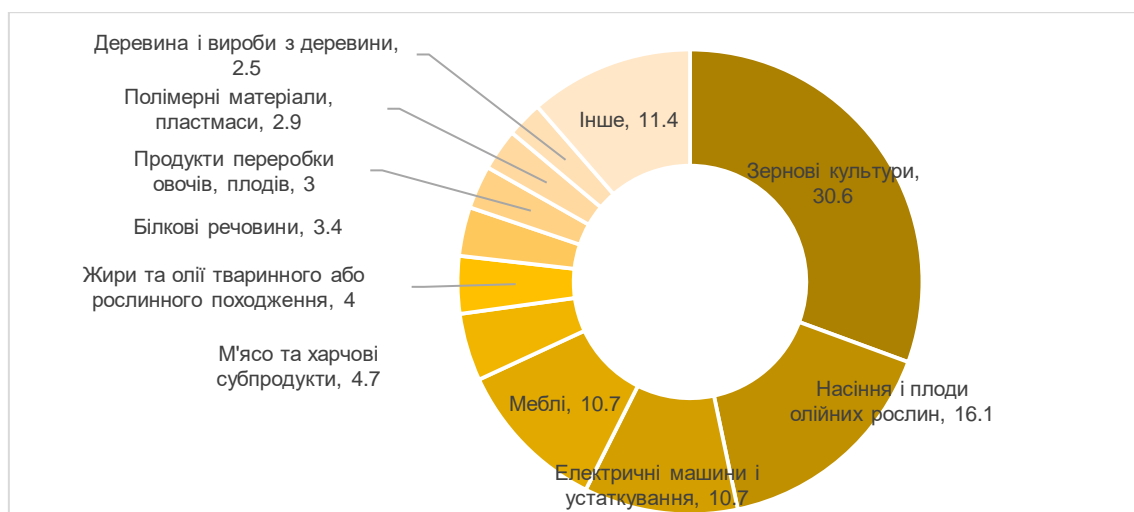
У 2023 році експортні поставки товарів області здійснювалися до: Польщі (20,9 % від загального експорту товарів області), Китаю (10,6 %), Румунії (8,6 %), Німеччини (8,5 %), Угорщини (4,7 %), Нідерландів (4,3 %), Італії (4,3 %), Іспанії (4,1 %), Бельгії (3,8 %), Індонезії (3,0 %), Австрії (1,8 %), Малайзії (1,8 %), Сполучених Штатів Америки (1,7 %), Сінгапуру (1,4 %), Туреччини (1,3 %), Литви (1,1 %), Португалії (1,1 %), Франції (1,1 %), Чехії (1,1 %), Об'єднаних Арабських Еміратів (1,1 %), Ізраїлю (1,0 %). Експортні поставки до інших країн світу становили менше відсотка від загального експорту.

⁸ За даними Головного управління статистики у Тернопільській області

Таблиця 1.12.1. Динаміка торгівлі товарами Тернопільської області з країнами Європейського Союзу в 2019-2023 роках

	2019	питом а вага у заг. обсязі, %	2020	питом а вага у заг. обсязі, %	2021	питом а вага у заг. обсязі, %	2022	питом а вага у заг. обсязі, %	2023	питом а вага у заг. обсязі, %
Експорт, млн. доларів США	310,2	71,4	336,5	75,1	428,8	63,2	587,9	75,3	471,9	68,7
Імпорт, млн. доларів США	324,3	72,1	296,9	71,6	369,0	69,6	375,0	72,4	454,7	68,2
Зовнішньоторговельний оборот товарами області	634,5	71,8	633,4	73,4	797,8	66,0	962,9	74,1	926,6	68,5

Тернопільщина має значний потенціал збільшення експорту товарів за окремими позиціями сільськогосподарської, харчової та промислової груп.

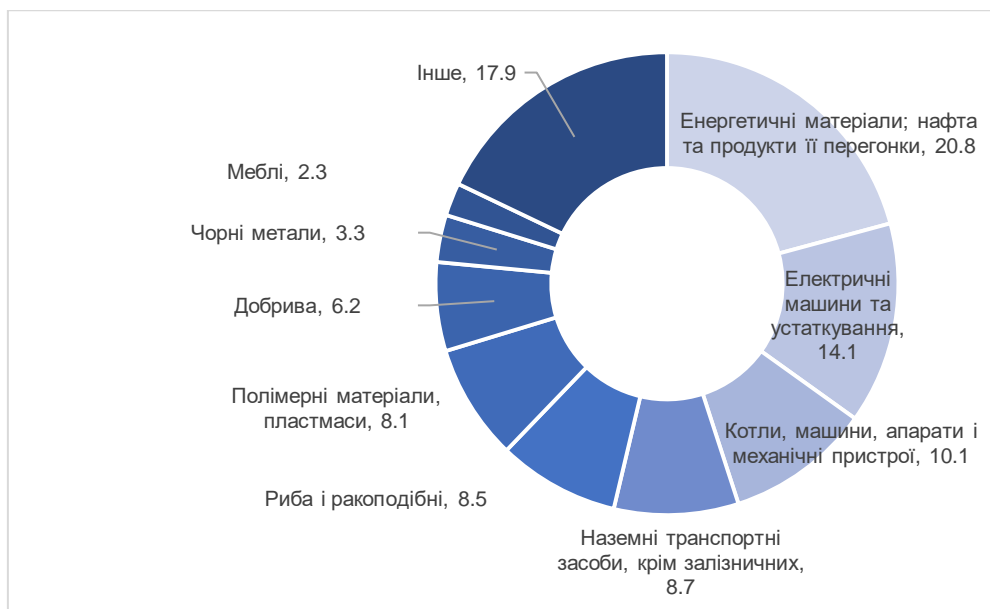
Рис. 1.12.7. Структура товарного експорту Тернопільської області у 2023 році, %

Основу структури експорту в 2023 році склали продукція за такими товарними групами: зернові культури (30,6 %); насіння і плоди олійних рослин (16,1 %); електричні машини і устаткування (10,7 %); меблі (10,7 %); м'ясо та харчові субпродукти (4,7 %); жири та олії тваринного або рослинного походження (4,0 %); білкові речовини (3,4 %); продукти переробки овочів (3,0 %); полімерні матеріали, пластмаси (2,9 %); деревина і вироби з деревини (2,5 %); залишки і відходи харчової промисловості (1,9 %); котли, машини, апарати і механічні пристрої (1,3 %); вироби з чорних металів (1,1 %).

У 2023 році збільшився обсяг експорту продукції за товарними групами: залишки і відходи харчової промисловості у 3,0 рази; жири та олії тваринного або рослинного походження на 51,8 %; зернові культури на 46,0 %; меблі на 38,8 %; полімерні матеріали, пластмаси на 18,4 %; м'ясо та харчові субпродукти на 9,2 %.

Основними постачальниками імпортової продукції в область у 2023 році були: Польща (18,3 % загального імпорту області), Литва (16,2 %), Німеччина (9,7 %), Китай (8,2 %), Італія (4,9 %), Норвегія (4,1 %), Туреччина (3,4 %), Болгарія (3,4 %), США (3,3 %), Іспанія (2,5 %), Угорщина (2,3 %), Ісландія (2,2 %), Нідерланди (1,8 %), Чехія (1,8 %), Індія (1,5 %), Румунія (1,4 %), Франція (1,3 %), Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії (1,1 %), Швейцарія (1,0 %). Імпортні поставки з інших країн світу становили менше одного відсотка від загального імпорту області.

Структуру імпортованих поставок склали продукція за такими товарними групами: енергетичні матеріали, нафта та продукти її перегонки (20,8 %); електричні машини та устаткування (14,1 %); котли, машини, апарати і механічні пристрої (10,1 %); наземні транспортні засоби, крім залізничних (8,7 %); риба і ракоподібні (8,5 %); полімерні матеріали, пластмаси (8,1 %); добрива (6,2 %); чорні метали (3,3 %); меблі (2,3 %); вата (1,7 %); вироби з чорних металів (1,4 %); інші продукти хімічної промисловості (1,2 %); тютюн (1,1%); прилади та апарати (1,1 %).

Рис. 1.12.8. Структура товарного імпорту Тернопільської області у 2023 році, %

У 2023 році збільшився обсяг імпорту продукції за товарними групами: вата у 6,1 рази; інші продукти хімічної промисловості у 3,3 рази; добрива у 2,6 рази; чорні метали у 2,3 рази; енергетичні матеріали, нафта та продукти її перегонки на 85 %; прилади і апарати на 76,0 %; риба і ракоподібні на 32,8 %; меблі на 20,8 %; вироби з чорних металів на 12,5 %; полімерні матеріали, пластмаси на 12,5 %; котли, машини, апарати і механічні пристрої на 10,9 %.

Проміжні висновки

1. Зовнішньоторговельний оборот товарами області впродовж останніх років характеризується позитивною динамікою, зокрема, за 2023 рік він склав 1353,2 млн дол. США., в тому числі експорт 686,8 млн дол. США, імпорт - 666,4 млн дол. США. Сальдо зовнішньої торгівлі для області позитивне: 20,4 млн дол. США. Важливо, що на відміну від багатьох регіонів, Тернопільська область постійно (за винятком 2019 року) забезпечує позитивне сальдо зовнішньої торгівлі.

2. Впродовж 2023 року в структурі експорту місцевої продукції спостерігалася тенденція, подібна до минулих років. Основою експорту області, як і раніше, залишається сільське господарство, частка продукції якого становила 58,4 % від загального експорту. Це продукція рослинництва (переважно зерно та рослинні олії, зернові культури та продукти переробки овочів, плодів) та продукція тваринництва (м'ясо та харчові субпродукти, жири та олії тваринного походження).

Тобто основу експорту складає сільськогосподарська сировина або продукти найнижчого рівня переробки! Це вимагає реалізації активних заходів з розвитку сільськогосподарської переробки в регіоні.

Також значну частку займає продукція промисловості: електричні машини і устаткування, меблі, котли, машини, апарати і механічні пристрої, полімерні матеріали, пластмаси, вироби з чорних металів – 26,7 %.

3. Щодо товарної структури імпорту Тернопільщини, основу становлять енергетичні матеріали, нафта та продукти її перегонки, електричні машини та устаткування, котли, машини, апарати і механічні пристрої, наземні транспортні засоби, крім залізничних, риба і ракоподібні, полімерні матеріали, пластмаси, добрива, чорні метали.

Сільське господарство

Тернопільщина є сільськогосподарською областю з розвиненим агропромисловим комплексом, який забезпечує зайнятість населення, формує продовольчу безпеку регіону.

Сільське господарство формує 32% валової доданої вартості регіону.

В агропромисловому комплексі області здійснюють свою діяльність 1728 сільськогосподарських підприємств (у 2013 році працювало 1052 сільськогосподарських підприємств), що становить 4,5% від усіх діючих суб'єктів господарювання області. Провідним типом виробників сільськогосподарської продукції впродовж багатьох років є сільськогосподарські підприємства. Їх питома вага у виробництві сільгосппродукції складає понад 70%.

Сьогодні аграрна галузь є однією з провідних в економіці області, яка завдяки інвестиціям та інноваціям демонструє високі темпи зростання обсягів виробництва.

За 2023 рік вироблено валової продукції сільського господарства 52577,5 млн гривень (що становить 108,6% до показника 2022 року), у тому числі продукція рослинництва – 81,7%, продукція тваринництва – 18,3%. Порівнюючи із сусідніми областями, у попередньому році, Тернопільська область поступилась лише Хмельницькій області та випередила Львівську, Волинську, Рівненську, Чернівецьку, Івано-Франківську області.

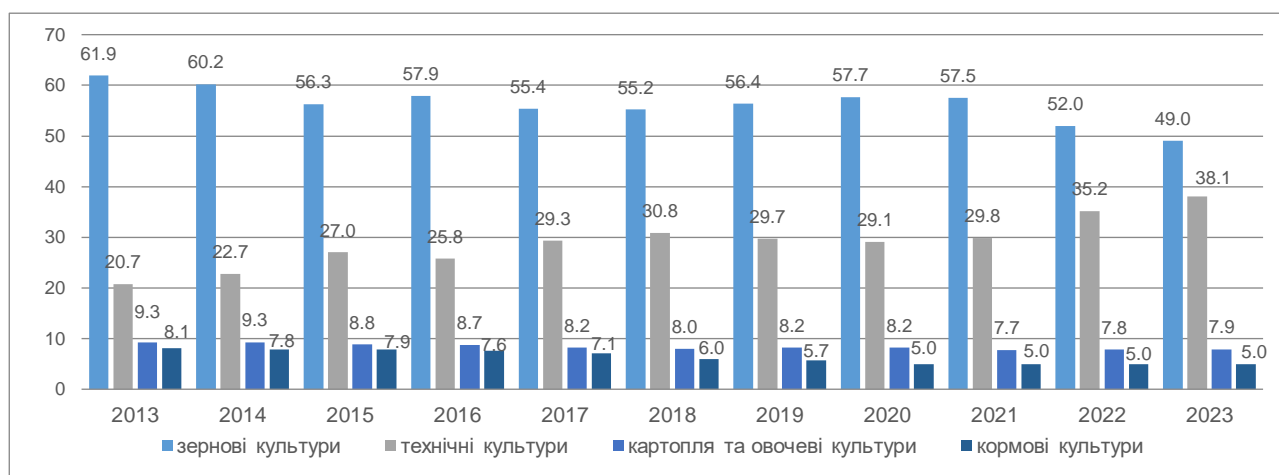
Рис. 1.12.9. Динаміка виробництва сільськогосподарської продукції у Тернопільській області

За темпом виробництва область посіла 10 місце в загальноукраїнському рейтингу (в тому числі продукції рослинництва – 11 місце, тваринництва – 9 місце).

Рослинництво.

Уся посівна площа по всіх категоріях господарств урожаю 2023 року становила 849,9 тис. га. В структурі посівів зернові та зернобобові культури займали площу 416,7 тис. га, або 49 % до всієї площі. Технічні культури у структурі посівів займали площу 324,0 тис. га (38,1 %), картопля та овочеві культури – 67,1 тис. га (7,9 %), кормові культури займали площу 42,1 тис. га, у структурі займають 5,0 % до всієї площі.

За підсумком десяти останніх років зернові та зернобобові культури у структурі посівних площ зменшилися з 61 до 49%, натомість збільшуються площі під технічними культурами із 20,7% до 38,1% (324,0 тис. га) у 2023 році. Що стосується посівних площ картоплі та овочів, то вони майже не змінилися – 8-9 %. Зниження частки кормових культур у загальній структурі посівних площ із 64,8 тис. га (8,1 %) у 2013 до 42,1 тис. га у 2023 (5 %) свідчить про потенційну загрозу для розвитку тваринництва і зниження родючості

Рис. 1.12.10. Структура посівних площ за основними групами сільськогосподарських культур у 2013-2023 роках, %

У порівнянні з іншими областями Тернопільщина протягом останніх років нарощує виробництво зернових культур. Зокрема, в Тернопільській області у 2023 році по всіх категоріях господарств виробництво зернових культур склало 2855,7 тис. тонн, що майже у 4 рази більше, як у Чернівецькій області (754,8 тис. тонн), у 2 рази більше, ніж у Рівненській області (1771,3 тис. тонн), та більше ніж у Львівській області (1771,3 тис. тонн).

Урожайність зернових культур у 2023 році складала 68,7 ц/га, в той час як по Україні – 55,2 ц/га.

Таблиця 1.12.2. Динаміка виробництва сільськогосподарських культур у всіх категоріях господарств Тернопільської області у 2013–2023 роках, тис. тонн

роки	Культури зернові та зернобобові		Буряк цукровий	Олійні культури (соя, соняшник, ріпак)	Картопля	Культури овочеві	плодово-ягідні культури
	усього	в тому числі пшениця					
2013	2228,9	692,6	1002,6	287,3	1206,3	252,2	56,2
2014	2651,4	965,4	1734,1	368,2	1282,7	270,8	65,7
2015	2199,0	980,1	726,6	414,9	927,8	255,4	70,7
2016	2448,6	1082,8	994,1	428,3	987,0	259,3	73,5
2017	2622,3	1100,2	1736,7	598,8	991,3	274,2	64,1
2018	2631,9	1037,1	1703,1	661,6	1035,9	265,3	88,4
2019	2699,9	1172,4	1177,1	670,5	960,6	282,9	81,3
2020	2837,4	1017,1	859,2	669,8	914,1	272,7	83,3

2021	3303,7	1139,4	894,2	795,1	1045,1	270,5	101,6
2022	2642,6	1176,5	1204,0	902,0	964,5	281,4	101,7
2023	2855,7	1195,0	1248,8	1018,4	971,0	305,0	107,8
Зростання/ зменшення (2023 до 2013 року), +/-	626,8	502,4	246,2	731,1	-235,3	52,8	51,6
Приріст (2021 до 2013 року)	28,1	72,5	24,6	254,5	-19,5	20,9	91,8

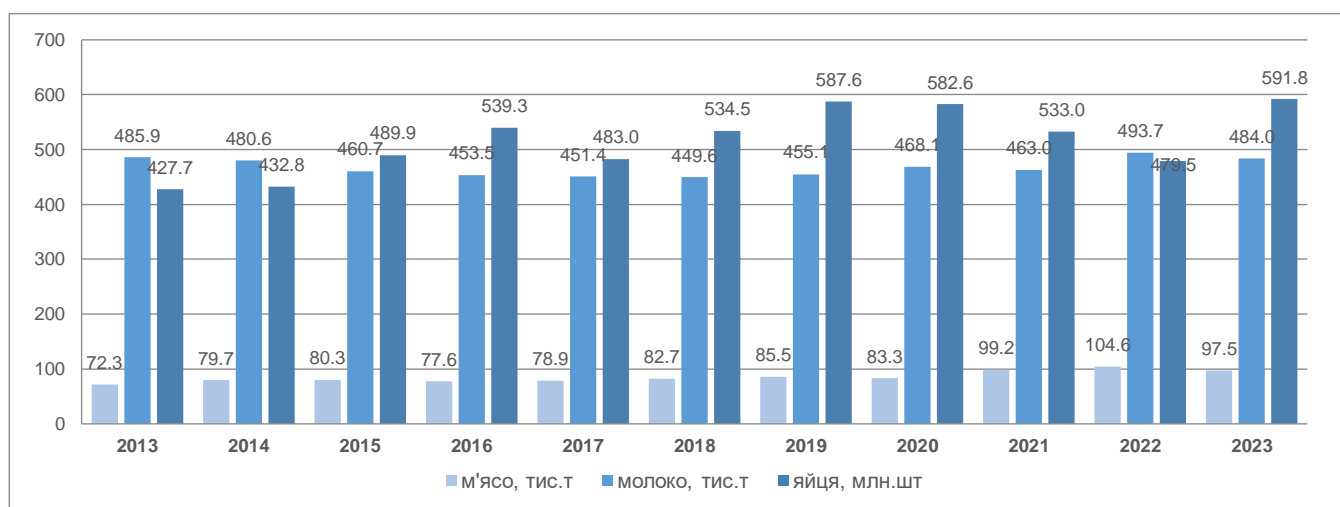
Важливим напрямком розвитку галузі рослинництва є розвиток садівництва. Щорічно закладаються нові насадження плодово-ягідних культур. Усього площа плодово-ягідних насаджень становить 6,7 тис. га. З урожаю 2023 року всіма категоріями господарств зібрано 107,8 тис. тонн плодів та ягід, що на 6,3 тис. тонн більше, ніж у 2022 році, та майже у 2 рази більше в порівнянні з 2013 роком.

Для зберігання плодоягідної продукції побудовано та реконструйовано чотирнадцять плодосховищ загальною ємністю 27,1 тис. тонн, у тому числі три сучасних плодосховища з регульованим газовим середовищем ємністю 21 тис. тонн, а саме: фермерським господарством „Гадз” і приватним агропромисловим підприємством „Аркадія” Чортківського району та товариством з обмеженою відповідальністю „Україна” Тернопільського району.

Триває добудова IV черги логістичного комплексу ФГ „Гадз” в с. Трибухівці Чортківського району на 6000 тонн з цехом переробки та фасування овочів та фруктів із двома камерами заморозки та тепличного комплексу в с. Заривинці Чортківського району на площі 9 га, будівництво модульних теплиць ТЗОВ „Агроінвест-Логістік” в с. Котівка Чортківського району, ФОП „Тронка” в с. Мирне Тернопільського району на площі 1,3 га.

Тваринництво

У 2023 році в усіх категоріях господарств утримувалося 131,3 тис. голів ВРХ (у 2013-185,8 тис. голів), в тому числі чисельність поголів'я корів становила 83,3 тис. голів (у 2013-107,0 тис. голів). Тернопільська область зайняла 4 місце по Україні, поступаючись лише Хмельницькій області серед сусідніх областей. Поголів'я свиней у 2023 році складало 375,8 тис. голів (у 2013- 406,9 тис. голів); овець та кіз – 19,4 тис. голів (у 2013- 12,9 тис. голів). Область займає 3 місце по Україні, поступаючись лише Львівській області серед сусідніх областей.

Рис. 1.12.11. Виробництво основних видів продукції тваринництва у 2013–2023 роках

В сільськогосподарських підприємствах області у 2023 році утримувалося 42,9 тис. голів ВРХ (у 2013-30,1 тис. голів), в тому числі 17 тис. голів корів (у 2013-9,9 тис. голів), 240 тис. свиней (у 2013 - 151,1 тис. голів), овець та кіз – 4,6 тис. голів (у 2013-0,6 тис. голів).

За останні роки:

введено в експлуатацію два тваринницькі приміщення на 680 гол. ВРХ кожен ТзОВ „Гадз-Агро” Чортківського району, тваринницький комплекс ПАП „Агропродсервіс” в с. Денисів Тернопільського району на 1500 голів ВРХ; завершено будівництво тваринницького комплексу на 1500 голів корів ТОВ „Україна”;

Проведено реконструкцію:

- двох доїльних залів із встановленням обладнання типу „карусель” ТОВ „Гадз-Агро” Чортківського району на 60 голів корів одночасного доїння кожен;
- молочного комплексу з доїльним залом ПАП „Агропродсервіс” в с. Теофіпілка потужністю 1200 голів, в с. Урмань відновлено тваринницьку ферму та завезено поголів'я нетелей джерсейської породи;
- молочного комплексу в с. Купчинці Тернопільського району потужністю 3000 голів корів;
- двох корівників на 300 голів ВРХ молочного стада та доїльного залу ПРАТ „Мшанецьке” с. Мшанець Тернопільського району.
- свинокомплексу ПАП „Аркадія” с. Оленівка Чортківського району на 3000 голів, завершено будівництво свинокомплексу ПАП „Агропродсервіс” в с. Кальне Тернопільського району на 1200 голів.

Проведено реконструкцію свинарника під пташники ТОВ „Аграрний край” в с. Постолівка Чортківського району на 84 тис. птахомісць., завершено будівництво забійного цеху птиці ТзОВ „Укрполь-2005” в м. Зборів потужністю на 300 гол. в годину або 20-23 тонн на добу, збільшено потужності ПАТ „Птахофабрика Тернопільська” в с. В.Гаї Тернопільського району на 590 тис. курей-несучок та введення в дію заводу по переробці яєць в рідкі яєчні продукти.

Триває реалізація ряду інвестиційних проєктів:

- реконструкція пташника ТОВ „Агропродсервіс” в с. Киданці Тернопільськми район на 18 тис гол.;
- реконструкція корівників та будівництво доїльного залу СТОВ „Дружба” в с. Лозова Тернопільського району на 525 голів корів.

Інфраструктура аграрного ринку

Основними організаційно-технічними елементами інфраструктури аграрного ринку виступають товарні біржі, обслуговуючі кооперативи, оптово-продовольчі ринки, ярмарки, заготівельні пункти та ін.

В області працює Аграрна біржа, що проводить торги з продажу необроблювальної деревини, 5 кредитних спілок, які надають позики сільгоспвиробникам: „ФК „Надія України”, „Галицьке кредитне товариство”, „ТЕРНА”, „Кредит - ФОС”, „Калина”. На території області налічується понад 500 заготівельних пунктів молока, прийом м'яса здійснюється безпосередньо на м'ясопереробних підприємствах області. Під час сезону цукроваріння працюють 4 пункти прийому цукрового буряка при Чортківському, Хоростківському, Козівському і Збаразькому цукрових заводах.

В області налічується понад 540 зерноскладів, токових господарств і елеваторів сумарною місткістю зберігання 2,8 млн тонн зерна. З 2019 року збільшено потужності зберігання зерна майже на 100 тис тонн за рахунок введення у дію зернових елеваторів ТОВ „Рентком Тернопіль”, ПАП „Агропродсервіс”, ПП НВО

„Енергоощадні технології“, крім того, завершується будівництво зернових елеваторів ПАП „Дзвін“, ПП „Агрон“, ТОВ „Агро-млин“, ТОВ „Калина фармінг“, що дасть можливість збільшити потужності ще на 310 тис. тонн.

Відсутній сільськогосподарський оптовий ринок, що суттєво обмежує реалізацію виробленої продукції. Однак частково ця проблема вирішується за рахунок проведення ярмаркових заходів та виїзних торгівель в обласному та районних центрах щонайменше раз на тиждень.

На сьогоднішній день завдяки фінансовій підтримці за попередні роки з державного та обласного бюджетів відбувся розвиток сільськогосподарської кооперації. Станом на 1 січня 2024 року в області налічується 113 сільськогосподарських кооперативи, з них 100 діючих. За час їх діяльності створено 240 постійних робочих місць та близько 2000 сезонних.

Також в області функціонує 18 сімейних молочних ферм, в яких утримується 511 голів ВРХ, в тому числі 310 голів корів.

Проміжні висновки

1. Тернопільська область традиційно розвивалась як сільськогосподарська – сільське господарство продукує близько третини валової доданої вартості регіону. При цьому упродовж останніх років має місце зростання виробництва валової продукції сільськогосподарського виробництва. Нарощення виробництва відбувається за рахунок зростання виробництва зернових та олійних культур, а також цукрових буряків. Регіон також активно нарощує потенціал садівництва.

2. Стримуючими факторами ефективного використання сільськогосподарського потенціалу Тернопільщини є недостатній розвиток сфери агропереробки, інфраструктури збуту та зберігання агропродукції.

3. В умовах сучасних викликів та втрати аграрного потенціалу низкою регіонів України, розвиток агропромислової сфери Тернопільщини слід розглядати не лише як важливу складову економічного потенціалу регіону, а як елемент зміцнення продовольчої безпеки держави.

4. Подальший розвиток сільського господарства Тернопільщини повинен відбуватись на основі: поглиблення переробки сільськогосподарської сировини; розвитку сімейного молочного фермерства, що дає можливість створення нових робочих місць, покращення благополуччя та підняття життєвого рівня сільського населення та розвитку сільських територій; розвитку сільськогосподарської кооперації; підвищення ефективності використання наявних ресурсів господарств області через запровадження інтенсивних ресурсозберігаючих технологій, поглиблення спеціалізації виробництва, поліпшення структури посівних площ, розширення переробки та зберігання продукції, зокрема з огляду на умови, які склалися під впливом війни.

Промисловий потенціал

Одним із факторів забезпечення позитивного розвитку економіки регіону є ефективне функціонування промислового комплексу області, у якому працює близько 20% працюючого населення – на останню звітну дату 25,7 тис. осіб, з яких 71% - у переробній промисловості.

Для промислового сектору економіки області характерним є нерівномірний розподіл виробничих потужностей по районах області. Концентрація промислових підприємств в основному спостерігається в Тернопільському районі та м. Тернополі, зокрема на який припадає 79,3% від загальної кількості підприємств, Чортківському районі – 17,3%, Кременецькому районі – 3,4%.

За результатами 2023 року спостерігається тенденція до зростання індексу промислової продукції (+15,4% відносно показників 2022 р), обсяг реалізованої промислової продукції за вказаний період збільшився на 25,8%, зростання темпів

реалізації спостерігалось і впродовж 2020-2022 років, відповідно 2020 р. (+1,6%), 2021 р. (+40%), 2022 р. (+6%).

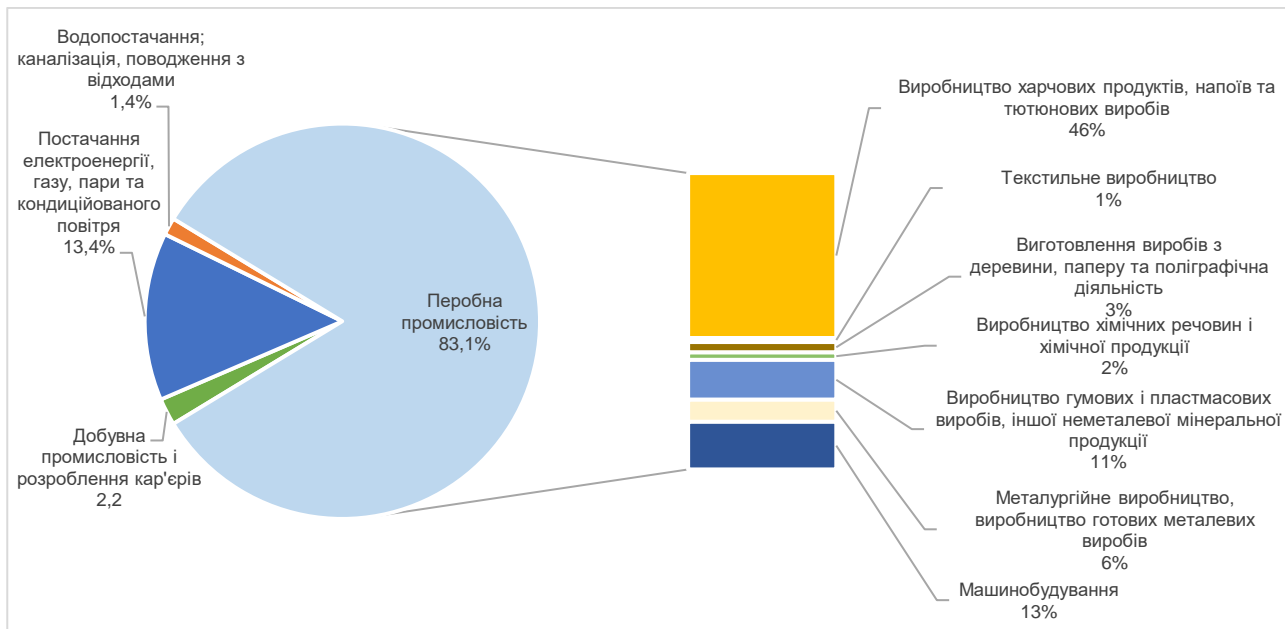
У 2023 році місцевими суб'єктами господарювання реалізовано промислової продукції на 39,3 млрд гривень. При цьому, визначальна роль у створення промислової продукції належить підприємствам переробного сектору промисловості - 83,1% усієї реалізованої продукції, з постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря сформували 13,4% обсягу реалізованої промислової продукції, добувної промисловості і розроблення кар'єрів - 2,2%, з водопостачання, каналізації, поводження з відходами - 1,4%.

Таблиця 1.12.3. Динаміка реалізації промислової продукції у Тернопільській області у 2019-2023 роках⁹

Показник	2019	2020	2021	2022	2023	Приріст обсягу реалізованої продукції, 2023 до 2019 року, %
Індекси промислової продукції, %	98,1	86,2	105	86	115,4	
в т.ч. за видами діяльності						
Добувна промисловість і розробл	105,1	110,5	110,2	42,3	138,3	
Переробна промисловість	98,4	82	103,9	88,6	117,1	
Постачання електроенергії, газу,	94	110,2	107,7	92,6	101,1	
Обсяг реалізованої промислової продукції, млн грн	20732,9	21070,1	29489	31267,1	39349	89,8
в т.ч. за видами діяльності:						
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	898,8	1070,6	1149,5	539,5	846,6	-5,8
Переробна промисловість в т.ч.	15933,1	15993,7	21534,7	24802,1	32685,7	105,1
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	8104,3	7051,4	8947,9	12971,2	17636,3	117,6
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	221,4	242	310,2	455,1	432,4	95,3
Виготовлення виробів з деревини, паперу та поліграфічна діяльність	530,7	507,6	619,8	800,5	1113,6	109,8
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	612,4	351,9	316,1	792,4	793,4	29,6
Виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	2017,6	2605,4	5366,8	2959,3	4259,3	111,1
Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування	813,5	719,6	1099,8	2061	2364,6	190,7
Машинобудування (крім ремонту та монтажу машин і устаткування)	2957,6	3530,8	3730	4107,2	5091,6	72,2
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	3595,7	3599,7	6391,6	5434,7	5271,6	46,6
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	305,1	405,8	413,1	490,6	544,9	78,6

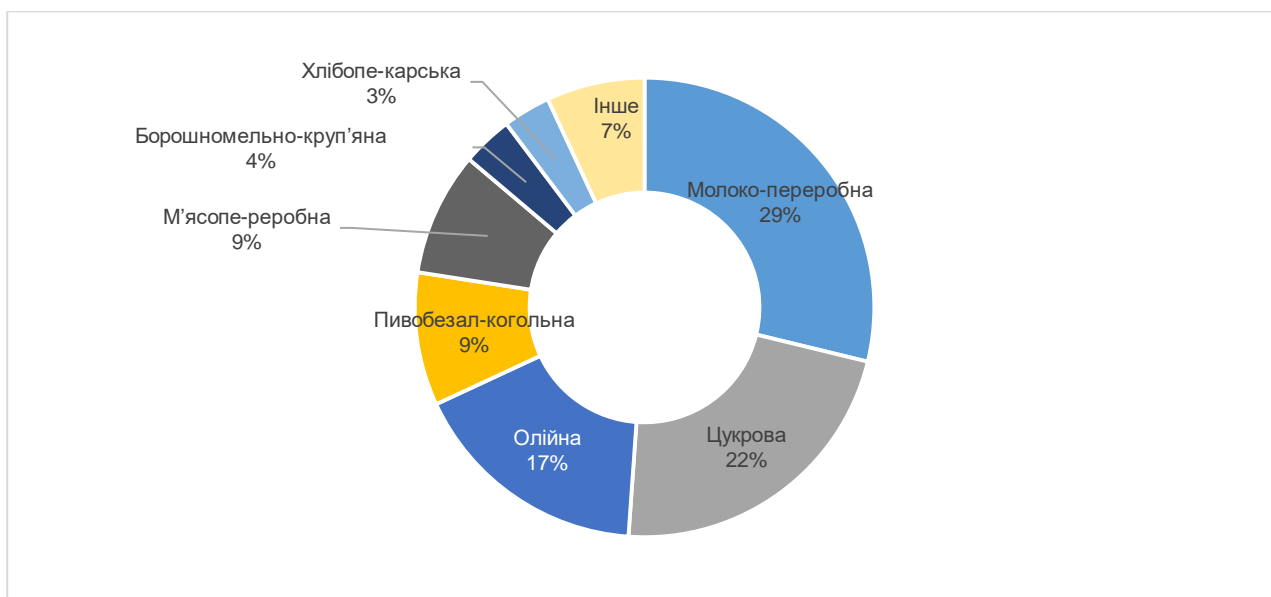
⁹ дані Головного управління статистики в Тернопільській області

Більше половини продукції переробної промисловості забезпечує сектор виробництва харчових продуктів, напоїв, тютюнових виробів, що однозначно пов'язано із сільськогосподарською спеціалізацією області та наявності значних обсягів сировини. На Тернопільщині харчова промисловість представлена більш ніж 120 підприємствами, у тому числі релокованими.

Рис. 1.12.12. Структура промисловості Тернопільської області у 2023 році (за обсягами реалізованої продукції), %

Пріоритетними для Тернопільської області є молокопереробка, цукрова промисловість, виробництво олії, м'ясопереробка. Попри це, в області розвивається виробництво напоїв, перероблення та консервування фруктів тощо.

Рис. 1.12.13. Структура харчової промисловості Тернопільської області у 2023 році (за обсягами реалізованої продукції), %

За останні 5 років цей сектор зріс більш як у 2 рази – з 8,1 млрд грн до 17,6 млрд грн і продовжує нарощувати промислові потужності. Зокрема, в області реалізуються наступні проекти:

- упродовж останніх років корпорацією „Агропродсервіс” відновлено роботу Тернопільського м'ясокомбінату та проведено модернізацію потужностей, внаслідок чого виробництво охолодженої свинини зросло більше ніж у 10 разів;
- впродовж 2022-2023 років відновили роботу „Кобиліволоцький” МПД та Мишковицький МПД. Вироблено 14,4 тис. декалітрів спирту;
- модернізовано потужності ПрАТ „Тернопільського молокозаводу”, ТОВ Пивоварня „Опілля”, ФГ „Гадз”, ТзОВ „Радехівський цукор”;

Окрім цього, в умовах війни на територію регіону перемістились виробництва з агропереробки. На територію Великоберезовицької селищної територіальної громади Тернопільського району переміщено виробництво суб'єкта господарювання галузі агропромислового комплексу з м. Гуляйполе Запорізької області – ТОВ „ТД Дельта” – виробника майонезу, соусів та олії. Повноцінне виробниче відділення розміщене на постійній основі з можливістю працевлаштування близько 80 людей; на територію Вишнівецької селищної територіальної громади Кременецького району переміщено виробництво суб'єкта господарювання галузі агропромислового комплексу з м. Дніпро – ТОВ „Зовнішторгресурс” – виробника продуктів борошномельно-круп'яної промисловості. На сьогоднішній день підприємство здійснює діяльність з фасування борошна, круп'яних та макаронних виробів.

Розвитку харчової промисловості сприятиме і запуск проекту „Західноукраїнський промисловий ХАБ”. У 2023 році уряд включив до Реєстру індустріальних (промислових) парків „Західноукраїнський промисловий ХАБ”.

Проект „Західноукраїнський промисловий ХАБ” буде розташований на площі 10,6543 га, та передбачає створення до 1300 робочих місць у легкій, харчовій та переробній промисловості.

В структурі переробної промисловості також виділяються сектор машинобудування (понад 10% усієї реалізованої промислової продукції регіону) та сектор виробництва гумових та пластмасових виробів (понад 11% усієї реалізованої промислової продукції регіону).

Водночас найвищі темпи зростання (2,9 раза) продемонстрував сектор металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів – його частка у структурі переробної промисловості зросла з 5,1% до 7,2%.

Незважаючи на військову агресію російської федерації, місцеві товаровиробники забезпечують подальший приріст економіки та її стійкість. Про те, що економіка не лише відновлюється, але й розвивається свідчить обсяг капітальних інвестицій, залучених за I півріччя 2024 року – 3,9 млрд гривень (+45% у порівнянні з I півріччя 2023 року), 60% з яких залучено саме підприємствами промислового та аграрного секторів.

Попри виклики, пов'язані з військовою агресією, місцеві виробники адаптуються та знаходять нові можливості для зростання, зокрема нарощення експортного потенціалу. Основним напрямком експорту залишається продукція агропромислового комплексу, зокрема, харчові продукти та сільськогосподарські товари, обсяг експорту товарів та послуг області у 2023 році становив 686,7 млн дол. США

Одним із важливих механізмів забезпечення розвитку місцевої промисловості є впровадження сприятливого інвестиційного клімату в регіоні.

В області створюється мережа індустріальних парків – у 2018 році в регіоні зареєстровано перший індустріальний парк „Тернопіль” та станом на сьогодні кількість зареєстрованих індустріальних парків в області становить – 4:

Індустріальний парк „Тернопіль” (м. Тернопіль; площа -15 га; керуюча компанія – КП „Підприємство матеріально-технічного забезпечення” Тернопільської міської ради; спеціалізація – переробна промисловість);

Індустріальний парк „Chortkiv-West” (м. Чортків; площа – 87,68 га; керуюча компанія – КП „Агенція місцевого економічного розвитку” Чортківської міської ради; спеціалізація – машинобудування, агропереробка, легка та харчова промисловість);

Індустріальний парк „Західноукраїнський промисловий ХАБ” (с. Острів; площа – 10,6; керуюча компанія – ТОВ „Індустріальний парк „Західноукраїнський промисловий хаб”; спеціалізація – харчова та переробна промисловість);

Індустріальний парк „BORSCHIV” (м. Борщів; площа – 30 га; керуюча компанія – ТОВ „ЕКО РІШЕННЯ”; спеціалізація – глибока переробка сільгосппродукції).

На стадії реєстрації ще три індустріальні пари „LANIVTSI”, „БІО-ЛАН” та „Зборів”.

Водночас, на жовтень 2024 року з 4 індустріальних парків лише у індустріальному парку „Західноукраїнський промисловий ХАБ” є учасники.

Передбачені для індустріальних парків фіскальні стимули, зокрема звільнення від податку на прибуток на 10 років за умови реінвестування тієї частини прибутку, звільнення від імпортного ПДВ та мита на обладнання для виробництва без права відчуження цього обладнання впродовж 5 років та право органів місцевого самоврядування надавати пільги по окремих місцевих податках можуть стимулювати запуск діяльності індустріальних парків, що дасть можливість підвищити їхню інституційну спроможність з метою розвитку виробничого та науково-технічного потенціалу регіону.

Проміжні висновки

1. Розгортання повномасштабної війни негативно вплинуло на розвиток промисловості в регіоні – у 2022 році мало місце різке падіння фізичних обсягів промислової продукції (-14%). Але вже у 2023 році ситуація стабілізувалась і промислові підприємства відновили свою діяльність.

2. За 2019-2023 роки обсяги реалізованої продукції збільшились у 1,89 раза. Визначальна роль у структурі промисловості належить переробній промисловості, яка продукує понад 80% обсягу промислової продукції щорічно. Напрямки промислової спеціалізації регіону є: виробництво харчових продуктів, напоїв, тютюнових виробів (44% усієї промислової продукції), машинобудування (понад 10%) та виробництво гумових та пластмасових виробів (11%). Водночас найвищі темпи зростання продемонстрував сектор металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів – його частка у структурі переробної промисловості зростає з 5,1% до 7,2%.

3. Важливим напрямком стимулювання розвитку промисловості регіону в найближчі роки повинен стати запуск функціонування індустріальних парків, яких на початок 2025 року зареєстровано 4. Оскільки область належить до регіонів із порівняно нижчими військовими ризиками, на її території можуть бути заплановані і реалізовані заходи державної промислової політики, спрямовані на формування нових інноваційно-індустріальних центрів, у тому числі із задіянням релокованих підприємств, будівництва об'єктів та створення промислових виробництв.

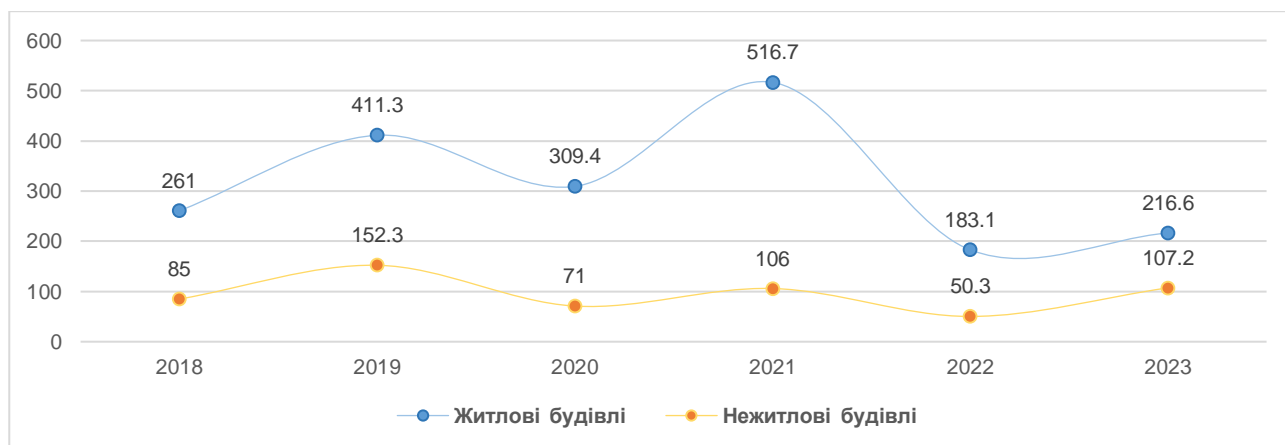
Будівництво

Тернопільщина традиційно відзначається високою будівельною активністю, а розвиток будівельної галузі є ключовим для соціально-економічного зростання регіону. Значення цієї галузі для економіки будь-якого регіону та країни загалом полягає в тому, що будівництво забезпечує значну кількість робочих місць і стимулює попит на продукцію багатьох секторів економіки. Економічний ефект від

розвитку будівельної галузі проявляється через мультиплікативне зростання інвестицій, спрямованих на будівельні проекти. Разом із будівництвом активно розвиваються виробництво будівельних матеріалів, машинобудування, металургія, нафтохімія, деревообробна промисловість, а також транспортна та енергетична галузі.

Жодна інша галузь економіки не сприяє так суттєво розвитку малого і середнього бізнесу, як будівництво. Розвиток цієї сфери безпосередньо впливає на економічне зростання регіону та вирішення соціальних питань. Житлове будівництво, будучи однією з основних складових галузі, виступає головним рушієм інвестиційної діяльності в будівельній сфері. Сучасне житло є важливим соціальним благом і показником якості життя населення, тому покращення житлових умов є невід'ємною частиною соціальної політики, спрямованої на добробут населення та кожної окремої родини.

Будівельна галузь області зазнала серйозних випробувань з початком російської агресії проти України. Обсяги збудованого та введено в експлуатацію житла скоротилися на 64,5%, з 516,717 тисяч квадратних метрів у 2021 році до 183,136 тисяч квадратних метрів у 2022 році. Водночас, будівництво не зупинилося і будівельна галузь області витримала складні випробування. Так, у 2023 році вже збудовано та введено в експлуатацію 216,607 тисяч квадратних метрів житла і постерігається тенденція до зростання.

Рис. 1.12.14. Загальна площа житлових та нежитлових будівель, прийнятих в експлуатацію у 2018-2023 роках, тис м²

Подібна ситуація виникла і з будівництвом нежитлових будівель, куди входять будівлі промислові та склади, будівлі транспорту та засобів зв'язку, будівлі торговельні та офісні заклади освітнього, медичного та оздоровчого та торговельного призначення. Порівняно із 2021 роком, у 2022 році площа нежитлових будівель, прийнятих в експлуатацію, зменшилася на 52,7 %. Водночас, у 2023 році було збудовано та введено в експлуатацію 107,163 тисяч квадратних метрів нежитлових будівель, що перевищує обсяги 2021 року – 106,344 тисяч квадратних метрів.

В умовах війни підприємства будівельної індустрії області відреагували на актуальні потреби громадян та розпочали виробництво модульного житла, у тому числі для забезпечення потреб внутрішньо переміщених осіб. Яскравим прикладом є проєкт Vidmall, що виготовляє екологічні та енергоефективні модульні будинки, зведення яких відбувається в найкоротші терміни.

У області продовжується виробництво будівельної продукції, зокрема, місцеві підприємства виробляють: бетон, залізобетонні конструкції, будівельну цеглу, дерев'яні та металопластикові вікна та двері, вапно, асфальтову суміш, тощо. Серед основних підприємств – виробників будівельної продукції: ТОВ „Бережанський

цегельний завод „Керамік“, ТОВ „Будсервіс ЛТД“, ТОВ „Тервікнопласт“, ТзОВ „Спецавтоінвест“, ТОВ „Ліхтнер Бетон Тернопіль“, ТДВ „Березовицький комбінат „Будіндустрія“, ТОВ „Підвисоцький завод будівельних матеріалів“, ТОВ „Віконенко“, ТОВ „Тернопільський бетонний завод“, ТДВ „Тернопільський завод ЗБК“.

Основними напрямками розвитку будівництва області в умовах воєнного стану є:

- відновлення пошкоджених будівель і об'єктів інфраструктури;
- житлове будівництво, в тому числі будівництво та ремонт житла для внутрішньо переміщених осіб;
- промислове будівництво і переоснащення релокованих підприємств;
- будівництво об'єктів цивільного захисту, військового і подвійного призначення, захист об'єктів інфраструктури.

Будівельні організації області застосовують сучасні технології для підвищення енергоефективності, зменшення залежності від традиційних джерел енергії та забезпечення стійкості до зовнішніх загроз.

Для забезпечення стабільної роботи будівельної галузі області вживаються заходи щодо: відновлення роботи будівельних підприємств, які через нестачу електроенергії зменшили об'єми виробництва; реалізації програми з компенсації за зруйноване/пошкоджено майно на державному та місцевому рівнях; запровадження механізмів доступного іпотечного кредитування, таких, як «Оселя та інших державних житлових програм».

В рамках проєкту „Пліч-о-пліч“, який ініціював Президент України будівельники Тернопільщини відбудували пошкоджені ворогами під час обстрілів житло та інфраструктуру в селищі Архангельське Херсонської області. Будівельні організації беруть активну участь в облаштуванні захисту об'єктів критичної інфраструктури області.

У 2024 році активізувався процес внесення проєктів регіонального розвитку до інтегрованої інформаційно-аналітичної системи управління процесом відбудови та розвитку DREAM: територіальними громадами Тернопільщини внесено 164 проєкти на суму 120 млн євро, зокрема: 61 проєкт у сфері освіти, 47 проєктів - охорони здоров'я, 15 проєктів водопостачання та водовідведення, 10 проєктів у сфері транспорту, 6 проєктів соціального захисту, 22 інших (індустріальні парки, надання адміністративних послуг, ремонт мостів, тощо).

Для ефективної відбудови і розвитку регіону та громад завершується розроблення програми комплексного відновлення Тернопільської області, яка визначатиме комплекс заходів для розвитку територій з урахуванням актуальних соціальних, економічних та екологічних потреб з урахуванням місцевих особливостей, включаючи інфраструктуру, транспорт, енергоефективність, охорону навколишнього середовища, соціальну інтеграцію та інші ключові аспекти.

Проміжні висновки

1. *Невизначеність, спричинена війною, зниження платоспроможності частини населення, з одного боку, та призов значної частини працівників будівельної сфери до лав ЗСУ, з іншої, негативно вплинули на розвиток будівельної сфери в регіоні. Попри певну активізацію будівництва у 2023 році, відновити обсяги введення експлуатацію житлових площ рівня 2021 року не вдалось – вони залишаються більш як у двічі нижчими. Натомість обсяг введених в експлуатацію площ нежитлової нерухомості у 2023 році перевищив показник 2021 року, що однозначно є свідченням активізації підприємницького середовища в області.*

2. *Переміщення на територію Тернопільської області значної кількості ВПО (близько 75 тис. осіб) зумовлює потребу в нарощенні обсягів будівництва соціального житла за підтримки державних, регіональних, місцевих програм.*

Енергетика

Значні руйнування енергетичної інфраструктури держави загалом та Тернопільщини зокрема, стрімке зростання вартості енергоносіїв, а також необхідність імплементації принципів зеленого відновлення України актуалізують проблему раціонального та ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів. Принциповою умовою зменшення енергоємності ВРП є реалізація основних стратегічних напрямків підвищення енергоефективності: забезпечення структурно-технологічної перебудови економіки регіону та створення адміністративних, нормативно-правових та економічних механізмів, що сприяють підвищенню енергоефективності та енергозбереження.

За рік у Тернопільській області споживається близько 1022,2 тис. тонн умовного палива енергоресурсів (природного газу та електроенергії).

У структурі використання паливно-енергетичних ресурсів області найбільшу частку становить природний газ – 51 % від загальних обсягів споживання, на електричну енергію припадає 49 %.

Газопостачальними організаціями області обслуговується понад 14 тисяч кілометрів газопроводів. Приладами обліку споживання природного газу обладнано 100% юридичних та 99 % побутових споживачів газу (по Україні – 94 %). Проте, для забезпечення надійного та безперебійного постачання споживачів природним газом необхідно провести будівництво газорозподільної станції № 2, що дозволить постачати природний газ з різних газопроводів, які проходять територією області та здійснити ремонтно-профілактичні роботи на існуючій станції без обмеження споживання.

Електропостачання здійснюється через лінії електропередач близько 25 тисяч кілометрів напругами від 0,4 до 110 кВ, обслуговується більше 6 тис. трансформаторних підстанцій напругою 10/0,4 кВ та 153 трансформаторних підстанцій напругою 35-110 кВ.

У 2023 році в області спожито 1,536 млн кВт*год електроенергії, з них населенням 42,6 %, промисловістю – 12,7 %, сільським господарством - 4 %, бюджетними організаціями - 4,2 %, комунально-побутовими підприємствами - 7 %, іншими споживачами – 29,5 %.

На сьогоднішній день існуюча мережа Західного регіону (в тому числі, Тернопільської області) не забезпечує видачу запланованих енергопотужностей та не відповідає основним критеріям енергонадійності.

Державне підприємство „Національна енергетична компанія „Укренерго” здійснило підготовку проєкту „Будівництво ПЛ 330 кВ Луцьк північна – Тернопільська з реконструкцією ПС 330 кВ „Луцьк північна” та ПС 330 кВ „Тернопільська”, фінансування якого проводиться за рахунок кредитних коштів Європейського банку реконструкції та розвитку і Європейського інвестиційного банку. Будівництво ПЛ 330 кВ дозволить підвищити надійність електропостачання споживачів області, знизити втрати електроенергії в магістральних мережах, підвищить стабільність та надійність енергосистеми області за рахунок підключення другого живлячого зв'язку мереж 330 кВ. Запланований об'єкт знаходиться в адміністративних межах Волинської, Рівненської та Тернопільської областей. Згідно чинного законодавства проведено роботу з інформування громадськості (громадські слухання) щодо завдань та цілей проєкту.

Головними завданнями на сьогодні є децентралізація енергосистеми.

Історично системи електропостачання базувалися в основному на великих електростанціях, які передають електроенергію споживачам через магістральні та розподілені мережі. Централізована система виробництва енергії на основі великих електростанцій в умовах воєнного стану показала свою вразливість.

Децентралізована або розподілена генерація — це система виробництва та передачі енергії, яка передбачає велику кількість споживачів, що водночас є

виробниками електрики та тепла для власних потреб, і мають можливість передавати надлишки виробленої енергії до загальної мережі.

У напрямку розвитку децентралізованих систем електро- та тепlopостачання слід звернути увагу, що на сьогодні загальна потужність відновлювальних джерел енергії в області складає понад 220,5 МВт, до яких входять: 13 мінігідроелектростанцій – 9,407 МВт; 4329 сонячних електростанцій домогосподарств – 123,8 МВт; 46 промислових сонячних електростанцій – 80,25 МВт; 2 вітрові електростанції – 5,47 МВт; 2 біогазові електростанції – 1,57 МВт.

Встановлено 9 когенераційних установок потужністю 7 МВт (7 на об'єктах комунальної власності, 5 з яких отримані, як міжнародна технічна допомога та 2 на об'єктах промисловості), які генерують електричну та теплову енергію. Варто зазначити, що 4 підприємства агропромислового комплексу планують реалізувати проекти будівництва газопоршневих установок загальною потужністю 6 МВт.

Триває будівництво заводу з переробки гною на етанол та виробництва електроенергії потужністю 25 МВт (ТОВ „Гадз-Агро” в с. Заривинці, Чортківський район).

Енергозбереження

У 2023 році населенням області, у порівнянні з 2021 роком, досягнуто скорочення споживання природного газу на 7,5 %, в тому числі бюджетними установами та організаціями – на 14 %, теплогенеруючими підприємствами – 20,7%.

Гідроенергетичні ресурси Тернопільської області складають 427 млн кВт/год, що становить 1,36% від загальних по Україні. Із цієї кількості технічно можливі для використання гідроенергоресурси становлять 282 млн. кВт год. Економічно можливі до використання гідроенергоресурси оцінюються в 128 млн кВт год., що складає 15,1 % від загального споживання.

Перепади рельєфу в зоні, прилеглій до рік, дуже малі, тому спорудження малих ГЕС потужністю 1000 кВт є недоцільним через можливе затоплення великих площ сільськогосподарських угідь.

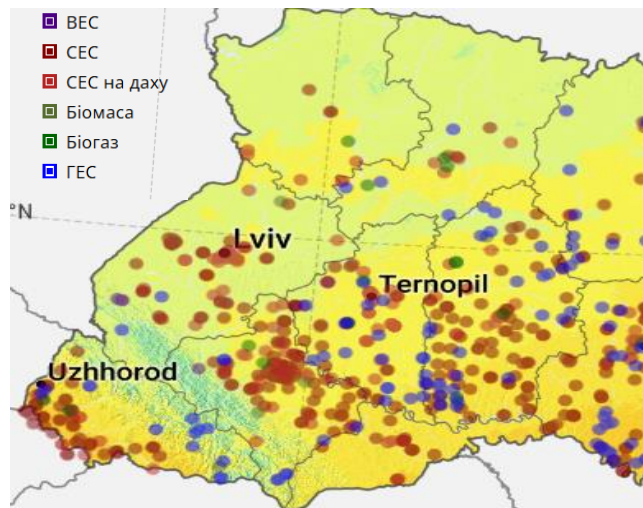
Загальна потужність ВДЕ в області складає понад 220,96 МВт, до яких входять:

- 17 міні гідроелектростанцій – 12,418 МВт;
- 4258 сонячних електростанцій домогосподарств – 121,25 МВт;
- 45 промислових сонячних електростанцій – 80,25 МВт;
- 2 вітрових електростанцій – 5,47 МВт;
- 2 біогазових електростанцій – 1,567 МВт.

За I півріччя 2024 року загальна потужність відновлюваних джерел енергії (ВДЕ) в області зросла на 2,96 МВт.

Тернопільська область на сучасному етапі відноситься до регіонів-лідерів (3 позиція в Україні) за кількістю встановлених сонячних електростанцій у приватних домогосподарствах (СЕС), а також щодо інших об'єктів ВДЕ. Найбільший ріст у 2019 році – 1539, це понад 52 млн євро інвестицій. В середньому, кожен будинок із сонячними панелями виробляє електроенергію для власних потреб та ще шести таких будинків.

Рис. 1.12.15. Карта розташування об'єктів ВДЕ на території Тернопільської МТГ, регіону та Заходу України, 2021 р.10

У порівнянні із 2019 роком у 2023 році загальна потужність відновлювальних джерел енергії в області зростає у 1,84 рази - на 99,8 МВт, генерація електричної енергії збільшилась у 3,2 рази - на 179,51 млн кВт·год.

Рис. 1.12.16. Тенденції розвитку відновлювальної енергетики області

В області діє обласна комплексна програма енергоефективності та енергозбереження на 2021-2024 роки, яка затверджена рішенням Тернопільської обласної ради від 17 березня 2021 року № 124.

У 2023 році ключовими напрямками впровадження енергоефективних заходів, спрямованих на скорочення споживання природного газу в області, було продовження переведення котелень, що обслуговують об'єкти соціальної сфери, на використання альтернативних видів палива та проведення санації житлових будинків, об'єктів соціальної сфери і будівель установ, проведення заходів з популяризації серед населення через засоби масової інформації ефективного та ощадливого споживання паливно-енергетичних ресурсів.

¹⁰ ENERGO.UA. <https://www.energo.ua/ua/assets>

Реалізуються проекти з термомодернізації у дитячих садках, школах, закладах охорони здоров'я, а також об'єктах соціальної, адміністративної та культурної сфери у рамках Фінансової угоди „Енергоефективність громадських будівель в Україні” між Україною та Європейським інвестиційним банком (м. Тернопіль, м. Борщів).

Встановлено на 5 закладах охорони здоров'я області СЕС у 4 територіальних громадах. Реалізуються 3 енергоефективні проекти у Великогаївській, Гусятинській селищних радах та Бучацькій міській раді на загальну суму 36,07 млн гривень.

Тернопільською територіальною громадою в рамках „Програми розвитку муніципальної інфраструктури в Україні” за кошти Європейського інвестиційного банку заплановано встановлення системи автоматизованого енергомоніторингу в громадських будівлях освіти, культури та спорту та подано заявку на участь в конкурсному відборі „Проект енергоефективність громадських будівель в Україні” для комплексної термомодернізації будівель охорони здоров'я (10,8 млн євро з ПДВ).

Чортківською територіальною громадою встановлено 56 сонячних панелей, загальною потужністю 21 кВт у Чортківській комунальній стоматологічній поліклініці. Вартість СЕС близько 1 мільйона гривень (співпраця „КП Агенція розвитку Чортків” та компанії Helion). Очікувана річна генерація понад 22 000 кВт*год дозволить зменшити витрати на електроенергію в умовах складної ситуації в країні, і відповідно – бюджетне навантаження на оплату енергоносіїв. Уся вироблена електроенергія використовується для потреб лікарні; реалізовується проект за участю Північної Екологічної Фінансової Корпорації „Капітальний ремонт з впровадженням заходів з енергозбереження Чортківської загальноосвітньої школи № 7” (реконструкція системи опалення, встановлення ІТП, утеплення фасадів, даху, заміна вікон, дверей) на загальну суму 26 402,811 тис. гривень; подано проект „Капітальний ремонт із впровадженням заходів по енергозбереженню будівель поліклініки та лікарні КНП „Чортківська центральна міська лікарня” Чортківської міської ради по програмі „Енергоефективність громадських будівель”.

Проміжні висновки:

1. Тернопільська область на сучасному етапі відноситься до регіонів-лідерів (3 позиція в Україні) за кількістю встановлених сонячних електростанцій у приватних домогосподарствах (СЕС), а також щодо інших об'єктів ВДЕ.

2. Основними напрямками впровадження енергоефективних заходів в області є: проведення модернізації об'єктів комунального господарства, у тому числі, переведення котелень, що обслуговують об'єкти соціальної сфери, на використання відновлювальних джерел енергії та альтернативних видів палива; проведення термомодернізації та реновації будівель, установ та організацій бюджетної сфери; впровадження електричного теплоаккумуляційного обігріву та гарячого водопостачання у бюджетних установах; використання альтернативних та відновлювальних джерел енергії; впровадження системи енергетичного менеджменту.

3. Впровадження розумних електромереж та розвитку розподіленої генерації є одним із першочергових завдань для територіальних громад з метою забезпечення енергетичної безпеки та підвищення енергоефективності.

Підприємництво

Сектор малого та середнього підприємництва (далі – МСП) посідає одне із важливих місць в економіці області за кількістю, зайнятістю та обсягом реалізації. У 2023 році МСП становили 99,8% усіх підприємств бізнес-сектору, з них 283 суб'єкти середнього підприємництва (5,9% від загальної чисельності суб'єктів

підприємництва) та 4,5 тис. – суб'єкти малого та мікропідприємництва (93,9% від загальної чисельності суб'єктів господарювання). В той же час великих підприємств у 2023 році налічувалось лише 8. На сектор МСП припало 86,8% від загальної зайнятості в бізнесі регіону.

Серед районів і міст області за показниками розвитку малого бізнесу лідером є обласний центр, де зосереджена майже половина малих підприємств області (47,1%). Відповідно в м. Тернопіль – найбільша кількість малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення (102 підприємства).

За результатами 2022 року більшість МСП області в основному зосереджені в галузі промисловості (34,4%), сільському господарстві (17,1%) та оптовій і роздрібній торгівлі (8,3%).

За рівнем підприємницької активності мешканців станом на 2024 рік (288,4 особи / 10 тис. мешканців) Тернопільська область характеризується нижчими за середньоукраїнські показники. При цьому у Тернопільській громаді середня кількість активних ФОП на 10 тис. жителів у громаді становить 706,5 осіб, що свідчить про концентрацію підприємницької активності в адміністративному центрі регіону.

В умовах повномасштабної війни, бізнес у регіонах України зазнав важких втрат, проте, розміщення Тернопільської області та її віддаленість від місць активних бойових дій зумовило нижчі темпи зниження стійкості підприємницького середовища регіону.

За результатами 2023 року на обліку в Головному управлінні ДПС у Тернопільській області перебувало 55,1 тис. суб'єктів господарювання-платників податків, з них понад 14,8 тис. юридичних осіб та 40,3 тис. фізичних осіб-підприємців, що на 5,7% більше ніж у 2022 році та на 8,5% більше ніж у 2021 році.

За вказаний період в області зареєстровано 6,8 тис суб'єктів господарювання (+1,7 тис. суб'єктів господарювання або на 33,1% більше ніж у 2022 році), з них 493 юридичні особи та 6,3 тис. фізичних осіб-підприємців.

Враховуючи те, що у 2023 році припинили свою діяльність 4 тис. платників податків, фактичний приріст станом на 01.01.2024 склав 2,8 тис. суб'єктів господарської діяльності.

За рахунок реєстрації суб'єктів господарювання у 2023 році створено 9,8 тис. робочих місць, що 32,5% більше, ніж у 2022 році.

Зважаючи на порівняну безпечність регіону, сюди після початку повномасштабної війни релокувалось понад 200 підприємств, зокрема понад 60 підприємств переміщено в рамках Урядової програми релокації, що стало чинником збереження підприємницького потенціалу Тернопільської області.

Загалом, регіон характеризується сприятливими умовами для ведення малого і середнього бізнесу, високим рівнем ділової активності, а також наявністю відповідної інфраструктури підтримки підприємництва.

Так, з 2018 року в області функціонує Тернопільський регіональний центр підтримки підприємництва та мережа консультативних пунктів для бізнесу в територіальних громадах області, якими для суб'єктів малого та середнього бізнесу регіону та особам, які мають на меті започаткувати власну справу на безкоштовній основі надається інформаційно-консультативна підтримка щодо створення, ведення та розвитку власної справи.

На сьогодні в області діє обласна програма, спрямована на підтримку та розвиток підприємницької активності, один із напрямків якої є фінансова підтримка місцевих суб'єктів господарювання.

Так, у партнерстві з Фондом розвитку підприємництва з кінця 2018 року суб'єкти господарювання області отримали змогу брати участь у частковому відшкодуванні відсоткових ставок за кредитами банків, як результат 15 підприємців області взяли участь у вищезазначеній програмі, реалізувавши свої інвестиційні

проекти на суму близько 32 млн гривень, з обласного бюджету відшкодовано понад 3 млн гривень.

Також, у липні 2024 року запроваджено механізм фінансової підтримки підприємницьких ініціатив учасників бойових дій Тернопільської області, з обласного бюджету виділено 1,1 млн гривень.

Проміжні висновки

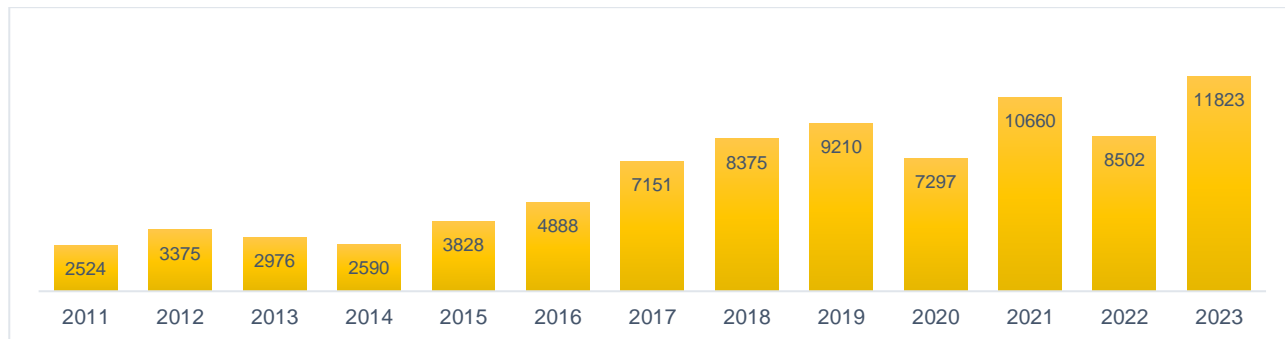
1. Тернопільська область характеризується нижчою підприємницькою активністю, ніж загалом по Україні. При цьому в обласному центрі зосереджена майже половина малих підприємств області (47,1%), а кількість СПД на 10 тис. осіб у Тернопільській громаді більш як удвічі перевищує середньообласний показник. Концентрація економічної активності у обласний центрах – традиційне для української економіки явище, однак така ситуація без належного стимулювання поширення позитивних імпульсів на решту території регіону може спричинити до неефективного розвитку територій області та знелюднення віддалених територій. Зазначене обумовлює необхідність реалізації заходів з нівелювання диспропорцій економічного розвитку територій регіону.

Інвестиційна привабливість та інвестиції в економіку регіону

Говорячи про капітальні інвестиції, слід звернути увагу на щорічне зростання обсягів інвестицій, починаючи з 2014 року до поширення пандемії у 2020 році.

Послаблення пандемічних обмежень дозволило знову збільшити економічну активність у 2021 році та наростити капітальні інвестиції на 46% до переднього року, але з розгортанням повномасштабної війни їх обсяги знизились на 21%.

У 2023 році, незважаючи на продовження воєнного стану, рівень залучення капітальних інвестицій перевищив довоєнний показник на 10%.

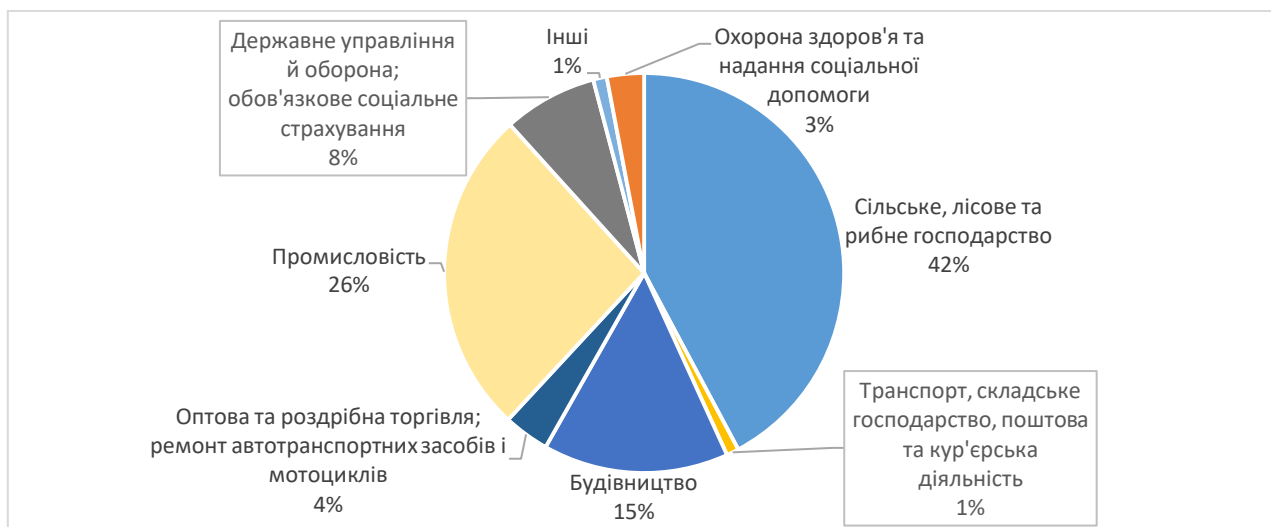
Рис. 1.12.17. Капітальні інвестиції в Тернопільській області, млн грн

Найбільша концентрація капітальних вкладень спостерігається в сільському господарстві, промисловості та будівництві. При цьому основними джерелами для здійснення цих інвестицій залишаються власні кошти підприємств (понад 66%) та кошти населення (17,2%).

Обсяг залучених з початку інвестування прямих іноземних інвестицій в економіку області станом на 31 грудня 2022 року становив 68,4 млн дол. США та знизився на 4,3 % у порівнянні із 2021 роком.

Станом на 31 грудня 2023 року (за даними Національного Банку України, оприлюдненими 15.07.2024 року) обсяг залучених прямих іноземних інвестицій в економіці Тернопільської області становив 88,4 млн дол. США¹¹.

¹¹ Тут і далі у цьому розділі дані розраховані на основі даних статистичної та фінансової звітності підприємств, які надали звітність, та будуть уточнені після отримання повної інформації. Повну статистичну інформацію по операціям, залишкам та доходам за інструментами прямих інвестицій у розрізі регіонів, країн світу та видів

Рис. 1.12.18. Структура капітальних інвестицій в економіку області

В абсолютних показниках лідерами за обсягом прямих іноземних інвестицій серед сусідніх областей залишаються Львівська та Івано-Франківська, а Тернопільська та Чернівецька посідають останні місця у рейтингу.

У всіх областях Західного регіону у 2022 році спостерігалося статистичне зменшення обсягу прямих іноземних інвестицій (з 4,3% до 34,7% до обсягу на початок відповідного року); у 2023 році позитивною динамікою характеризувалася сфера прямого іноземного інвестування в Івано-Франківській (+22%), Львівській (+12,6%), Хмельницькій (+37,4%) та Тернопільській (+29,4%) областях.

З погляду географії іноземного інвестування основними інвесторами в економіку області є країни-члени Європейського Союзу. З початку інвестування станом на 31 грудня 2023 року з країн ЄС надійшло 85,9 млн дол. США інвестицій (97,2 % загального обсягу акціонерного капіталу), з інших країн світу – 2,5 млн дол. США (2,8 %).

До основних країн-інвесторів, на які припадає 65,6 % загального обсягу прямих інвестицій, входять: Польща – 11,2 млн дол. США (12,9 %); Італія – 6,6 млн дол. США (7,5 %); Німеччина – 7,4 млн дол. США (8,4 %); Кіпр – 28,2 млн дол. США (31,9 %); Естонія – 2,2 млн дол. США (2,5 %); Сполучені Штати Америки – 0,8 млн дол. США (0,9 %); Швеція – 1,3 млн дол. США (1,5 %).

Таблиця 1.12.4. Географічна структура прямих іноземних інвестицій у Тернопільській області, млн дол. США

Країни	31.12.2018	31.12.2019	31.12.2020	31.12.2021	31.12.2022*	31.12.2023**
Естонія	4,9	2,5	2,0	2,5	2,0	2,2
Італія	0,5	0,2	0,2	6,8	5,9	6,6
Кіпр	3,6	3,6	3,7	1,9	4,5	28,2
Німеччина	2,1	0,9	0,8	5,9	5,7	7,4
Польща	9,7	13,3	13,9	7,7	7,8	11,2
США	*	*	0,4	1,2	1,3	0,8

економічної діяльності, починаючи з даних за 2022, буде оприлюднено після завершення терміну для подання статистичної та фінансової звітності, встановленого Законом України від 03.03.2022 № 2115-IX „Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни”.

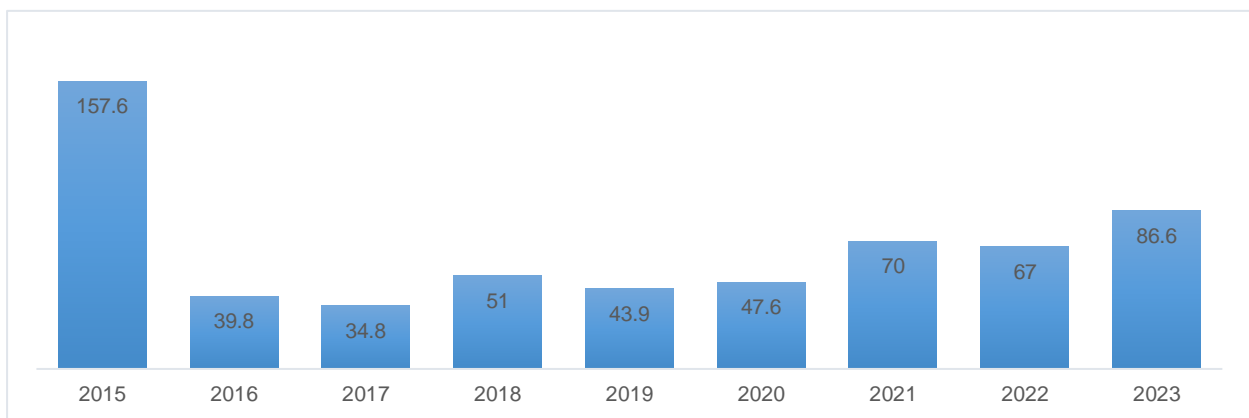
Швеція	0,4	0,2	0,2	0,9	1,2	1,3
Довідково: Країни ЄС	51,7	40,2	43,7	65,8	65,8	85,9

* Дані станом на 31.12.2022 розраховані на основі даних статистичної та фінансової звітності підприємств, які надали звітність, та будуть уточнені після отримання повної інформації.

** Дані станом на 31.12.2023 р. буде уточнено після отримання остаточних даних річної фінансової звітності підприємств.

Станом на 31 грудня 2023 року обсяг прямих іноземних інвестицій, внесених в економіку області на 1 особу, становив 86,67 доларів США, що суттєво менше, ніж у інших західних областях України (обсяг прямих іноземних інвестицій розрахунку на 1 особу у Львівській області складає 770 доларів США, що в 9 разів більше).

Слід відзначити позитиву динаміку збільшення обсягу прямих іноземних інвестицій, внесених в економіку Тернопільської області на 1 особу впродовж останніх років. Лише у 2022 році в зв'язку із повномасштабним вторгненням російської федерації на територію України обсяг ПІІ на 1 особу зменшився на 3,9%.

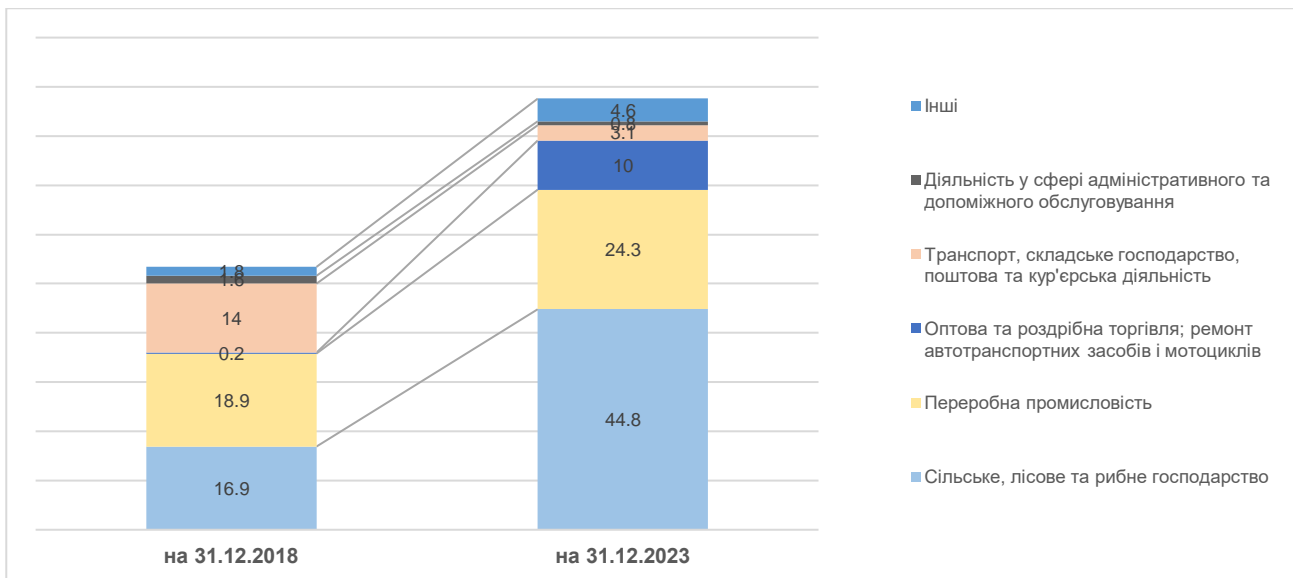

Рис. 1.12.19. Динаміка прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу населення за період з 2015 по 2023 роки по Тернопільській області наростаючим підсумком з початку інвестування, доларів США

У галузевій структурі найбільшу частку прямих іноземних інвестицій у 2023 році було зосереджено на підприємствах: сільського, лісового та рибного господарства (44,8 млн дол. США або 50,7 %); промисловості (26,3 млн дол. США або 29,75 %), в тому числі переробної промисловості (24,3 млн дол. США або 27,5 %); оптової та роздрібною торгівлі; ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів (10,0 млн дол. США або 11,31 %); транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності (3,1 млн дол. США або 3,5 %).

Збільшення обсягу прямих іноземних інвестицій впродовж 2018-2023 років відбулося у таких галузях: сільське, лісове та рибне господарство 2,65 разів; переробна промисловість на 28,6 %; оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів у 50 разів.

Зниження обсягу прямих іноземних інвестицій впродовж 2018-2023 років спостерігається у таких видах економічної діяльності: операції з нерухомим майном на 77,8 %, діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування на 50 %, транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність на 77,9 %.

Рис. 1.12.20. Галузева структура прямих іноземних інвестицій у Тернопільській області, млн дол. США

Проміжні висновки

1. Інвестування розвитку Тернопільської області в умовах війни забезпечується головним чином за рахунок коштів суб'єктів господарювання. Прямі іноземні інвестиції станом на кінець 2023 року в економіку області склали 88,4 млн дол США, що удвічі менше, аніж до початку війни у 2014 році. Впродовж 2020-2021 років спостерігалось підвищення інвестиційних процесів в області. Розгортання повномасштабної військової агресії російської федерації проти України, загострення економічної кризи, систематичні ракетні атаки на об'єкти критичної інфраструктури негативно впливають на інвестиційну активність.

2. Темп росту прямих іноземних інвестицій в області у 2023 році склав 29,4%, що є другим показником серед сусідніх областей (Хмельницька - 37,4%). Проте за обсягами ПІІ Тернопільська область (88,4 млн дол. США) випереджає лише Чернівецьку (26,0 млн дол. США).

3. Основними країнами-інвесторами в області є країни-члени Європейського Союзу, обсяг інвестицій яких станом на 31 грудня 2023 року складає 85,9 %. Обсяг найбільшої частки прямих іноземних інвестицій надійшов з Польщі, Італії, Німеччини, Кіпру, Естонії, Сполучених Штатів Америки та Швеції.

4. Нарощення обсягів залучених інвестицій в економіку регіону в сучасних умовах прямо залежить від продовження війни, водночас Тернопільська область як тилловий регіон характеризується високим потенціалом для розміщення нових підприємств та розвитку бізнесу навіть в умовах сучасних обмежень. Тому важливо вже зараз реалізувати заходи з промоції економічного потенціалу регіону, залучення та супроводу інвесторів, розвитку інфраструктури, необхідної для залучення інвесторів.

5. Структурними пріоритетами інвестування в економіку Тернопільщини в умовах війни та повоєнного відновлення можуть стати: індустрія будівельних матеріалів та сектор будівництва, військово-економічний сектор, світлотехнічна промисловість, об'єкти поглибленої переробки сільськогосподарської продукції, будівництво транспортно-логістичних центрів, об'єктів туристичної інфраструктури, рекреації та реабілітації, енергетики (СЕС) тощо.

Дослідження, технології, інновації

Конкурентоспроможна економіка потребує активного використання наявної науково-технічної бази, тісного зв'язку між науковими дослідженнями та впровадженням нових технологій у виробництво.

Упродовж 2019 року в регіоні наукові дослідження і розробки (далі – НДР) виконували 9 організацій. У 2019 році на підприємствах та в організаціях області, які здійснювали наукові дослідження і розробки, кількість працівників, задіяних у виконанні таких робіт (з урахуванням сумісників та осіб, які працюють за договорами цивільно-правового характеру), склала 135 (25 місце по Україні), а саме: 72,6 % – дослідники, 15,5 % – техніки, 11,9 % – допоміжний персонал.

Таблиця 1.12.5. Кількість організацій, які здійснювали наукові дослідження і розробки, та працівників, задіяних у їх виконанні

Область	Кількість організацій, одиниць		Кількість працівників, осіб		Із них:			
					Доктори наук, осіб		Кандидати наук, осіб	
	2018	2019	2018	2019	2018	2019	2018	2019
Україна	950	950	88128	79262	7043	6526	18806	16929
Волинська	9	6	317	202	36	29	116	78
Івано-Франківська	14	14	600	483	59	69	132	144
Львівська	72	69	4869	4155	585	537	1771	1431
Рівненська	11	12	340	312	46	27	102	112
Тернопільська	12	9	345	135	55	7	110	23
Хмельницька	8	9	348	373	32	34	115	123
Чернівецька	18	13	731	609	94	74	251	205

Питома вага докторів наук та докторів філософії (кандидатів наук) у 2019 році в загальній кількості виконавців наукових досліджень і розробок становила 27,6 %, з яких 57,1 % – жінки. Майже половина (43,9 %) науковців працювали в галузі сільськогосподарських наук, 24,5 % – природничих, 16,3 % – медичних, 15,3 % – технічних.

Загальний обсяг внутрішніх витрат на виконання наукових досліджень і розробок власними силами підприємств та організацій області у 2019 році склав 29,1 млн гривень, з яких 31,6 % припадало на оплату праці, 68,4 % – на інші поточні витрати.

За рахунок державного та місцевого бюджетів профінансовано 23,9 % наукових досліджень і розробок в області, власними коштами підприємств – 68,3 %, коштами організацій підприємницького сектору – 5,6 %, коштами організацій державного сектору – 2,2 %.

У 2019 році 24,8 млн гривень (85,4 % загального обсягу витрат) було спрямовано на виконання прикладних наукових досліджень, які на 64,9 % профінансовано коштами державного бюджету та на 14,6 % – за рахунок коштів організацій підприємницького сектору; на виконання науково-технічних (експериментальних) розробок витрачено 3,1 млн гривень (10,8 % загального обсягу витрат), які на 5,4 % фінансувалися за рахунок коштів організацій підприємницького сектору та на 44,5 % – за рахунок державного бюджету. На виконання фундаментальних наукових досліджень спрямовано 1,1 млн гривень (3,8 % загального обсягу витрат), які 89,8 % здійснено за рахунок коштів державного бюджету.

У 2019 році інноваційною діяльністю у промисловості в області займалися 29 підприємств, що становить 29,9 % промислових підприємств. Тернопільська область посідає 1 місце в Україні серед регіонів за часткою інноваційно активних підприємств.

Таблиця 1.12.6. Кількість інноваційно-активних промислових підприємств серед сусідніх областей, одиниць

	Кількість інноваційно-активних промислових підприємств	% до загальної кількості промислових підприємств	Усього промислових підприємств, що впроваджували інновації	У тому числі	
				Впроваджували нову або значно вдосконалену продукцію	з них нові для ринку
Україна	782	15,8%			
Волинська	11	10,4%	687	336	90
Івано-Франківська	22	16,9%	11	3	2
Львівська	44	12,8%	21	13	2
Рівненська	20	13,9%	36	23	9
Тернопільська	29	29,9%	19	7	1
Хмельницька	10	6,6%	28	9	4
Чернівецька	7	10,9%	10	3	1

У розрізі видів економічної діяльності слід виокремити підприємства з переробної промисловості (72 %), постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (16 %), виробництва електричного устаткування (12 %).

У 2019 році на інновації підприємства області витратили 268 млн гривень (13 місце по Україні), у тому числі на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення – 262,3 млн гривень (97,9 %), на внутрішні та зовнішні науково-дослідні розробки – 3,9 млн гривень (1,4 %) та на інші роботи, пов'язані зі створенням та впровадженням інновацій (інші витрати) – 1,8 млн гривень (0,7 %).

У 2019 році 28 промислових підприємств упроваджували інновації (8 місце по Україні). Ними було впроваджено 9 нових або значно вдосконалених товарів (16 місце по Україні), з яких 4 – нових виключно для ринку.

В області у 2019 році впроваджено 46 найменувань інноваційних видів продукції (на 17,9 % більше у порівнянні з 2017 роком), з яких 19 – нових або вдосконалених видів машин, обладнання. Кількість упроваджених у виробництво нових технологічних процесів становила 34, з яких 8 – нових або суттєво поліпшених маловідходних, ресурсоберігаючих.

У 2019 році 12 підприємств області, які здійснювали інноваційну діяльність, реалізували інноваційної продукції на 153,4 млн гривень, що складає 0,9 % до загального обсягу реалізованої промислової продукції. Значна кількість підприємств (52,8 %) реалізувала продукцію, що була новою виключно для підприємства, на суму 80,9 млн гривень.

Проміжні висновки

1. Область характеризується потужним науковим потенціалом, високим рівнем освіченості населення та розвинутою науково-освітньою інфраструктурою, проте рівень інтегрованості науки, освіти та реального сектору економіки залишається недостатнім. Також на недостатню ефективність використання науково-технічного та виробничого інноваційного потенціалу Тернопільської області вказують: зниження рівня фінансування науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, що призводить до відтоку цінних кваліфікованих наукових і технічних кадрів.

2. Брак коштів на інноваційну діяльність на підприємствах, низький технологічний рівень виробничої бази промисловості, виступають стримуючими факторами розвитку видів економічної діяльності з високою доданою вартістю. Тому в регіоні необхідно розширювати відповідні стимулюючі механізми для інвестування в інноваційно-технологічні процеси, у відновлення вітчизняного виробництва на інноваційних засадах, а також розбудову інноваційної інфраструктури (інформаційних центрів, технопарків, бізнес-інкубаторів, венчурних фондів), які є

важливою складовою забезпечення конкурентоспроможності економіки регіону.

1.13. Види економічної діяльності, що володіють інноваційним потенціалом

Результати дослідження „Smart specialisation in E&IA countries”, проведеного групою експертів Joint Research Centre (JRC) Європейської комісії, виявили для Тернопільської області 11 видів економічної діяльності, які можуть бути визнані такими, що володіють інноваційним потенціалом. До них, на думку експертів JRC, слід віднести:

- 10.5. Виробництво молочних продуктів
- 10.7. Виробництво хліба, хлібобулочних і борошняних виробів
- 11. Виробництво напоїв
- 13.3. Оздоблення текстильних виробів
- 13.9. Виробництво інших текстильних виробів
- 17.2. Виготовлення виробів з паперу та картону
- 24. Металургійне виробництво
- 26. Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції
- 27.4. Виробництво електричного освітлювального устаткування
- 31. Виробництво меблів
- 35.3. Постачання пари, гарячої води та кондиціонованого повітря

Базуючись на результатах дослідження JRC та здійснивши поглиблене вивчення статистичної та аналітичної інформації щодо науково-дослідної та інноваційної діяльності в Тернопільській області в розрізі видів та підвидів економічної діяльності, враховуючи розвиненість необхідної інфраструктури, потенціал суміжних галузей, інвестиційну привабливість тощо, визначено перелік видів діяльності, які можуть сформувати основу для смарт-спеціалізації Тернопільської області. Такими видами економічної діяльності у перспективі можуть стати виробництво молочних продуктів, виробництво електричного освітлювального устаткування і харчова переробна промисловість.

Досить високим інноваційним потенціалом з освоєння нових технологій і видів продукції володіє молокопереробна галузь.

В області працює 9 молокопереробних підприємств, зокрема ТОВ „Борщівський сирзавод”, ТОВ „Бучацький сирзавод”, ТОВ „Кременецьке молоко”, ПрАТ „Тернопільський молокозавод”, ПП „Чортків молоко”, ПП „Теребовлянський молокозавод”, ТОВ „Медобори ЛТД” (Зборівський район, с. Мшанець), ТОВ „РОССА” (Лановецький район) і ТОВ „Галичина ласунка”. Ці молокопереробні підприємства переробляють щорічно понад 205 тис. тонн молока (сировини) та виробляють понад 26 тис. тонн фасованого обробленого молока, понад 5,5 тис. тонн вершкового масла, більше 2,7 тис. тонн твердих сирів, 2,2 тис. кисломолочного сиру, 18,2 тис. тонн кисломолочної продукції (йогурти, сметана, кефір).

Одним з провідних підприємств галузі є ПрАТ „Тернопільський молокозавод”. Підприємство займає 1 місце в Україні з виробництва та експорту казеїну. В грудні 2024 року на території підприємства введено в експлуатацію цех сухих молочних продуктів, інвестовано - 600 млн грн. Це забезпечить збільшення виготовлення готової продукції з 1 тонни закупленого молока, нарощення обсягів виробництва та продажу власної продукції (при зниженні собівартості її виробництва), дозволить максимально ефективно використовувати технологічні відходи виробництва та збільшити валютну виручку підприємства на 2 млн дол. США.

Підприємства світлотехнічної галузі області займають провідні позиції в Україні та за її межами з виробництва освітлювальної апаратури. Основними виробниками освітлювального обладнання в області є ТзОВ „Шредер”, ТОВ „Проектно-виробнича фірма Електросвіт” та підприємства, що входять до корпорації

„Ватра”. Індекс промислової продукції у галузі виробництва електричного освітлювального устаткування за 2023 рік становив 139,4 %.

ТзОВ „Шредер” – найбільший виробник приладів вуличного освітлення в Східній Європі, який експортує продукцію в усі країни ЄС, Америку, Канаду. За останій час підприємством впроваджено 23 види нової продукції.

З початку військової агресії 2 підприємства галузі перепрофільовало частину виробничих потужностей на виробництво оборонної продукції.

Харчова переробна промисловість – вагомий сектор промислового потенціалу регіону, стабільний покупець продукції і безпосередній інвестор аграрного бізнесу, одна з визначальних бюджетоформуючих галузей краю.

В обсягах виробництва та реалізації промислової продукції області частка галузі є досить вагомою і складає у 2023 році понад 44 %. При цьому частка харчової промисловості демонструє стійку тенденцію до зростання.

Найбільш вагомим потенціалом у харчовій та переробній промисловості області володіють бурякоцукрова і спиртова галузі.

З метою забезпечення їх подальшого росту та життєдіяльності, конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішніх ринках, підвищення продуктивності й ефективності виробництва необхідною передумовою є оновлення і диверсифікація виробництв.

Найбільшою по величині потужності переробки сировини й обсягах виробництва продукції є цукрова галузь, яка включає 4 виробничі підрозділи ТОВ „Радехівський цукор” загальною потужністю переробки 18,2 тис. тонн буряків на добу, що дозволяє переробляти в сезон понад 2 млн тонн сировини.

Таблиця 1.13.1. Переробка сировини і виробництво цукру в 2015-2019 роках

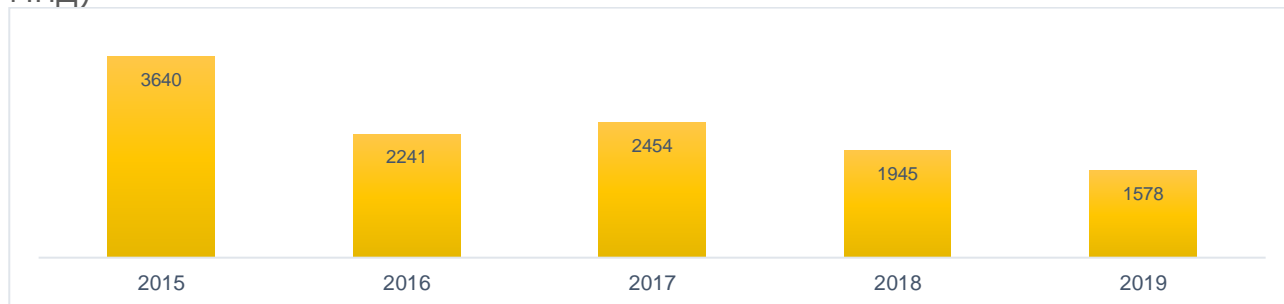
	ТИС. ТОНН				
	2015	2016	2017	2018	2019
Вал буряків в області	727	994	1737	1592	1177
Заготівля буряків	859	1 275	1 930	1 644	1204
Виробництво цукру	129,8	190,7	283,5	226,0	186,4

Одним із перспективних напрямків інноваційного розвитку бурякоцукрової галузі є поєднання виробництва цукру та біоетанолу. Частка палива й енергії у собівартості переробки 1 тонни цукрових буряків складає до 38 %, а у собівартості цукру – до 27 %. В умовах проблем забезпечення України енергоносіями та зменшення попиту та цін на білий буряковий цукор доречно впровадити виробництво на цукрових заводах біоетанолу з проміжних продуктів переробки цукрових буряків – дифузійного соку, цукрового сиропу, зеленої патоки, а також меляси. Інноваційним у галузі є також виробництво біогазу з бурякового жому.

На Чортківському виробництві у 2018 році компанія „Радехівський цукор” розпочала реалізацію технологічного інноваційного проєкту з довготривалого зберігання цукрового буряка. Досвід перейняли в американських цукроварів, які впродовж тривалого часу виводили технологію такого зберігання сировини. На сьогодні їм вдалося продовжити сезон переробки буряка до 10 місяців. Для порівняння, в Україні середня тривалість сезону – 4 місяці. Чортківське виробництво проводило експеримент із середньострокового зберігання сировини. Підприємство буде продовжувати роботу над проєктом. За декілька років, при наявності сировини, планується продовжити сезон переробки цукрових буряків з чотирьох до семи місяців та впровадити зазначену технологію зберігання сировини на всіх виробничих підрозділах компанії в області.

В області нараховується 11 підприємств спиртової галузі (спиртових виробництв) загальною потужністю з переробки 225 тис. тонн зерна та виробництва до 11 млн декалітрів етилового спирту на рік, з яких в плані демонополізації галузі вже продано на прозорому аукціоні 3 майнові комплекси

місць провадження діяльності (Марилівське МПД, Козлівське МПД та Хоростківське МПД)

Рис. 1.13.1. Динаміка виробництва етилового спирту виробничими підрозділами ДП "Укрспирт", тис. дал

Протягом останніх 8 років через втрату традиційних ринків збуту, переважно експортних, у спиртовій галузі області має місце тенденція щорічного скорочення виробництва спирту, зупинки й неритмічної роботи заводів.

У 2017 році працюючими підрозділами в області вироблено 2,5 млн декалітрів етилового спирту, в 2018 році обсяги виробництва зменшились до 1,95 млн дал, а у 2019 році скоротились на 19% і становили – 1,6 млн. дал.

Водночас галузь володіє високим інноваційним потенціалом, реалізація якого можлива шляхом диверсифікації потужностей спиртового виробництва на випуск біоетанолу й інших видів відновлювальних енергоресурсів.

Стратегічним планом розвитку спиртової галузі в області у найближчі 5 років передбачається приватизація з подальшою модернізацією наявних спиртових виробництв, що забезпечить їх повноцінну роботу та виробництво 235 тис. тонн біопалива, 28,8 тис. тонн біодизелю, 70,7 тис. тонн біоетанолу і 12 млн куб.м біогазу в рік.

Проміжні висновки

1. Результати дослідження „Smart specialisation in E&IA countries”, проведеного групою експертів Joint Research Centre (JRC) Європейської комісії, виявили для Тернопільської області 11 видів економічної діяльності, які можуть бути визнані такими, що володіють інноваційним потенціалом.

2. Базуючись на результатах дослідження JRC та здійснивши поглиблене вивчення статистичної та аналітичної інформації щодо науково-дослідної та інноваційної діяльності в Тернопільській області в розрізі видів та підвидів економічної діяльності, а також враховуючи розвиненість необхідної інфраструктури, потенціал суміжних галузей, інвестиційну привабливість тощо, визначено види діяльності, які можуть сформувати основу для смарт-спеціалізації Тернопільської області:

- світлотехнічна галузь промисловості;
- молочна галузь харчової промисловості;
- виробництво нішевої та органічної сільськогосподарської продукції.

1.14. Туристичний потенціал

Тернопільська область є визнаною туристичною перлиною України. Туристична галузь Тернопільщини представлена культурно-пізнавальним, активним, релігійно-паломницьким, фестивально-подієвим, оздоровчо-відпочинковим, сільським зеленим видами туризму, які історично сформувались, і потребують подальшого комплексного розвитку.

У рамках реалізації проекту „Туристичні магніти України” впродовж 2014-2024 років проводилися робота щодо створення, брендування та

комерціалізації спеціальних, тематичних і комплексних туристичних продуктів, об'єднаних такими брендами, як „Замки Тернопілля“, „Дністровський каньйон“, „Товтри - Медобори“, „Кременецькі гори“, „Печери Тернопільщини“, „Галицька дефіляда“, „Файне місто“, „Княжий град - запрошує“, „Борщівська вишиванка“, „Микулинецьке пиво“, „Чари Бережанського Опілля“, „В магії Кременця – сила України“, „Дзвони Лемківщини“, „Тепле Поділля“ („Прадавній велет“), „Бучач не місто, а антикварний салон“, „Заліщики - півострів натхнення“, „Збараж полікультурний“, „Чортків таємничий“ тощо.

Область посідає перше місце в Україні за кількістю старовинних замків та оборонних споруд. Тут діє Національний заповідник „Замки Тернопілля“ і два державних історико-архітектурних заповідники: Кременецько-Почаївський та у м. Бережани, які є лідерами за відвідуваністю у 2023 році.

Маршрути активного та екологічного туризму проходять на території Національних природних парків „Кременецькі гори“ і „Дністровський каньйон“. Тут знаходиться один з найдовших в Європі каньйонів – Дністровський (довжина 250 км) та найвищий на рівнинній території України Джуринський водоспад (до 17 м висотою), які є у топ 3 серед популярних туристичних локацій області.

Туристичні магніти у спелеотуризмі розміщені на півдні області у Чортківському районі. Це унікальний у Європі туристичний продукт під назвою „Печери Тернопілля“. Він включає єдиний в Україні підземний музей трипільської культури у печері „Вертеба“, печеру „Кришталева“, яку називають підземною перлиною Поділля, а також „Оптимістичну“, найбільшу за розміром печера у Європі, найбільшу у світі серед гіпсових печер і другу серед вапнякових. Туристи також можуть оглянути печери „Млинки“ та „Нагірянську“.

Релігійний та паломницький туризм – це мільйони туристів щороку, які прибувають в Почаївську Свято-Успенську лавру, Марійський духовний комплекс у Зарваниці, Язловецький монастир ордену Сестер непорочного зачаття.

Визнаними туристичними центрами є малі міста Бережани, Бучач, Заліщики, Збараж, Кременець, Теребовля, Чортків, Підгайці та інші.

Розроблено і широко застосовується туристичний логотип області під загальним брендом „TERNOPIL*YA new emotions“ („Тернопілля – у пошуках нових емоцій“), який став основним маркером для комплексного регіонального і локальних туристичних продуктів, які охоплюють усі потенційні туристичні дестинації області.

Започатковано створення туристичних кластерів з врахуванням перспективних видів туризму.

У 2018 році в Теребовлянській територіальній громаді утворено перший туристичний кластер, члени якого – суб'єкти з надання послуг сільського зеленого туризму, апітуризму, польотів на паратрайку, екскурсів, громадські організації, пропонують локальний туристичний продукт „Княжий град – запрошує“.

У вересні 2023 року підписано меморандум про створення туристичного кластеру між 15-ма громадами Чортківського району: Борщівської, Бучацької, Більче-Золотецької, Заводської, Заліщицької, Золотопотіцької, Іване-Пустенської, Коропецької, Монастирської, Мельнице-Подільської, Нагірянської, Скала-Подільської, Товстенської, Трибухівської та Чортківської територіальних громад. Це сприятиме формуванню локальних туристичних магнітів у громадах під єдиним туристичним брендом „Тепле Поділля“ та його популяризації в країні та закордоном.

У рамках міжрегіонального співробітництва створено ряд спільних туристичних маршрутів і продуктів із партнерами з Хмельницької, Івано-Франківської, Вінницької і Рівненської областей,

Ведеться робота щодо реалізації міжмуніципального проекту зі створення туристичного кластеру „Від Волині до Поділля“, який включатиме Шумську територіальну громаду та місто Кременець від Тернопільської області, а також

Смизьку територіальну громаду Рівненської області.

Впродовж 2022-2024 років за підтримки Українського культурного фонду реалізовано 6 проєктів. Як результат модернізовано експозицію у печері Вертеба, створено музей Федоровича у с. Вікно Гримайлівської громади, розроблено мультимедійний та інтерактивний контент (оцифровано десятки об'єктів культурної спадщини) і професійні віртуальні 3D тури з аудіо супроводом. Новими туристичними магнітами можна буде мандрувати за допомогою застосунку з підтримкою доповненої реальності.

У рамках Програми транскордонного співробітництва Interreg NEXT „Польща-Україна 2021 – 2027” за пріоритетом Довкілля надано грантову підтримку проєкту „Нове життя історичних парків: Тарнобжег / Вишнівець”, де партнером з української сторони є Національний заповідник „Замки Тернопілля”. Серед іншого заплановано проведення відновлення пішохідних та велодоріжок з урахуванням інклюзивних стандартів, що підвищить туристичну привабливість палацово-паркового комплексу у Вишнівці.

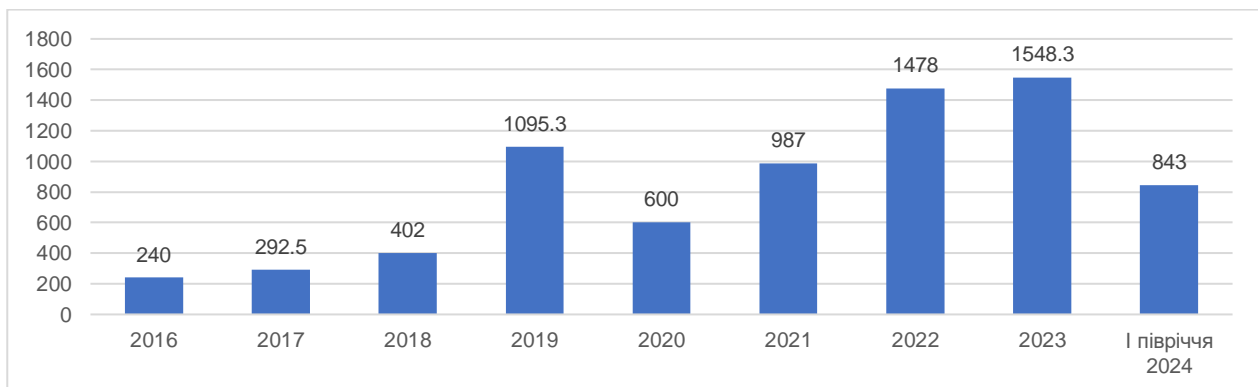
У Лановецькому зоопарку з'явиться унікальний оздоровчо-туристичний простір „Соляна вежа”. Проєкт став переможцем всеукраїнської грантової програми „Партнерство заради відновлення” у рамках проєкту „Посилене партнерство для сталого відновлення”, що фінансується Урядом Швеції та впроваджується Програмою розвитку ООН (ПРООН) в Україні.

Під час воєнного часу туризм гнучко відреагував на нові суспільні запити, насамперед щодо волонтерської допомоги й гуманітарної підтримки. Зміщено акцент з розваг на відновлення. У межах реалізації маркетингового проєкту „Надихнись Україною” у всіх населених пунктах області організовано пізнавальні екскурсії з локальної історії для внутрішньо переміщених осіб, які тимчасово перебувають на Тернопільщині. Для військовослужбовців та членів їх родин підготовлено екскурсійні програми, які включають елементи психологічних практик у рамках проєкту „Тернопільщина туристична – родинам Героїв”. Реалізуються заходи з облаштування фізичної доступності туристичних об'єктів області.

Впродовж 2014-2020 років реалізовано ряд маркетингових заходів, спрямованих на активне просування Тернопільської області на вітчизняному та міжнародному туристичному ринку як унікальної туристичної дестинації. До березня 2020 року мало місце збільшення обсягів реалізації туристичних та супутніх послуг місцевими операторами ринку.

З 2020 року і по сьогоднішній час туристична сфера виявилася однією з найбільш постраждалих від кризи, спричиненої пандемією COVID-19 та російсько-українською війною. Туристичний потік в область різко зменшився.

Проте, надходження туристичного збору до місцевих бюджетів (за даними ДФС) показують стабільне зростання.

Рис. 1.14.1. Динаміка надходження туристичного збору до місцевих бюджетів Тернопільської області у 2016-2024 роках, тис грн

За даними Державної фіскальної служби України, надходження туристичного збору до місцевих бюджетів постійно зростають. У 2018 році вони склали 402,0 тис. грн, у 2019 році - 1095,3 тис. грн. Сплата туристичного збору у 2020 року становила 600,0 тис. грн, у 2021 році – 987,0 тис. грн, у 2022 року – 1478 тис. грн., у 2023 році – 1548,3 тис. грн. За перше півріччя 2024 року до бюджету громад області надійшло 843 тис. грн туристичного збору.

Найбільші показники надходжень забезпечувались суб'єктами господарювання Кременецького району, Бережанської, Чортківської і Тернопільської міських рад, Великоберезовицької селищної ради, територій Дністровського каньйону.

Однак, реалізація конкурентних переваг унікального ресурсного потенціалу Тернопілля потребує постійного вдосконалення, зокрема підвищення якості складових регіонального туристичного продукту.

В області закладено основи розвитку відпочинку в селі, діє більше 40 садиб сільського зеленого туризму та баз відпочинку. Цей вид відпочинку стає все більш популярним для мешканців урбанізованих територій з масовою культурою. Сільське населення області здатне отримувати реальні доходи у сфері сільського туризму від таких основних видів діяльності: послуги тимчасового розміщення; послуги приймання туристів; кулінарні послуги; облаштування туристичних маршрутів; облаштування й експлуатація стоянок для туристів; робота гідом чи екскурсиводом. Однак, є великий запит на організаційну, інформаційну і фінансову підтримку для розвитку туризму у сільській місцевості.

Особливої уваги потребує відродження і розвиток курортної справи на теренах області (Гусятин, Конопківка, Микулинці, Заліщики), адже тут є унікальні бальнеологічні ресурси і багаторічні традиції розвитку рекреаційної та санаторно-курортної галузі, особливо з огляду на величезну потребу у реабілітації воїнів Сил оборони України та ветеранів.

Актуальною залишається необхідність обґрунтування та впровадження адаптованої до європейських інтеграційних процесів регіональної політики розвитку туризму. Тернопільська область повинна стати своєрідним туристичним хабом – „Подільськими воротами“ в Україну, регіоном із сучасною туристичною та транспортною інфраструктурою, транзитною базою для туристів, які подорожують у Карпати та Європу.

Розвиток туризму в області повинен базуватися на найбільш раціональному та оптимальному використанні територіального поєднання природних умов, ресурсів та історичних, архітектурних пам'яток краю, здійснюватись на засадах ефективної міжсекторної співпраці влади, бізнесу та громадськості в напрямку розвитку основних і перспективних туристичних дестинацій краю, формування місцевих туристичних кластерів, запровадження оригінальних туристичних продуктів, розробки та реалізації туристичних проєктів із відповідним фінансовим забезпеченням.

Проміжні висновки

1. *Тернопільська область є визнаною туристичною перлиною України. Туристична галузь Тернопільщини представлена культурно-пізнавальним, пригодницьким, релігійно-паломницьким, фестивально-подієвим, оздоровчо-відпочинковим, сільським зеленим видами туризму.*

2. *Тернопільщина посідає перше місце в Україні за кількістю старовинних замків та оборонних споруд. Популярні маршрути активного туризму проходять на території Національних природних парків „Кременецькі гори” і „Дністровський каньйон”. Туристичні магніти у спелеотуризмі, розміщені у Чортківському районі, об'єднані в унікальний у Європі туристичний продукт під назвою „Печери Тернопілля”.*

3. *Туристичний логотип області під загальним брендом „TERNOPIL*YA new*

emotions” („Тернопілля – у пошуках нових емоцій”) став основним маркером для тематичних і комплексних локальних туристичних продуктів,

4. Перешкодами для розвитку туризму регіону з 2020 року стали спочатку поширення пандемії, а далі розгортання повномасштабної війни. Остання змінює вимоги до розвитку туристичної сфери, зокрема актуалізує необхідність створення умов для посилення інклюзивності та доступності туристичних об’єктів та послуг, а також обумовлює доцільність розвитку сільського та курортного туризму, спрямованого в найближчій перспективі на внутрішнього споживача.

1.15. Міжнародне співробітництво

Тернопільська область є активним учасником міжнародного співробітництва, здійснює зовнішні зносини та розвиває міжрегіональне партнерство у рамках укладених договорів про співпрацю з Ботошанським повітом Румунії, провінцією Донг Най Соціалістичної Республіки В’єтнам, Підкарпатським та Люблінським воєводствами Республіки Польща, Радою регіонального розвитку Тауразького повіту Литовської Республіки, Адміністрацією провінції Чанаккале Турецької Республіки. Також область підтримує і розвиває транскордонні та міжрегіональні зв’язки з рядом інших країн в економічній, культурній та освітній сферах.

Упродовж 2018-2023 років в рамках розширення географії співробітництва області з регіонами іноземних держав Тернопільщину відвідало понад 400 іноземних делегацій.

З метою популяризації економічного потенціалу області протягом 2016-2023 років відбулася низка заходів промоційного характеру в Україні та закордоном, зокрема Міжнародні інвестиційні форуми „Тернопільщина INBEST”, виїзне засідання Міжнародного Трейд-клубу в Україні, бізнес-форум „Литва-Україна: досвід Європейського Союзу для Тернопільської області”, виставка „Contact Ukraine 2023” у місті Брно. Потенціал області був неодноразово представлений на міжнародних заходах у Республіці Польща в рамках XII Форуму „Європа-Україна”, XIII Форуму Європа – Україна та Східному Ярмарку у м. Жешув, Конгресу місцевого самоврядування Тримор’я у м. Люблін, Міжнародного форуму „Agro&Food Security Forum” у місті Варшава, Міжнародної конференції „KrynicaForum 2022”.

У червні 2022 року Тернопільська область стала асоційованим членом Мережі регіонів Тримор’я. У Тримор’я входять 12 країн Центральної Європи, які є членами Європейського Союзу. Вступ Тернопільської області до Мережі регіонів-учасниць Ініціативи трьох морів як асоційованого члена сприятиме активному розвитку міжрегіонального співробітництва та реалізації спільних проєктів у сферах економіки, туризму, транспорту тощо.

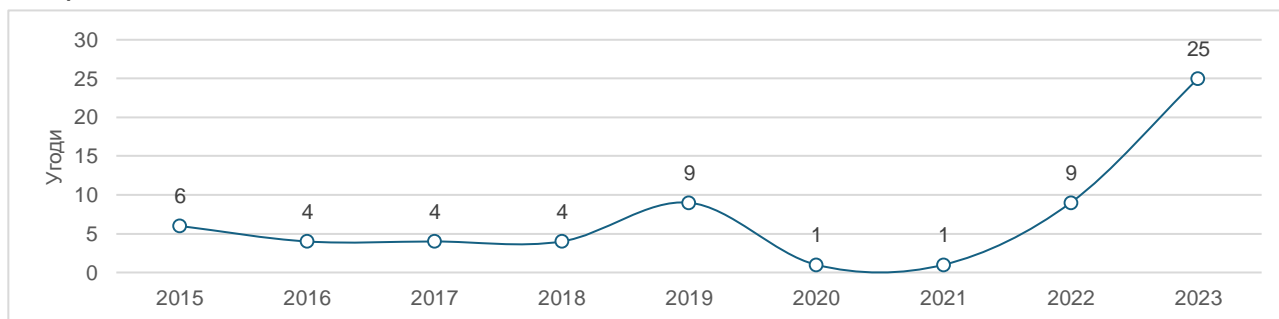
З метою розширення географії партнерства, розвитку українсько – угорського, українсько – литовського та українсько – африканського співробітництва протягом 2019-2023 років в Тернопільській області відкрито 3 нештатні консульські установи: Почесне консульство Угорщини в м. Тернопіль, Почесне консульство Литовської Республіки в м. Тернопіль, Почесне консульство Республіки Сенегал в м. Тернопіль та Тернопільській області. Проводиться активна робота щодо відкриття Почесного консульства Словацької Республіки.

З метою посилення комунікації з міжнародними партнерами при обласній військовій адміністрації з серпня 2023 року працює Регіональний офіс міжнародного співробітництва в Тернопільській області, який створено за ініціативи Конгресу місцевих та регіональних влад при Президентові України. В рамках роботи Офісу розроблено каталог „Амбасадори Тернопільської області”, де зібрана інформація про видатних людей Тернопільщини, які популяризують регіон на міжнародному рівні.

У 2022 році з початку повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України проведено активну роботу по залученню гуманітарної допомоги на потреби внутрішньо переміщених осіб, медичних установ, Збройних Сил України.

Впродовж 2022 – 2024 років залучено: понад 90 тис. медичних препаратів від місцевої влади м. Гданськ (Республіка Польща); 40 тонн гуманітарної допомоги (продукти харчування, аптечки, одяг, медикаменти, кухонний інвентар та ін.), 40 генераторів на потреби ЦНАПів області, наданих Литовською Республікою; два генератори потужністю 200 кВт, наданих Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців на потреби 2 комунальних підприємств області; 16 генераторів для 11 громад області за сприяння Програми USAID „Децентралізація приносить кращі результати та ефективність” (DOBRE), медичної гуманітарної допомоги на суму понад 16 млн гривень від Уряду Чеської Республіки; гуманітарної медичної допомоги на понад 3,2 млн дол. США від Фондації Швеція-Україна; генератор потужністю 88 кВт від Уряду Чеської Республіки на об’єкт критичної інфраструктури; 7 генераторів на потреби комунальних підприємств територіальних громад регіону Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців; 180 тис. дол. США на проєкт з реконструкції поліклініки в селищі Коропець з метою створення житла для 22 внутрішньо переміщених осіб від Благодійної Організації „Благодійний фонд Мув Юкрейн”; 150 тис. євро на шкільні автобуси від Уряду Чеської Республіки для освітніх закладів Тернопільської, Васильковецької, Вишнівецької, Заліщицької, Золотниківської, Теревовлянської, Буцацької та Кременецької територіальних громад (придбано 8 автобусів); серверне обладнання від Управління Верховного комісара ООН у справах біженців в Україні на потреби департаменту соціального захисту населення обласної військової адміністрації (орієнтовна вартість – 330 тис. грн).

Протягом 2015-2023 років 22 громадами області укладено 63 партнерські угоди та меморандуми з іноземними одиницями місцевого самоврядування з 21 країною світу.

Рис. 1.15.1. Динаміка укладання партнерських угод та меморандумів територіальними громадами Тернопільської області з іноземними одиницями місцевого самоврядування

У рамках міжнародних програм розвитку в області імплементовано проєкти зовнішньої допомоги, донорами яких є Європейський Союз, США, Федеративна Республіка Німеччина, Європейський Банк Реконструкції та Розвитку, Японія та ін.

Протягом 2016 – 2024 років громадами області за підтримки міжнародних партнерів залучено коштів міжнародної допомоги/отримано допомоги на суму понад 335 млн гривень. Основними донорами та партнерами стали: Програма USAID „Децентралізація приносить кращі результати та ефективність” (DOBRE), Німецьке товариство міжнародного співробітництва (GIZ), Німецьке товариство „Engagement Global”, ПРООН, Північна екологічна фінансова корпорація (NEFCO), Європейський Союз.

У 2023 році на території області розпочалося впровадження проєкту „Посилене партнерство для сталого розвитку” з бюджетом 4 млн. дол. США, який реалізується Програмою розвитку Організації Об’єднаних Націй. Партнер з розвитку – Уряд

Швеції через Шведське агентство з питань міжнародної співпраці (SIDA). Проектом, зокрема охоплено Волинську, Вінницьку, Хмельницьку та Чернівецьку області.

Програмою USAID DOBRE в Тернопільській області реалізується 15 проєктів, спрямованих на підвищення інституційної спроможності 5 громад області. Бюджет проєктів 21,5 млн грн.

Три підприємства області були визначені як грантоотримувачі у рамках програм розвитку та підтримки бізнесу:

за Програмою USAID АГРО отримано два гранти на загальну суму 21 млн. грн;

за Програмою USAID „Конкурентоспроможна економіка України” (KEU) отримано один грант на суму 5,8 млн. грн;

Японським фондом соціального розвитку в рамках реалізації проєкту Світового банку „Надання соціальних послуг в громаді” у 5 громадах області працюють новостворені та модернізовані заклади соціальної сфери, донор – Уряд Японії. Вартість мікропроєктів 700 тис. дол. США.

Тернопільська область є учасником Програми транскордонного співробітництва Interreg NEXT „Польща-Україна 2021 – 2027” (далі – Програма) та має можливість долучитися до програм міжнародної технічної допомоги Європейського Союзу, зокрема: Програми транскордонного співробітництва Interreg „Дунайська регіональна програма 2021-2027” (загальний бюджет 268 млн євро), Програми Interreg Europe 2021-2027 (загальний бюджет 379 млн євро), Програми „Цифрова Європа” (загальний бюджет), Програми територіального співробітництва сприяння сталому урбаністичному розвитку в містах URBACT 2021-2027 (загальний бюджет 87 млн євро), Програми LIFE 2021-2027 (загальний бюджет 5,4 млрд євро, 3,5 млрд з яких передбачені на екологічні проєкти; 1,9 млрд – на кліматичні заходи).

Впродовж 2020-2023 років проводилась робота щодо формування Програми, в рамках якої реалізовуватимуться 10 проєктів на суму 8,2 млн євро, зокрема:

2 млн євро на реалізацію трьох Великих Інфраструктурних Проєктів за пріоритетами: „Довкілля” – реципієнтами є Тернопільська міська рада (900 тис. євро) і ГУ ДСНС у Тернопільській області (200 тис. євро) та „Здоров’я”, реципієнт – комунальне некомерційне підприємство „Тернопільський обласний клінічний онкологічний диспансер” Тернопільської обласної ради (900 тис. євро);

6,2 млн євро на реалізацію регулярних проєктів за пріоритетами: „Здоров’я” та „Довкілля” реципієнтами яких є Комунальне некомерційне підприємство „Тернопільська обласна клінічна лікарня”, Національний заповідник „Замки Тернопілля”, КП „Тернопільводоканал”, КП „Заліщицький водоканал”, ГУ ДСНС у Тернопільській області (2 проєкти), Теребовлянська територіальна громада.

Проєкти спрямованні на вирішення проблемних питань громад області в сфері охорони здоров’я щодо покращення якості надання офтальмологічних послуг та в сфері навколишнього середовища, зокрема в контексті адаптації до змін клімату та стійкості до стихійних лих, сталого управління стічними водами та каналізування, захисту природи та біорізноманіття.

У програмному періоді 2014-2020 років в рамках Програми реалізовано 3 проєкти на суму 840 тис. євро.

Загалом участь в конкурсних відборах Програми протягом двох програмних періодів 2014-2020 рр. та 2021-2027 рр. взяв 31 представник від Тернопільської області: у 2014-2020 рр. – 13 учасників, у 2021-2027 рр. – 18 учасників.

Також в рамках Програми у періоді 2021-2027 рр. за пріоритетом Довкілля, як потенційного адміністратора Фонду Малих Проєктів визначено Установу „Агенція регіонального розвитку в Тернопільській області”. Цей Фонд, з бюджетом 5,1 млн євро, функціонуватиме з метою сприяння переходу до циркулярної та ресурсоефективної економіки та передбачає фінансування малих проєктів з бюджетом від 20 до 90 тис. євро.

На території області впроваджується проєкт міжнародної технічної допомоги „Згуртованість та регіональний розвиток України, UCORD”, який реалізується на підставі Меморандуму між Урядом Швейцарської Конфедерації через Швейцарське агентство з розвитку та співробітництва Міністерства закордонних справ Швейцарської Конфедерації (SDC) та Міністерством розвитку громад, територій та інфраструктури України.

Учасником проєкту є Установа „Агенція регіонального розвитку в Тернопільській області”. Проєкт складається з трьох компонентів:

фінансова підтримка та розвиток інституційної спроможності Агенції впродовж 2024-2027 років на суму 250 тис. швейцарських франків (понад 11 млн. грн);

покращення надання публічних послуг у секторі WASAW (водопостачання, водовідведення та управління відходами) з акцентом на навколишнє середовище:

побудова соціальної згуртованості через культуру, діалог і креативні індустрії.

Проміжні висновки

1. Динаміка укладання партнерських угод та меморандумів територіальними громадами Тернопільської області з іноземними одиницями місцевого самоврядування є позитивною, зокрема у 2023 році укладено 25 угод, що втричі більше ніж у 2022 році.

2. Низький рівень партнерства територіальних громад області з іноземними одиницями місцевого самоврядування зумовлює диспропорцію в розвитку території громад в контексті реалізації спільних проєктів, обміну досвідом, запозиченню кращих практик доброго урядування. Розширення та підтримка міжнародного територіального співробітництва сприятиме розвитку партнерств, що підсилить регіональні зв'язки з державами-членами ЄС та дозволить забезпечити впровадження кращих європейських практик врядування на регіональному та місцевому рівні, а також позитивно сприятиме підвищенню загального рівня європейської інтеграції області та поінформованості населення з цього питання.

3. В умовах набуття Україною статусу кандидата на членство в ЄС важливою складовою розвитку області є забезпечення ефективної роботи в сфері європейської інтеграції та координації міжнародної технічної допомоги. Проєктний менеджмент є ключовим інструментом для розвитку територіальних громад. Однак, на рівні громад Тернопільської області існує низка проблем, які ускладнюють ефективну розробку та подальше впровадження проєктів. Створення Проєктного офісу на базі Установи „Агенція регіонального розвитку в Тернопільській області” з підтримкою його діяльності в рамках обласної програми міжнародного співробітництва Тернопільської області на 2024-2027 роки дозволить забезпечити інституційну сталість середовища проєктного менеджменту на рівні територіальних громад та інших потенційних реципієнтів в Тернопільській області.

1.16. Розвиток інфраструктури

Транспортно-логістична інфраструктура

Тернопільська область має досить розвинену та диверсифіковану транспортно-логістичну інфраструктуру. Через область пролягають міжнародні транспортні шляхи, серед яких такі, як:

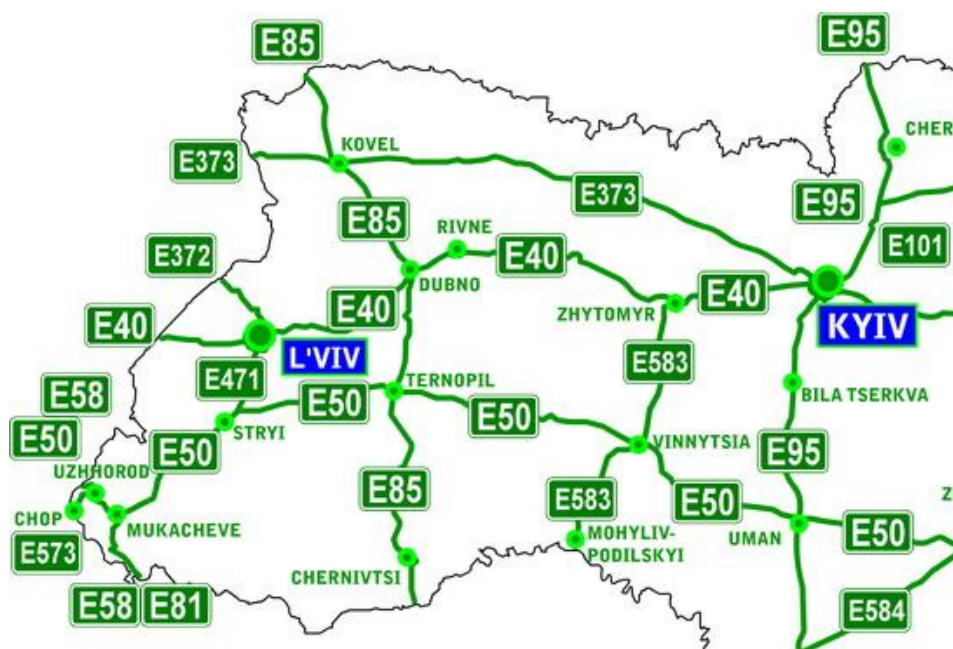
1. E85 Клайпеда — Александрополіс — автомобільний шлях європейського значення.

Загальна довжина — 2300 км, у тому числі протяжність на території Тернопільської області — 210 км.

Автомобільний шлях починається у м. Клайпеді (Литва) і закінчується в м. Александрополісі (Греція). На Тернопільщині збігається з автомобільною дорогою міжнародного значення М-19 „Доманове - Ковель - Чернівці - Терблече”.

2. E50 — Європейський автошлях, що бере свій початок у французькому Бресті. Протяжність 5100 км. На Тернопільщині збігається з міжнародними дорогами М-30 „Стрий - Умань-Дніпро - Ізварине“, протяжність в межах області 115 км та М 09 – Тернопіль - Львів -Рава-Руська, протяжність 40 км яка також збігається з частиною Європейського шляху E 372 Варшава- Львів.

Рис. 1.16.1. Європейські автошляхи, що проходять територією Тернопільської області

Загальна протяжність автомобільних доріг загального користування в межах області становить 5066,1 км, із них 1546,7 км державного значення (міжнародні - 357,4, національні - 131,1 км, регіональні - 262,7км, територіальні - 795,5 км) та 3519,4 км місцевого значення (обласні - 324,7 км, районні - 3194,7 км), що сприяє розвитку транзитного потенціалу області та визначає стратегічне значення для розвитку економіки регіону.

Транспортно-логістична інфраструктура Тернопільської області представлена залізничним, автомобільним, річковим та авіаційним видами транспорту.

Основними чинниками формування транспортної системи обласного рівня є наступні:

1. вигідне економіко-географічне положення області у центрі Західної України (межування з Львівською, Рівненською, Хмельницькою, Чернівецькою та Івано-Франківською областями, близькість до кордону з Європою);
2. вигідні природно-кліматичні та географічні умови для розвитку транспортної інфраструктури (більша частина області - рівнинна територія, лише на півночі розташовані Кременецькі гори);
3. розвиток господарства регіону, де транспорт виконує роль перевізника сировини та матеріалів, готової продукції, трудових ресурсів;
4. через область проходять міжнародні транспортні магістралі, розвинена і диверсифікована транспортна мережа прилеглих територій;
5. наявність необхідної інфраструктури (транспортної, складської, енергетичної, комунікаційної);
6. тяжіння до існуючих або перспективних центрів ділового співробітництва (невелика відстань до м. Львів та інших великих міст).

Залізничний транспорт в Тернопільській області широко використовується як у внутрішніх, так і в міжнародних зв'язках. У 2023 році в структурі вантажообороту

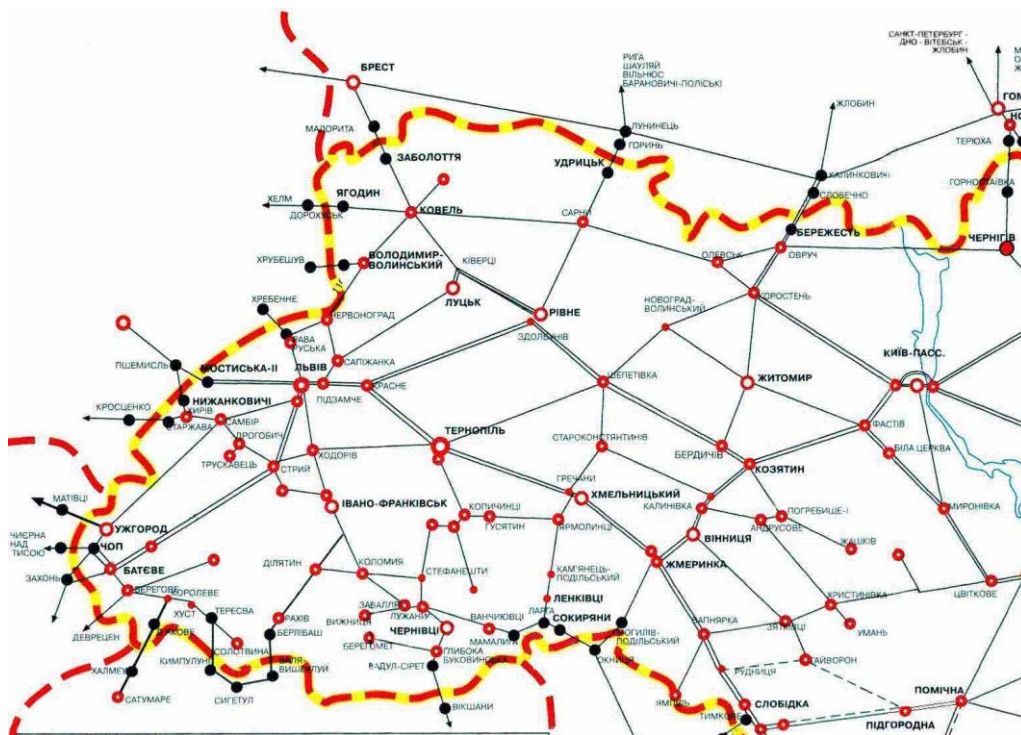

його частка становила 60,1 %, а пасажирообороту – 6 %. Якщо порівнювати ці дані з обсягами перевезень у минулих періодах, то можна зробити висновок про те, що суттєвий вплив на обсяги перевезень залізничним транспортом спричинило повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України.

Залізничний комплекс області включає 14 підприємств. Основні з них: локомотивне депо Тернопіль, пасажирське вагонне депо Тернопіль, вагонне депо Тернопіль, станція Тернопіль, вокзал станції Тернопіль, Тернопільська дистанція колії, дистанція сигналізації зв'язку. На базі колишнього рефрижераторного депо налагоджено ремонт пасажирських вагонів та іншої залізничної техніки, в локомотивному депо організовано ремонт дизель-поїздів, оновлюється колійне господарство, запроваджуються нові технології роботи. Зазначені підприємства належать до регіональної філії „Львівська залізниця“ АТ „Укрзалізниця“.

На території області розташовані 40 станції та 40 залів очікування пасажирів. Вантажні операції здійснюються на 38 залізничних станціях.

Розгорнута довжина колій становить 777,3 км, експлуатаційна довжина колій - 634,3 км, електрифіковано - 139 км колій. Щільність залізничної мережі на території області становить 45,9 км на 1 тис. км², що значно перевищує такий же показник в Україні (37,6 км). Найбільша щільність залізниць у центральній частині області, а найменша - у північній. Найважливіша магістраль (Львів - Київ) перетинає область із заходу на схід. Міжобласне значення має залізниця Тернопіль - Чернівці. Залізничний вузол міста Тернополя надає можливість сполучення практично з усіма обласними центрами України, країнами ближнього зарубіжжя. З Тернополя курсують поїзди у таких основних напрямках: Львів, Хмельницький, Чортків, Ланівці, Рогатин, Київ. Перевезення в межах області здійснюється залізницями Тернопіль - Ланівці, Тернопіль - Підволочиськ, Тернопіль - Бережани, Тернопіль - Заліщики тощо. Через область проходять поїзди у Польщу, Чехію, Словаччину, Болгарію. Залізнична станція "Тернопіль" здатна пропускати на добу близько 17 тис. пасажирів і 1,2 тис. тонн вантажів.

Рис. 1.16.2. Мапа залізничних шляхів, що проходять територією Тернопільської області

Внутрішньообласна автобусна маршрутна мережа загальною протяжністю 23815 км складається з 592 автобусних маршрутів загального користування, в тому числі: 61 міський маршрут, 35 приміських маршрути, шлях проходження яких не виходить за межі однієї територіальної громади, 397 – приміських, що проходять територією двох або більше територіальних громад та 101 – міжміський автобусний маршрут.

Пасажи́рські перевезення автомобільним транспортом забезпечують 127 суб'єктів підприємницької діяльності, з яких 12 - юридичні та 115 - фізичні особи. На маршрутах щоденно задіяно 870 автобусів. На міських автобусних маршрутах 96% транспортних засобів обладнані для перевезення осіб з інвалідністю.

Міський електротранспорт функціонує в Тернополі. Довжина тролейбусних маршрутів сягає 70 км. Тернопіль обслуговують в середньому 56 тролейбусів, з яких 3 обладнані для перевезення осіб з обмеженими фізичними можливостями. Існує тролейбусна лінія з Тернополя до його передмістя - Великої Березовиці.

Послугами автомобільного транспорту у 2024 р. скористалися 49462,3 тис. осіб.

Річковий транспорт, один з основних видів транспорту, що здійснює перевезення вантажів та пасажирів внутрішніми водними шляхами. В області він був розвинутий на р. Дністер нижче від м. Заліщики. Ним перевозились в основному будівельні матеріали (гравій, галька), які добувалися із дна цієї річки. Гості та жителі міста Тернополя на катері в літній час мають змогу здійснити прогулянку по Тернопільському ставу.

Стратегічне значення має Аеропорт „Тернопіль”. Зараз він практично не функціонує. Летовище знаходиться за межами міста на відстані двох кілометрів, має злітно-посадкову смугу з штучним покриттям розміром 2000м x 42 м. і може обслуговувати повітряні судна з максимальною злітною масою до 61 тонни (літаки типу Л-410, Ан-24, Ан-26, Ан-12, Як-40, Як-42, Іл-18, ТУ-134, та вертольоти всіх типів). Площа земельної ділянки, на якій розташоване летовище, становить 156,6 га. Аеровокзал має один пасажирський термінал площею 384 кв.м. Його пропускна здатність 170 пасажирів за 1 год. Аеропорт знаходиться практично у геометричному центрі Західної України. Відстані до сусідніх обласних центрів становлять: до Львова-120 км., Хмельницька-110 км., Івано-Франківська-130 км., Рівного-130 км., Луцька-150 км., Чернівців-170 км.. Найближчі міжнародні аеропорти - Київ (500 км), Львів (120 км), Івано-Франківськ (170 км).

У 2019 році затверджена концепція розвитку цілісного майнового комплексу Аеропорту „Тернопіль”, згідно з якою аеродромний комплекс має перетворитися в інтермодальний вантажний хаб західної України.

В області є 2 аеродроми (Борщів і Мельниця-Подільська), 1 вертодром (с. Лопушне Кременецького району). Але вони використовуються дуже рідко.

За підсумками роботи транспорту у 2023 р. вантажооборот підприємств транспорту становив 2325,5 млн.ткм, що на 2% менше, ніж у 2022 р.

Підприємствами транспорту перевезено 6007,8 тис.т вантажів, або на 4,6% більше, ніж у 2022 р.

Таблиця 1.16.1. Вантажооборот підприємств транспорту

(у % до відповідного періоду попереднього року, наростаючим підсумком 2023 р.)

	Вантажооборот		Перевезено вантажів	
	млн.ткм	у % до 2022	тис.т	у % до 2022
Транспорт	2325,5	102	6007,8	104,6
залізничний ¹	1368,5	79,5	5153,6	105,9
автомобільний	957,0	168	5175,0	110,1
водний	–	–	–	–
авіаційний	–	–	–	–

Пасажиरोоборот у 2023 р. усіма видами транспорту виконано у обсязі 2325,5 млн.пас.км, що на 2% більше, ніж у 2022 р.

Послугами підприємств пасажирського транспорту скористалися 54,9 млн. пасажирів, що на 12% більше від обсягу 2022 р.

Таблиця 1.16.2. Динаміка кількості перевезених пасажирів за видами транспорту

	Залізничний	Річковий	Автомобільний ²	Авіаційний ³	Тролейбусний
2014	5335,9	68,4	67199,4	0,1	18503,7
2015	5481,1	38,7	63799,8	–	25489,7
2016	5793,2	49,0	53922,4	–	24371,5
2017	2644,2	26,9	51281,5	–	22454,4
2018	2415,0	31,1	45078,4	–	16897,2
2019	2366,7	37,0	47441,9	–	14319,2
2020	889,3	16,0	31891,6	–	7982,4
2021	936,8	31,3	38618,1	–	7612,1
2022	1036,3	47,1	40258,5	–	7710,2
2023	1151,7	30,8	44987,7	–	8805,6

Всі ці види транспорту тісно пов'язані між собою і утворюють транспортну систему області, яка є складовою частиною транспортної системи України.

З 2022 року здійснено капітальний ремонт п'яти мостів на автомобільних дорогах загального користування державного значення на загальну суму 289,305 млн гривень.

Протяжність мережі **автомобільних доріг загального користування місцевого значення** Тернопільської області становить 3461,0 км, із них 266,3 км – обласного значення і 3194,7 км - районні дороги.

Таблиця 1.16.3. Довжина автомобільних доріг загального користування місцевого значення за станом покриття на 01 січня 2024 року

	Усі дороги	У тому числі дороги	
		обласні	районні
Довжина автомобільних доріг загального користування місцевого значення, км	3461	266,3	3194,7
у тому числі за типами покриття тверде покриття	3437,1	266,3	3170,8
цементобетонне	-	-	-
асфальтобетонне	417,2	103,9	313,3
чорне шосе і чорні гравійні	1752,2	157,8	1594,4
біле шосе (щебеневе, шлакове і гравійне)	1222,4	4,6	1217,8
бруківки (включаючи булижні)	45,3	-	45,3
ґрунтові дороги без обробки в'язучими матеріалами	23,9	-	23,9
Кількість місць концентрації ДТП, що взято на облік	-	-	-

На мережі автомобільних доріг загального користування місцевого значення знаходиться 569 мостів загальною протяжністю 7982 м.п. З них 244 мости знаходяться в незадовільному стані і потребують різного виду ремонтів на підставі проведених оглядів.

На даний час проведено огляд 529 мостів. Для встановлення експлуатаційного стану частина мостів потребує обстеження спеціалізованими підприємствами.

Гострим залишається питання щодо виконання робіт з ремонтів та експлуатаційного утримання штучних споруд (мости, труби) на автомобільних дорогах загального користування місцевого значення, що відображає фактичне виконання завдань з ремонтів штучних споруд за рахунок субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам за бюджетною програмою 3131090 в попередні періоди.

З метою автоматизації процесу управління мостами як комп'ютерної реалізації сучасної інформаційної методології моніторингу та планування є необхідність впровадження Аналітичної експертної системи управління мостами (АЕСУМ).

У всьому недовільному стані знаходилась мережа автомобільних доріг загального користування місцевого значення, ремонт яких упродовж значного періоду, приблизно 20 років, не проводився, а фінансування, яке до 2018 року відбувалось за залишковим принципом, не дозволяло здійснювати навіть мінімально-необхідний комплекс робіт, міжремонтні терміни не розглядались взагалі. Така ситуація призвела до руйнування місцевих доріг і штучних споруд.

Швидке руйнування дорожніх конструкцій спричинене також збільшенням вагових навантажень від транспортних засобів, інтенсивністю руху, на які існуюча мережа доріг не розрахована.

Таблиця 1.16.4. Фінансові ресурси, спрямовані на ремонт автомобільних доріг загального користування місцевого значення за 2019 – 2024 роки станом на 1.09.2024 року (тис. грн)

Рік	План			Фактичне виконання			
	Державний бюджет	Місцевий бюджет	Разом	Державний бюджет		Місцевий бюджет	Разом
				Ремонти	Експлуатаційне утримання	Експлуатаційне утримання	
2019	397 972,9	3 590,6	401563,5	294 667,1	73 666,7	3 590,6	371 924,6
2020	590 678,2	-	590 678,2	346 707,9	114 854,1	-	461 562,0
2021	685 994,9	-	685 994,9	352 110,8	106 983,0	-	459 093,8
2022	654 251,4	26 700,0	680 951,4	0,0	114 592,5	26 700,0	141 292,6
2023	426 995,3	116 939,0	543 934,0	59 554,6	208 913,6	116 939,0	385 407,3
2024	337 174,0	21 549,9	358 723,9	12 462,3	105 777,5	2 309,9	120 549,7

Нагальним питанням є проведення інвентаризації і паспортизації з виготовленням оновленої технічної документації – технічних паспортів всіх місцевих доріг (наявні виготовлені в період з 1970 по 2000 роки), а також розроблення технічної документації із землеустрою щодо інвентаризації земель та проектів землеустрою щодо відведення земельних ділянок державної власності під автомобільними дорогами та в смугах відведення автомобільних доріг загального користування місцевого значення.

Основним напрямом є розбудова мережі якісних автомобільних доріг загального користування місцевого значення: відремонтувати капітальним і поточним ремонтами дороги обласного значення протяжністю 266,3 км; відремонтувати капітальним ремонтом (переведення в асфальтобетонний тип покриття) білощобеневі дороги області загальною протяжністю 1222,4 км; ґрунтові дороги без твердого покриття протяжністю 23,9 км із подальшим дотриманням міжремонтних термінів в плануванні дорожніх робіт і їх експлуатаційному утриманні; розроблення проектів організації дорожнього руху ОДР на дорогах загального користування місцевого значення; здійснення моніторингу експлуатаційного стану мережі місцевих доріг області, оглядів і періодичних обстежень.

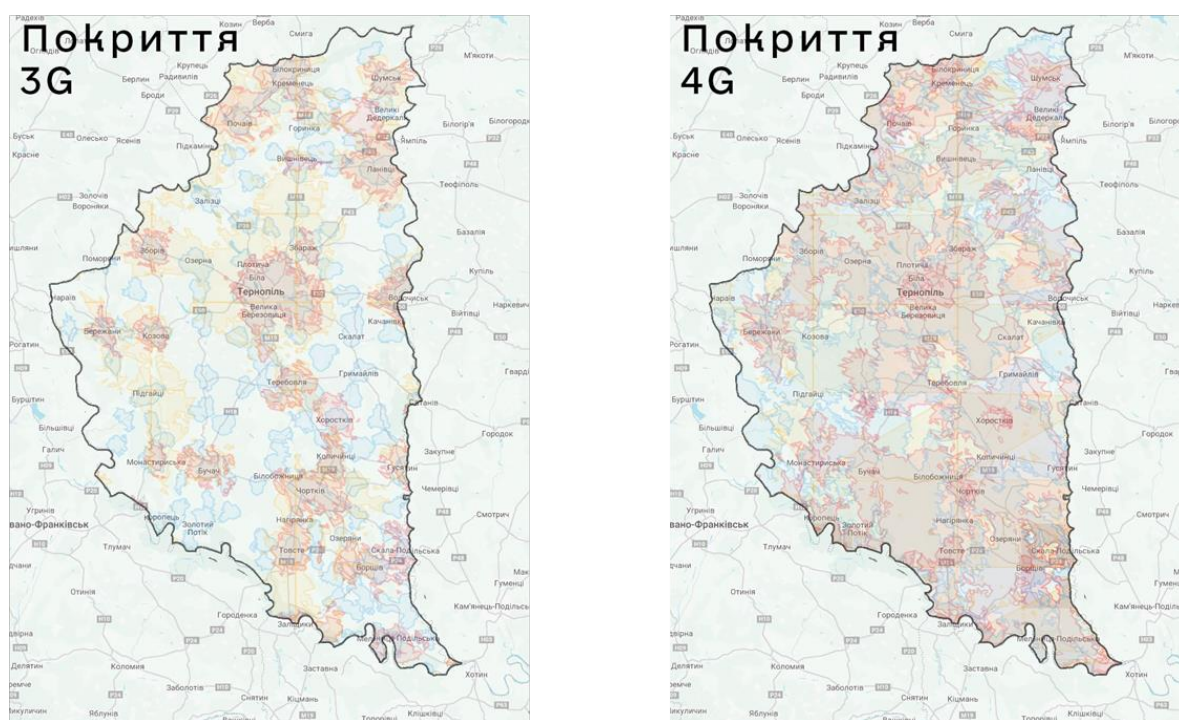

Інфраструктура зв'язку та цифровізація

Для ефективної розбудови інформаційного суспільства, забезпечення інформаційних потреб громадян та держави, сприяння соціально-економічному розвитку регіону здійснюється впровадження сучасних та перспективних інформаційних технологій в усі сфери його життєдіяльності, створюються умови для модернізації інформаційної інфраструктури Тернопільської області.

Стільниковим зв'язком покрито 98% області, мережею 3G – 100 % (на 6% більше у порівнянні з 2021 роком), 4G – 72 % (на 8 % більше у порівнянні з 2021 роком).

У 2024 році покриття стільниковим зв'язком та мережею 3G та 4G значно розширюється, демонструючи суттєвий прогрес у розвитку мобільної інфраструктури області.

Рис. 1.16.3. Покриття стільниковим зв'язком та мережею 3G та 4G території Тернопільської області

1058 населених пунктів області мають доступ до мобільного інтернету за технологією EDGE, в тому числі 886 з них мають також доступ до мобільного інтернету за допомогою технології 3G та 4G.

В області налічується 281679 домогосподарств, з них до широкопasmового доступу до Інтернет (зі швидкістю не менше 100Мбіт/с) підключено 244429, що становить 85%.

З 1058 населених пунктів області 1030 забезпечені широкопasmовим доступом до Інтернет, що становить 97%.

До широкопasmового доступу до Інтернет підключено 2058 (68%) соціальних закладів, зокрема закладів освіти – 99%, медичних закладів – 68%, заклади соціального захисту – 100%, бібліотеки – 41%, будинки культури – 35%.

На території області функціонує 402 пункти незламності, які на 100% забезпечені підключенням до мережі Інтернет за технологією PON.

В територіальних громадах області впроваджуються інструменти електронної демократії, зокрема: е-петиція і е-звернення впроваджені у всіх 55 громадах (100%), е-консультація - у 53 (96%) та бюджет участі – у 49 (89%). Ці електронні сервіси розміщені та доступні на офіційних вебресурсах громад.

Станом на II квартал 2024 року послуга Дія QR/Шеринг запроваджена в 55 ЦНАПах, 1 мобільному ЦНАПі та 141 віддаленому робочому місці, 173 закладах охорони здоров'я, 28 закладах фахової передвищої та вищої освіти, 19 закладах професійної (професійно-технічної) освіти, 450 школах та 300 дитячих садках.

Активна робота проводиться з територіальними громадами області щодо впровадження систем електронного документообігу. Всі 55 територіальних громади підключено до системи електронної взаємодії з органами виконавчої влади (СЕВ ОВВ).

Впровадження політики відкритих даних у Тернопільській області є частиною загальної стратегії України з цифрової трансформації та прозорості державного управління. Політика відкритих даних спрямована на забезпечення доступності державної інформації для громадян, бізнесу та організацій, що сприяє покращенню управління, економічного зростання та громадського контролю. Відкриті дані надають можливість для підприємців та стартапів розробляти нові продукти і послуги, базуючись на державних даних. У Тернопільській області це може стимулювати розвиток бізнесу у сферах агропромисловості, транспорту, інфраструктури та туризму.

В регіоні реалізовується Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору до 2030 року, ініційована першою леді України Оленою Зеленською та підтримана Радою безбар'єрності. Стратегія спрямована на формування фізичної, інформаційної, цифрової, соціальної та громадянської, економічної та освітньої безбар'єрності для всіх суспільних груп населення.

В межах виконання завдань, визначених Національною стратегією зі створення безбар'єрного простору до 2030 року в Тернопільській області реалізується флагманський проект „Створення цифрових безбар'єрних територіальних центрів”. Відкрито перші в Україні Центри цифрової безбар'єрності в Лановецькій та Хоростківській територіальних громадах. У вищезазначених центрах на постійній основі проводиться робота з підвищення базових навичок і знань у сфері цифрової та комп'ютерної грамотності, шляхом проведення навчань, консультацій та надання цифрових послуг для всіх груп населення.

В Тернополі відкрито перший в Україні імерсивний мультифункціональний хаб, метою якого є підвищення рівня комунікації та соціалізації різних верств населення, зокрема і вразливих груп. На базі хабу організуються безоплатні публічні зустрічі, події, навчальні уроки у віртуальних класах. Окрім цього, за допомогою сучасних технологій, працівники медичної галузі спільно з науковцями зможуть створювати програми та продукти для реабілітації усіх суспільних груп населення.

До програми розвитку цифрових навичок на порталі Дія.Освіта протягом 2022 року залучено 92715 громадян області, 2023 року - 136468, за перше півріччя 2024 року залучено 15377 нових користувачів.

В умовах сьогодення актуальним питанням є кібербезпека. В області впроваджуються заходи щодо захисту комп'ютерних мереж та окремих комп'ютерів від інтернет загроз, зокрема виявлення та попередження розповсюдження шкідливого програмного забезпечення, блокування фішингових сайтів, обмеження доступу до небажаного та небезпечного контенту тощо.

У області активно впроваджуються цифрові технології як у державному, так і в приватному секторах. Тернопіль є місцем для інноваційних стартапів і підприємств, що сприяють розвитку цифрових технологій. Тернопільський ІТ-кластер об'єднує ІТ-компанії міста для спільного розвитку нових технологій, організовує заходи і конференції, сприяє розвитку стартапів і просуванню цифрових інновацій у різних сферах. Ternopil Hub є коворкінгом та інноваційним простором, де стартапи та ІТ-спільнота області збираються для розробки нових ідей та проектів, спрямованих на модернізацію регіону. В Тернопільській області ІТ-спеціалістів готують два вищі навчальні заклади - Тернопільський національний

технічний університет імені Івана Пулюя та Західноукраїнський національний університет. Функціонують ІТ-школи та ІТ-академії.

На території регіону свою діяльність провадять багато ІТ-компаній, які спеціалізують на розробці різного виду ІТ-продуктів. В ІТ-індустрії області зайнято більше тисячі спеціалістів. В регіоні працює 134 ІТ-компанії, які спеціалізуються на розробці програмного забезпечення і цифрових рішень для бізнесу в сферах електронної комерції, фінансів, освіти, управління персоналом і будівництва, впровадженню систем для управління проектами, розробці мобільних додатків та хмарних рішень, локалізації та перекладі цифрового контенту, пропонують рішення для цифровізації та оптимізації бізнес-процесів, забезпечуючи ІТ-консалтинг для підвищення ефективності через нові технології допомагаючи бізнесу реалізовувати інноваційні рішення для підвищення продуктивності.

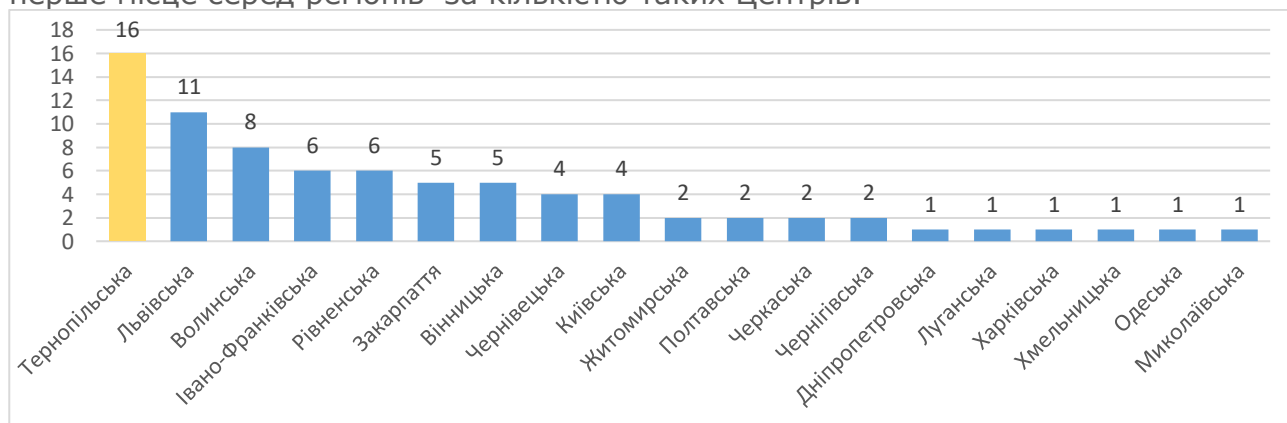
Адміністративні послуги

На сьогодні в Тернопільській області створено та активно функціонують 55 ЦНАПів, 160 віддалених робочих місць адміністраторів (далі – ВРМ) та 1 мобільний ЦНАП, всього 216 точок доступу до адміністративних послуг. Для порівняння, у 2019 році кількість таких інституцій становила лише 30 центрів, з яких 13 працювали в територіальних громадах та 17 ВРМ.

Таким чином, на 83% збільшилась кількість ЦНАП у регіоні та станом на 01.07.2023 року Тернопільщина першою серед областей України відкрила ЦНАП у всіх територіальних громадах області.

У період з 2019 року по теперішній час штатна чисельність адміністраторів ЦНАП збільшилась в 3,5 раза та складає 635 адміністраторів.

В області працює 16 Дія.Центрів, в яких запроваджено єдині стандарти щодо якості надання адміністративних послуг – зручно, швидко, просто, сучасно, безбар'єрно, надійно, доступно, професійно та людяно, Тернопільщина займає перше місце серед регіонів за кількістю таких Центрів.

Рис. 1.16.4. Кількість Дія.Центрів в розрізі областей України, станом на 01.09.2024р.

За підсумками 2019-2023 років в області надано майже 2 млн адміністративних послуг, до бюджетів усіх рівнів надійшло коштів у сумі понад 95 млн грн.

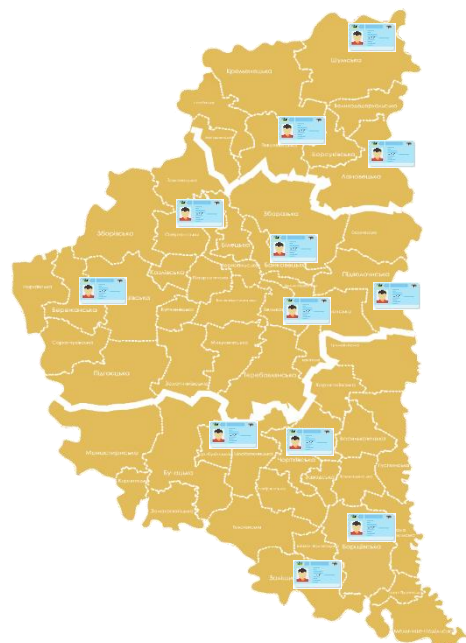
Загалом кожен ЦНАП області надає від 117 до 450 різних видів адміністративних послуг, адміністратори підключені та працюють у 12 Єдиних та Державних реєстрах.

Особлива увага приділяється питанню інтеграції в ЦНАП найбільш запитуваних серед суб'єктів звернення послуг. На сьогодні сервіс з оформлення й видачі біометричних паспортних документів запроваджений у 14 центрах, крім того обладнання для надання відповідних послуг закуплено ще для 5 громад, проводиться робота щодо їх підключення. Також, практично запроваджені послуги

щодо державної реєстрації (перереєстрації) транспортних засобів та видачі (обміну) посвідчень водія у 6 ЦНАП Байковецької, Бережанської, Заліщицької, Лановецької, Трибухівської та Шумської ТГ, ще 6 ЦНАП здійснюють заходи щодо запровадження транспортних послуг.

Рис. 1.16.5а. Мапа ЦНАП, в яких запроваджено паспортні послуги

Рис. 1.16.5б. Мапа ЦНАП, в яких запроваджено послуги з видачі посвідчення водія

З метою доступності до адміністративних послуг з 2023 року в області започаткований сервіс „Мобільний кейс“, на сьогодні у 30 ЦНАП Тернопільщини наявні мобільні валізи, за допомогою яких адміністратори ЦНАП за місцем перебування окремих категорій осіб мають можливість надати якісний державний сервіс.

З березня 2024 року в ЦНАП області запрацювало „Єдине вікно“ для обслуговування ветеранів війни та членів їх сімей, надано понад 360 ветеранських послуг.

В цілому в період з 2019 року по теперішній час за кошти державного, обласного, місцевих бюджетів та коштів міжнародних партнерів реалізовано 67 проєктів з розвитку мережі ЦНАП області, залучено 150 млн гривень.

На сьогодні рівень безбар'єрності приміщень ЦНАП складає 54% (7 місце серед областей України).

На даний час в області реалізуються 4 проєкти з будівництва та реконструкції ЦНАП в с. Трибухівці, м. Копичинці, селищі Велика Березовиця та с. Лопушне.

Проміжні висновки

1. Пріоритетність розвитку транспортно-логістичної інфраструктури Тернопільського регіону визначається тим, що вже зараз область перебуває у потоці міжнародних транспортних коридорів.

2. Для забезпечення ефективної роботи транспортних комплексів Тернопільської області з обслуговування існуючих та транзитних вантажопотоків необхідно створити систему розподільчих транспортно-логістичних центрів, розміщених на ключових транспортних артеріях.

3. В умовах воєнного стану пріоритетними напрямками розвитку транспортно-логістичної інфраструктури мають стати:

- мобільність, безпечність, ефективність та доступність пасажирського автомобільного транспорту, а також пристосованість маршрутної мережі для перевезення осіб з інвалідністю та інших мало мобільних груп населення.

- мультимодальність перевезень пасажирів та вантажів.

4. Цифровізація Тернопільської області демонструє значний прогрес у впровадженні сучасних інформаційних технологій, що сприяє розвитку інформаційного суспільства, модернізації інфраструктури та покращенню доступу до цифрових послуг. Водночас подальшого розвитку потребують такі напрямки як: розширення цифрової інфраструктури (забезпечення 100% покриття області мережею 4G, продовження підключення соціальних закладів до швидкісного Інтернету), підтримка цифрової інклюзії шляхом створення нових цифрових безбар'єрних центрів в інших громадах області, розвиток електронного урядування (підвищення рівня використання електронних інструментів демократії, забезпечення інтеграції ЦНАПів у цифрову екосистему регіону) тощо.

5. У всіх територіальних громадах функціонують ЦНАП, з них 16 модернізовано у формат „Дія.Центр”, що забезпечує мешканцям територіальних громад регіону до адміністративних послуг.

6. Пріоритетними напрямками розвитку мережі ЦНАП області є її розширення, створення доступного та безперешкодного середовища для всіх груп населення, інтегрування фізичної, інформаційної та цифрової безбар'єрності у ЦНАП, а також досягнення високого рівня якості надання адміністративних послуг.

1.17. Житлово-комунальне господарство

Водопровідно-каналізаційне господарство

Централізованими системами водопостачання у Тернопільській області забезпечено 83 населених пунктів. Показник охоплення послугами централізованого водопостачання становить: 94 % у містах, 88 % у селищах та 5 % у селах. Централізоване водопостачання відсутнє у селищі Мельниця-Подільська, селищі Золотий Потік. Послуги з централізованого водопостачання надають 37 суб'єктів господарювання. Протяжність водопровідних мереж становить 1362,88 км. Для централізованого водопостачання у Тернопільській області використовується 114 комунальних водозаборів.

Централізованими системами водовідведення у Тернопільській області забезпечено 43 населених пункти, з яких 17 міст і 10 селищ, 16 сільських населених пунктів. Показник охоплення послугами централізованого водовідведення становить: 94 % у містах, 59% у селищах та 1,6 % у селах. Централізоване водовідведення відсутнє у м. Копичинці, селищі Мельниця-Подільська, селищі Скала-Подільська, селищі Золотий Потік, селищі Гримайлів, селищі Залізці, селищі Козлів, селищі Коропець. Послуги з централізованого водовідведення надає 28 підприємств. Загальна протяжність каналізаційних мереж становить 661,01 км.

Підприємствами водопровідно-каналізаційного господарства протягом 2023 року подано в мережу 17,328 млн куб. м. води, з них втрати – 3,1 млн куб. м, що становить 18,0 %, відпущено усім споживачам – 14,1 млн куб. м води. Подача води за останні 10 років зменшується, що вказує на ощадне використання води споживачами.

В аварійному стані знаходиться 653,8 км водопровідних (48 %) та 281,47 каналізаційних комунальних мереж (42,5 %).

В області протягом 2020-2023 років реалізовувався проект „Розвиток міської інфраструктури-2” по модернізації систем водопостачання та водовідведення за рахунок кредиту Світового банку та Фонду чистих технологій загальною сумою 36,7 млн доларів. В рамках даного проєкту в місті Тернопіль реалізовано проєкт

„Будівництво станції знезалізнення води з реконструкцією насосної станції третього підйому в м. Тернополі”, вартістю 8,1 млн євро. На станції використовується найсучасніше обладнання італійської фірми Culligan та найновіша технологія, завдяки використанню нової технології знезараження води – установки виробництва змішаних оксидантів, забезпечено ретельне й швидке усунення великого числа мікроорганізмів з води, що подається споживачам, вміст заліза у воді, яка подається споживачу – повністю відповідає вимогам Державних санітарних норм та правил.

Протягом 2023 року в області також реалізовувались проєкти:

„Будівництво біологічних очисних споруд стічних вод м. Бучач Тернопільської області продуктивністю 300м³/добу (коригування)” – (6,2 млн гривень – кошти ДФРР, 2,1 млн гривень – кошти місцевого бюджету);

„Будівництво очисних споруд каналізації господарсько-побутових стоків в м. Борщів по вул. Нічлава (друга черга будівництва)” – (2,2 млн гривень – кошти обласного фонду охорони навколишнього природного середовища, 9,0 млн гривень – кошти місцевого бюджету).

З метою зменшення використання енергоносіїв, ряд водоканалів області реалізовує проєкти з переходом на альтернативні джерела енергії та використання сонячних панелей.

24 каналізаційних очисних споруд підприємств комунальної сфери недостатньо для очищення стоків, 9 з них потребують негайної реконструкції.

У населених пунктах, де відсутнє централізоване водовідведення, для „скидання” стічних вод населення користується септиками або вигрібними ямами, використання яких спричиняє тенденцію погіршення екологічного стану джерел водопостачання, що призводить до їх забруднення патогенними бактеріями та вірусами. Каналізаційні мережі та інші об’єкти водовідведення в населених пунктах знаходяться в незадовільному стані та потребують значних капіталовкладень на капітальний ремонт, реконструкцію і нове будівництво.

Для забезпечення населених пунктів якісним водопостачанням та водовідведенням облдержадміністрацією сформовано перелік із 66 проєктів орієнтовною вартістю 989,8 млн гривень, які потребують фінансування.

Результати загального технічного стану системи водопостачання та водовідведення свідчать про необхідність інвестування значних коштів для:

– зменшення енергоспоживання – шляхом заміни чи регулювання режимів роботи насосів, електродвигунів та іншого електрообладнання;

– зменшення витоків води – за рахунок зменшення навантаження на старі ділянки мереж шляхом оптимізації тиску в системі;

– зменшення аварійності трубопроводів – за рахунок заміни найбільш аварійних ділянок водопровідних мереж області;

– поліпшення очищення стоків – за рахунок вдосконалення аераційної системи каналізаційних очисних споруд.

Одним із основних завдань є перехід до нової моделі водоспоживання, яка дасть змогу забезпечити населення високоякісною питною водою в обсягах, що є необхідними для фізіологічних потреб людини шляхом впровадження локальних та колективних установок доочищення води для питних потреб у місцях їх безпосереднього споживання, а також для водозабезпечення дошкільних, шкільних і лікувальних закладів.

Теплопостачання

На території Тернопільської області зареєстровано 20 суб’єктів господарювання, що здійснюють господарську діяльність у сфері теплопостачання, серед яких 3 комунальні (КП ТМ ТОВ „Тернопільтеплокомуненерго”, КП ТМ ТМР

„Тернопільськтеплокомуненерго“, ДП „ТернопільЕСКО“) та 17 приватних підприємства.

Всього в області працює 1109 котелень:

на традиційних видах палива 779 (70%): електрика –210 (18,9%), вугілля – 79 (7%), газ – 490 (44%); на нетрадиційних видах палива (біомаса, деревина, торфобрикети, інші) – 330 (30 %). На окремих об'єктах встановлено котли, як на газу, так і на біомасі.

На шести котельнях КП ТМ ТМР „Тернопільськтеплокомуненерго“ встановлено сім когенераційних установок, електричною потужністю від 210 кВт до 1,5 МВт, які будуть працювати у випадку відсутності електроенергії.

На балансі КПТМ ТМР „Тернопільтеплокомуненерго“ знаходиться 27 котелень загальною тепловою потужністю 89,5791 Гкал/год (приєднане навантаження – 19,125), а також 13,19 км магістральних та розподільчих теплових мереж (у двотрубному обчисленні). На 17 котельнях встановлено котли, які працюють на альтернативних видах палива.

Протяжність ветхих мереж – 38,86 км, аварійних – 109,68 км. Комунальними підприємствами замінено 28,29 км теплових мереж трубами в пінополіуретановій ізоляції (17 % від загальної). Орієнтовно вартість заміни (модернізації) ветхих теплових мереж з використанням попередньоізольованих труб потребує 932,3 млн гривень.

Протягом 2023 року завдяки отриманому обладнанню від міжнародних партнерів у Тернополі проводилась модернізація (реконструкція) магістральних ділянок теплових мереж для об'єднання локальних районних теплових мереж найбільших котелень міста у єдину систему централізованого тепlopостачання. Такі роботи дозволяють забезпечити безперебійне постачання теплової енергії до споживачів та можливість доставляти теплову енергію від джерел, які використовують альтернативні місцеві види палива, до 93 % споживачів системи централізованого тепlopостачання міста.

КП ТМ „Тернопільськтеплокомуненерго“ ТМР є одним з п'ятьох міст – учасників проекту „Підвищення енергоефективності в секторі централізованого тепlopостачання України“, який реалізується за кошти позики Міжнародного банку реконструкції та розвитку.

Рівень оснащення житлових будівель вузлами комерційного обліку теплової енергії по області становить 31,9 % (24 місце, середній показник по Україні – 85 %) і є найнижчим серед областей. Рівень оснащення нежитлових будівель вузлами комерційного обліку теплової енергії в області становить 82,5 %, що відповідає 19 місцю серед регіонів (середній показник по Україні – 86 %).

Прилади обліку теплової енергії встановлюються в складі індивідуальних теплових пунктів (далі – ІТП), найбільш ефективними з яких є ті, що здійснюють погодне регулювання подачі тепла у систему тепlopостачання будинку. При облаштуванні вищевказаних ІТП економія на опаленні становитиме від 15 % до 50 %. На сьогоднішній день у багатоквартирних житлових будинках м. Тернопіль встановлено 290 ІТП, в тому числі 82 ІТП встановлено у бюджетних установах м. Тернопіль.

Житловий фонд

У напрямку удосконалення системи управління житловим фондом в області визначено 44 управителя.

В 2023 році збільшилося у порівнянні із 2022 роком на 45 об'єднань співвласників багатоквартирних будинків, зареєстровано всього 1515 об'єднань. В результаті реалізації відповідних технічних рішень співвласники таких будівель зможуть суттєво заощаджувати кошти на комунальних послугах і підвищити рівень комфорту та якості свого життя.

20 ОСББ області беруть участь у програмі Фонду енергоефективності „Енергодім”, обсяг фінансування проєктів – 120,3 млн гривень, економія енергії відповідно до опису проєктів складе 4,7 млн кВт*год/рік. 13 проєктів уже реалізовано у містах Чортків, Тернопіль, Терехів, Збараж, Великі Гаї, вартістю 73 млн гривень.

Уже третій рік Урядом, донорськими, благодійними організаціями компенсуються витрати за безоплатне тимчасове розміщення внутрішньо переміщених осіб, як власникам житла, так і установам і організаціям, що безоплатно прихистили внутрішньо-переміщених осіб. Компенсовано 136,5 млн гривень (97 % від поданих заяв) витрат за житлово-комунальні послуги 56,6 тис. власникам житла, 1198 установам і організаціям, що безоплатно прихистили внутрішньо-переміщених осіб.

Поводження з побутовими відходами

В області є значний потенціал використання твердих побутових відходів для генерації енергії, який не використовується. Протягом останніх років утворюється близько 900 тис. куб. метрів в рік (200 тис. тонн в рік) твердих побутових відходів, для захоронення яких використовується 31 сміттєзвалище, з яких 20 несанкціоновані, без землевпорядних документів. Кожного року виявляється до 700 несанкціонованих та стихійних сміттєзвалищ. Загальна площа земельних ділянок, зайнятих сміттєзвалищами, становить понад 113,5 га.

На сьогоднішній день на сміттєзвалищах області захоронено 26,18 млн куб. метрів сміття (6,45 млн тонн). У зв'язку з цим, переважна більшість сміттєзвалищ функціонує в режимі перевантаження, з порушенням проєктних показників щодо обсягів накопичення відходів. Через відсутність належної системи поводження з твердими побутовими відходами в населених пунктах та небажання населення укладати договори, як правило, у приватному секторі, щорічно виявляється близько тисячі стихійних звалищ. При цьому рівень охоплення населення послугами у сфері поводження з побутовими відходами становить 70 %, що на 10% нижче загальнодержавного показника. Спостерігається позитивна динаміка по заключенні договорів, кількість абонентів у підприємств зростає, станом на 01.02.2024 р. по 31 підприємствах області кількість абонентів категорії споживачів населення сягає 177,69 тис. абонентів.

Значне зростання кількості відходів – результат зміни способу життя людей – надзвичайного поширення предметів одноразового використання. Кардинальне вирішення проблеми сміття – рециклізація – вторинна переробка відходів. Суттєво зменшити обсяг накопичення відходів можна за рахунок вилучення вторинної сировини та збільшення терміну придатності речей одноразового використання.

Національна стратегія управління відходами в Україні до 2030 року передбачає створення нових потужностей із переробки вторинної сировини, утилізації та компостування біовідходів, зменшення загального обсягу захоронення побутових відходів з 95 % до 30 %, мінімізацію загального обсягу відходів, що захоронюються, з 50 % до 35 %, а також створення мережі з 50 регіональних полігонів, які відповідатимуть вимогам 31-ої Директиви Європейського Союзу. За останні роки 276 населених пунктів (26%) долучилися до роздільного збирання сміття. Протягом 2023 року кількість населених пунктів, де впроваджено роздільний спосіб сміття, зросла із 250 до 276 (з 23,6 % до 26%). Завдяки впровадженню роздільного збирання побутових відходів, роботі сміттесортувальної лінії ТОВ „ЕкоБалансТер” в с. Плебанівка потужністю 50 тис. тонн на рік, роботі КП ТМР „Екоресурси” у 2023 році 15% побутових відходів потрапило на заготівельні пункти вторинної сировини та переробку (по Україні – 5 %). В той час, як в сусідній Польщі було захоронено менше половини побутових відходів.

Одна із причин – надзвичайно низькі тарифи на послуги із захоронення відходів, які встановлені в Україні. Підприємства мають затверджені органами місцевого самоврядування норми утворення відходів. Норми накопичення збільшуються, оскільки фактично зростає об'єм відходів через зростання пакувальних матеріалів, зміни способу життя.

Регіональним планом управління відходами Тернопільської області на період до 2030 року (далі – РПУВ Тернопільської області) розвиток сфери управління відходами передбачається шляхом продовження експлуатації діючих та створення нових об'єктів інфраструктури збирання, перевезення, відновлення та видалення побутових відходів.

Згідно РПУВ Тернопільської області розвиток сфери управління відходами здійснюється в межах 4 кластерів, визначених на основі оптимальної логістики, а саме: Бережанський, Кременецький, Тернопільський, Чортківський.

Таблиця 1.17.1. Характеристика кластерів управління відходами у Тернопільській області

Показник	Бережанський	Кременецький	Тернопільський	Чортківський
Чисельність населення, тис. осіб	143,8	143,2	447,2	304,6
Обсяг утворення відходів, тис т/рік	61 817,5	57 517,6	307 183,9	636 067,8

Розвиток інфраструктури збирання та перевезення побутових відходів запланований шляхом розширення контейнерного парку (закупівля 23 476 контейнерів), розширення парку сміттевозів, (закупівля 58 сміттевозів) та створення 7 комунальних пунктів збирання відходів. З метою перевантаження та транспортування відходів на регіональні об'єкти передбачене будівництво 5 сміттеперевантажувальних станцій (далі – СПС).

Розвиток інфраструктури відновлення побутових відходів передбачається шляхом будівництва 20 компостувальних заводів (біогазові станції) для біовідходів, 1 сміттесортувальної лінії, 1 установки для оброблення побутових відходів методом біоферментації, 1 підприємства з переробки пластикових відходів на полімерні матеріали та 4 сміттепереробних підприємств з сортувальними лініями.

Розвиток інфраструктури видалення (захоронення) побутових відходів в області здійснюватиметься шляхом будівництва 4 регіональних полігонів побутових відходів та закриття й рекультивациі 741 наявних звалищ загальною площею 443 га.

Для реалізації заходів розвитку сфери управління відходами, передбачених РПУВ Тернопільської області, потрібно 2 945 604 тис. грн. (капітальні витрати в цінах 2020 року), у т.ч. на розбудову системи управління побутовими відходами – 49 870 тис. грн, на розвиток інфраструктури збирання та перевезення побутових відходів – 207 384 тис. грн., на відновлення побутових відходів – 2 634 444 тис. грн. та на видалення побутових відходів – 53 899 тис. грн.

Проміжні висновки

1. Одним із пріоритетних напрямків реформування житлово-комунального господарства області є подальше створення об'єднань співвласників багатоквартирних будинків.

2. В Тернопільській області у сфері управління відходами склалася наступна ситуація:

частка побутових відходів, що надходить на відновлення – 42%, що на 8% менше від національного та регіонального цільового показника (50% в період 2024-2030 рр.);

відсутні сміттепереробні підприємств та компостувальні заводи, що стримує можливості збільшення частки відновлення відходів, зокрема біовідходів;

частка захоронення побутових відходів та неперероблюваного залишку від сортування на полігонах та звалищах складає біля 67% (171,7 тис. тон), що перевищує майже вполовину національний цільовий показник (35% за період 2024-2030 рр.);

наявні полігони та звалища не відповідають вимогам законодавства та експлуатуються з його порушенням;

26 міст і селищ (74% від загальної кількості) та всі села області (100%) експлуатують звалища з порушеннями земельного законодавства – без оформлення права користування земельними ділянками;

необхідність закриття і рекультивації існуючих звалищ становить 80% від загальної кількості звалищ, які підлягали рекультивації в 2023 році;

не виділяється фінансування на будівництво нових полігонів, які не будувались з 2010 року, а з 2022 року не виділяється фінансування на рекультивацію існуючих звалищ;

щорічне виявлення стихійних звалищ, як правило у приватному секторі, через відсутність належної системи управління побутовими відходами в населених пунктах області;

відсутні полігони для зберігання промислових відходів, які накопичуються на територіях підприємств.

3. Основними напрямками дій у сфері управління відходами регіону на середньострокову перспективу повинні стати: дослідження морфологічного складу побутових відходів, що утворюються в області; розробка регіонального та місцевих планів управління відходами; розширення територій, які охоплені послугою зі збирання побутових відходів; вибір земельних ділянок для будівництва об'єктів оброблення відходів та оформлення на них правовстановлюючих документів; будівництво регіональних полігонів та сміттєпереробних підприємств; приведення існуючих місць розміщення відходів (звалищ, полігонів) у відповідність до вимог чинного законодавства; спорудження об'єктів генерації теплової та електричної енергії з побутових відходів; спорудження об'єкта біоферментації органічної складової побутових відходів для виробництва органічних добрив; створення мережі пунктів для приймання вторинної сировини у містах і селищах області; впровадження схем роздільного збирання побутових відходів у населених пунктах області, зокрема спорудження майданчиків, павільйонів для роздільного збирання та придбання контейнерів для роздільного збирання.

4. Результати аналізу загального стану централізованих систем водопостачання та водовідведення свідчать про необхідність модернізації більше 40 % кілометрів зазначених мереж.

1.18. Екологічний стан області

Стан атмосферного повітря

За даними Головного управління статистики у Тернопільській області в 2023 році кількість викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел становила 7,9 тис. тонн. В порівнянні з 2022 роком згадані викиди зменшились на 0,4 тис. тонн або на 5%.

Таблиця 1.18.1. Динаміка викидів в атмосферне повітря у Тернопільській області, тис. тонн

Роки	Викиди в атмосферне повітря, тис. тонн			Щільність викидів у розрахунку на 1 кв. км, кг	Обсяги викидів у розрахунку на 1 особу, кг	Обсяг викидів на одиницю ВРП
	Всього	у тому числі				
		стаціонарними	пересувними			
2010	63,9	18,5	45,4	4600	58,8	5,0
2014	49,1	8,2	40,9	3552	45,8	2,3
2015	46,4	8,5	37,9	3352	43,4	1,7

Роки	Викиди в атмосферне повітря, тис. тонн			Щільність викидів у розрахунку на 1 кв. км, кг	Обсяги викидів у розрахунку на 1 особу, кг	Обсяг викидів на одиницю ВРП
	Всього	у тому числі				
		стаціонарними	пересувними			
2016	45,2	9,0	36,2	3270	42,5	1,5
2017	45,4	10,6	34,7	3277	42,9	1,1
2018	42,9	10,2	32,7	3104	40,9	0,9
2019	42,0	9,4	32,6	3037	40,2	0,7
2020	37,0	9,5	27,5	2673	40,2	0,6
2021	39,4	8,3	31,1	2852	38,4	0,5
2022	*	8,3	*	*	*	*
2023	*	7,9	*	*	*	*

Основним джерелом забруднення атмосферного повітря в області є викиди вихлопних газів автотранспорту, що зумовлено значним зростанням його кількості. Відмічається активізація транспортного руху в центральних частинах міст та на вулицях населених пунктів. В осінньо-зимовий період значними забруднювачами атмосферного повітря є викиди котелень опалювальної системи, приватних будинків, індивідуальних опалювальних систем багатоквартирних будинків.

Упродовж 2023 року (за даними Державної установи „Тернопільський обласний центр контролю та профілактики хвороб Міністерства охорони здоров'я України” в міських та сільських населених пунктах області було досліджено 2913 проб атмосферного повітря, з них перевищення гранично-допустимих концентрацій виявлено у 150 пробах (5,1%).

В міських населених пунктах проведено 1773 вимірювання, з них перевищують гранично-допустимі концентрації 126 (7,1%).

В сільських населених пунктах проведено 1140 вимірювань, з них перевищують гранично-допустимі концентрації 24 (2,1%).

Основним джерелом забруднення атмосферного повітря в області є викиди вихлопних газів автотранспорту, що зумовлено збільшенням кількості його одиниць. Відмічається активізація транспортного руху в центральних частинах міст та на вулицях населених пунктів. В зимовий період забруднювачами атмосферного повітря є викиди котелень опалювальної системи, приватних будинків, індивідуальних опалювальних систем комунальних квартир. Хімлабораторія Тернопільського обласного центру з гідрометеорології проводить постійний лабораторний контроль за станом атмосферного повітря на транспортних розв'язках з інтенсивним рухом та в зонах відпочинку м. Тернополя, а саме на двох стаціонарних постах – ПСЗ №1 (перехрестя вулиць Бродівської і Збаразької) і ПСЗ №2 (перехрестя вулиць Живова і Микулинецької).

Під час здійснення річного дослідження щодо забруднення атмосферного повітря у місті Тернополі та аналізу щомісячних інформацій, наданих обласним гідрометеоцентром у місті спостерігається перевищення фонових концентрацій пилу (середньомісячна концентрація становить 0,6-1,2 ГДК при максимальній нормі 0,5), діоксиду сірки (середньомісячна концентрація становить 0,1 ГДК при максимальній нормі 0,5), оксиду вуглецю (кратність до 1,2 ГДК при максимальній нормі 5,0), діоксиду азоту (становить 1,1-1,5 ГДК при максимальній нормі 0,2), оксиду азоту (становить 0,6 ГДК при максимальній нормі 0,4), формальдегіду (становить 0,6-1,5 ГДК при максимальній нормі 0,035) відповідно до гранично допустимих концентрацій внаслідок забруднення атмосферного повітря викидами від транспорту. По всіх інших забруднюючих речовинах знаходилась а межах допустимих норм.

Внаслідок збройної агресії російської федерації проти України загальна маса викинутих забруднюючих речовин в атмосферне повітря становить 17 437, 001 тон, у т. ч. 17 305,338 тон CO² внаслідок влучання ворожої ракети та горіння складських

приміщень з побутовою та іншою технікою, полімерними матеріалами нафтобаз у містах Кременці і Тернопіль, а також складів на комбайновому по вул. Лук'яновича у місті Тернополі.

Екологічна ситуація у галузі водокористування

Аналіз стану водокористування свідчить про поступове зменшення використання водних ресурсів, що пов'язане зі збільшенням економії води в умовах маловоддя. Через введення в експлуатацію нових потужностей з очищення зворотних вод зменшується забруднення відкритих водойм, але зазначені тенденції мають занадто повільний характер і не відповідають потребам часу.

Таблиця 1.18.2. Основні показники використання і відведення води в Тернопільській області, млн. куб. м

Показники	2000рік	2020рік	2021рік	2022рік	2023рік
Забрано води з природних водних об'єктів - всього	72,06	38,75	40,28	37,52	36,54
у тому числі для використання	72,06	30,74	31,24	29,74	29,81
Спожито свіжої води (включаючи морську) з неї на:	65,11	30,74	31,24	29,74	29,81
виробничі потреби	28,56	15,20	15,97	15,39	15,30
побутово-питні потреби	32,92	15,14	14,89	14,18	14,23
зрошення	—	0,16	0,19	0,14	0,25
сільськогосподарські потреби	3,597	0,12	0,05	0,04	0,03
ставково-рибне господарство	0,037	18,32	21,80	26,28	22,79
Втрати води при транспортуванні	6,944	4,65	4,38	3,28	2,61
Загальне водовідведення, з нього	57,83	31,12	31,12	28,63	29,19
у поверхневі водні об'єкти	54,49	30,83	30,89	28,06	28,58
у тому числі					
забруднених зворотних вод	5,265	2,07	2,17	2,07	1,67
з них без очищення	1,417	0,41	0,53	0,52	0,48
нормативно очищених	33,79	16,40	16,34	15,15	15,26
нормативно чистих без очистки	15,44	12,37	12,38	10,84	11,65
Обсяг оборотної та послідовно використаної води	71,47	40,11	28,87	28,68	27,36
Частка оборотної та послідовно використаної води, %	71,43	54,15	44,28	44,28	43,89

Порівняльні характеристики використання і водовідведення не відповідають дійсності у зв'язку з недосконалістю процедур статистичної звітності.

У 2023 році, за статистичними даними, з водних об'єктів басейну Дністра забрано 26,706 млн кубометрів, відведено в них 21,652 млн кубометрів, з яких 1,227 млн кубометрів – забруднених, з водних об'єктів басейну Дніпра забрано 9,831 млн кубометрів, відведено в них 6,964 млн кубометрів, з них 0,439 – забруднених зворотних вод.

Бережанське МКП „Добробут“, КП „Зборівський водоканал“, Кременецьке КП „Міськводгосп“, КП Теремовлянської міської ради „Теремовля“, КП „Комунальник“ (м. Борщів), КП „Бучацький комбінат комунальних підприємств“ за результатами звітності про водокористування віднесені до переліку основних забруднювачів області.

Найбільші обсяги використання вод та скидання зворотних вод у поверхневі водойми на підприємствах житлово-комунального господарства та у сільському господарстві, зокрема у ставково-рибному господарстві.

У 2023 році у поверхневі водні об'єкти Тернопільської області скинуто 28,58 млн кубометрів зворотних вод, в тому числі:

- 11,652 млн кубометрів відносяться до нормативно чистих, які не потребують очистки. Це зворотні води, що утворюються при веденні ставково-рибного господарства та від прямоочних систем охолодження на промислових підприємствах;

- 15,262 млн кубометрів нормативно очищених стічних вод;
- 1,666 млн кубометрів забруднених стічних вод.

Таблиця 1.18.3. Використання та відведення води підприємствами галузей економіки в Тернопільській області у 2023 році (млн куб. м)*

Галузь економіки	Використано води	З неї на:		Відведено зворотних вод у поверхневі водні об'єкти		
		побутово-питні потреби	виробничі потреби	усього	у тому числі забруднених	з них без очищення
Машинобудування і металообробка	—	—	—	—	—	—
Житлово-комунальне господарство	13,475	12,724	0,751	16,601	1,439	0,322
Сільське господарство	1,527	0,077	1,172	0,016	0,016	—
Харчова промисловість	1,064	0,041	1,024	0,07	0,019	—
Транспорт	0,105	0,069	0,036	0,004	—	—
Промисловість будівельних матеріалів	0,019	0,003	0,008	-	—	—
Усього	29,812	14,233	15,297	28,58	1,666	0,482

На основі отриманих даних за результатами моніторингу поверхневих вод за 2023 рік встановлено хімічний стан масивів поверхневих вод.

Хімічний стан „добрий”: р. Серет с. Горишній Івачів, м. Тернопіль, с. Монастирок; р. Нічлава м. Борців.

Хімічний стан „недосягнення доброго”: р. Збруч селище Підволочиськ та селища Скала-Подільська; р. Серет Серетський гідрологічний заказник с. Залізці, селища Велика Березовиця, селища Микулинці, м. Чортків, с. Угринь; р. Стрипа м. Бучач; р. Золота Липа м. Бережани; р. Коропець м. Підгайці; р. Джурин с. Нирків; р. Гнізна селище Великі Бірки; р. Іква с. Сапанів; р. Горинь м. Ланівці; р. Полква с. Жемелинці, Хмельницька область.

Екологічний стан ґрунтів

Відповідно до наявних відомостей та моніторингу стану використання земель в цілому по області в тій чи іншій мірі знаходиться в обробці 215,5 тис. га еродованих та ерозійно-небезпечних земель. З них, розміщено на схилах від 3⁰ до 5⁰ – 90,9 тис. га, від 5⁰ до 7⁰ – 41,8 тис. га і більше 7⁰ – 14,3 тис. га.

За час здійснення земельної реформи за проектами землеустрою щодо організації території земельних часток (паїв) в області виведено з активного використання і залужено чи переведено в природні кормові угіддя 21,1 тис. га малопродуктивної і деградованої ріллі.

Приведення кількості використання деградованих земель орієнтовною площею біля 17 тис. га до природоохоронно-безпечних і обґрунтованих значень в значній мірі стримується внаслідок передачі цих площ у приватну власність, відсутності економічного механізму зменшення рівня використання еродованих і деградованих земель, „нульового” фінансування здійснення консервації земельних ділянок.

Таблиця 1.18.4. Інформація про деградовані (малопродуктивні) землі в розрізі територіальних громад, які потребують консервації

№ з/п	Сільські, селищні, міські ради	Орієнтовна площа деградованих земель, га
1.	Байковецька сільська рада Тернопільського району	161,8346
2.	Бережанська міська рада Тернопільського району	282,2410
3.	Білецька сільська рада Тернопільського району	30,4780
4.	Білобожницька сільська рада Чортківського району	126,5364
5.	Більче-Золотецька сільська рада Чортківського району	35,8778

№ з/п	Сільські, селищні, міські ради	Орієнтовна площа деградованих земель, га
6.	Борсуківська сільська рада Кременецького району	411,2373
7.	Борщівська міська рада Чортківського району	267,0617
8.	Бучацька міська рада Чортківського району	1729,8691
9.	Васильковецька сільська рада Чортківського району	386,6169
10.	Великоберезовицька селищна рада Тернопільського району	89,4600
11.	Великобірківська селищна рада Тернопільського району	-
12.	Великогаївська сільська рада Тернопільського району	91,0000
13.	Великодедеркальська сільська рада Тернопільського району	204,4585
14.	Вишнівецька селищна рада Кременецького району	1657,8120
15.	Гримайлівська селищна рада Чортківського району	852,5609
16.	Гусятинська селищна рада Чортківського району	20,0387
17.	Заводська селищна рада Чортківського району	45,6063
18.	Заліщицька міська рада Чортківського району	400,5574
19.	Залозецька селищна рада Тернопільського району	145,7258
20.	Збаразька міська рада Тернопільського району	1361,8176
21.	Зборівська міська рада Тернопільського району	152,9565
22.	Золотниківська сільська рада Тернопільського району	24,2926
23.	Золотопотіцька сільська рада Чортківського району	422,3011
24.	Іване-Пустенська сільська рада Чортківського району	17,3981
25.	Іванівська сільська рада Тернопільського району	108,0102
26.	Козівська селищна рада Тернопільського району	575,7255
27.	Козлівська селищна рада Тернопільського району	59,7832
28.	Коліндянська сільська рада Тернопільського району	42,8777
29.	Копичинецька міська рада Чортківського району	63,9948
30.	Коропецька сільська рада Тернопільського району	9,6815
31.	Кременецька міська рада Кременецького району	704,1969
32.	Купчинецька сільська рада Тернопільського району	33,4132
33.	Лановецька міська рада Кременецького району	739,1940
34.	Лопушненська сільська рада Кременецького району	213,3956
35.	Мельнице-Подільська селищна Чортківського району	79,9672
36.	Микулинецька селищна рада Тернопільського району	12,1610
37.	Монастирська міська рада Тернопільського району	169,9270
38.	Нагірянська сільська рада Чортківського району	22,7486
39.	Нараївська сільська рада Тернопільського району	163,8900
40.	Озернянська сільська рада Тернопільського району	35,6925
41.	Підволочиська селищна рада Тернопільського району	15,6135
42.	Підгаєцька міська рада Тернопільського району	-
43.	Підгороднянська сільська рада Тернопільського району	299, 1010
44.	Почаївська міська рада Кременецького району	262,7501
45.	Саранчківська сільська рада Тернопільського району	173,8355
46.	Скала-Подільська селищна рада Чортківського району	81,5240
47.	Скалатська міська рада Тернопільського району	13,6984
48.	Скориківська сільська рада Тернопільського району	62,5169
49.	Теребовлянська міська рада Чортківського району	173,9429
50.	Тернопільська міська рада Тернопільського району	22,4682
51.	Товстенська селищна рада Чортківського району	433,8257
52.	Трибухівська сільська рада	152,7863
53.	Хоростківська міська рада Чортківського району	111,5176
54.	Чортківська міська рада Чортківського району	19,0692
55.	Шумська міська рада Кременецького району	3254,9992
Всього		17 039,0457

Поводження з відходами

За інформацією Головного управління статистики у Тернопільській області згідно попередніх даних державного статистичного спостереження „Утворення та поводження з відходами” за 2023 рік в області утворилось (з урахуванням відходів, утворених у домогосподарствах) – 1354,4 тис. тонн відходів, видалено відходів – 32,5 тис. тонн, передано відходів іншим суб'єктам господарювання – 1326,7 тис. тонн, відновлено відходів – 93,4 тис. тонн, наявність відходів у тимчасовому зберіганні на кінець 2023 року – 93,0 тис. тонн.

В області відсутні полігони для зберігання промислових відходів. Промислові відходи, що не мають подальшого збуту або відсутні технології їх утилізації, тимчасово зберігаються на територіях підприємств.

Для видалення побутових відходів із 1022 населених пунктів на території області функціонує 115 паспортизованих сміттєзвалищ. Практично всі ці місця видалення відходів не відповідають вимогам чинного законодавства та в подальшому підлягатимуть закриттю і рекультивациі.

Таблиця 1.18.5. Основні показники управління відходами у Тернопільській області (тис. тонн)

№ з/п	Показники	2020 рік**	2021 рік**	2022 рік	2023 рік***
1	Утворилося	279,8	308,9	315,6	1354,4
2	Зібрано відходів - усього	**	**	**	251,3
3	Одержано від інших підприємств	73,1	153,7	232,5	**
4	Використано (утилізовано)	67,4	70,9	81,0	**
5	Знешкоджено (знищено)	**	**	**	**
6	Спалено	2,1	1,9	1,9	3,0
	У т. ч. з метою виробництва енергії, або матеріальних продуктів	**	**	**	2,6
7	Відновлено відходів	**	**	**	93,4
8	Направлено в сховища організованого складування (поховання)	36,2	51,9	47,6	**
9	Видалено відходів	**	**	**	32,5
10	Експортовано відходів	**	**	**	-
11	Передано іншим підприємствам	206,3	166,3	270,8	**
12	Передано відходів іншим суб'єктам господарювання	**	**	**	1326,7
13	Наявність відходів на кінець року, накопичених протягом експлуатації, у спеціально відведених місцях чи об'єктах економічно активних підприємств і організацій, та з урахуванням відходів тимчасово розміщених у спеціально відведених місцях чи об'єктах	617,8	662,9	710,5	93,0

* включено відходи I-IV класів небезпеки у зв'язку із зміною форми статистичної звітності

**дані відсутні у зв'язку із зміною форми статистичної звітності

***інформація наведена за попередніми даними державного статистичного спостереження „Звіт про відходи“

У грудні 2023 року з території області в повному обсязі вивезено та утилізовано непридатні та заборонені до використання хімічні засоби захисту рослин у кількості 17 тонн.

За інформацією органів місцевого самоврядування, у зв'язку з пошкодженням і руйнуванням внаслідок ракетних ударів будівель та споруд, об'єктів незавершеного будівництва, об'єктів благоустрою, обсяг відходів від руйнувань становить орієнтовно 634,38 тонн.

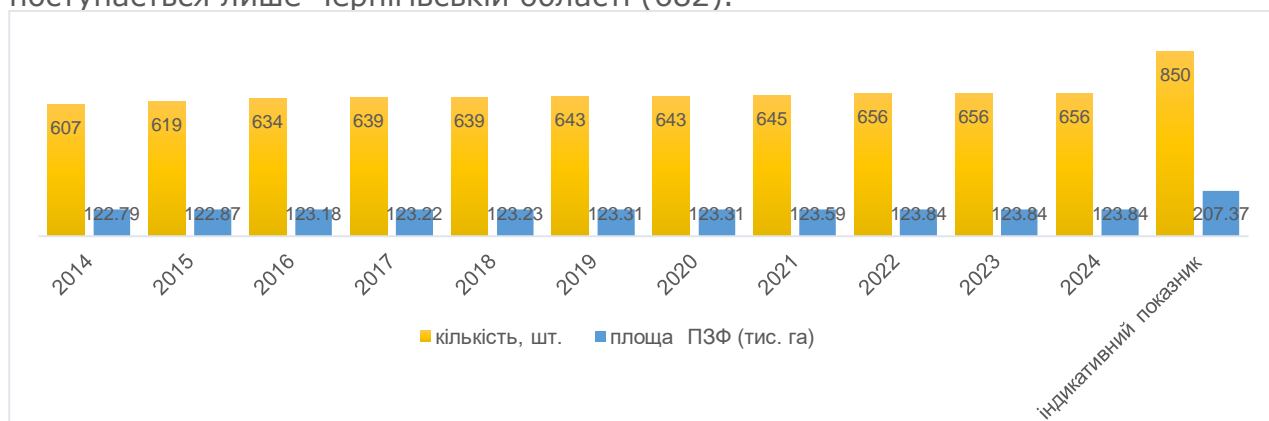
Відходи, які утворилися в наслідок ракетних ударів (бетон, цегла та облицювальна плитка тощо) в обсязі 627,16 тонн розміщені на сміттєзвалищах у містах Чорткові та Тернополі, с.Носів, а інші відходи (скло, шифер, черепиця) в обсязі 7,229 тонн залишаються на території домогосподарств, не вивозилися і не утилізувалися.

Природні об'єкти та збереження біорізноманіття

Область багата на біологічне та ландшафтне різноманіття, значна частина ландшафтів охороняється у межах природно-заповідного фонду області. Основну загрозу біорізноманіттю становлять діяльність людини та знищення природних оселищ природних видів флори та фауни.

З метою припинення процесів погіршення стану навколишнього природного середовища необхідно збільшувати площі земель екомережі, що є стратегічним завданням у досягненні екологічної збалансованості території області. Збільшення площі екомережі має насамперед відбуватися у результаті розширення існуючих та створення нових об'єктів природно-заповідного фонду, відновлення природних ландшафтів екосистем, що зазнали антропогенного впливу. В області діє Регіональна схема формування екологічної мережі Тернопільської області, затверджена рішенням обласної ради від 18 червня 2009 року № 619. Регіональна схема є основою для розроблення усіх видів проєктної документації при здійсненні землеустрою, розробці містобудівної документації, а також здійсненні господарської та іншої діяльності. Надалі вона підлягає деталізації на рівні територіальних громад шляхом розроблення локальних схем екологічної мережі.

Внаслідок здійснення заходів щодо збільшення в області площі земель із природними ландшафтами площу екологічної мережі області доведено до 416,29 тис. га (30,1 %) від її території. Для збереження і відтворення природних комплексів з характерною для них флорою і фауною, збереження еталонів рослинних угруповань, ґрунтів та інших об'єктів живої та неживої природи на території Тернопільської області протягом 1914-2024 років було оголошено 57 нових території та об'єкти природно-заповідного фонду площею 1,1 тис. гектарів. Станом на 1 вересня 2024 року створені та функціонують 656 територій та об'єкти природно-заповідного фонду загальною площею 123,84 тис. га, показник заповідності становить 8,95 % від площі області. Усі заповідні території та об'єкти становлять основу національної та Пан-Європейської екомереж. За кількістю територій та об'єктів природно-заповідного фонду Тернопільська область поступається лише Чернігівській області (682).

Рис. 1.18.1. Розширення мережі природно-заповідного фонду Тернопільської області

Площа природно-заповідних територій в області на сьогодні не відповідає науково-обґрунтованим показникам. За відсотком заповідності (8,95 %) Тернопільщина займає дев'яте місце в Україні, поступаючись окремим областям з високим ступенем природних ландшафтів (Волинська – 10,94, Закарпатська 16,18, Івано Франківська – 16,48, Київська 10,54, Рівненська та Херсонська 11,22, Хмельницька 15,18, Чернівецька – 12,9). Регіональною схемою формування екологічної мережі Тернопільської області заплановано розширити площу природно-заповідного фонду на 83,53 тис. гектарів, а відсоток заповідності збільшити до 15 % від площі області. Для досягнення зазначених показників в області заплановано створити 194 нових і розширити існуючі заповідні території та об'єкти.

До Переліків Смарагдової мережі Європи увійшли десять природних територій та об'єктів загальною площею 76,8 тис. га, у межах яких поширені оселища природної флори та фауни європейського значення, а також види рослин і тварин,

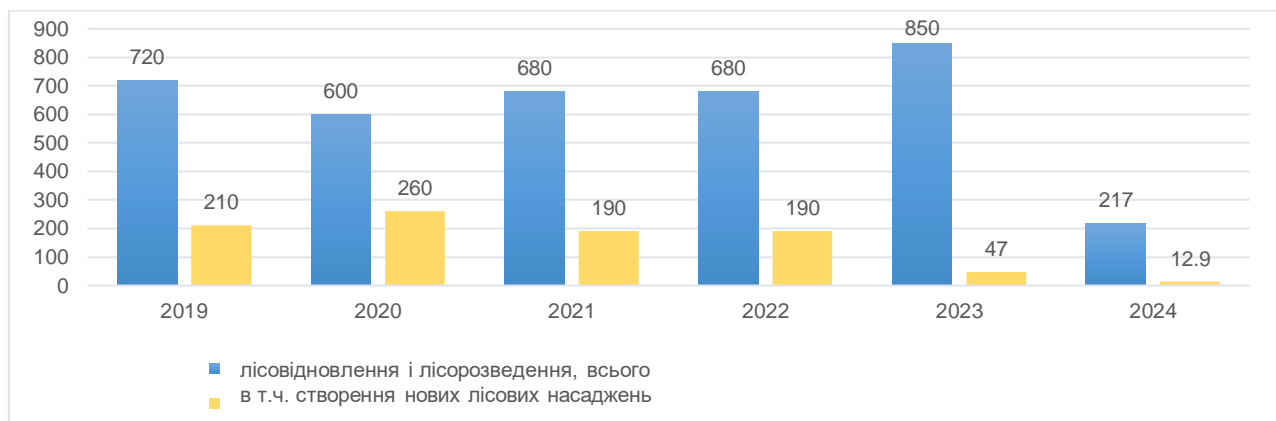
що охороняються згідно зі списками Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі. (Берн, 19 вересня 1979 року). Серед них: „Борсуки” (1,2 тис. га), „Дністровський каньйон” (10 тис. га), „Кременецькі гори” (6,9 тис. га), „Медобори” (9,5 тис. га), „Бережанське Опілля” (20,6 тис. га), „Суразька дача” (3,8 тис. га), „Серетські болота” (6,5 тис. га), долина річки Іква (7,2 тис. га), нижня частина долини річки Серет (2,5 тис. га), регіональний ландшафтний парк „Підгаєцький” (8,1 тис. га).

У їх межах, а також в межах інших заповідних територій та об'єктів охороняються природні оселища рідкісних і зникаючих видів природної флори та фауни, які мають важливе значення для України, а також держав-членів Європейського співтовариства.

Відповідно до нормативного показника лісистості області, визначеного наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 22 липня 2021 року № 494 „Про затвердження показників регіональних нормативів оптимальної лісистості території і мінімально необхідної захисної лісистості агроландшафтів України” лісистість для Тернопілля повинна становити 20 % від загальної площі області або 276 тис. гектарів.

Протягом 2023 року державними лісгосподарськими підприємствами створено нові ліси на площі 25,6 гектарів із запланованих 180 гектарів на 2023 рік, у 2024 році – 12,9 га з 180 га.

Сільськими, селищними міськими радами виділяються земельні ділянки комунальної форми власності в недостатній кількості для створення нових лісів на території області. У 2023 році передано в постійне користування державному спеціалізованому підприємству „Ліси України” земельні ділянки загальною площею 18,9581 га для створення нових лісів, у 2024 році – 41,2 га.

Рис. 1.18.2. Динаміка проведення заходів щодо створення і відновлення лісових насаджень (га)

Реалізація поставлених завдань щодо збільшення площі лісів в області суттєво залежить від конструктивної позиції сільських, селищних, міських рад, які згідно з вимогами Земельного кодексу України є розпорядниками земель комунальної власності і приймають рішення щодо відведення таких земель для ведення лісового господарства, у тому числі створення нових лісів.

Для захисту поверхневих вод від забруднення в області функціонує мережа біологічних каналізаційних очисних споруд, зокрема: каналізаційних очисних споруд підприємств комунальної сфери, закладів охорони здоров'я та освітніх установ, очисних споруд промислових підприємств.

Забезпечення нормативної очистки зворотних вод на об'єктах екологічної інфраструктури має для довкілля області стратегічно важливе значення, у зв'язку з тим, що близько 80 % забруднених зворотних вод області скидається в поверхневі водні об'єкти саме підприємствами комунальної сфери.

Починаючи з 2015 року, завдяки залученню та освоєнню коштів Державного та місцевих бюджетів, в населених пунктах області, зокрема містах Бережани, Збараж, Ланівці, Підгайці, Почаїв, Хоростків, Шумськ, селищах Товсте Чортківського району та Микулинці Тернопільського району, селах Нове Село Тернопільського району та Більче-Золоте Чортківського району проведено будівництво чи реконструкцію каналізаційних очисних споруд на об'єктах комунальної та соціальної сфери. З перелічених очисних споруд нормативного очищення стічних вод досягнуто на об'єктах в містах Хоростків та Збараж, селищі Микулинці Тернопільського району (фізіотерапевтична лікарня), селищі Товсте та селі Більче-Золоте Чортківського району (фізіотерапевтична лікарня).

Програмою охорони навколишнього природного середовища в Тернопільській області на 2021-2027 роки (зі змінами) передбачено реалізацію ряду заходів, пов'язаних із покращенням якості поверхневих та підземних вод, а саме:

- будівництво каналізаційних очисних споруд у містах Бережани, Борщів, Бучач, Заліщики та Підгайці;
- реконструкцію каналізаційних очисних споруд у с. Великий Глибочок Тернопільського району, селищах Вишнівець Кременецького району та Підволочиськ Тернопільського району, містах Гусятин, Копичинці, Зборів, Кременець та Почаїв.

У 2021 році завершено будівельні роботи по проєкту „Реконструкція біологічних очисних споруд продуктивністю 7000 м³/добу з виділенням 1-го пускового комплексу на 4000 м³/добу, вул. Гранична, 88, м. Чортків Тернопільської області”. На даний час завершується процедура введення об'єкту в експлуатацію.

Завдяки здійсненню ряду заходів, а саме промиванню каналізаційних мереж, дещо покращилися показники зворотних вод на виході з каналізаційних очисних споруд у м. Ланівці Кременецького району, досягнуто нормативної очистки стоків у м. Скалат Тернопільського району.

У 2022 році планувалась реконструкція очисних споруд по вул. Стефаніка, 60Д у м. Заліщики загальною кошторисною вартістю 42800,0 тис. гривень. На замовлення Заліщицької міської ради розроблено проектно-кошторисну документацію та демонтовано старе обладнання.

Для завершення будівництва біологічних очисних споруд стічних вод м. Бучач Тернопільської області продуктивністю 300 м³/добу у 2023 році з державного бюджету виділено кошти у сумі 6 186,081 тис. гривень.

Підволочиською селищною радою виготовлено проєкт землеустрою щодо відведення земельної ділянки площею 7,35 га в постійне користування для будівництва і обслуговування будівель закладів комунального обслуговування та подальшої реконструкції каналізаційних очисних споруд у селища Підволочиськ Тернопільського району.

КП „Тернопільводоканал” розроблена та пройшла експертизу проектно-кошторисна документація „Реконструкція каналізаційних очисних споруд з будівництвом цеху обробки мулу за адресою м. Тернопіль, вул. Об'їзна, 4”.

Інфраструктура об'єктів управління твердими побутовими відходами в області на сьогоднішній день налічує 115 паспортизованих сміттєзвалищ. Більшість об'єктів поводження з побутовими відходами експлуатуються з порушенням екологічних та санітарно-епідемічних вимог. У містах та селищах області функціонує 33 комунальних сміттєзвалища загальною площею 127,5 га, на які щорічно вивозиться близько 800 тис. м³ відходів.

Сміттєзвалище поблизу с. Малашівці Тернопільського району досі залишається єдиним „складом” для твердих побутових відходів, які звозять з м. Тернопіль і ряду сусідніх сіл, а це – близько 80-85 тонн відходів щодня. Орендарем зазначеного місця видалення відходів визнано ТОВ „ЕКО-ЛІДЕР Т”. На території сміттєзвалища підприємством змонтовано сміттєсортувальну лінію, а також передано частину орендованої земельної ділянки в суборенду ТОВ „БІОГАЗ

ЕНЕРДЖІ-ТЕРНОПІЛЬ”, яким встановлено газогенераторну (когенераційну) установку GE Jenbacher JW 316 GSB потужністю 659 кВт для виробництва електроенергії з системою збору та утилізації біогазу.

Діяльність у сфері поводження з твердими побутовими відходами у Тернопільському районі також здійснюють підприємства приватної форми власності: ТзОВ „ЕкоБалансТер” та ПП „Катруб”, на яких працює 6 одиниць спецтехніки. Вивезення відходів здійснюється на сміттесортувальну лінію потужністю 50 тис. тонн на рік у с. Плебанівка.

В області фактично відсутня дієва система та підприємства з утилізації побічних продуктів тваринного походження (трупів тварин, відходів боєнь тощо). Тернопільська філія ДП „Укрветсанзавод” не працює. Окремі господарства мають власні утилізаційні установки (здебільшого господарства з розведення птиці), решта великих тваринницьких господарств здійснюють їх утилізацію згідно з договорами за межами області.

Не налагоджена на території області система управління медичними відходами, зокрема анатомічними, які відповідно до вимог діючого законодавства повинні піддаватись кремації. В області НКП „Тернопільська міська комунальна лікарня № 3” та Тернопільський обласний онкологічний диспансер забезпечені крематоріями, однак з метою використання їх для потреб інших медичних закладів необхідні дозвільні документи.

Таблиця 1.18.6. Структура територій та об'єктів природно-заповідного фонду

Категорії територій та об'єктів природно-заповідного фонду	Кількість, од.	Площа, га
Природні заповідники	1	9516,7
Біосферні заповідники	-	-
Національні природні парки	2	18681,48
Регіональні ландшафтні парки	3	42997,0000
Заказники загальнодержавного значення	19	11997,58
Заказники місцевого значення	120	50511,384
Пам'ятки природи загальнодержавного значення	12	126,2000
Пам'ятки природи місцевого значення	466	1307,9323
Заповідні урочища	5	492,2000
Ботанічні сади загальнодержавного значення	1	200,0000
Ботанічні сади місцевого значення	2	32,8600
Дендрологічні парки загальнодержавного значення	2	74,0000
Дендрологічні парки місцевого значення	7	35,7000
Зоологічні парки загальнодержавного значення	-	-
Зоологічні парки місцевого значення	1	10,0000
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення	4	65,0000
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення	11	55,6368
РАЗОМ	656	136093,7811
у тому числі:		
загальнодержавного значення	41	40660,9600
місцевого значення	615	95432,8211
Входять до складу інших об'єктів природно-заповідного фонду	154	12262,61
Фактична площа ПЗФ	656	123841,0630
% фактичної площі ПЗФ від площі АТО		8,95

Таблиця.1.18.7. Мережа природно-заповідного фонду області в розрізі адміністративних одиниць Тернопільської області станом на 01.09.2024 року

№ з/п	Адміністративні одиниці		Всього заповідних територій		Входять до складу інших заповідних територій		Фактична площа ПЗФ		Заповідність територій районів в % від площ району
	Назва	площа, га	од.	га	од.	га	од.	га	
1.	Байковецька сільська рада	17260	11	93,9342	-	-	11	93,9342	0,54
2.	Бережанська міська рада	24080	23	3246,0221	5	56,99	23	3189,0321	13,24

3.	Білецька сільська рада	13700	9	672,6668	-	-	9	672,6668	4,91
4.	Білобожницька сільська рада	27050	6	4,9300	-	-	6	4,9300	0,02
5.	Більче-Золотецька сільська рада	10420	18	668,3400	4	198,3	18	470,0400	4,51
6.	Борсуківська сільська рада	15260	6	144,3800	-	-	6	144,3800	0,95
7.	Борщівська міська рада	41180	46	5311,8614	20	49,7300	46	5262,1314	12,78
8.	Бучацька міська рада	52330	26	4120,6700	4	1002,14	26	3118,5300	5,96
9.	Васильковецька сільська рада	17020	3	398,7300	-	-	3	398,7300	2,34
10.	Великобerezовицька селищна рада	19690	8	3,1900	-	-	8	3,1900	0,02
11.	Великобiрківська селищна	6560	4	27,6250	-	-	4	27,6250	0,42
12.	Великогаївська сільська рада	14780	8	59,3100	-	-	8	59,3100	0,40
13.	Великодедеркальська сільська рада	16470	1	7,1100	-	-	1	7,1100	0,04
14.	Вишнівецька селищна рада	32140	7	99,5000	-	-	7	99,5000	0,31
15.	Гримайлівська селищна рада	33080	7	5862,6102	1	-	7	5862,6102	17,72
16.	Гусятинська селищна рада	24680	7	6133,7483	-	-	7	6133,7483	24,85
17.	Заводська селищна рада	9070	9	621,4306	3	0,52	9	620,9106	6,85
18.	Заліщицька міська рада	35040	46	15390,6500	32	2687,47	46	12703,1800	36,25
19.	Залозецька селищна рада	24770	10	3759,4821	1	36,4	10	3723,0821	15,03
20.	Збаразька міська рада	59100	28	4486,1650	2	0,08	28	4486,085	7,59
21.	Зборівська міська рада	46670	12	208,7500	-	-	12	208,7500	0,45
22.	Золотниківська сільська рада	28430	2	395,0000	-	-	2	395,0000	1,39
23.	Золотопотіцька селищна рада	16010	17	8630,0800	9	2388,08	17	6242,5000	38,99
24.	Іванівська сільська рада	8020	1	0,0200	-	-	1	0,0200	0,0002
25.	Іване-Пустенська сільська рада	10960	5	241,6400	1	47	5	194,6400	2,43
26.	Козівська селищна рада	42890	12	20,7300	-	-	12	20,7300	0,05
27.	Козлівська селищна рада	9560	-	-	-	-	-	-	-
28.	Коліндяньська сільська рада	15570	3	18,8500	-	-	3	18,8500	0,12
29.	Копичинська міська рада	17110	9	4505,9500	2	1,0300	9	4504,9200	26,33
30.	Коропецька селищна рада	8670	16	4408,25	8	391,44	16	4016,8100	46,33
31.	Кременецька міська рада	52300	30	9136,2837	8	636,9	30	8499,3837	16,25
32.	Купчинська сільська рада	9760	6	1440,8600	-	-	6	1440,8600	14,76
33.	Лановецька міська рада	47960	17	2844,1600	-	-	17	2844,1600	5,93
34.	Лопушненська сільська рада	14390	5	91,1799	-	-	5	91,1799	0,63
35.	Мельниця-Подільська селищна рада	24450	25	15614,8400	17	1798,1000	25	13816,7400	56,51
36.	Микулинецька селищна рада	23990	7	62,4300	-	-	7	62,4300	0,26
37.	Монастирська міська рада	47150	16	4262,0800	2	0,0500	16	4262,0300	9,04
38.	Нагірянська сільська рада	18060	11	822,0599	6	0,1200	11	821,9399	4,55
39.	Нараївська сільська рада	21810	21	493,4070	1	0,0100	21	993,3970	2,26
40.	Озернянська сільська рада	16770	2	0,1100	-	-	2	0,1100	0,0007
41.	Підволочиська селищна рада	35040	11	495,0416	-	-	11	495,0416	1,41
42.	Підгаєцька міська рада	47440	17	1320,5500	3	33,0100	17	1287,54	2,71
43.	Підгороднянська сільська рада	12350	5	135,6200	-	-	5	135,6200	1,1
44.	Почаївська міська рада	21750	6	534,2200	-	-	6	534,2200	2,46
45.	Саранчківська сільська рада	22420	11	92,1000	-	-	11	92,1000	0,41
46.	Скала-Подільська селищна рада	18390	14	91,6620	-	-	14	91,6620	0,50
47.	Скалатська міська рада	22420	11	2894,2699	-	-	11	2894,2699	12,91
48.	Скориківська сільська рада	26270	4	163,2000	-	-	4	163,2000	0,62
49.	Теребовлянська міська рада	44050	24	3473,6900	-	-	24	3473,6900	7,89
50.	Тернопільська міська рада	16720	16	1618,3190	-	-	16	1618,3190	9,68
51.	Товстенська селищна рада	33850	20	7669,8400	15	2087,7200	20	5582,1200	16,49
52.	Трибухівська сільська рада	11880	1	0,0200	0	-	1	0,020	0,0002
53.	Хоростківська міська рада	18460	4	747,5200	0	-	4	747,5200	4,05
54.	Чортківська міська рада	15100	15	645,4580	1	0,1	15	645,3580	4,28
55.	Шумська міська рада	63250	36	11913,1263	15	847,92	36	11065,2063	17,49
РАЗОМ		1383600	656	136093,78110	152	12226,9700	656	123841,0630	8,9506

Збільшення площі природно-заповідного фонду до середньоевропейського

показника (15 % від площі території) на сьогодні досягнуто у 12 територіальних громадах з 55, зокрема у Гримайлівській селищній - 17,72 %, Гусятинській селищній - 24,85 %, Заліщицькій міській - 36,25 %, Залозецькій сільській - 15,18 %, Золотопотіцькій селищній - 38,89 %, Копичинецькій міській - 26,33 %, Коропецькій селищній - 46,33 %, Кременецькій міській - 16,25 %, Мельнице-Подільській селищній - 56,51 %, Товстенській селищній - 16,49 %, Шумській міській територіальній громаді - 17,49 %.

З метою досягнення питомої ваги площі природно-заповідного фонду у Тернопільській області до середньоєвропейського показника необхідно додатково збільшити площу природно-заповідного фонду на 84,0 тис. гектарів, а відсоток площі природно-заповідного фонду територіальних громад - від 5 до 20 % в залежності від природно-кліматичних та ландшафтних умов.

Смарагдова мережа України в області нараховує 10 природних територій загальною площею 76,78 тис. гектарів.

Таблиця 1.18.8. Територій Смарагдової мережі України в області

№ з/п	Назва території, реєстраційний номер	Площа, га
1.	„Борсуки”, № UA0000122	1120
2.	„Серетський”, № UA0000189	6489
3.	Національний природний парк „Дністровський каньйон”, № UA0000122	10870
4.	Національний природний парк „Кременецькі гори”, № UA0000159	6948
5.	Природний заповідник „Медобори”, № UA0000010	9552
6.	„Бережанське Опілля” (реєстраційний номер, № UA0000190	20646
7.	„Суразька дача” - лісовий заказник загальнодержавного значення, № UA0000250	6343
8.	„Долина річки Іква у Тернопільській області”, № UA0000344	7194
9.	„Нижня течія річки Серет”, № UA0000355	2541,9
10.	„Підгаєцький ландшафтний парк”, UA0000188	5080
Загальна площа		76784
% площі від площі АТО		5,55

В області функціонує система екологічного моніторингу. Дослідження здійснюється в 637 точках області. Моніторинг поверхневих вод Тернопільській області встановлено 16 точок з 6 точок щомісячно здійснюється відбір, 14 проб поверхневих вод басейну річки Дністер та 3 проб поверхневих вод суббасейну річки Прип'ять. Відбірні проби для визначення хімічного стану проводять 12 раз на рік, біологічні показники 1 раз на рік, а гідроморфологічні 1 раз в 6 років. Інформація розміщується на сайті обласної державної адміністрації та управління екології та природних ресурсів облдержадміністрації.

Проміжні висновки

1. Екологічна інфраструктура області, пов'язана із забезпеченням попередження забруднення довкілля, потребує значної модернізації та розвитку. В першу чергу, це стосується об'єктів поводження з твердими побутовими відходами.

2. До сьогодні жодний з населених пунктів області не забезпечений досконалими засобами перероблення відходів чи полігонами для їх складування.

3. Лише на третину забезпечені потреби області в потужностях з очищення зворотних вод, які скидаються у відкриті водойми, головним чином, об'єктами житлово-комунального господарства.

4. Область багата на біологічне та ландшафтне різноманіття, значна частина ландшафтів охороняється у межах природно-заповідного фонду області. Основну загрозу біорізноманіттю становлять діяльність людини та знищення природного середовища існування флори і фауни.

1.19. Захист населення і територій області від надзвичайних ситуацій техногенного, природного та військового характеру

Тернопільська область займає територію 13,8 тис. кв. км (2,3 % від загальної території України). Особливості фізико-географічних умов нашої області, наявність промисловості, в тому числі з небезпечними видами виробництва, значна кількість транспортних комунікацій, ступінь зносу об'єктів виробничого й житлово-комунального фонду створюють складну техногенно-екологічну ситуацію, а також можуть призвести до виникнення різних видів аварій, катастроф, стихійних лих, а саме: сильні морози, снігопади та снігові замети; паводки і повені внаслідок сильних опадів або інтенсивного танення снігу в басейнах річок Дністер, Коропець, Серет, Горинь; сильні вітри з поривами до 35-40 м/сек., які виникають щороку; зсувів та карстопровальних явищ.

Залізницею та автодорогами на території області здійснюється перевезення небезпечних вантажів: вибухових, хімічно небезпечних, радіоактивних речовин, пально-мастильних матеріалів.

В області розташовано 80 об'єктів підвищеної небезпеки. У прогнозованій зоні хімічного забруднення від 8 хімічно небезпечних об'єктів, розташованих на території області, проживає понад 9,5 тисяч осіб, зона ймовірного забруднення становить близько 10 кв. км.

Територією області проходять 6 магістральних газопроводів високого, середнього та низького тиску протяжністю 677,3 км та 1 нафтопровід Одеса - Броди.

На об'єктах управління (компресорних та газорозподільних станціях) в результаті надзвичайних ситуацій можливі руйнування газопроводів та їх елементів, що в окремих випадках може призвести до загорання газу.

З метою забезпечення пожежної безпеки території та населення області, оперативного реагування на надзвичайні ситуації, беручи до уваги позитивний європейський досвід, починаючи з 2019 по 2023 роки, в області створено 24 місцевих пожежно-рятувальних підрозділи.

Пожежну безпеку в області забезпечують 25 пожежних частин, 1 аварійно-рятувальний загін та 980 осіб рядового та начальницького складу.

Щороку на теренах області виникає до десяти надзвичайних ситуацій та більше 3 тис. інших подій, на яких у середньому гине 30 та травмується близько 1 тис. осіб.

Протягом 2019-2023 років підрозділами Управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій в Тернопільській області здійснено 9,3 тис. виїздів, врятовано більше 1 тис. людей, 4214 будівель, 348 одиниць техніки, матеріальних цінностей на суму майже 963,5 млн гривень.

Станом на 19.09.2024 на території області створено за рішенням органів місцевого самоврядування 55 пожежно-рятувальних підрозділів, з яких: 46 – підрозділи місцевої пожежної охорони та 9 – добровільної пожежної охорони.

У 2022-2024 роках введено в експлуатацію 1 протирадіаційне укриття (далі ПРУ) та 982 найпростіших укриттів в закладах освіти та охорони здоров'я області. З початку 2024 року виділено кошти із обласного та місцевих бюджетів на приведення в готовність до використання за призначенням об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту (далі - ЗСЦЗ) на загальну суму 52456 тис. грн.

Таблиця 1.19.1. Об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту у Тернопільській області, одиниць

	Станом на 01.01.2023		Станом на 01.01.2024		Станом на 01.09.2024	
	К-ть споруд, шт.	Місткість, тис.осіб	К-ть споруд, шт.	Місткість, тис.осіб	К-ть споруд, шт.	Місткість, тис.осіб
Сховища	66	21,675	66	21,795	66	21,675
ПРУ	468	100,817	469	102,392	469	96,884
НУ	1037	181,174	1328	197059	1276	191,720
Фонд ЗСЦЗ	1571	303,666	1863	321,246	1811	316,575

До кінця 2024 року заплановано проведення капітального ремонту 1 ПРУ в закладі охорони здоров'я „Лановецька міська лікарня” Кременецького району вартістю 32177,51 тис. грн., 2 укриттів в закладах освіти вартістю 2969,08 тис. грн. та завершення будівництва споруди подвійного призначення (з властивостями ПРУ) вартістю 5862,8 тис. грн.; завершення проведення поточного ремонту в 56 НУ закладів освіти та охорони здоров'я.

На 2025 рік заплановано проведення реконструкції споруди подвійного призначення (з властивостями ПРУ) ТЗОШ № 24 Тернопільської МТГ вартістю 24866,0 тис. грн., завершення проведення капітального ремонту 1 ПРУ в закладі охорони здоров'я КНП Шумської міської ради „Шумська міська лікарня” Кременецького району вартістю 40408,02 тис. грн.

Забезпечено виконання вимог Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення вимог цивільного захисту під час планування та забудови території ” в частині обов'язкового розроблення в містобудівній документації регіонального та місцевого рівнів, а також проектній документації на будівництво, розділу інженерно-технічних заходів цивільного захисту. Так, з початку року розроблено та затверджено в установленому порядку 51 проєкт містобудівної документації регіонального та місцевого рівнів із наявними розділами інженерно-технічних заходів цивільного захисту.

Громадська безпека та правопорядок

Протидія злочинності, забезпечення публічної безпеки та порядку, охорони прав і свобод громадян, інтересів суспільства і держави в Тернопільській області забезпечується Головним управлінням Національної поліції в Тернопільській області (структурні підрозділи ГУНП в Тернопільській області, Тернопільське районне управління поліції ГУНП в Тернопільській області (1 відділ поліції, 5 відділень поліції, 2 сектори поліцейської діяльності), Кременецький районний відділ поліції ГУНП в Тернопільській області (1 відділення поліції, 2 сектори поліцейської діяльності, Чортківський районний відділ поліції ГУНП в Тернопільській області (4 відділення поліції).

Станом на 1 жовтня 2024 р. в області згідно програми „Поліцейський офіцер громади” затверджено 52 штатні одиниці, що відображає позитивну динаміку розвитку забезпечення правопорядку в громадах та безпекового середовища в цілому.

У рамках проєкту „Безпечна школа” на 384 об'єктах освіти області організовано охорону із залученням суб'єктів охоронної діяльності. В освітніх закладах забезпечено камерами відеоспостереження 410 об'єктів, встановлено тривожні кнопки на 958 об'єктах, пости фізичної охорони – у 85 закладах освіти, класи безпеки - у 118 закладах освіти.

Упродовж 2020-2023 років за результатами вжитих органами і підрозділами Головного управління Національної поліції в Тернопільській області заходів з протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки та порядку, охорони прав і свобод громадян, інтересів суспільства і держави до Єдиного обліку Головного управління Національної поліції Тернопільській області внесено та зареєстровано 503,1 тис. заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події.

З метою надання допомоги сектору безпеки та оборони у 2022-2024 роках профінансовано заходи фінансово-матеріальної допомоги сектору безпеки області та військовій частині Збройних Сил України та Національної гвардії України на суму 116263,25 тис. грн.

Оповіщення населення

На території області департаментом з питань оборонної роботи, цивільного захисту населення та взаємодії з правоохоронними органами обласної військової

адміністрації в повному обсязі забезпечено функціонування автоматизованої системи централізованого оповіщення населення, яка має дві складові: аналогову (Сигнал ВО); цифрову „ОЗОН - С”.

На сьогодні на території області встановлено 104 електросирени та 191 сигнально-гучномовний пристрій (із них 19 – акустичні системи - колонки), а також інформаційну мережу „Вуличне радіо” – інформаційні табло на зупинках громадського транспорту в м. Тернопіль. Крім того, для здійснення оповіщення населення використовуються засоби радіо-, телемовлення, мережі стільникового зв'язку.

Крім того, до пересічних громадян області сигнал „Повітряна тривога” доводиться на персональні мобільні телефони з використанням програмного забезпечення „АЯКС” та мобільного додатку „Повітряна тривога” з використанням мережі Інтернет.

З метою доведення сигналів оповіщення укладено договори про надання послуг з оповіщення населення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій з телерадіокомпаніями, а саме: приватними підприємствами ТРК „Смайл”, „Телерадіоорганізація „Тернопіль Медіа”, ТОВ „TV-4”, радіостанціями FM – мовлення: „Українська хвиля” – 101,1Мгц та філією публічного акціонерного товариства „Національна суспільна телерадіокомпанія України” „Тернопільська регіональна дирекція”- „Суспільне Тернопіль” – 87,7 Мгц.

Безпосередньо у 2022-2024 роках з метою оповіщення населення додатково встановлено 96 сигнально-гучномовних пристроїв, що в цілому забезпечує оповіщення населення в містах, селищах та ряду сіл області.

З метою захисту об'єктів критичної інфраструктури області від повітряного нападу створено зенітно-кулеметний батальйон (військову частину А4912), мобільні вогневі групи якої в повному обсязі укомплектовано автомобільним транспортом, закуплено та передано спецобладнання на суму 5583,579 тис. грн.

Проміжні висновки

1. Тернопільська область знаходиться у зоні підвищеного ризику виникнення водних стихій та проявів їх шкідливої дії, що спричиняє різні за масштабами, у тому числі й катастрофічні затоплення, підтоплення і перезволоження територій, зсуви, карстові явища, обвали, пошкодження інженерних інфраструктур і комунікацій.

2. В 44 територіальних громадах області реалізується проєкт „Поліцейський офіцер громади”, із діючих поліцейських відібрано та підготовлено у вищих навчальних закладах МВС 73 поліцейських офіцерів громад.

3. У регіоні протягом 2022-2024 років відкриті та функціонують 47 поліцейських станцій.

4. В області проводиться масове впровадження місцевих автоматизованих систем централізовано оповіщення на території області та пошук шляхів для забезпечення його реалізації.

2. SWOT-аналіз розвитку регіону

SWOT-аналіз соціально-економічного становища Тернопільської області проведено з урахуванням тенденцій розвитку, виявлених проблемних аспектів функціонування економіки, інфраструктури та соціальної сфери, динамічних змін у геополітичному становищі регіону, можливих зовнішніх впливів та викликів. SWOT-аналіз базується на висновках до розділів аналітичної частини Стратегії, пропозиціях, наданих за результатами засідань тематичних робочих підгруп з актуалізації Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки.

Матриця SWOT-аналізу

Сильні сторони	Слабкі сторони
<p>1. Вигідне географічне розташування на перетині двох важливих міжнародних автомобільних коридорів: Європа – Азія (Критський №5) і Балтійське море - Чорне море. Це полегшує логістику та доступ до ринків як у межах України, так і за кордоном. Близькість до країн Європейського Союзу, зокрема Польщі, сприяє експортно-орієнтованому бізнесу.</p> <p>2. Збережений демографічний потенціал в умовах повномасштабної війни та значний приріст населення за рахунок ВПО. Порівняно низькі втрати населення впродовж 1990-2022 років (12,8% в регіоні проти 20,8% по Україні), близько 75 тис ВПО, які поступово інтегруються в соціальне та економічне середовище територіальних громад Тернопільської області.</p> <p>3. Один з найбільш безпечних регіонів для життєдіяльності та ведення бізнесу. Тернопільщина є тиловим регіоном в умовах розгортання російсько-української війни. Відносно низький (у порівнянні з іншими регіонами) рівень злочинності.</p> <p>4. Потужний і різноманітний туристичний, природний та культурно-історичний потенціал області (зокрема для розвитку замкового та печерного туризму). У регіоні велика кількість об'єктів релігійного (паломницького) і сакрального туризму міжнародного значення, мозаїчністю і різноманітністю ландшафтів із екологічно чистим середовищем, що сприяє розвитку активних та екологічних видів туризму. Наявність брендової туристично-рекреаційної зони Дністровського каньйону і близькість інших зон, багаті бальнеологічні ресурси і передумови для розвитку санаторно-курортної галузі, а також наявність контрастних природно-кліматичних умов, наявність об'єктів</p>	<p>1. Втрати економічно активного населення через мобілізацію та вимушену міграцію закордон в умовах війни. Депопуляція сільських територій, негативний природний приріст (кількість новонароджених утримі менша за кількість померлих) та старіння населення.</p> <p>2. Зростання кількості людей з інвалідністю, психічними відхиленнями. Недостатнє покриття громад мережею закладів та фахівців, які надають соціальні, реабілітаційні послуги. В умовах зростання попиту на реабілітаційні послуги потребують створення реабілітаційні відділення, що відповідають сучасним європейським стандартам відповідно до державних будівельних норм (ДБН), у трьох кластерних закладах охорони здоров'я: КНП „Козівська центральна районна лікарня Козівської селищної ради”; КНП Тербовлянської міської ради „Тербовлянська міська лікарня”; КНП „Чортківська центральна міська лікарня” Чортківської міської ради”.</p> <p>3. Низький рівень безбар'єрності та культури інклюзії, недостатній розвиток мережі інституцій, які сприяють інтегруванню ветеранів та ветеранок у суспільне життя громад. У 2023 році на 63% у порівнянні з 2022 роком збільшилась кількість випадків первинного виходу на інвалідність серед дорослого і працездатного населення. Це вимагає активних заходів з підвищення безбар'єрності та інклюзивності суспільного середовища.</p> <p>4. Недостатня кількість сучасних об'єктів спортивної інфраструктури та туристичної індустрії, в тому числі відпочинку та розваг. Попри зростання у 2021-2023 роках кількості нових спортивних об'єктів, об'єктів відпочинку та розваг значна частина такої інфраструктури перебуває у незадовільному стані та/або потребує модернізації. Збереження молоді та осіб працездатного віку в регіоні в сучасних умовах прямо залежить від</p>

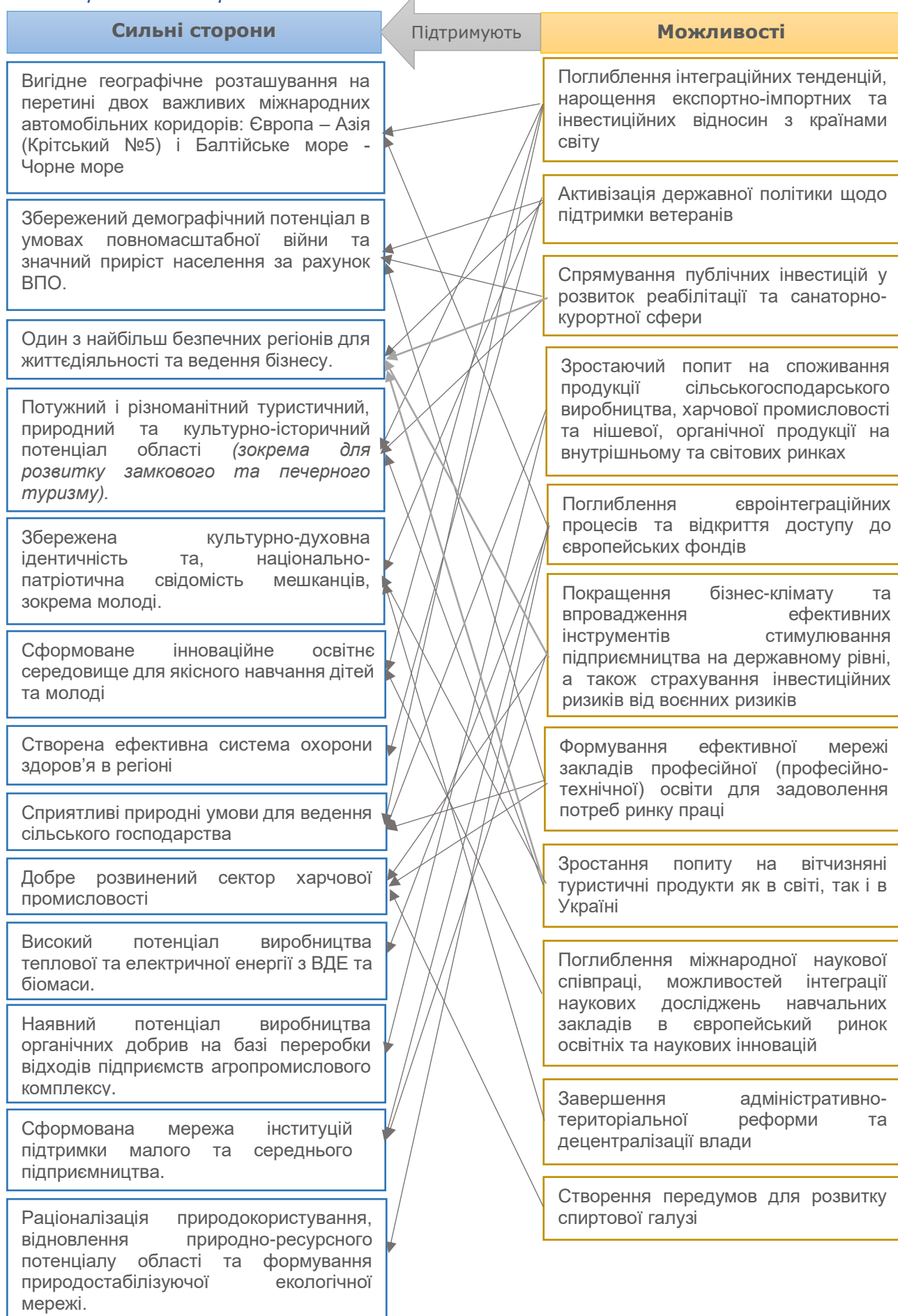
<p>світового значення для розвитку спелеотуризму (печери), численні туристичні історико-архітектурні та природні атракції приваблюють увагу туристів і використовуються в якості екскурсійних об'єктів.</p> <p>5. Збережена культурно-духовна ідентичність та, національно-патріотична свідомість мешканців, зокрема молоді. Мешканці активно беруть участь у волонтерських і громадських ініціативах, що формує сприятливий соціальний клімат.</p> <p>6. Сформоване інноваційне освітнє середовище для якісного навчання дітей та молоді, зокрема забезпечено можливості для очного навчання, відбувається трансформація системи професійної (професійно-технічної) освіти до потреб регіональної економіки, наявні високорейтингові університети тощо)</p> <p>7. Створена ефективна система охорони здоров'я в регіоні: наявні навчальні заклади для підготовки затребуваних фахівців, спроможна мережа закладів охорони здоров'я, облаштовані лікарні, усі сімейні лікарі пройшли навчання по ментальному здоров'ю тощо</p> <p>8. Сприятливі природні умови для ведення сільського господарства (Тернопільщина є частиною Подільської височини з високоякісними чорноземами, що робить її ідеальною для сільського господарства) та позитивна динаміка розвитку сільськогосподарського виробництва (впродовж останнього десятиліття в структурі ВРП області зросла частка сільського господарства), що визначає її спеціалізацію та експортний потенціал.</p> <p>9. Добре розвинений сектор харчової промисловості, який представлений більш ніж 120 підприємствами (у тому числі релокованими) з молоко- та м'ясопереробки, виробництва цукру, олії, спирту тощо. Продукція харчової промисловості складає близько 54% усієї реалізованої продукції переробної промисловості регіону, а частка останньої у промисловому виробництві області демонструє стійкий тренд до зростання.</p> <p>10. Високий потенціал виробництва теплової та електричної енергії з ВДЕ та біомаси. Вітрові, сонячні та біоелектростанції активно</p>	<p>функціонування інфраструктури спорту, відпочинку та розваг, які є необхідні для комфортного проживання.</p> <p>5. Низька частка виробництв із високим ступенем переробки, високою доданою вартістю, недостатній рівень кооперації та кластеризації суб'єктів господарювання. В галузевому розрізі промисловості області переважають підприємства, які виробляють продукцію проміжного споживання (сировину та матеріали), яка має високу енерго- і матеріаломісткість та низьку ефективність для забезпечення валової доданої вартості. Нарощення потенціалу агропереробки також залежить від розвитку кооперації та кластеризації цього сектора. На цей час в області існує потреба в активізації означених процесів.</p> <p>6. Переважає сировинна структура експорту продукції, незначний відсоток малих підприємств, які експортують власну продукцію. Основою експорту області є сільське господарство, частка продукції якого становить 58,4 % від загального експорту. Це продукція рослинництва (переважно зерно та рослинні олії, зернові культури та продукти переробки овочів, плодів) та продукція тваринництва (м'ясо та харчові субпродукти, жири та олії тваринного походження). Тобто основу експорту складає сільськогосподарська сировина або продукти найнижчого рівня переробки.</p> <p>7. Недостатня кількість об'єктів інфраструктури для зберігання, збуту та переробки зернових та олійних культур. В області налічується понад 540 зерноскладів, токових господарств і елеваторів сумарною місткістю зберігання 2,8 млн тонн зерна, що недостатньо в умовах активного розвитку аграрної сфери. Розвиток садівництва також обмежений недостатньою кількістю супутньої інфраструктури.</p> <p>8. Дисбаланс на ринку праці, невідповідність кваліфікації працівників запитам роботодавців. Тернопільська область традиційно була праценадлишковим регіоном. Водночас в умовах війни відбувається зміна структури економіки регіону, що на тлі зменшення кількості осіб економічно активного населення, що можуть бути задіяні в економіку регіону, ставить нові вимоги до ринку праці в контексті узгодження попиту і пропозиції. Тому актуальним є здійснення прогнозування потреби в розрізі спеціальностей, формування обґрунтованого регіонального замовлення на підготовку фахівців, модернізація системи освіти у відповідності до вимог ринку праці, перепідготовка дорослого населення, облаштування робочих місць для ветеранів та</p>
---	--

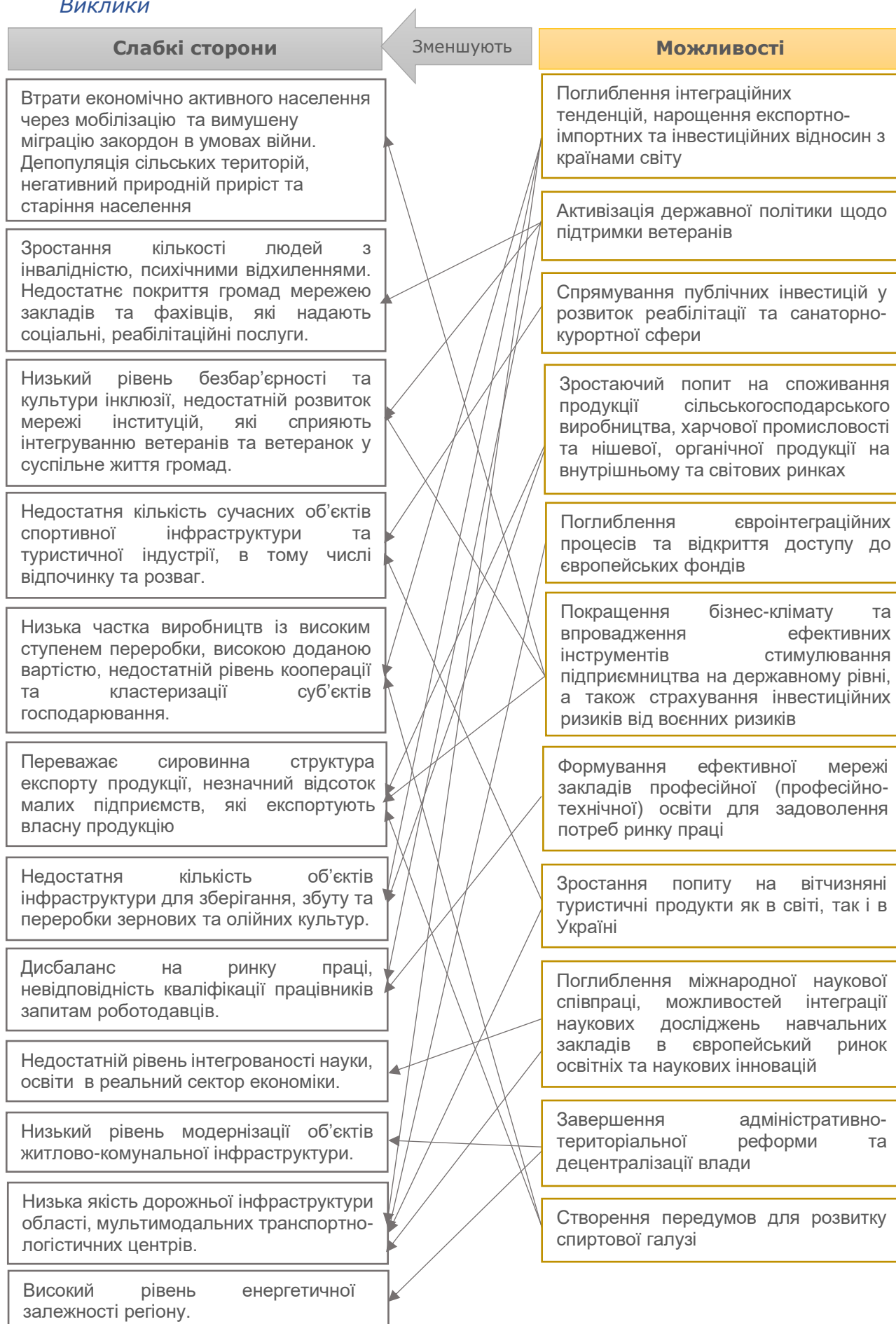
<p>впроваджуються у регіоні. Тернопільська область відноситься до регіонів-лідерів (3 позиція в Україні) за кількістю встановлених сонячних електростанцій у приватних домогосподарствах (СЕС), а також щодо інших об'єктів ВДЕ.</p> <p>11. Наявний потенціал виробництва органічних добрив на базі переробки відходів підприємств агропромислового комплексу. В області щорічно утворюються близько 1,4 млн. тонн органічних відходів, з яких можливо виробити понад 1000,0 тис. тонн високоякісних органічних добрив, використання яких передбачено Регламентами Європейського Союзу. За рахунок внесення екологічно чистих добрив можна скоротити використання як мінімум на 50 % мінеральних добрив. Тернопільською філією ДП „Інститут охорони ґрунтів України” винайдено та запатентовано технології використання відходів переробки сільськогосподарської продукції для підвищення родючості ґрунтів, застосування базальтового туфу для виготовлення органічних добрив з відходів свинарства, виробництва біодеструкторів поживних решток</p> <p>12. Сформована мережа інституцій підтримки малого та середнього підприємництва. В області створена інфраструктура підтримки бізнесу для забезпечення інформаційно-консультативної підтримки (мережа центрів підтримки підприємництва на регіональному та районному рівнях, інформаційно-консультативні пункти в територіальних громадах, АРР, ГО „Тернопільська аграрна дорадча служба” тощо.</p> <p>13. Раціоналізація природокористування, відновлення природно-ресурсного потенціалу області та формування природостабілізуючої екологічної мережі. У екологічному рейтингу областей України за 2022 рік Тернопільщина посіла 9-те місце. Площа екологічної мережі області складає 30,1 % від території області, на території області створені і функціонують 656 територій та об'єктів природно-заповідного фонду, площа яких становить 8,95 % від площі області.</p>	<p>ветеранок, включення ВПО в регіональний ринок праці.</p> <p>9. Недостатній рівень інтегрованості науки, освіти в реальний сектор економіки. Однією з рушійних сил, яка здатна прискорити економічне зростання та вивести реальний сектор економіки на якісно новий рівень розвитку є інтеграція освіти, науки і виробництва шляхом взаємовигідної співпраці науки та бізнесу: впровадження у виробництво та широке застосування новітніх наукових розробок - з однієї сторони, та орієнтація науковців на потреби бізнесу - з іншої. На сьогодні така інтеграція у регіоні, попри наявні передумови, на досить низькому рівні та потребує перебалансування.</p> <p>10. Стійка тенденція до збільшення обсягів видалення відходів (зокрема ТПВ) та відсутність мережі підприємств з їх переробки. В Тернопільській області відсутня дієва система роздільного збору, сортування, переробки і утилізації господарсько-побутових відходів. Недостатня кількість підприємств з переробки та сортування побутових відходів.</p> <p>11. Низький рівень модернізації об'єктів житлово-комунальної інфраструктури. Недостатній рівень забезпечення населених пунктів системами водовідведення та очисними спорудами, і використання інноваційних технологій очищення стічних вод. Попри щорічне фінансування проєктів регіонального розвитку сфери житлово-комунального господарства та екології, на сьогодні залишається потреба у залученні значних обсягів капітальних вкладень для забезпечення належної якості надання житлово-комунальних послуг та збереження навколишнього середовища.</p> <p>12. Низька якість дорожньої інфраструктури області, мультимодальних транспортно-логістичних центрів. Транспортно-експлуатаційний стан переважної більшості автомобільних доріг, мостів не відповідає сучасним вимогам і потребує поліпшення з урахуванням соціально-економічних потреб області. Спостерігається швидке руйнування дорожніх конструкцій, спричинене збільшенням вагових навантажень від транспортних засобів, інтенсивністю руху, на які існуюча мережа доріг не розрахована. В умовах переорієнтування транспортних потоків у бік західного кордону перспективним є розвиток транспортно-логістичних центрів, що сприятиме активізації економічної діяльності в регіоні.</p> <p>13. Високий рівень енергетичної залежності регіону. Значні руйнування енергетичної інфраструктури держави загалом та Тернопільщини зокрема, а також необхідність</p>
--	---

	<i>імплементції принципів зеленого відновлення України вимагають нових підходів до розвитку енергетики. Першочерговими є Впровадження розумних електромереж та розвиток розподіленої генерації, а також продовження впровадження енергоефективних заходів в області.</i>
Можливості	Загрози
<ol style="list-style-type: none"> 1. Поглиблення інтеграційних тенденцій, нарощення експортно-імпорتنих та інвестиційних відносин з країнами світу 2. Активізація державної політики щодо підтримки ветеранів 3. Спрямування публічних інвестицій у розвиток реабілітації та санаторно-курортної сфери 4. Зростаючий попит на споживання продукції сільськогосподарського виробництва, харчової промисловості та нішевої, органічної продукції на внутрішньому та світових ринках 5. Поглиблення євроінтеграційних процесів та відкриття доступу до європейських фондів 6. Покращення бізнес-клімату та впровадження ефективних інструментів стимулювання підприємництва на державному рівні, а також страхування інвестиційних ризиків від воєнних ризиків 7. Зростання попиту на вітчизняні туристичні продукти як в світі, так і в Україні 8. Формування ефективної мережі закладів професійної (професійно-технічної) освіти для задоволення потреб ринку праці 9. Поглиблення міжнародної наукової співпраці, можливостей інтеграції наукових досліджень навчальних закладів в європейський ринок освітніх та наукових інновацій 10. Завершення адміністративно-територіальної реформи та децентралізації влади 11. Створення передумов для розвитку спиртової галузі 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Продовження війни та першочергове спрямування бюджетних ресурсів на оборону. Суспільно-політична нестабільність 2. Звуження ринку праці через подальшу міграцію працездатного населення закордон та мобілізацію. 3. Подальше руйнування енергетичної та іншої критичної інфраструктури, що дестабілізує умови життєдіяльності населення регіону та функціонування економіки 4. Зростання рівня тінізації економіки 5. Зниження підприємницької активності та падіння платоспроможного попиту на товари та послуги 6. Відсутність дієвого механізму щодо використання курортно-рекреаційних зон, механізму використання для туризму об'єктів культурної спадщини та пам'яток архітектури 7. Низький рівень інвестування в інноваційні процеси та дослідницьку діяльність підприємств, що виступатиме стримуючим фактором імплементції смарт-спеціалізації в економіці регіону 8. Неефективна державна політика модернізації енергетичної інфраструктури та переходу до сталої енергетики 9. Зміна клімату, що особливо може вплинути на розвиток сільськогосподарського сектора області. 10. Загроза світових пандемій, що супроводжуються високим рівнем захворюваності та смертності населення та негативним впливом на економіку

Порівняльні переваги

Виклики

Ризики

Порівняльні переваги, виклики і ризики Тернопільської області

Порівняльні переваги, виклики і ризики, які слід враховувати при стратегічному плануванні розвитку області, ідентифіковані на основі соціально-економічного аналізу ситуації в області, аналізу сильних та слабких сторін області, можливостей та ризиків, настання яких є досить вірогідним.

Порівняльні переваги (визначені в результаті аналізу сильних сторін і можливостей)

Вигідне географічне розташування на перетині двох важливих міжнародних автомобільних коридорів: Європа – Азія (Критський №5) і Балтійське море - Чорне море значно посилюється можливістю поглиблення інтеграційних тенденцій, нарощення експортно-імпортних та інвестиційних відносин з країнами світу.

В умовах повномасштабної війни однією з головних конкурентних переваг області є її тилове розташування та порівняно вищий рівень безпеки. Це може стати ключовим фактором у прийнятті рішення інвесторів щодо розміщення нових виробництв, розвитку бізнесу. Посилює конкурентоспроможність Тернопільщини і наявний потенціал економічно активного населення. Область практично не зазнала втрат в умовах війни, ба більше – тут проживає близько 75 тис ВПО, значна частина яких вже інтегрувалась у соціальне і економічне життя територіальних громад Тернопільщини.

Область має добре розвинену мережу закладів освітньої сфери та охорони здоров'я. Окрім цього, до цього часу мало використовуваним можна вважати потенціал санаторно-курортної та туристичної сфери. За умови спрямування ресурсу у ці сфери регіон може стати одним з вагомих центрів реабілітації, відновлення ментального здоров'я тощо.

Такі сильні сторони Тернопільщини, як сприятливі природні умови для ведення сільського господарства, позитивна динаміка розвитку сільськогосподарського виробництва, розвинена харчова галузь, високий потенціал світлотехнічної галузі промисловості підтримуються такими можливостями, як поглиблення інтеграційних тенденцій, нарощення експортно-імпортних та інвестиційних відносин з країнами світу, зростаючий попит на споживання продукції сільськогосподарського виробництва, харчової промисловості та нішевої, органічної продукції на внутрішньому та світових ринках, покращення бізнес-клімату, формування ефективної мережі закладів професійної освіти для задоволення потреб ринку праці, поглиблення міжнародної наукової співпраці, створення передумов для розвитку спиртової галузі області.

Тернопільська область традиційно спеціалізується у сільському господарстві та нарощує обсяги переробки сільськогосподарської продукції. В умовах сучасних викликів та втрати аграрного потенціалу низкою регіонів України, розвиток агропромислової сфери Тернопільщини слід розглядати не лише як важливу складову економічного потенціалу регіону, а як елемент зміцнення продовольчої безпеки держави.

В області достатній рівень виробничої та наукової бази для виготовлення біопалива, біоетанолу, що підтримується такими можливостями, як розвиток спиртової галузі області, нарощення експортно-імпортних та інвестиційних відносин, формування ефективної мережі закладів професійної освіти для задоволення потреб ринку праці, поглиблення міжнародної наукової співпраці. Наявний потенціал виробництва органічних добрив на базі переробки відходів підприємств агропромислового комплексу посилюватиметься зростаючим попитом на споживання продукції сільськогосподарського виробництва, харчової промисловості та нішевої, органічної продукції на внутрішньому та світових ринках, а також формуванням ефективної мережі закладів професійної освіти задля забезпечення цієї галузі висококваліфікованими робітничими кадрами.

Важливою сильною стороною області є сформована мережа об'єктів інфраструктури підтримки малого та середнього підприємництва, яка підтримується можливістю покращення бізнес-клімату та впровадження ефективних продуктів для підтримки малого та середнього бізнесу на державному рівні, поглибленням інтеграційних тенденцій, нарощенням експортно-імпортних та інвестиційних відносин з країнами світу, зростанням попиту на вітчизняні туристичні продукти, а отже, розбудовою підприємницької інфраструктури та туристичної індустрії. Зростання попиту на вітчизняні туристичні продукти як в світі, так і в Україні, а також впровадження ефективних продуктів для підтримки малого та середнього бізнесу на державному рівні, в тому числі у сфері туризму та рекреації, відкриє нові можливості для Тернопільщини, зважаючи на наявний у регіоні потужний і різноманітний туристичний, природний та культурно-історичний потенціал.

Додатковою перевагою Тернопільської області у питанні зростання попиту на вітчизняні туристичні продукти є висока духовність населення та один з найнижчих рівнів злочинності.

Наявність в області передумов для створення інноваційного середовища, потенціалу для підготовки та перепідготовки робітничих кадрів з метою задоволення потреб регіону ще більше посилюватиметься із поглибленням міжнародної наукової співпраці, зростанням можливостей інтеграції наукових досліджень навчальних закладів в європейський ринок освітніх та наукових інновацій, зростаючому попиту на споживання продукції сільськогосподарського виробництва, харчової промисловості та нішевої, органічної продукції, на якісні IT – продукти, а також враховуючи формування ефективної мережі закладів професійної (професійно-технічної) освіти для задоволення потреб ринку праці, створення передумов для розвитку спиртової галузі.

Однією із сильних сторін області є раціоналізація природокористування, відтворення природно-ресурсного потенціалу області та формування природо стабілізуючої екологічної мережі. Дана перевага ще більше посилиться, враховуючи зростаючий попит на споживання продукції сільськогосподарського виробництва, харчової промисловості та нішевої, органічної продукції на внутрішньому та світових ринках.

Виклики (визначені в результаті аналізу слабких сторін і можливостей)

Поглиблення інтеграційних тенденцій, нарощення експортно-імпортних та інвестиційних відносин з країнами світу, зростаючий попит на споживання продукції сільськогосподарського виробництва, харчової промисловості та нішевої, органічної продукції на внутрішньому та світових ринках, покращення бізнес-клімату та впровадження ефективних продуктів для підтримки малого та середнього бізнесу на державному рівні, формування ефективної мережі закладів професійної (професійно-технічної) освіти для задоволення потреб ринку праці, поглиблення міжнародної наукової співпраці, можливостей інтеграції наукових досліджень навчальних закладів в європейський ринок освітніх та наукових інновацій, розвиток спиртової галузі в області є передумовами для збільшення частки виробництв із високим ступенем переробки та високою доданою вартістю та підвищення рівня кооперації та кластеризації суб'єктів господарювання.

На збільшення кількості підприємств-експортерів власної продукції матиме вплив поглиблення інтеграційних процесів, покращення бізнес-клімату, формування ефективної мережі закладів професійної освіти для задоволення потреб ринку праці, а також розвиток спиртової галузі області.

Зростаючий попит на споживання продукції сільськогосподарського виробництва, харчової промисловості та нішевої, органічної продукції на внутрішньому та світових ринках, впровадження ефективних продуктів для підтримки малого та середнього бізнесу на державному рівні, наявність передумов

для розвитку спиртової галузі стане поштовхом для створення системи доступного довготривалого кредитування суб'єктів господарювання області.

Нарощення експортно-імпортних та інвестиційних відносин з країнами світу стане стимулом для збільшення кількості об'єктів інфраструктури для переробки та зберігання зернових та олійних культур. Підтримка малого та середнього бізнесу, задоволення потреб ринку праці шляхом формування ефективної мережі закладів професійної освіти значною мірою сприятиме розвитку бізнесу, зокрема й вирішенню проблеми створення підприємств з переробки ТПВ та забезпечення їх кваліфікованими робітничими кадрами. Розв'язати гостру на сьогодні проблему критичного стану житлово-комунальної та дорожньої інфраструктури громад області поступово стане можливим завдяки формуванню фінансово спроможних громад та ефективного використання ними фінансових ресурсів задля підвищення конкурентоспроможності та туристичної привабливості територій, а також зростання якості життя місцевого населення.

Додатковою перевагою Тернопільської області у питанні зростання попиту на вітчизняні туристичні продукти є висока духовність населення та один з найнижчих рівнів злочинності. Збільшенню рівня доходів населення, зниженню рівня безробіття сприятиме поглиблення інтеграційних процесів, зростання попиту на споживання продукції сільськогосподарського виробництва, харчової промисловості, нішевої органічної продукції, розвиток та підтримка бізнесу, формування мережі закладів професійної освіти, а також розвиток спиртової галузі.

Зростаючий попит на споживання продукції сільськогосподарського виробництва, розроблення якісних вітчизняних туристичних продуктів, створення передумов для розвитку спиртової галузі, а також завершення адміністративно-територіальної реформи та децентралізації позитивно вплине на міграційні процеси. Розвитку сучасної інфраструктури туристичної індустрії, підвищенню рівня інтегрованості науки в реальний сектор економіки сприятиме зростання попиту на вітчизняні туристичні продукти як в світі, так і в Україні, поглиблення інтеграційних тенденцій, покращення бізнес середовища, а також поглиблення міжнародної наукової співпраці, можливостей інтеграції наукових досліджень навчальних закладів в європейський ринок освітніх та наукових інновацій.

Ризики (визначені в результаті аналізу слабких сторін і загроз)

Суспільно-політична нестабільність та продовження російсько-української війни, загроза світових пандемій, що супроводжуються високим рівнем захворюваності та смертності населення, негативним впливом на економіку, високий рівень тінізації економіки, демографічна криза, збереження тенденцій до міжнародної міграції, в тому числі інтелектуальної, негативно вплине на рівень доходів населення та рівень безробіття, поглиблюватиме демографічні проблеми, зокрема скорочення чисельності наявного населення, перевищення кількості померлих над кількістю новонароджених, міжнародні міграційні процеси.

Значні руйнування енергетичної інфраструктури держави загалом та Тернопільщини зокрема, стрімке зростання вартості енергоносіїв, а також необхідність імплементації принципів зеленого відновлення України актуалізують проблему раціонального та ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів. За відсутності інвестицій у модернізацію енергетичної інфраструктури, впровадження розумних електромереж та розвитку розподіленої генерації під загрозою може опинитись енергетична безпека регіону, а отже, його економічна спроможність.

Перевага сировинної структури експорту продукції, скорочення відсотку малих підприємств, які експортують власну продукцію ще більше посилиться за рахунок суспільно-політичної нестабільності та незавершеності військових дій на Сході України, а також орієнтацією іноземних інвесторів, головним чином, на експлуатацію мінерально-сировинних, земельних ресурсів та дешеvu робочу силу.

Високий рівень тінізації економіки, коли представники бізнесу приховують реальні доходи та уникають сплати до бюджетів податків та обов'язкових платежів, ще більше унеможливить доступ широкого кола суб'єктів господарювання до довготривалого кредитування банківськими установами області. Посилення міжнародної міграції та високий рівень тінізації економіки може призвести до збільшення диспропорцій соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць та зниження рівня інтегрованості науки в реальний сектор економіки.

Відсутність дієвого механізму щодо використання курортно-рекреаційних зон, механізму використання для туризму об'єктів культурної спадщини та пам'яток архітектури значно гальмуватиме розвиток сучасної інфраструктури туристичної індустрії. Стійка тенденція до збільшення обсягів видалення відходів (зокрема ТПВ) та відсутність мережі підприємств з їх переробки спричинятиме негативний вплив на екологічну ситуацію та в глобальному масштабі впливатиме на зміни клімату, що в свою чергу, позначатиметься на здоров'ї населення, міграційних процесах.

3. СЦЕНАРІЇ РОЗВИТКУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ НА ПЕРІОД ДО 2027 РОКУ

Сценарії майбутнього розвитку Тернопільської області на середньостроковий стратегічний період визначаються комбінацією сприятливих / несприятливих зовнішніх та внутрішніх чинників, які можуть складатися в різних часових горизонтах, з одного боку, і, з іншого боку, тим, яким чином ключові стейкхолдери в регіоні протидіятимуть ризикам, які будуть при цьому виникати, та використовуватимуть ті можливості, які будуть в різні періоди відкриватись.

Головна ціль сценарного аналізу — це передбачення й адаптація до змін, аби визначити максимально вигідний шлях розвитку навіть у мінливих умовах.

Передумови формування сценаріїв

Спектр можливих сценаріїв розвитку Тернопільської області перш за все визначається низкою передумов:

Зовнішні передумови

- **Тривалість російської військової агресії та її негативний вплив на ситуацію в Україні в цілому і в регіоні зокрема в середньостроковій перспективі**

Очевидно, що визначальною передумовою розвитку Тернопільської області в періоді до 2027 року буде тривалість російсько-української війни та її поширення по території України. На макроекономічному рівні це, перш за все, позначатиметься на спрямуванні ресурсу на військові потреби, низькою спроможністю до фінансування проєктів місцевого і регіонального розвитку, посиленні обмежень для бізнесу та зростанні податкового навантаження.

Водночас слід розуміти, що Тернопільська область як тилловий регіон зазнає порівняно незначних руйнувань, а у низці випадків навіть отримує нові «вікна можливостей» навіть в умовах війни.

Продовження війни однозначно провокуватиме подальший відтік частини **населення** за кордон, зокрема це стосується жінок із дітьми, що «оголюватиме» освітню інфраструктуру та посилюватиме разом із мобілізацією чоловіків втрати трудового потенціалу.

Скорочення безробіття в регіоні та зростання потреби у кваліфікованих працівниках, яка вже зараз є дуже актуальною, зумовить зростання заробітних плат в регіоні, водночас це не призведе до зростання рівня життя мешканців через високу інфляцію.

Подальше зростання рівня інвалідизації мешканців та збільшення частки осіб, які потребують соціальної підтримки, особливо за рахунок збільшення чисельності таких груп як ВПО і ветерани, а також члени їх сімей, збільшуватиме навантаження на місцеві бюджети.

Відтік населення з області частково компенсується притоком ВПО, дві третини яких проживає в регіоні вже понад 2 роки та не планує змінювати місце проживання в найближчі пів року (за результатами опитування ВПО). Ситуацію наразі стабілізує те, що держава продовжує виконувати соціальні зобов'язання, отримуючи підтримку від міжнародних партнерів для покриття дефіциту бюджету. Це дозволяє місцевим і регіональним органам влади, а також соціально відповідальному бізнесу, зберігати можливості реалізації власних програм допомоги вразливим категоріям населення через ефективний перерозподіл ресурсів.

В **економічній сфері** продовження війни однозначно означатиме «відкладені» інвестиції, зокрема з боку іноземних інвесторів (область з початком війни у 2024 році втратила половину іноземних інвестицій і досі не повернулася до передвоєнного рівня), складнощі з логістикою агропродукції, що негативно може впливати на експортний потенціал області, енергетична криза та дефіцит ресурсів призведуть до підвищення вартості виробництва. Водночас втрата потенціалу

низкою аграрних регіонів України дозволила вже зараз Тернопільщині підвищити частку в структурі ВВП та посилити власні позиції на аграрному ринку.

Руйнування **критичної інфраструктури** однозначно негативно впливатиме і на економіку регіону, і на спроможність забезпечувати роботу усіх систем життєдіяльності. Водночас у середньостроковій перспективі це стимулюватиме пошук незалежних джерел енергії (сонячні, біо- та вітрові електростанції), а отже, розвиток альтернативної енергетики, та впровадження розподіленої енергогенерації.

При цьому однозначно слід констатувати, що чим довшою буде тривалість війни, тим більш руйнівні наслідки вона нестиме для усієї України та регіону зокрема. Йдеться насамперед про зменшення шансів на повернення більшої частині осіб, які залишили область та виїхали закордон, а також про бізнеси, які теж віддали перевагу функціонуванню за межами України.

– **Реалізація європейського курсу України та активність процесів інтегрування України в ЄС, підтримка світової спільноти.**

Іншою вагомою передумовою є процеси євроінтеграції України, активність яких однозначно залежить від питання тривалості війни. Однак, європейські партнери продовжують підтримувати Україну як у боротьбі з російськими окупантами, так і в реалізації внутрішніх реформ.

Однією зі сфер, яка зазнає змін та набуде більшої ваги, буде державна регіональна політика. Будуть удосконалені цифрові інструменти для більш тісного зв'язку між елементами планування-фінансування-реалізації-моніторингу проектів регіонального розвитку. Залучення значної частини ресурсів у рамках програми ЄС Ukraine Facility буде залежати від ефективності впровадження Україною внутрішніх реформ.

Передбачається нарощення грантової підтримки від міжнародних партнерів, що може мати позитивний вплив на поширення навичок проектного управління серед представників органів влади, місцевого самоврядування, організацій громадянського суспільства, бізнесу. Територіальні громади Тернопільщини повинні активно включатись у конкуренцію за грантові ресурси, оскільки обмежений ресурс державного бюджету буде першочергово спрямовуватись на території відновлення.

Важливо, що одним з основних векторів підтримки програми Ukraine Facility є агропереробка, що обумовлено світовими потребами у сільськогосподарській продукції. Зростання попиту на продукцію сільського господарства та харчової промисловості, а також можливості залучення фінансового ресурсу програми Ukraine Facility стимулюватиме виробників підвищувати якість продукції, у т.ч. впроваджувати стандарти Європейського Союзу. Територіальна близькість до кордону з ЄС дозволяє тернопільським виробникам агропродукції отримати конкурентну перевагу в експорті.

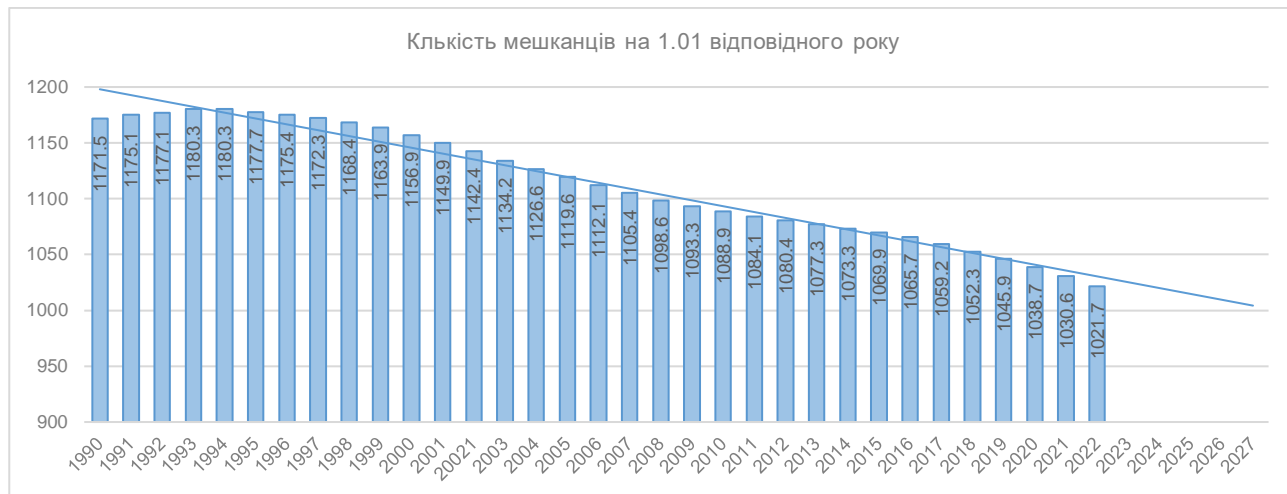
На розвиток агросектору водночас можуть мати негативний вплив зміни клімату (в середньостроковій перспективі це не буде надто відчутно), що буде знижувати його рентабельність, якщо не будуть залучені інвестиції і нові технології. Водночас посилена увага до запобігання змін клімату з боку міжнародної спільноти буде сприяти можливостям залучення додаткових ресурсів для її проведення за рахунок таргетованих на ці цілі міжнародних ресурсів.

Внаслідок впливу повномасштабної війни в Україні зазнала суттєвої трансформації транспортна логістика, зокрема, на період військових дій заклався білоруський напрям та авіаперевезення, суттєво ускладнилися морські перевезення, посилюються залізничні та автомобільні перевезення у напрямках країн ЄС. Тому територіальне розміщення Тернопільської області спонукатиме до розширення логістичних можливостей. Знову ж важливо скористатись цим шансом.

Внутрішні передумови

– Демографічний спад.

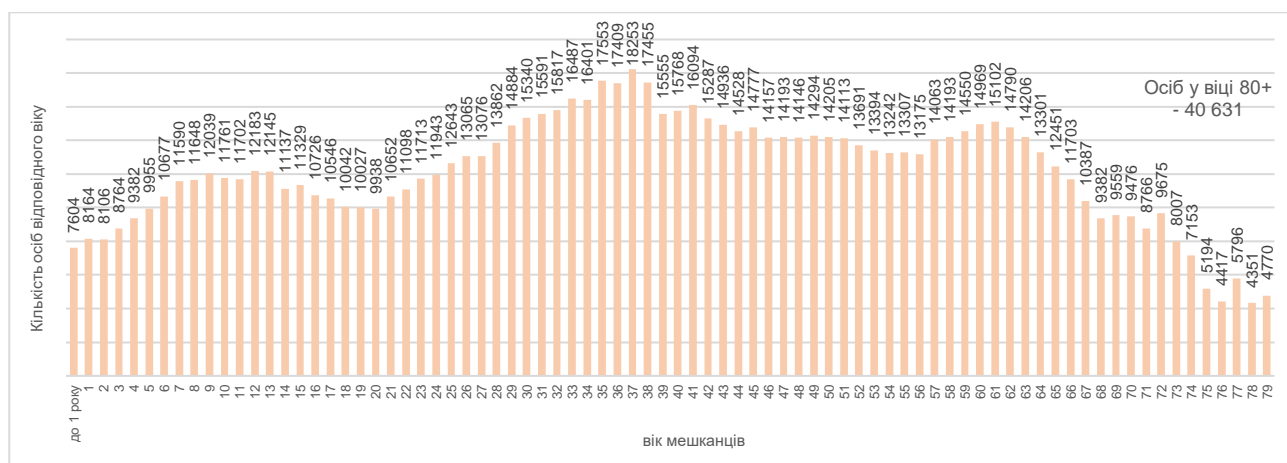
1) Попри те, що Тернопільська область характеризується суттєво меншими (у порівнянні із загальноукраїнськими даними) втратами населення впродовж усього періоду незалежності України, у період до 2027 року чисельність населення регіону продовжатиме знижуватись.

Рис. 3.1. Динаміка чисельності мешканців Тернопільської області за 2003-2022 роки, осіб¹²

Такий прогноз обумовлений довоєнним трендом динаміки чисельності населення, а також даними щодо рівня народжуваності в умовах повномасштабного вторгнення. Зменшення населення відбуватиметься головним чином за рахунок негативного природного приросту (у 2023 році рівень смертності регіону у 2,5 раза перевищив рівень народжуваності). Економічна нестабільність і війна змушуватимуть сім'ї відкладати народження дітей.

2) Застосування методу перестановки вікових груп можна прогнозувати щорічне скорочення чисельності дітей (близько 500 дітей) у закладах дошкільної освіти та 1-4 класах закладів загальної середньої освіти в періоді до 2027 року.

Рис. 3.2. Віковий розподіл населення у Тернопільській області за віком осіб, станом на 1.01.2022

¹² Тут і далі розрахунки на основі інформації Державної служби статистики України

За відсутності різкого збільшення кількості дітей з числа ВПО в регіоні, їх кількість не покриє ці демографічні втрати.

3) у наступні три роки фіксуватиметься щорічне зменшення кількості осіб, що входять у працездатний вік, що ще більше звужуватиме ринок праці. Тому вкрай важливо запобігти виїзду молоді і кваліфікованих фахівців за кордон у пошуках стабільності і роботи. Низка заходів Стратегії спрямована саме на це.

– ***Диверсифікація економіки.***

Тилові позиції області та близькість до європейського кордону навіть попри війну спонукатимуть до розміщення виробництв на Тернопільщині. При цьому неминучим є розширення переліку традиційних для регіону видів діяльності новими, а отже, матиме місце диверсифікація економіки. Зважаючи на сучасні тренди, така диверсифікація відбуватиметься за рахунок посилення ролі промислового виробництва та сфери послуг.

Фактично регіон і надалі буде посилювати свої позиції у виробництві сільськогосподарської продукції та поглибленні агропереробки, при цьому однозначно буде збільшуватись частка промисловості у структурі економіки.

Тут Тернопільщина буде конкурувати з іншими областями західного регіону і її головним конкурентом однозначно буде Львівська область. На користь Тернопільщини може зіграти різке зростання завантаження Львівської області після 2022 року переміщеними та новими підприємствами, суттєво нижча вартість земельного ресурсу, а також наявність трудового ресурсу. З останнім однозначно є складнощі – основне невідповідність потреби в розрізі фахівців та пропозиції таких спеціальностей. Тому тут важливу роль можуть відіграти регіональні органи влади швидко оцінивши потребу ринку та переорієнтувавши заклади профтехосвіти та програми перекваліфікації дорослого населення у відповідь на реальні потреби роботодавців.

– ***Посилення навантаження на енергетичну, транспортну, виробничу інфраструктуру та навколишнє середовище регіону.***

Іншим неминучим трендом розвитку регіону буде зростання навантаження на екосистему регіону, як результат зростання економічної активності, а також на інфраструктуру. При цьому в умовах обмеженості фінансового ресурсу існує ризик нехтування екопрограмами - через брак фінансування екологічні ініціативи можуть відходити на другий план.

Таким чином, траєкторія розвитку Тернопільської області на середньостроковий стратегічний період визначається напрямком та силою впливу зовнішніх передумов, а також готовністю і спроможністю ключових стейкхолдерів в регіоні до напрацювання механізмів протидії зовнішнім ризикам та реалізації проактивної політики модернізації області зважаючи на сучасні «вікна можливостей». З огляду на це, можна виділити три основних сценарії розвитку регіону на період до 2027 року:

Песимістичний сценарій

Загострення несприятливих обставин, зумовлених наслідками російського вторгнення, може призвести до посилення кризових явищ у Тернопільській області, хоча ймовірність такого сценарію наразі оцінюється як невисока.

Активізація воєнних дій, у тому числі збільшення ракетних атак, може спричинити руйнування критичної інфраструктури, зокрема енергетичних об'єктів. Це створить проблеми з постачанням електроенергії, тепла та води. Потенційне припинення переговорів з ЄС та НАТО, а також скорочення міжнародної допомоги, значно обмежать можливості фінансування відновлення інфраструктури та розвитку області.

Потенційний вплив на інфраструктуру та економіку:

- Масштабні пошкодження енергетичних об'єктів і транспортної логістики можуть унеможливити навіть часткове функціонування цих секторів. Це матиме негативний вплив на аграрний сектор, переробну промисловість і малий бізнес, які є ключовими для економіки області.
- Втрата джерел фінансування та дефіцит людського ресурсу через міграцію, мобілізацію і бойові дії знизять виробничу активність у традиційних галузях регіону.
- Через загострення безпекової ситуації збільшиться відтік працездатного населення. Мобілізація та людські втрати додатково посилять дефіцит кваліфікованих кадрів.
- Зниження можливостей обласної та місцевої влади ефективно реагувати на виклики кризового періоду спричинить погіршення умов життя та соціальної напруги серед населення.

У разі погіршення безпекової ситуації Тернопільська область може стикнутися зі значними економічними втратами, деградацією інфраструктури та посиленням соціально-економічних викликів. Це ускладнить відновлення традиційних галузей економіки й загальмує розвиток нових напрямків, які могли б диверсифікувати економіку регіону.

Як мінімізувати ризики такого сценарію?

- Акцент на підтримку місцевого бізнесу: запуск програм підтримки бізнесу, регіональних грантів для малого та середнього бізнесу, пільги для підприємств, які створюють нові робочі місця, впровадження навчальних програм з антикризового управління для підприємців.
- Створення запасів палива, води та продовольства для надзвичайних ситуацій. Розвиток альтернативної енергетики.
- Протидія міграції: фінансові стимули для працевлаштування молоді в регіоні, поширення дуальної освіти, яка поєднує навчання і роботу, інтеграція ВПО, ветеранів та ветеранок в місцеву економіку.
- Активізація участі громадян у волонтерських і соціальних ініціативах через місцеві програми підтримки активістів та НГО.
- Системна співпраця з міжнародними організаціями для залучення фінансування на відновлення та модернізацію інфраструктури, участь у європейських програмах розвитку регіонів, налагодження прямих зв'язків з містами-партнерами для отримання гуманітарної допомоги та обміну досвідом.
- Формування планів дій для реагування на можливі надзвичайні ситуації, включення механізмів швидкої мобілізації ресурсів і координації між місцевою владою, бізнесом та громадами, налагодження системної комунікації з громадянами, інформуючи їх про кроки влади та можливості допомоги.

Водночас настання песимістичного сценарію розвитку подій є малоімовірним з огляду на постійну підтримку з боку ЄС, США та інших країн, а також спроможність ЗСУ та українського народу протистояти російській агресії.

Інерційний сценарій

За нинішніх умов та навіть за менш сприятливих обставин у середньостроковій перспективі для Тернопільської області найбільш імовірним є сценарій збереження поступового інерційного зростання. Цей сценарій враховує можливість продовження війни в Україні, але передбачає успішне стримування російської агресії та покращення ситуації на фронті на користь України.

Влада на національному, обласному та місцевому рівнях активно реагуватиме на виклики повномасштабного вторгнення, швидко відновлюючи пошкоджену інфраструктуру (насамперед енергетичну та логістичну) і розробляючи компенсаторні механізми для мінімізації негативного впливу війни. Збереження курсу на євроінтеграцію сприятиме розширенню міжнародної технічної та

фінансової допомоги, що стане основою для стабілізації та відновлення економіки регіону.

Традиційні для економіки Тернопільщини галузі, зокрема сільське господарство, харчова промисловість і туризм, продовжуватимуть розвиватися навіть за умов обмежених інвестицій. Окрім цього, ймовірно є державна підтримка для стимулювання цих секторів, що дозволить забезпечити базові потреби регіону.

Водночас, навіть за невеликих обсягів капіталовкладень, поступово зростатимуть інші сектори економіки, такі як переробна промисловість, ІТ та альтернативна енергетика. Це сприятиме диверсифікації економіки області, зменшуючи її залежність від традиційних секторів, та допоможе створити нові драйвери економічного розвитку.

У соціальному аспекті очікується підвищення рівня інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та ветеранів війни у регіональний ринок праці. Зростатиме попит на людський ресурс з боку місцевих і міжнародних компаній, що поступово зменшуватиме рівень безробіття. Частина громадян, які виїхали за кордон через війну, почнуть повертатися додому, особливо за умови покращення безпекової ситуації та створення робочих місць.

Крім того, активізуватиметься взаємодія органів місцевого самоврядування із громадськістю, бізнесом та мешканцями громад для напрацювання ефективних механізмів подолання кризових явищ. Це сприятиме формуванню прозорого врядування та соціальної згуртованості.

Таким чином, навіть за умов продовження війни у найближчій перспективі Тернопільська область може поступово перейти до інерційного зростання в економіці, розвитку людського капіталу та покращення управлінських процесів. Це закладе основу для більш стабільного та стійкого розвитку регіону у майбутньому.

Оптимістичний (проактивний) сценарій

За сприятливих умов підвищується ймовірність реалізації оптимістичного сценарію розвитку Тернопільської області у середньостроковій перспективі та переходу до прискореного відновлення й модернізації в довгостроковій. Однак досягнення цих сценаріїв можливе лише за умови проактивної та узгодженої роботи ключових стейкхолдерів: місцевої влади, бізнесу, громадськості та міжнародних партнерів.

Цей сценарій передбачає покращення безпекової ситуації в країні. Водночас реалізація оптимістичного сценарію в деяких аспектах може прискорюватись в умовах війни (для прикладу, залучення бізнесу з-за меж регіону), в інших – ускладнюватись (так, активний розвиток туристичної сфери може відбутись за умови зростання рівня життя в країні, нівелювання безпекових ризиків, возз'єднання сімей тощо).

Сценарій передбачає:

Активізацію економічної діяльності не лише в межах обласного центру, а й поширення імпульсів економічного розвитку на територію усієї області. Розміщення нових виробництв на території регіону, зокрема промислових. Задіяння індустріальних парків, які можуть стати точками росту для регіону.

Зберігаючи аграрну спеціалізацію, регіон нарощує потенціал переробної промисловості, зокрема активно розвивається світлотехнічна галузь промисловості, яка отримує потужну підтримку як напрямок смарт спеціалізації регіону. В цьому контексті важливим є формування екосистеми цієї галузі – налагодження співпраці суміжних напрямків економічної діяльності, розвиток необхідної інфраструктури, підготовка кадрів для потреб галузі (активний розвиток існуючих та впровадження нових необхідних програм підготовки фахівців для світлотехнічної сфери). Це забезпечуватиме зростання економіки регіону навіть у складних умовах повномасштабного вторгнення.

Сільське господарство розвивається завдяки створенню в достатніх обсягах інфраструктури зберігання, збуту та переробки продукції, зростання частки експорту переробленої сільськогосподарської продукції, налагодження експортної логістики. Активно підтримується розвиток органічного та нішевого сільського господарства.

Інтенсивний розвиток транспортно-логістичного сектору завдяки ефективному використанню геопросторового положення регіону та знаходження на перетині європейських автомагістралей. Перехоплення ініціативи у створенні логістичних комплексів та налагодження співпраці з українськими експортерами продукції.

Переосмислення туристичного потенціалу області та перетворення її на регіон із цілорічними туристичними програмами. Активний розвиток санаторно-курортної справи в регіоні та реабілітації. Тут область конкуруватиме із такими потужними туристичними центрами західної України як Львівська, Закарпатська області. Тому важливим є формування та просування унікального бренду області та посилення культурної самоідентичності громад.

Паралельно з цим активізуватиметься розвиток нових секторів, здатних стати драйверами регіональної економіки: розвиток стартапів і цифрових рішень, створення ІТ-кластеру.

Очікується високий рівень інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та ветеранів війни в регіональний ринок праці. Значна частина населення, яке виїхало за кордон через війну, почне повертатися, що сприятиме відновленню трудових ресурсів.

Громади Тернопільщини стануть більш згуртованими, інноваційними та спроможними до спільної діяльності задля досягнення стратегічних цілей.

Відбувається поглиблення міжрегіональної співпраці: область буде активно взаємодіяти з іншими регіонами України та Європи для обміну досвідом і залучення партнерів.

Посилення економічних зв'язків сприятиме залученню фінансування для великих проєктів у галузях інфраструктури, енергетики та культури.

Стратегічна траєкторія

Метою цієї Стратегії є забезпечення переходу Тернопільської області від інерційного до оптимістичного (проактивного) сценарію у середньостроковій перспективі. Це дозволить створити передумови для прискореного розвитку та модернізації в довгостроковій перспективі, забезпечуючи стійке економічне зростання, інноваційність і соціальну згуртованість.

При цьому траєкторія розвитку Тернопільської області повинна включати:

- Перманентне впровадження превентивних механізмів посилення безпеки регіону;
- Збільшення частки харчової промисловості (з акцентом на поглиблення переробки) та високотехнологічних галузей (зокрема, світлотехнічної) в економіці області.
- Поширення органічного та нішевого сільського господарства.
- Поглиблення інтеграції з ринками ЄС.
- Збереження та ефективне використання людського, природного, логістичного потенціалу.

4. СТРАТЕГІЧНЕ БАЧЕННЯ ТА МІСІЯ РОЗВИТКУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

За результатами дослідження соціально-економічного стану області, проведеного SWOT-аналізу та обговорення пропозицій експертів, науковців, працівників органів місцевого самоврядування і органів виконавчої влади, громадських організацій були сформульовані Стратегічне бачення та Місія області.

Стратегічне бачення

Тернопільщина – край з багатою природною, історико-культурною та духовною спадщиною, високим науково-інтелектуальним потенціалом, конкурентоспроможною інноваційною економікою та високоефективним агропромисловим комплексом. Екологічно відповідальний регіон, де в громадах створені безпечні та комфортні умови для кожного мешканця.

***Місія** Тернопільської області – забезпечення високої якості життя мешканців, гармонійного розвитку територій шляхом збереження та ефективного використання потенціалу, конкурентних переваг та особливостей регіону.*

5. СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ, ОПЕРАТИВНІ ЦІЛІ ТА ЗАВДАННЯ

Стратегічне бачення досягатиметься через досягнення стратегічних цілей, а обрані стратегічні цілі буде реалізовано через систему оперативних цілей.

ДЕРЕВО ЦІЛЕЙ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Оперативні цілі	Завдання
Стратегічна ціль 1. РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ МЕШКАНЦІВ	
1.1. Підвищення якості послуг сфери охорони здоров'я, реабілітації, фізичного та ментального відновлення	1.1.1. Підвищення якості та ефективності надання медичних послуг, рівня здоров'я та тривалості життя мешканців
	1.1.2. Збільшення обізнаності населення щодо факторів ризику захворювань, шляхів їх зменшення
	1.1.3. Підвищення якості та доступності до реабілітації та охорони ментального здоров'я
	1.1.4. Розвиток сфери фізичної культури та спорту
1.2. Розвиток освітнього та культурного потенціалу	1.2.1. Забезпечення функціонування спроможної мережі закладів загальної середньої освіти
	1.2.2. Забезпечення надання якісних освітніх послуг шляхом модернізації закладів освіти та створення сучасного освітнього середовища (у тому числі інклюзивного та безпечного)
	1.2.3. Доступність закладів освіти у сільській місцевості
	1.2.4. Використання культурного потенціалу для інтелектуального та духовного розвитку мешканців у територіальних громадах
	1.2.5. Реалізація державної молодіжної політики та політики у сфері утвердження національної та громадянської ідентичності
1.3. Забезпечення доступності соціальних, адміністративних послуг та розбудова інклюзивного середовища	1.3.1. Створення у територіальних громадах системи надання доступних соціальних послуг з урахуванням особливостей потреб соціально-незахищених пільгових категорій населення та осіб, що перебувають у складних життєвих обставинах
	1.3.2. Підвищення якості надання адміністративних послуг
	1.3.3. Підтримка ветеранів та їх сімей, ВПО, інтегрування ветеранів та ВПО у соціально-економічне життя громад
	1.3.4. Реалізація сімейної, гендерної політики та протидії торгівлі людьми
	1.3.5. Забезпечення права кожної дитини на зростання в сімейному оточенні
	1.3.6. Створення безбар'єрного середовища для усіх груп населення в регіоні та територіальних громадах
1.4. Розвиток сектору безпеки та цивільного захисту	1.4.1. Збільшення фонду захисних споруд цивільного захисту з урахуванням принципів інклюзивності та безбар'єрності в регіоні та територіальних громадах
	1.4.2. Забезпечення захисту населення і територій області від різного виду надзвичайних ситуацій, громадської безпеки та правопорядку
	1.4.3. Забезпечення інформаційно-просвітницької роботи з питань поведінки в умовах надзвичайних ситуацій та підготовки до національного супротиву

Оперативні цілі	Завдання
Стратегічна ціль 2. ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНУ ТА ЗМІЦНЕННЯ СПРОМОЖНОСТІ ГРОМАД	
2.1. Розвиток смарт-спеціалізації регіону	2.1.1. Стимулювання розвитку галузей, визначених на засадах смарт-спеціалізації (світлотехнічна, молочна, виробництво нішевої та органічної продукції) 2.1.2. Створення умов для інтеграції науки, освіти та смарт-галузей
2.2. Стимулювання розвитку економіки сільських територій	2.2.1. Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва 2.2.2. Підтримка розвитку тваринництва, плодово-ягідництва, овочівництва та біоенергетичних культур 2.2.3. Розвиток сільськогосподарської кооперації, сімейного фермерства та кластеризації
2.3. Залучення інвестицій та розвиток підприємництва в територіальних громадах, розвиток багаторівневого врядування	2.3.1. Промоція інвестиційного потенціалу області 2.3.2. Створення індустріальних парків, розвиток інвестиційних інституцій та реалізація інвестиційних проєктів 2.3.3. Розвиток інституцій підтримки малого та середнього підприємництва, створення інструментів підтримки бізнесу 2.3.4. Підтримка підприємницьких ініціатив ветеранів та соціального підприємництва 2.3.5. Акселерація та масштабування оборонних розробок та виробництв 2.3.6. Сприяння місцевим виробникам у розширенні доступу до нових ринків збуту 2.3.7. Розвиток міжнародної співпраці регіону та територіальних громад, зокрема в контексті інтегрування в ЄС 2.3.8. Підвищення інституційної спроможності громад у сфері проектного менеджменту 2.3.9. Розвиток багаторівневого врядування, впровадження кращих практик просторового та стратегічного планування
2.4. Розвиток туристичної індустрії	2.4.1. Формування високоякісного регіонального туристичного продукту „TERNOPIL*YA: newemotions”, в т. ч. інклюзивного туризму 2.4.2. Просування туристичного бренду та комплексного регіонального туристичного продукту на українському та міжнародному ринках
2.5 Оновлення системи підготовки кадрів у відповідності до потреб регіональної економіки	2.5.1. Забезпечення підготовки/ перекваліфікації трудових ресурсів, в т. ч. ветеранів та ВПО 2.5.2. Залучення недержавного сектору до системи підготовки кадрів та запровадження сучасних профорієнтаційних інструментів, розвиток дуальної освіти 2.5.3. Модернізація матеріально-технічної бази закладів фахової передвищої, професійної (професійно-технічної) та вищої освіти
2.6. Розвиток дорожньо-транспортної, логістичної та цифрової інфраструктури	2.6.1. Збереження та розвиток дорожньої мережі 2.6.2. Сприяння розвитку логістичної інфраструктури та сучасних систем зв'язку 2.6.3. Підтримка розвитку сталої мобільності 2.6.4. Розвиток галузевих цифрових трансформацій
Стратегічна ціль 3. ЗАХИСТ ДОВКІЛЛЯ ТА СТАЛА ЕНЕРГЕТИКА	
3.1. Створення комфортного та дружнього до довкілля простору регіону	3.1.1. Покращення якості водопостачання та водовідведення, впровадження сучасних методів очистки стічних вод

Оперативні цілі	Завдання
	3.1.2. Розбудова інфраструктури управління відходами на території регіону
	3.1.3. Посилення адаптаційної спроможності та стійкості соціальних, економічних та екологічних систем до зміни клімату та пом'якшення наслідків цих змін
3.2. Організація оптимальної регіональної системи збалансованого природокористування та охорони довкілля	3.2.1. Стабілізація природного середовища проживання населення, максимальне збереження і відновлення ландшафтного і біотичного різноманіть, підтримання належного стану відновлених природних ландшафтів і урбанізованих екосистем
	3.2.2. Створення та забезпечення функціонування системи екологічного менеджменту на рівні територіальних громад та моніторингу довкілля області
3.3. Енергонезалежність та енергоефективність регіону	3.3.1. Диверсифікація теплової та електричної енергії на основі смарт-грід технології
	3.3.2. Розвиток системи енергоменеджменту в територіальних громадах
	3.3.3. Підтримка розвитку енергетики, в т. ч. розподіленої генерації з використанням установок збереження енергії
	3.3.4. Підвищення енергоефективності регіону

Стратегічна ціль 1. Розвиток людського капіталу та підвищення якості життя мешканців

В основі стратегії розвитку Тернопільської області закладено принцип людиноцентричності.

Попри суттєве зменшення чисельності населення регіону за останні три десятиліття Тернопільська область характеризується порівняно низькими темпами демографічних втрат. Окрім цього, в умовах повномасштабного вторгнення регіон прийняв велику кількість ВПО, близько 75 тис з яких залишилось проживати в населених пунктах Тернопільщини. З одного боку, це дозволяє зміцнити позиції області щодо наявності трудового потенціалу, з іншого – створює низку викликів для регіону, серед яких необхідність врахування змін у розміщенні мешканців та вікової структури при плануванні розвитку соціальної інфраструктури та наданні послуг соціальної сфери, житлово-комунальних послуг тощо.

З огляду на те, що в умовах війни Тернопільська область є тиловою та однією з найбільш безпечних, сюди і надалі будуть прибувати люди. Для регіону важливо не лише надати їм прихисток та житло, а забезпечити можливості для розвитку кожного мешканця, найбільш ефективного використання його людського капіталу, інтегрування у соціально-економічне життя місцевих громад.

Таким чином стратегічна ціль «Розвиток людського капіталу та підвищення якості життя мешканців» охоплює комплекс оперативних цілей і завдань, спрямованих на підвищення якості життя кожного мешканця регіону (у т.ч. внутрішньо переміщених осіб), зростання їх добробуту. Вона охоплює діяльність у різних сферах соціально-економічного життя, зокрема: забезпечення доступності та якості медичних послуг, реабілітації, оздоровлення, фізичного й духовного відновлення, якісної освіти, соціальної підтримки, популяризація здорового способу життя, розвиток спорту, створення безбар'єрного середовища для мешканців, а також підтримка захисників, захисниць і постраждалих від війни, зміцнення регіональної безпеки та підтримка обороноздатності країни.

Оперативна ціль 1.1. Підвищення якості послуг сфери охорони здоров'я, реабілітації, фізичного та ментального відновлення"

Важливим викликом для регіону та держави загалом є значне зростання частки ветеранів, осіб з інвалідністю, що актуалізує питання активного впровадження інклюзивних практик в усі сфери життєдіяльності. Це змінює підходи до розвитку сфери охорони здоров'я в регіоні та обумовлює запит на нові види медичної допомоги та послуг, які не були пріоритетними до війни, а саме поранення, травми та захворювання, пов'язані з війною.

Пріоритетними напрямками розвитку системи охорони здоров'я в області на середньострокову перспективу є вдосконалення екстреної медичної допомоги, підвищення якості спеціалізованої медицини, продовження формування спроможної мережі закладів охорони здоров'я. Також важливими є зміцнення систем реабілітації та охорони ментального здоров'я, зростання обізнаності населення щодо факторів ризику захворювань, шляхів їх зменшення. В контексті збереження демографічного потенціалу регіону важливим є розвиток сфери фізичної культури і спорту.

Основні завдання досягнення оперативної цілі 1.1. „Підвищення якості послуг сфери охорони здоров'я, реабілітації, фізичного та ментального відновлення" та напрями їх реалізації

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації проєктів
1.1.1. Підвищення якості та ефективності надання медичних послуг, рівня здоров'я та тривалості життя населення	<ul style="list-style-type: none"> – будівництво, реконструкція, капітальні ремонти закладів охорони здоров'я; – покращення умов медичного обслуговування населення області; – постачання медичним закладам обладнання та приладів для виявлення і лікування захворювань; – покращення матеріально-технічної бази закладів охорони здоров'я; – вдосконалення системи екстреної медичної допомоги; – покращення якості надання спеціалізованої медичної допомоги.
1.1.2. Збільшення обізнаності населення щодо факторів ризику захворювань, шляхів їх зменшення	<ul style="list-style-type: none"> – забезпечення організації та проведення інформаційних кампаній для населення щодо основних факторів ризику захворювань (поведінкових, соціально-економічних, спадкових, несприятливих факторів навколишнього природного середовища, шкідливих факторів професійного середовища, тощо); – забезпечення підвищення рівня обізнаності різних груп населення щодо важливості здорового харчування та профілактики захворювань; – проведення вакцинації населення.
1.1.3. Підвищення якості та доступності до реабілітації та охорони ментального здоров'я	<ul style="list-style-type: none"> – розвиток реабілітаційної мережі на базі закладів охорони здоров'я, що увійшли в спроможну мережу; – покращення матеріально-технічного забезпечення закладів охорони здоров'я що надають реабілітаційні послуги; – покращення доступності послуг з психічного здоров'я.
1.1.4. Розвиток сфери фізичної культури та спорту	<ul style="list-style-type: none"> – створення умов для забезпечення оптимальної рухової активності різних груп населення для зміцнення здоров'я з урахуванням інтересів, здібностей та індивідуальних особливостей кожного; – створення умов для розвитку адаптивного спорту, фізкультурно-спортивної реабілітації, сприяння інклюзії та інтеграції до суспільства ветеранів війни, осіб з інвалідністю засобами фізичної культури і спорту; – забезпечення функціонування та вдосконалення мережі закладів фізичної культури і спорту;

	<ul style="list-style-type: none"> – підтримка і розвиток олімпійського, неолімпійського, паралімпійського та дефлімпійського руху; – створення сприятливих умов для розвитку футболу в області шляхом підвищення його масовості та якості, а також забезпечення доступу всіх верств населення до занять футболом і популяризації футболу як здорового способу життя; – створення сприятливих умов для розвитку та підтримки дитячо-юнацького футболу
--	--

Очікувані результати:

- зросла середня тривалість життя мешканців регіону;
- покращилось матеріально-технічне забезпечення закладів охорони здоров'я сучасним медичним обладнанням для вчасного виявлення і лікування захворювань;
- оновлено парк санітарних автомобілів служби екстреної медичної допомоги
- розвинуто кардіохірургію з трансплантологією, роботохірургію на базі КНП «Тернопільська обласна клінічна лікарня» ТОР;
- зріс рівень групового імунітету;
- відкрито реабілітаційні відділення на базі усіх кластерних та надкластерних закладів охорони здоров'я;
- відкрито центри ментального (психічного) здоров'я;
- зріс рівень охоплення населення руховою активністю на 1-2 відсотки;
- зросла кількість осіб з інвалідністю та ветеранів війни, залучених до фізкультурно-спортивних заходів;
- залучено до 13 відсотків дітей та молоді віком від 6 до 18 років до занять у дитячо-юнацьких спортивних школах;
- покращено матеріально-технічну базу закладів фізичної культури і спорту;
- зросла кількість спортсменів, які беруть участь у всеукраїнських змаганнях до 1500 осіб на рік;
- зросла кількість команд, що беруть участь у чемпіонатах області дитячо-юнацької ліги з футболу;
- зросла кількість дітей і підлітків, які займаються футболом.

Індикатори:

- загальний коефіцієнт смертності на 1 тис. осіб наявного населення;
- загальний коефіцієнт народжуваності, на 1 тис. осіб наявного населення;
- укомплектованість закладів охорони здоров'я лікарями, %;
- кількість проведених кардіохірургічних оперативних втручань, одиниць;
- кількість трансплантацій, одиниць;
- частка населення, охоплених інформаційними кампаніями, %;
- рівень охоплення імунопрофілактикою відповідно до Календаря профілактичних щеплень в Україні за віком під час профілактики десяти інфекційних захворювань, %;
- кількість пацієнтів, які отримали реабілітаційну допомогу на базі реабілітаційних відділень у кластерних та надкластерних закладах охорони здоров'я, осіб;
- кількість відкритих центрів ментального (психічного) здоров'я, одиниць;
- кількість пацієнтів, які отримали послуги на базі центрів ментального здоров'я, осіб;
- кількість спортсменів збірних команд області, які беруть участь у всеукраїнських змаганнях з олімпійських та неолімпійських видів спорту, осіб;
- кількість учасників з числа осіб з інвалідністю та ветеранів війни у фізкультурно-спортивних заходах щороку, осіб

Оперативна ціль 1.2. Розвиток освітнього та культурного потенціалу

Освітньо-культурна сфера Тернопільщини характеризується високим інтелектуальним та культурним потенціалом, розвиненою мережею закладів освіти різного рівня, широкою культурною спадщиною регіону.

Учні шкіл області демонструють стабільно високі результати на незалежному оцінюванні, а університети Тернополя є визнаними осередками підготовки фахівців у різних галузях. Область відома потужною освітньою базою, що сприяє розвитку молодіжного інтелектуального та творчого потенціалу. Втім, соціально-економічні виклики сільських територій області суттєво впливають на якість освіти у сільських школах, що спричиняє нерівність у доступі до освітніх послуг. Ця нерівність суперечить принципу рівних можливостей, адже кожен громадянин має право на якісну освіту незалежно від місця проживання чи соціально-економічних умов. Реформа освіти в області спрямована на покращення змісту навчання, створення у закладах освіти безпечного та інклюзивного освітнього середовища, розвиток оптимальної мережі закладів загальної середньої освіти, мережі академічних ліцеїв для запровадження якісної профільної середньої освіти, аби забезпечити однакові можливості для всіх учнів.

Основним критерієм успішності цих змін є конкурентоспроможність молоді, яка є ключовим ресурсом для майбутнього розвитку регіону та країни загалом. Молодіжна політика Тернопільщини має включати підвищення рівня компетентностей молоді, у тому числі громадянських, активізацію залучення молоді до процесів ухвалення рішень, підтримку обдарованої молоді, розвиток сучасних молодіжних центрів і просторів, національно-патріотичне та військово-патріотичне виховання. В області завжди активно розвивався пластовий рух, тому важливим є його збереження та розвиток.

Основні завдання досягнення оперативної цілі 1.2. „Розвиток освітнього та культурного потенціалу” та напрями їх реалізації.

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації проєктів
1.2.1. Забезпечення функціонування спроможної мережі закладів загальної середньої освіти	<ul style="list-style-type: none"> – будівництво, реконструкція, капітальний ремонт закладів освіти області; – формування оптимальної мережі закладів загальної середньої освіти, мережі академічних ліцеїв для запровадження якісної профільної середньої освіти; – здійснення заходів із забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти „Нова українська школа” (НУШ); – впровадження системи заходів із професійної орієнтації, планування професійного розвитку та кар’єри учнівської молоді.
1.2.2. Забезпечення надання якісних освітніх послуг шляхом модернізації закладів освіти та створення сучасного освітнього середовища (у тому числі інклюзивного та безпечного)	<ul style="list-style-type: none"> – створення умов для організації достатнього, якісного, безпечного, збалансованого харчування у закладах освіти, формування у дітей звичок здорового харчування; – підвищення кваліфікації та навчання працівників закладів освіти та підприємств, що надають послуги з організації харчування закладам освіти; – створення у закладах освіти безпечного освітнього середовища; – організація інклюзивного навчання в закладах загальної середньої, дошкільної та професійно-технічної освіти. – надання корекційно-розвиткових послуг, створення ресурсних кімнат. освітнього середовища. Розвиток мережі інклюзивних класів/груп відповідно до потреби.

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації проєктів
1.2.3. Доступність закладів освіти у сільській місцевості	<ul style="list-style-type: none"> – організація безпечного, комфортного підвозу учнів та педагогічних працівників з врахуванням потреб маломобільних груп населення; – забезпечення закладів освіти шкільними автобусами для організації підвезення учасників освітнього процесу..
1.2.4. Використання культурного потенціалу для інтелектуального та духовного розвитку мешканців у територіальних громадах	<ul style="list-style-type: none"> – створення та відновлення багатофункціональних закладів культури, культурно-мистецьких креативних просторів на базі закладів культури області шляхом проведення капітальних, поточних ремонтів, модернізацій, реновацій та реконструкцій існуючих приміщень, оновлення матеріально-технічної бази закладів культури в громадах із оптимізацією базової мережі; – організація культурних хакатонів, воркшопів та арт-резиденцій для стимулювання креативності, інноваційності, адаптивності та генерації нових ідей у культурних та креативних індустріях; – реалізація заходів Програми розвитку культури, кінематографії та кінообслуговування населення Тернопільської області на 2025-2027 роки; <ul style="list-style-type: none"> – реставрація пам'яток архітектури, консервація та реставрація замків, реставрація дерев'яної сакральної архітектури тощо; реалізація Програми збереження культурної спадщини Тернопільської області на 2021-2025 роки; – виявлення, інвентаризація та внесення об'єктів нематеріальної культурної спадщини регіону до обласного та Національного переліків НКС.
1.2.5. Реалізація державної молодіжної політики та політики у сфері утвердження національної та громадянської ідентичності	<ul style="list-style-type: none"> – підвищення рівня компетентностей молоді, у тому числі громадянських; – підвищення рівня культури волонтерства серед молоді; – активізація залучення молоді до процесів ухвалення рішень; – здійснення національно-патріотичного, військово-патріотичного виховання; – підвищення рівня громадянської освіти; – взаємопідтримка та співпраця органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства щодо формування української національної та громадянської ідентичності; – формування системи кадрового забезпечення у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності; – розвиток пластового руху.

Очікувані результати:

- створено спроможну мережу закладів загальної середньої освіти для надання якісних освітніх послуг, забезпечено гнучку, практично орієнтовану, доступну систему освіти;
- створено мережу старшої профільної школи – академічних ліцеїв;
- зросла кількість здобувачів освіти, охопленим профільним навчанням
- здобувачів освіти забезпечено безкоштовним гарячим харчуванням, в тому числі дітей пільгових категорій;
- харчоблоки закладів освіти модернізовано, а працівники харчоблоків підвищили свою кваліфікацію;
- створено класи безпеки;
- зросла кількість закладів загальної середньої освіти, де несуть службу офіцери освітньої безпеки;

- зросла частка дітей охоплених інклюзивним навчанням, зросла кількість інклюзивних класів/груп, ресурсних кімнат;
- зросла кількість шкільного автотранспорту для організації підвезення учасників освітнього процесу, зросла кількість дітей, забезпечених підвезенням;
- створено сучасні заклади культури із збереженням та розвитком творчого потенціалу, у яких забезпечено якісні умови для навчання та комунікацій, організації дозвілля тощо, з врахуванням рекомендацій із створення безбар'єрного простору;
- зріс рівень доступності громадян до культурних послуг та просторів, що сприятиме їх залученню до культурного життя та зростання рівня культурної компетенції і культурних практик мешканців регіону;
- здійснюється стимулювання розвитку креативних індустрій у сфері культури
- розробка інтерактивних цифрових продуктів та послуг (у тому числі адміністративних) для популяризації української культури та можливості отримання культурних послуг онлайн;
- населення забезпечено базовим набором якісних культурних послуг регіону;
- об'єктів культурної спадщини області зберігаються шляхом залучення інвестицій для збереження, реставрації і використання пам'яток культурної спадщини, популяризації української культурної спадщини та внесення об'єктів культурної спадщини до національних та світових туристичних маршрутів;
- зросло наповнення Реєстру Музейного Фонду України;
- створено умови для меморіалізації та підтримки політики пам'яті на рівні громад;
- зросла частка громадян, які, за даними соціологічних опитувань, готові захищати незалежність та територіальну цілісність України із зброєю в руках;
- зріс рівень медіакультури та медіаграмотності населення;
- зросла кількість реалізованих заходів, проектів у сферах молодіжної політики, утвердження української національної та громадянської ідентичності, підтриманих органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування;
- зросла кількість фахівців у сферах молодіжної політики, утвердження української національної та громадянської ідентичності;
- зменшилась частка молоді, яка не працює, не навчається, не набуває професійних навичок, у загальній чисельності осіб віком 15-34 роки;
- зросла кількість молоді із сформованим відповідальним ставленням до власного здоров'я;
- понад 2,3 відсотка молоді взяло участь у волонтерській діяльності (у проектах та заходах).

Індикатори:

- частка здобувачів повної загальної освіти, які склали національний мультипредметний тест/зовнішнє незалежне оцінювання з української мови і не подолали поріг "склав/не склав";
- частка здобувачів повної загальної освіти, які склали національний мультипредметний тест/зовнішнє незалежне оцінювання з математики і не подолали поріг "склав/не склав";
- частка охоплення дітей віком п'ять років закладами дошкільної освіти;
- кількість навчальних кабінетів закладів загальної середньої освіти закуплених в рамках реалізації реформи нуш, одиниць;
- кількість учнів 10-12 класів, охоплених профільною освітою, осіб;
- частка випускників закладів загальної середньої освіти, які не продовжують навчання, %;
- кількість дітей, які отримують безкоштовні гарячі обіди, тис.осіб;
- кількість класів безпеки, одиниць;
- кількість дітей, охоплених інклюзивним навчанням, осіб;

- кількість закуплених шкільних автобусів, зокрема спеціально обладнаних для перевезення маломобільних груп населення, одиниць;
- частка дітей сільської місцевості, для яких організовано підвезення шкільними автобусами до місця навчання і додому, % до загальної кількості учнів, які того потребують;
- кількість багатофункціональних культурно-мистецьких просторів;
- частка населення, охопленого культурними послугами, %;
- кількість виявлених та інвентаризованих об'єктів нематеріальної культурної спадщини;
- кількість виявлених та інвентаризованих об'єктів культурної спадщини (археологія, історія, монументальне мистецтво, архітектура);
- кількість молоді, яка брала участь у заходах, спрямованих на підвищення рівня культури волонтерства серед молоді, осіб;
- кількість населення області, що залучена до заходів (проектів) національно-патріотичного виховання, осіб;
- кількість населення області, що залучена до заходів (проектів) військово-патріотичного виховання, осіб;
- кількість населення області, що залучена до заходів (проектів) з розвитку пластового руху, осіб.

Оперативна ціль 1.3. Забезпечення доступності соціальних, адміністративних послуг та розбудова інклюзивного середовища

Інклюзивний підхід до розвитку усіх сфер життєдіяльності дозволяє розкрити потенціал кожного члена суспільства, що особливо важливо в сучасних умовах війни. Саме зараз значно зростає потреба в соціальній адаптації для різних груп осіб, таких як ветерани та ветеранки, ВПО, люди похилого віку та інші. Тернопільська область, як і інші регіони, активно підтримує цих людей через соціальні програми та інклюзивні ініціативи.

Впродовж останніх років Тернопільщина стала домом для багатьох внутрішньо переміщених осіб, зокрема матерів з дітьми, літніх людей, які потребують соціального захисту та житла. Для цього залучені донорські організації і місцеві громади, що дозволяє забезпечити необхідне житло. Зважаючи на сучасні виклики, важливим напрямом соціальних реформ в області буде модернізація системи соціального захисту шляхом зростання рівня охоплення соціальними послугами осіб, які їх потребують, та посилення її превентивної дії; підвищення інституційної спроможності системи соціального захисту; зростання уваги до соціального захисту дітей; підтримки захисників та захисниць та осіб постраждалих від війни, забезпечення осіб з інвалідністю технічними засобами реабілітації.

Важливими є й інші напрямки, як діджиталізація публічних послуг, забезпечення доступності для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення до об'єктів і закладів соціальної сфери, охорони здоров'я, освіти, культури, фізичної культури та спорту, надання адміністративних послуг, будівель і приміщень місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, доступність транспорту тощо. Крім того, в умовах війни актуальним є питання гендерної рівності та створення умов для жінок, які працюють у традиційно чоловічих професіях.

Основні завдання досягнення оперативної цілі 1.3. „Забезпечення доступності соціальних, адміністративних послуг та розбудова інклюзивного середовища” та напрями їх реалізації

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації проектів
1.3.1. Створення у територіальних громадах системи надання доступних соціальних послуг з урахуванням	- впровадження інноваційних моделей соціальної роботи; - розвиток сучасних інструментів надання

особливостей потреб соціально-незахищених пільгових категорій населення та осіб, що перебувають у складних життєвих обставинах	соціальних послуг.
1.3.2. Підвищення якості надання адміністративних послуг	– розширення мережі точок доступу до адміністративних послуг.
1.3.3. Підтримка ветеранів та їх сімей, ВПО, інтегрування ветеранів та ВПО у соціально-економічне життя громад	– сприяння у поетапному розселенні внутрішньо переміщених осіб з місць тимчасового поселення, шляхом надання компенсації відсоткової ставки за іпотечним кредитом окремим категоріям громадян – учасникам програми „єОселя”, жителям Тернопільської області; – забезпечення належних умов проживання в стаціонарних установах системи соціального захисту населення для окремих категорій громадян з числа внутрішньо переміщених осіб.
1.3.4. Реалізація сімейної, гендерної політики та протидії торгівлі людьми	– реалізація заходів з подолання гендерних стереотипів; – створення мережі спеціалізованих служб підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі.
1.3.5. Забезпечення права кожної дитини на зростання в сімейному оточенні	– розвиток сімейних форм виховання дітей; – розвиток альтернативних форм догляду дітей (послуга патронату над дитиною).
1.3.6. Створення безбар'єрного середовища для усіх груп населення в регіоні та територіальних громадах)	– забезпечення доступності для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення до об'єктів і закладів соціальної сфери, охорони здоров'я, освіти, культури, фізичної культури та спорту, надання адміністративних послуг, будівель і приміщень місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування.

Очікувані результати:

- забезпечено якісними соціальними послугами громадян, які їх потребують;
- імплементовано інноваційні моделі соціальної роботи в систему соціального захисту;
- зріс рівень охоплення соціальними послугами осіб, які їх потребують;
- зросла кількість населення, яке отримує адміністративні послуги у найбільш наближеному місці;
- сформовано гендерну культуру та знижено рівень гендерних стереотипів у суспільстві;
- внутрішньо переміщені особи, учасники програми „єОселя”, отримали компенсацію відсоткової ставки;
- забезпечено 50-ти ліжко-місць для поселення осіб з інвалідністю з числа внутрішньо переміщених осіб;
- зросла кількість багатодітних сімей;
- постраждали особи отримали комплексну та своєчасну допомогу суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та/або насильства за ознакою статі;
- забезпечено реалізацію права на сімейне виховання дітей, які залишились без батьківського піклування, реінтеграцію дітей з закладів інституційного догляду і виховання дітей та влаштування в сімейні форми виховання;
- зросла частка об'єктів фізичного оточення і послуг для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, які відповідають нормам і стандартам доступності;
- зросла частка об'єктів фізичного оточення і послуг для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, які відповідають нормам і стандартам доступності.

Індикатори:

- рівень охоплення соціальними послугами (співвідношення кількості отримувачів до кількості потребуючих), %;
- кількість новостворених територіальних підрозділів/віддалених робочих місць цнап, одиниць;
- кількість осіб, яким надано компенсацію відсоткової ставки за іпотечним кредитом окремим категоріям громадян – учасниками програми „єоселя”, осіб;
- кількість осіб з інвалідністю з числа внутрішньо переміщених, які забезпечені стаціонарним доглядом, осіб;
- кількість осіб, охоплених просвітницькими кампаніями щодо зниження гендерних стереотипів і зниження толерантності до гендерно-зумовленого насильства, тис.осіб;
- частка дітей - сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, влаштованих до сімейних форм виховання дітей, від загальної кількості таких дітей; у відсотках від потреби, %;
- частка дітей, забезпечених послугою патронату над дитиною, у відсотках від потреби, %;
- рівень доступності об'єктів фізичного оточення, відсотків.

Оперативна ціль 1.4. Розвиток сектору безпеки та цивільного захисту

В умовах війни для Тернопільської області важливим є розвиток сектору безпеки, створення належних умов для перебування мешканців та ВПО в області. Це вимагає забезпечення систем цивільного захисту, ефективного централізованого оповіщення та доступу до захисних споруд. Враховуючи принципи інклюзивності, потрібно забезпечити безперешкодний доступ до об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту населення, у тому числі осіб з інвалідністю та маломобільних груп населення.

Не менш важливою є підготовка громадян до національного спротиву, зокрема через навчання основам безпеки в умовах війни, зокрема психологічної і тактичної підготовки, дій у разі радіаційного, хімічного забруднення, а також навички з вогневої і інженерної підготовки.

Актуальними залишаються також напрямки, пов'язані з вдосконаленням системи захисту від надзвичайних ситуацій, розвитком мережі пожежно-рятувальних підрозділів для забезпечення місцевої (добровільної) пожежної охорони.

Основні завдання досягнення оперативної цілі 1.4. „Розвиток сектору безпеки та цивільного захисту” та напрями їх реалізації

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації проєктів
1.4.1. Збільшення фонду захисних споруд цивільного захисту з урахуванням принципів інклюзивності та безбар'єрності в регіоні та територіальних громадах	<ul style="list-style-type: none"> – нарощування фонду захисних споруд цивільного захисту з метою забезпечення 100% укриття населення та подальшого покращення стану готовності об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту із включенням відповідних заходів до регіональних та місцевих програм, планів заходів у сфері цивільного захисту (у тому числі на рівні територіальних громад); – забезпечення безперешкодного доступу до об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту населення, у тому числі осіб з інвалідністю та маломобільних груп населення.
1.4.2. Забезпечення захисту населення і територій області від різного виду надзвичайних ситуацій, громадської безпеки та правопорядку	<ul style="list-style-type: none"> – створення розвинутої мережі пожежно-рятувальних підрозділів для забезпечення місцевої (добровільної) пожежної охорони; – сприяння утворенню органами місцевого самоврядування та забезпечення функціонування у територіальних громадах пожежно-рятувальних під-розділів для забезпечення місцевої або добровільної пожежної охорони (зокрема у складі центрів безпеки); – функціонування та модернізація системи захисту населення (оповіщення) про НС (пожежі, підтоплення, ракетні загрози, буревії і т.д.); – розвиток мережі поліцейських станцій в територіальних громадах області, забезпечення ефективної роботи стаціонарних постів поліції для підтримання правопорядку в населених пунктах та на автошляхах; – розвиток мережі відеоспостереження на автошляхах та в населених пунктах області в рамках проєкту „Безпечне місто”.
1.4.3. Забезпечення інформаційно-просвітницької роботи з питань поведінки в умовах надзвичайних ситуацій та підготовки до національного супротиву	<ul style="list-style-type: none"> – навчання непрацюючого населення діям у надзвичайних ситуаціях шляхом проведення інформаційно-просвітницької роботи за місцем проживання та самостійного вивчення загальної програми навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях та інших інформаційно- довідкових матеріалів з питань цивільного захисту, правил пожежної безпеки у побуті та громадських місцях; – забезпечення та вдосконалення форм та методів підготовки широких верст населення області до національного супротиву.

Очікувані результати:

- зріс рівень безпеки населення шляхом збільшення кількості захисних споруд, підвищення рівня інклюзивності та безбар'єрності, що відповідає плану реалізації Концепції забезпечення національної системи стійкості у Тернопільській області;
- зменшились обсяги збитків від пожеж за рахунок відсутності дефіциту сил та засобів оперативного реагування;
- покращено інформування населення про надзвичайні ситуації;
- покращилась криміногенна обстановка, зокрема за рахунок реалізації превентивних заходів;
- розширено можливості обліку порушень правил дорожнього руху в межах міста, удосконалено систему штрафів порушників, що скоїли ДТП;
- підвищено рівень обізнаності населення щодо дій при загрозі життю, здоров'ю населенню в умовах воєнного стану чи при можливих надзвичайних ситуаціях, в тому числі завдяки консультаційним пунктам при територіальних громадах;

– зріс рівень патріотизму населення, рівень стійкості та опору до диверсійних дій з боку російської федерації, зростає кількість залученого населення до територіальної оборони.

Індикатори:

- кількість захисних споруд цз, що облаштовані засобами, які забезпечують доступ осіб з інвалідністю, одиниць;
- кількість пожежно-рятувальних підрозділів для забезпечення місцевої (добровільної) пожежної охорони в територіальних громадах, з урахуванням часу прибуття до місця виклику не більше 20 хвилин, одиниць;
- частка модернізованих місцевих автоматизованих систем централізованого оповіщення, %;
- кількість поліцейських станцій в територіальних громадах області, одиниць;
- кількість камер відеоспостереження на автошляхах та в населених пунктах області в рамках проєкту „безпечне місто”, одиниць;
- кількість консультаційних пунктів для надання населенню за місцем проживання інформації з питань цивільного захисту та забезпечення їх функціонування відповідно до потреб територіальних громад, одиниць;
- кількість осіб, залучених до програми підготовки широких верст населення області до національного спротиву, осіб .

Стратегічна ціль 2. Підвищення конкурентоспроможності регіону та зміцнення спроможності громад

Тилові позиції області та близькість до європейського кордону навіть попри війну спонукатимуть до розміщення виробництв на Тернопільщині, що сприятиме активізації економічного розвитку регіону. При цьому неминучим є розширення переліку традиційних для регіону видів діяльності новими, а отже, матиме місце диверсифікація економіки. Зважаючи на сучасні тренди, така диверсифікація відбуватиметься за рахунок посилення ролі промислового виробництва та сфери послуг.

Фактично завданням регіону і надалі буде посилення своїх позицій у виробництві сільськогосподарської продукції та поглибленні агропереробки, при цьому однозначно увага має приділятися розвитку промисловості та зростанні її частки у структурі економіки.

Конкурентною перевагою Тернопільської області в таких умовах може стати наявність незадіяного трудового ресурсу, тому першочерговим завданням для органів влади є швидка оцінка потреб ринку у кадровому ресурсі та переорієнтація закладів профтехосвіти та програм перекваліфікації дорослого населення у відповідь на реальні потреби роботодавців.

У рамках активізації соціальної та економічної діяльності в регіоні важливим напрямком стане модернізація транспортної, логістичної та виробничої інфраструктури. Це включатиме впровадження комплексного просторового планування та ефективного управління територіями згідно з кращими практиками ЄС, що визначено пріоритетом Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки.

Важливим завданням для регіональних органів влади також є зміцнення спроможності громад шляхом розвитку багаторівневого врядування, посилення інституційного потенціалу громад, розвиток їх компетенцій у проєктному менеджменті, налагодження взаємодії громад з міжнародними партнерами та донорами. Підтримка громад з низьким рівнем фінансової спроможності та стимулювання розвитку економічних центрів на території регіону сприятиме зниженню рівня внутрішньорегіональної соціально-економічної диференціації та дозволить поширити позитивні імпульси розвитку на всю територію регіону.

Стратегічна ціль 2 передбачає досягнення шести оперативних цілей: розвиток смарт-спеціалізації регіону, стимулювання розвитку економіки сільських територій, залучення інвестицій та розвиток підприємництва, розвиток туристичної індустрії, оновлення системи підготовки кадрів у відповідності до потреб регіональної економіки, розвиток дорожньо-транспортної, логістичної та цифрової інфраструктури

Оперативна ціль 2.1. Розвиток смарт-спеціалізації регіону

Одним з ключових напрямів економічної інтеграції України з ЄС є впровадження принципів смарт-спеціалізації, що сприяє розвитку економічних секторів з високою доданою вартістю. Це дозволить залучити фінансування від структурних фондів ЄС через програму Ukraine Facility, зокрема для підтримки малого та середнього бізнесу.

Регіональна економічна політика має фокусуватися на стимулюванні прогресивних секторів та на розвитку інституцій, які можуть забезпечити ефективну реалізацію проєктів. Для цього необхідна спроможність органів місцевої влади готувати та реалізовувати проєкти з належним співфінансуванням, а також підтримка Агенції регіонального розвитку, організацій громадянського суспільства, провідних освітніх та наукових інституцій регіону, які сприятимуть залученню ресурсів для соціально-економічного розвитку регіону.

За проведеними оцінками галузями смарт-спеціалізації Тернопільської області визначено виробництво світлотехнічної, молочної, нішевої та органічної продукції. Акцент на розвиток цих видів економічної діяльності дозволить наростити інноваційний потенціал та сформувані на їх основі точки економічного зростання.

Основні завдання досягнення оперативної цілі 2.1. „Розвиток смарт-спеціалізації регіону” та напрями їх реалізації

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації проєктів
2.1.1. Стимулювання розвитку галузей, визначених на засадах смарт-спеціалізації (світлотехнічна, молочна, виробництво нішевої та органічної продукції)	<ul style="list-style-type: none"> – розвиток органічного виробництва та нішевих напрямків; – впровадження технологій глибокої переробки молока (сировини); – розвиток світлотехнічної галузі промисловості області; – сприяння зовнішньо-економічній діяльності місцевих виробників світлотехнічної продукції.
2.1.2. Створення умов для інтеграції науки, освіти та смарт-галузей	<ul style="list-style-type: none"> – організація співпраці регіональних ЗВО із бізнесом для формування замовлень на інноваційні дослідження та розробки з урахуванням ключових принципів підходу SMART-спеціалізації; – створення науково-бізнесових, технологічних платформ на базі провідних ЗВО регіонів. створення наукових кафедр і лабораторій на виробничих підприємствах у рамках публічно-приватного партнерства ЗВО та бізнесу.

Очікувані результати:

- здійснено модернізацію виробничих потужностей підприємств, що здійснюють діяльність у смарт та суміжних галузях;
- зросли площі плодово-ягідних насаджень з урахуванням інноваційних підходів;
- зросла кількість органічних операторів;
- розширився асортимент молочної продукції та зріс експортний потенціал молочної продукції області шляхом впровадження новітніх технологій та підходів;
- зросли обсяги виробництва та реалізації світлотехнічної продукції в області;

- зросли обсяги експорту світлотехнічної продукції місцевих товаровиробників;
- проведено кампанію з популяризації товарів підприємств, що здійснюють діяльність у смарт та суміжних галузях на форумах, ярмарках, тощо;
- зросла чисельність працюючих в смарт та суміжних галузях;
- зросла кількість здобувачів вищої освіти у галузі природничих наук і техніки;
- зросла кількість студентів, що навчаються за рахунок юридичних осіб (представників бізнесу);
- налагоджено співпрацю ЗВО з бізнесом, органами місцевого самоврядування, об'єднаними територіальними громадами як замовниками освітніх і науково-технічних послуг.

Індикатори:

- кількість органічних операторів, одиниць;
- збільшення виробництва нового продукту із залученням інноваційних технологій, % ;
- темп зміни обсягу виробництва світлотехнічної продукції в області, % до попереднього року;
- кількість випускників закладів вищої освіти з природничого, інженерного, технологічного напрямків, осіб.

Оперативна ціль 2.2. Стимулювання розвитку економіки сільських територій

Тернопільська область характеризується високим рівнем внутрішньорегіональної диспропорційності – близько 80% економічного потенціалу регіону концентрується у обласному центрі м. Тернопіль, при цьому сільські території області мають низьку економічну активність та слабо інтегровані в економічний простір.

Економічний розвиток сільських територій Тернопільської області стикається з низкою проблем, серед яких: висока залежність від аграрного сектору, недостатня інфраструктурна забезпеченість, низький рівень розвитку підприємництва та відтік молоді. Сучасне сільськогосподарське виробництво спрямована на постійне зниження трудозатрат, що спонукає до вивільнення робочої сили. Багато сіл страждають від недостатнього доступу до якісних освітніх, медичних і культурних послуг, що сприяє зниженню якості життя.

Для вирішення цих проблем необхідно реалізувати комплексні заходи, спрямовані на диверсифікацію економіки сільських територій. Це включає розвиток агротуризму, підтримку малого та середнього бізнесу у сферах тваринництва, плодово-ягідництва, овочівництва та біоенергетичних культур, розвиток сільськогосподарської кооперації, сімейного фермерства та кластеризації. Зусилля слід спрямувати на покращення забезпечення сільських територій кваліфікованими кадрами в галузі сільського господарства та агропереробки.

Створення сприятливих умов для розвитку підприємництва та підтримка місцевих ініціатив допоможуть зменшити міграцію молоді, підвищити економічну активність в сільській місцевості та знизити внутрішньорегіональні диспропорції.

Основні завдання досягнення оперативної цілі 2.2. „Стимулювання розвитку економіки сільських територій” та напрями їх реалізації

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації проєктів
2.2.1. Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва	– створення сприятливого підприємницького середовища функціонування системи наукового та інноваційного забезпечення розвитку сільськогосподарського виробництва, зокрема через розвиток сільськогосподарського дорадництва та надання якісних консультативних послуг із впровадження новітніх

	технологій, агроменеджменту, маркетингу, ведення господарства в час військового стану; – залучення фінансових ресурсів для розвитку сільськогосподарського виробництва (грантів, кредитів та інших джерел фінансування).
2.2.2. Підтримка розвитку тваринництва, плодово-ягідництва, овочівництва та біоенергетичних культур	– розвиток інфраструктури виробництва та розширення асортименту продукції тваринництва; – розвиток м'ясного скотарства; – підтримка молочного скотарства; – будівництво тваринницьких ферм; – розвиток ягідництва; – збільшення виробничих потужностей для охолодження, шокової заморозки та зберігання ягідних культур; – насичення продовольчого ринку конкурентоспроможними продуктами та розширення їх експорту; використання вирощених енергетичних рослин для виробництва альтернативних видів енергії; – стимулювання розвитку фермерських господарств, які займаються вирощуванням овочевих культур.
2.2.3. Розвиток сільськогосподарської кооперації, сімейного фермерства та кластеризації	– покращення якісної складової діяльності сільськогосподарських кооперативів за рахунок оновлення та придбання нової техніки та обладнання сільськогосподарського призначення; – підтримка самозайнятості на селі; – надання консультативного супроводу для особистих селянських господарств із сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів; – створення кластерів з метою об'єднання дрібних виробників сільськогосподарської продукції та запровадження власної переробки.

Очікувані результати:

- зросла ефективність сільськогосподарського виробництва;
- зріс обсяг валової продукції сільського господарства;
- зросло виробництво валової продукції сільського господарства на 1 особу;
- зросли обсяги виробництва продукції сільськогосподарськими підприємствами
- зросли обсяги виробництва продукції тваринництва сільгосппідприємствами області;
- збільшились площі насаджень плодкових та ягідних культур;
- збільшились площі під енергетичними культурами;
- зросла кількість сільськогосподарських кооперативів;
- зросла кількість сімейних молочних ферм.

Індикатори:

- продукція сільського господарства у господарствах усіх категорій (у постійних цінах 2021 року), млн гривень;
- виробництво продукції сільського господарства на одну особу населення, грн.;
- питома вага виробництва продукції тваринництва сільськогосподарськими підприємствами у виробництві валової продукції тваринництва всіма категоріями господарств області, %;
- площа плодкових та ягідних насаджень, га;
- площа під енергетичними культурами, га;
- кількість сільськогосподарських кооперативів, одиниць;

- кількість сімейних ферм, одиниць.

Оперативна ціль 2.3. Залучення інвестицій та розвиток підприємництва територіальних громад, розвиток багаторівневого врядування

Зміцнення конкурентоспроможності економіки Тернопільської області неможливе без залучення інвестицій, які є ключовим фактором для досягнення визначених пріоритетів. Можливості залучення інвестицій безпосередньо залежать від підвищення інвестиційної привабливості області через створення сприятливого бізнес-середовища та розвитку інвестиційного клімату.

Наразі область характеризується низькими позиціями у залученні іноземних інвестицій, обсяги яких станом на кінець 2023 року залишаються нижчими, аніж у довоєнний період. Водночас Тернопільська область має значний потенціал для залучення інвестицій, зокрема у сферах сільського господарства, агропереробки, світлотехнічного виробництва, туризму та рекреації, логістичної інфраструктури.

Пріоритетом для регіональної влади повинно бути створення точок економічного зростання за межами обласного центру, що дозволить ефективно використовувати внутрішні ресурси територій, розширити міжнародні зв'язки в економічній сфері, залучити інвестиції та посилити економічну спроможність територіальних громад.

Ключем до залучення інвестицій в громади та зміцнення їх спроможності є активний розвиток багаторівневого врядування, що базується на координації діяльності ОМС із приватними й публічними стейкхолдерами різних рівнів (органами публічної влади, міжнародними та громадськими організаціями, бізнесом, активними громадянами тощо) задля спільного вирішення соціально-економічних проблем та забезпечення зростання економіки краю.

Отже, для створення сприятливих умов для розвитку підприємництва та зростання інвестиційної привабливості області основними напрямками спрямування спільних зусиль у найближчій перспективі повинні стати:

- створення індустріальних парків, розвиток інвестиційних інституцій та реалізація інвестиційних проєктів
- розвиток інституцій сприяння розвитку малого та середнього підприємництва, створення інструментів підтримки бізнесу
- підтримка підприємницьких ініціатив ветеранів та соціального підприємництва
- акселерація та масштабування оборонних розробок та виробництв
- сприяння місцевим виробникам у розширенні доступу до нових ринків збуту
- розвиток міжнародної співпраці і партнерства регіону та територіальних громад, зокрема в контексті інтегрування в ЄС
- підвищення інституційної спроможності територіальних громад у сфері проектного менеджменту
- впровадження кращих практик просторового, стратегічного планування та містобудування в територіальних громадах

Основні завдання досягнення оперативної цілі 2.3. „Залучення інвестицій та розвиток підприємництва в територіальних громадах, розвиток багаторівневого врядування” та напрями їх реалізації

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації проєктів
2.3.1. Промоція інвестиційного потенціалу області	<ul style="list-style-type: none"> - розробка та просування інвестиційного паспорта регіону; - створення школи місцевого економічного розвитку та підтримка місцевих ініціатив; - інституційна підтримка територіальних громад щодо залучення інвесторів; - розроблення електронного каталогу інвестиційних пропозицій області.

2.3.2. Створення індустріальних парків, розвиток інвестиційних інституцій та реалізація інвестиційних проєктів	<ul style="list-style-type: none"> – підтримка створення та промоція індустріальних парків в області; – супровід та сприяння у реалізації інвестиційних проєктів; – підтримка діяльності Агенції регіонального розвитку та інвестиційних інституцій.
2.3.3. Розвиток інституцій сприяння розвитку малого та середнього підприємництва, створення інструментів підтримки бізнесу	<ul style="list-style-type: none"> – розширення та сприяння ефективній діяльності об'єктів інфраструктури підтримки підприємництва; – розроблення та впровадження інструментів підтримки бізнесу; – реалізація проєкту „Купуй Тернопільське”.
2.3.4. Підтримка підприємницьких ініціатив ветеранів та соціального підприємництва	<ul style="list-style-type: none"> – сприяння у реалізації ветеранських бізнес-ініціатив; – популяризація та підтримка проєктів соціального підприємництва.
2.3.5. Акселерація та масштабування оборонних розробок та виробництв	<ul style="list-style-type: none"> – підтримка та впровадження оборонних розробок та виробництв; – сприяння дослідницьким ініціативам у сфері виробництва оборонної продукції.
2.3.6. Сприяння місцевим виробникам у розширенні доступу до нових ринків збуту	<ul style="list-style-type: none"> – залучення суб'єктів малого та середнього підприємництва до виставково-ярмаркових заходів; – розробка експортного каталогу та впровадження інструментів для підтримки експортоорієнтованого бізнесу.
2.3.7. Розвиток міжнародної співпраці регіону та територіальних громад, зокрема в контексті інтегрування в ЄС	<ul style="list-style-type: none"> – активізація роботи щодо укладання угод про співпрацю громад області з іноземними адміністративно-територіальними одиницями місцевого самоврядування; – забезпечення участі Тернопільської області в заходах міжнародного характеру в Україні та за кордоном.
2.3.8. Підвищення інституційної спроможності громад у сфері проектного менеджменту	<ul style="list-style-type: none"> – фінансова підтримка соціально значущих проєктів міжнародної технічної допомоги; – впровадження ефективних заходів щодо підвищення компетенцій представників органів місцевого самоврядування із залученням досвіду іноземних експертів.
2.3.9. Розвиток багаторівневого врядування, впровадження кращих практик просторового та стратегічного планування	<ul style="list-style-type: none"> – реалізація заходів із залучення приватних та публічних стейкхолдерів до процесів прийняття управлінських ішень у територіальних громадах – інституційна підтримка територіальних громад в частині розробки документів стратегічного планування на засадах відкритості та включеності усіх стейкхолдерів; – активізація розроблення комплексних планів просторового розвитку територій територіальних громад; – стимулювання розроблення чи внесення змін до генеральних планів населених пунктів області.

Очікувані результати:

- зросли обсяги інвестицій в область;
- зросла інституційна спроможність органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в частині залучення інвестицій та супроводу інвестиційних проєктів;
- підвищилась конкурентоспроможність місцевого бізнесу;
- розширення ринків збуту місцевої продукції;
- зросла підприємницька ініціатива серед ветеранів;
- зросла чисельність соціальновідповідального бізнесу в області;
- підприємства отримали фінансову підтримку на виробництво товарів для забезпечення оборонних потреб;
- зросли обсяги виробництва інноваційної продукції для оборонних потреб;
- зріс експортний потенціал підприємницького сектору області;
- реалізовано спільні проєкти в рамках укладених партнерських угод; меморандумів;

- розширено географію міжнародного територіального співробітництва;
- створено команди професійних проєктних менеджерів в громадах області;
- зросла частка громад регіону, забезпечених якісними стратегічними документами, розробленими на засадах відкритості, прозорості та включеності;
- зросла частка територій та населених пунктів області, забезпечених актуальною містобудівною документацією;
- зросла частка територіальних громад області, забезпечених актуальною містобудівною документацією.

Індикатори:

- обсяг залучених капітальних інвестицій, млн. грн.;
- кількість індустріальних парків, внесених до Реєстру індустріальних (промислових) парків, одиниць;
- темп зміни обсягу виробництва промислової продукції, % до попереднього року;
- кількість діючих суб'єктів підприємництва у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць;
- кількість нових зареєстрованих суб'єктів господарювання (прибуткові), одиниць за рік;
- кількість реалізованих бізнес-ініціатив ветеранами та членами їх сімей, одиниць;
- індекс споживчих цін (до грудня попереднього року), %;
- темп зміни обсягу виробництва оборонної продукції в області, % до попереднього року;
- темп зміни обсягу експорту товарів, % до попереднього року;
- кількість укладених партнерських угод /меморандумів (одиниць);
- кількість представників ОМС, які пройшли підвищення кваліфікації у сфері проєктного менеджменту (осіб);
- забезпеченість територій містобудівною документацією регіонального та місцевого рівнів (крім детальних планів), розробленою після 2010 року, %:
  - схема планування території області,
  - схеми планування території районів,
  - комплексні плани просторового розвитку територій територіальних громад;
  - генеральні плани міст,
  - генеральні плани селищ,
  - генеральні плани сіл;
- частка територіальних громад області з наявними стратегіями розвитку.

Оперативна ціль 2.4. Розвиток туристичної індустрії

Розвиток сфери туризму на Тернопільщині передбачає формування сучасної конкурентоспроможної туристичної індустрії області, спроможної задовольнити потреби в туристично-рекреаційних послугах через впровадження інноваційних рішень і підходів у туристичному бізнесі.

Основними завданнями у реалізації цієї цілі є розробка високоякісних локальних туристичних продуктів на основі забезпечення різноманітності та унікальності туристичних послуг в структурі комплексного регіонального туристичного продукту „TERNOPIL*YA: new emotions”; ефективне просування туристичного бренду та комплексного регіонального туристичного продукту на українському та міжнародному ринках.

Реалізація вказаних завдань забезпечить довгостроковий розвиток туризму як високорентабельної галузі економіки області, спрямованої на формування сучасного туристично-відпочинкового та санаторно-лікувального комплексу. Ексклюзивний туристичний продукт, створений на території з унікальним ресурсним

потенціалом під туристичним брендом „TERNOPIЛ*YA: new emotions”, виведе регіон на якісно новий рівень в Україні та за її межами.

Основні завдання досягнення оперативної цілі 2.4. „Розвиток туристичної індустрії” та напрями їх реалізації

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації проєктів
<p>2.4.1. Формування високоякісного регіонального туристичного продукту „TERNOPIЛ*YA: newemotions”, в т. ч. інклюзивного туризму</p>	<ul style="list-style-type: none"> – формування регіонального комплексного туристичного продукту на основі локальних туристичних продуктів у пріоритетних для області видах туризму (культурно-пізнавальний, екологічний, спелео, пригодницький, релігійний тощо) для внутрішніх та іноземних туристів; – формування і розвиток туристичних дестинацій як територій туристичної привабливості; – створення сучасної дорожньої інфраструктури на основних туристичних маршрутах, облаштування місць для стоянок і короткочасних зупинок туристично-екскурсійних автобусів; – благоустрій кемпінгів, місць для стоянок і короткочасних зупинок на водних, пішохідних і велосипедних маршрутах; – розробка мережі туристичних маршрутів, з подальшим їх знакуванням та маркуванням; – створення нових об’єктів туристичної інфраструктури; – відновлення діяльності об’єктів санаторно-курортної сфери області.
<p>2.4.2. Просування туристичного бренду та комплексного регіонального туристичного продукту на українському та міжнародному ринках</p>	<ul style="list-style-type: none"> – розробка і популяризація туристичного бренду області; – представлення регіонального туристичного продукту „TERNOPIЛ*YA: new emotions” на міжнародних, національних та регіональних ділових та презентаційних заходах; – організація та проведення прес- та інфотурів Тернопіллям для надавачів туристичних послуг та представників ЗМІ; – промоція туристичних можливостей регіону на іноземних, регіональних та всеукраїнських веб-ресурсах; – сприяння створенню туристично-інформаційних центрів у малих містах області; – участь у спільних проєктах регіонального та міжнародного співробітництва у туристично-рекреаційній сфері у рамках співпраці з іншими регіонами України та регіонами з інших держав.

Очікувані результати:

- туристичні кластери на пріоритетних для розвитку туризму територіях, зокрема „Тернопільське Придністер’я” („Тепле Поділля”), „Кременецькі гори”, „Тернопільське Опілля” тощо створені та функціонують;
- розбудована туристична інфраструктура за напрямками регіональної мережі міжнародних транспортних коридорів;
- зросла кількість туристів в малих історичних містах;
- зросли обсяги надання туристичних послуг за рахунок розширення в’їзного та внутрішнього туризму;
- створено додаткові робочі місця, зросла частка туризму в основних показниках економічного і соціального розвитку регіону;
- підвищено туристичний імідж Тернопільщини в Україні та за кордоном.

Індикатори:

- кількість впроваджених туристичних маршрутів та туристичних продуктів, шт.;
- обсяг туристичного збору, тис. Грн.

Оперативна ціль 2.5. Оновлення системи підготовки кадрів у відповідності до потреб регіональної економіки

Тернопільська область завжди була трудонадлишковою, характеризувалась порівняно високим рівнем безробіття та низьким рівнем заробітних плат. В умовах розгортання повномасштабної війни для регіону стали надактуальними нові виклики, пов'язані з працересурсним забезпеченням соціально-економічного розвитку: мобілізація працівників та виїзд населення за межі України призвела до кадрових втрат на багатьох підприємствах, натомість значна кількість ВПО збільшили пропозицію робочої сили в області. Окрім цього, мала місце поява нових/релокованих підприємств на економічній мапі Тернопільщини та диверсифікація економічної діяльності в регіоні, яка і надалі триватиме.

Унаслідок цих процесів відбулось посилення дисбалансу між попитом і пропозицією на регіональному ринку праці: невідповідність обсягів, професійних і галузево-структурних характеристик. Сьогодні попит на висококваліфіковану робочу силу залишається незадоволеним, незважаючи на наявність пропозицій із гідними умовами праці та конкурентною оплатою. Ця ситуація потребує комплексного підходу до вирішення проблем, зокрема заходів із підвищення професійної підготовки кадрів, адаптації ринку праці до нових умов та сприяння створенню робочих місць у поствоєнний період.

Одним із важливих завдань регіонального ринку праці також є забезпечення соціально-трудової інтеграції демобілізованих осіб, ветеранів війни та людей, які постраждали внаслідок бойових дій. Забезпечення зайнятості ветеранів та ветеранок стає все більш актуальним, враховуючи їхню зростаючу частку серед працівників підприємств Тернопільської області, яка нині становить близько 2 %.

Основні завдання досягнення оперативної цілі 2.5. „Оновлення системи підготовки кадрів у відповідності до потреб регіональної економіки” та напрями їх реалізації

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації проєктів
2.5.1. Забезпечення підготовки/перекваліфікації трудових ресурсів, в т. ч. ветеранів та ВПО	<ul style="list-style-type: none"> - підтримка програм з підготовки/ перекваліфікації дорослого населення регіону та проведення інформаційних заходів про можливості професійного розвитку/перекваліфікації; - впровадження ефективних заходів щодо працевлаштування ветеранів та ВПО.
2.5.2. Залучення недержавного сектору до системи підготовки кадрів та запровадження сучасних профорієнтаційних інструментів, розвиток дуальної освіти	<ul style="list-style-type: none"> - налагодження державно-приватного партнерства у сфері професійної (професійно-технічної) освіти та взаємозв'язку з ринком праці через впровадження механізмів стимулювання роботодавців до участі в освітньому процесі, створення умов для розвитку дуальної форми здобуття освіти; - підвищення якості підготовки кваліфікованих кадрів, враховуючи потреби ринку праці.
2.5.3. Модернізація матеріально-технічної бази закладів фахової передвищої, професійної (професійно-технічної) та вищої освіти	<ul style="list-style-type: none"> - модернізація матеріально-технічної бази закладів освіти, створення навчально-практичних центрів на базі закладів професійної (професійно-технічної) освіти, оснащених сучасним обладнанням; - впровадження нових робітничих професій, у тому числі через функціонування у Центрів кар'єри; - організація заходів з метою популяризації професійної освіти; - організація заходів щодо професійного розвитку педагогічних працівників;

Очікувані результати:

- зросла частка дорослого мешканців регіону, охоплених програмами підготовки/ перекваліфікації відповідно до потреб ринку праці
- зросла кількість ветеранів/ВПО, які пройшли перепідготовку/перекваліфікацію за актуальними для ринку праці спеціальностями;
- ветерани/ВПО інтегровані у місцеву економіку;
- зросла кількість угод про державно-приватне партнерство у сфері професійної (професійно-технічної) освіти, кількості договорів з роботодавцями;
- зросла кількість осіб, охоплених дуальною освітою;
- зросла якість професійної підготовки;
- зросла кількість закладів професійної освіти, які практикують дуальну форму навчання;
- зросла кількість кваліфікованих працівників на ринку праці регіону;
- поширення профорієнтації та популяризації професійної освіти серед дітей, молоді, дорослого населення, формування нового іміджу професійних кваліфікацій, їх переваг при побудові кар'єри та професійного зростання особистості.

Індикатори:

- кількість мешканців, які пройшли підготовку/ перекваліфікацію, осіб;
- кількість ветеранів / ВПО, які пройшли перепідготовку / перекваліфікацію, осіб;
- кількість угод, укладених з роботодавцями про організацію та здійснення дуальної форми здобуття освіти, студентських договорів про дуальну освіту, одиниць;
- кількість здобувачів дуальної освіти, осіб;
- кількість закладів професійної освіти, які практикують дуальну форму навчання, штук;
- відсоток працевлаштування здобувачів освіти, які пройшли дуальне навчання, %;
- кількість навчально-практичних центрів, створених на базі закладів професійної-професійно технічної освіти, штук;
- кількість відкритих нових спеціальностей в закладах професійно-технічної освіти, штук;
- частка здобувачів освіти закладів загальної середньої освіти, які після 9 класу вступають у заклади професійної освіти, %.

Оперативна ціль 2.6. Розвиток дорожньо-транспортної, логістичної та цифрової інфраструктури

Розвиток дорожньо-транспортної, логістичної та цифрової інфраструктури формує передумови для інтегрування Тернопільської області у загальнодержавні та міжнародні економічні процеси. Сучасний стан інфраструктури в області, хоча й демонструє позитивну динаміку, все ще потребує значних інвестицій для забезпечення конкурентоспроможності та ефективного функціонування регіону.

Тернопільська область має розгалужену мережу доріг, проте їх стан потребує покращення, особливо в сільських районах, що значно ускладнює доступ до економічних та соціальних ресурсів. Нерідко трапляються проблеми з перевезеннями, які в свою чергу гальмують розвиток місцевого бізнесу та знижують рівень мобільності населення. Ремонт і модернізація основних магістралей, а також будівництво нових логістичних маршрутів та транспортних хабів є пріоритетом для області.

Стратегічне розташування Тернопільської області на перехресті важливих транспортних коридорів відкриває значний потенціал для розвитку логістики. Однак для повного використання цього потенціалу необхідно створювати сучасні логістичні центри, розвивати інфраструктуру для вантажних перевезень і забезпечити ефективні зв'язки з іншими регіонами України та країнами ЄС. Вдосконалення логістичних послуг дозволить поліпшити транспортні потоки та забезпечити зростання економіки.

В умовах глобалізації та цифровізації економіки розвиток цифрової інфраструктури стає все більш актуальним для Тернопільської області. Підключення до високошвидкісного інтернету, покращення доступу до електронних послуг та інтеграція цифрових технологій в бізнес-процеси дозволить місцевим підприємствам отримати конкурентні переваги, покращити якість освітніх і медичних послуг, а також сприятиме залученню інвестицій. Окрім того, реалізація цифрових проектів у державних і місцевих органах влади дозволить зробити адміністративні послуги доступнішими та ефективнішими для мешканців області.

Основні завдання досягнення оперативної цілі 2.6. „Розвиток дорожньо-транспортної, логістичної та цифрової інфраструктури” та напрями їх реалізації

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації проєктів
2.6.1. Збереження та розвиток дорожньої мережі	– ремонт автомобільних доріг загального користування місцевого значення; – встановлення та заміна дорожніх знаків.
2.6.2. Сприяння розвитку логістичної інфраструктури та сучасних систем зв'язку	– підключення соціальних закладів області до широкосмугового доступу до Інтернету; – створення мультимодальних терміналів на основних автомобільних шляхах області;
2.6.3. Підтримка розвитку сталої мобільності	– розвиток маршрутної мережі області.
2.6.4. Розвиток галузевих цифрових трансформацій)	– впровадження цифрових рішень в галузях освіти, культури, туризму, спорту, охорони здоров'я, містобудування, соціального захисту, житлово-комунального господарства, інформаційної безпеки, екології, туризму тощо.

Очікувані результати:

- дорожня інфраструктура модернізована та створено безпечні умови дорожнього руху на території області;
- збережено наявну мережу автомобільних доріг загального користування з доведенням термінів експлуатації дорожнього покриття до міжремонтних строків;
- створено систему мультимодальних перевезень вантажів (оптимізація маршруту; економія часу; єдиний транспортний документ на все перевезення; можливість доставки у важкодоступні місця);
- впроваджено автоматизовану систему обліку оплати проїзду;
- забезпечено транспортне сполучення області;
- зросла кількість транспортних засобів оснащених GPS трекерами;
- зросла кількість транспортних засобів, пристосованих для перевезення осіб з інвалідністю;
- зросла кількість соціальних закладів області, які підключені до широкосмугового доступу до Інтернету;
- населення області отримує послуги мобільного зв'язку населенню за технологією 4G;
- створено нові цифрові безбар'єрні територіальні центри в області;
- створено геоінформаційну систему області.

Індикатори:

- відновлено капітальним та поточним ремонтами обласні та районні дороги, %;
- кількість мультимодальних терміналів, штук;
- впровадження GPS трекерів, %;
- підключення домогосподарств до широкосмугового інтернету у сільській місцевості, %;
- розширення покриття мобільним зв'язком (4G) території області, % площі;
- кількість транспортних засобів, пристосованих для перевезення осіб з інвалідністю, штук;
- впровадження автоматизованої системи обліку оплати проїзду, %;
- підвищення базових цифрових навичок та комп'ютерної грамотності для всіх суспільних груп населення області, %;
- відкриття нових цифрових безбар'єрних територіальних центрів в області (кількість нових центрів), одиниць;

Стратегічна ціль 3. Захист довкілля та стала енергетика

Охорона навколишнього середовища та раціональне використання природних ресурсів є важливими для соціального та економічного розвитку Тернопільської області. Забезпечення екологічної безпеки для населення є пріоритетом у контексті загальнонаціональних зобов'язань щодо зниження викидів парникових газів, відмови від вугілля на електростанціях до 2035 року та скорочення викидів метану.

Основними екологічними проблемами області є забруднення вод, низький рівень утилізації відходів, відсутність належно обладнаних полігонів та виснаження біоресурсів. Водночас реалізація заходів зеленого переходу, зокрема переходу до низьковуглецевої економіки та розвитку відновлюваних джерел енергії, є ключовим завданням для Тернопільщини в контексті євроінтеграції. Важливо продовжувати зменшення викидів парникових газів і модернізувати генеруючі потужності для забезпечення екологічної стійкості регіону.

В умовах воєнних викликів набуває актуальності питання енергонезалежності та енергоефективності регіону. При цьому першочерговими є питання диверсифікації теплової та електричної енергії на основі смарт-грід технології, розвиток системи енергоменеджменту, підтримки розвитку енергетики, в т. ч. розподіленої генерації з використанням установок збереження енергії, підвищення енергоефективності регіону.

Оперативна ціль 3.1. Створення комфортного та дружнього до довкілля простору регіону

Діяльність демократичної, цивілізованої, європейської влади має бути орієнтована на людину, на зростання людського потенціалу, на покращення якості життя кожного члена суспільства. Це стосується охорони природного середовища, що оточує людину, піклування про її здоров'я, освіту, умови проживання, якісні комунальні та соціальні послуги, комфортне середовище, належні умови для працевлаштування та багато інших складових, що входять до поняття високих стандартів життя.

З метою стабілізації і поліпшення стану навколишнього природного середовища нагальними є заходи, спрямовані на зменшення забруднення земель та атмосферного повітря, поліпшення стану каналізаційних мереж та споруд, впорядкування поводження з твердими побутовими відходами, завершення утилізації непридатних та заборонених до використання пестицидів, вирішення питань утилізації та захоронення промислових відходів.

Основні завдання досягнення оперативної цілі 3.1. „Створення комфортного та дружнього до довкілля простору регіону” та напрями їх реалізації

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації проєктів
<p>3.1.1. Покращення якості водопостачання та водовідведення, впровадження сучасних методів очистки стічних вод</p>	<ul style="list-style-type: none"> – будівництво/реконструкція каналізаційних мереж, каналізаційних очисних споруд, водопровідних мереж, водоочисних споруд, насосних станцій, водозаборів, об’єктів водопровідно-каналізаційного господарства; – запровадження альтернативних методів знезараження питної води для усунення використання сильнодіючих отруйних речовин - хлору; – оновлення матеріально-технічної бази підприємств водопровідно-каналізаційного господарства; – оснащення лабораторій контролю якості води та стічних вод сучасним контрольно-аналітичним обладнанням; – впровадження геоінформаційних систем водопостачання, водовідведення та автоматизованих систем диспетчерського моніторингу; – заміна насосів на енергоефективні, зменшення питомих втрат електроенергії на підприємствах водопровідно-каналізаційного господарства; забезпечення населених пунктів централізованим водопостачанням, централізованим водовідведенням.
<p>3.1.2. Розбудова інфраструктури управління відходами на території регіону</p>	<ul style="list-style-type: none"> – формування комплексної системи управління відходами територій області на основі регіонального плану управління відходами;
<p>3.1.3. Посилення адаптаційної спроможності та стійкості соціальних, економічних та екологічних систем до зміни клімату та пом’якшення наслідків цих змін</p>	<ul style="list-style-type: none"> – інтеграція кліматичних рішень у відновлення та розвиток окремих галузей (енергетика, житлово-комунальне господарство, промисловість, сільське та лісове господарства та ін.), інфраструктури, населених пунктів і інших територій, та у відповідні стратегії, програми і плани; – зниження ризиків природних катастроф гідрометеорологічного походження.

Очікувані результати:

- упорядковано зони санітарної охорони водозабору питного водопостачання;
- покращено санітарно-епідеміологічний стан регіону та надано споживачам якісні послуги з централізованого водопостачання та водовідведення;
- зросла доступність населення до централізованого водопостачання;
- реалізовано проєкти з будівництва/реконструкції водопровідних і каналізаційних мереж;
- закуплено обладнання для хіміко-бактеріологічних лабораторій питної води та лабораторій водовідведення;
- збудовано регіональні сміттесортувальні і сміттепереробні комплекси;
- організовано роздільне збирання побутових відходів;
- скориговано регіональний план управління відходами у Тернопільській області;
- впроваджено новітні технології та обладнання зі збирання, сортування, транспортування, переробки й утилізації відходів;
- здійснено оцінку ризиків та вразливості населених пунктів Тернопільської області до зміни клімату на виконання операційного плану заходів з реалізації у 2024-2026 роках Стратегії формування та реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2035 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 травня 2024 року № 483-р

– розроблено місцеві плани з адаптації до зміни клімату на рівні районів, територіальних громад, міст, селищ і сіл, на підставі проведеної оцінки ризиків та вразливості до зміни клімату.

Індикатори:

- кількість населених пунктів забезпечених централізованим водопостачанням, одиниць;
- кількість збудованих об'єктів оброблення відходів, одиниць;
- кількість споруджених контейнерних майданчиків, павільйонів та контейнерів для роздільного збирання, одиниць;
- затверджений регіональний план управління відходами в області;
- зменшення обсягу захоронених побутових відходів, %;
- кількість проведених оцінок кліматичних ризиків та вразливості до зміни клімату адміністративно-територіальних одиниць області, одиниць;
- розроблено Стратегію адаптації до змін клімату для Тернопільської області та план заходів з її реалізації;
- кількість проведених оцінок кліматичних ризиків та вразливості до зміни клімату адміністративно-територіальних одиниць області, одиниць.

Оперативна ціль 3.2. Організація оптимальної регіональної системи збалансованого природокористування та охорони довкілля

Біологічне і ландшафтне різноманіття Тернопільщини є її найбільшим багатством. Раціоналізація його природокористування, відтворення природоресурсного потенціалу та формування природостабілізуючої екологічної мережі є невід'ємною складовою збалансованого економічного і соціального розвитку області. Екстенсивне природокористування, нехтування екологічними нормами під час розвитку господарського комплексу області, осушення боліт, зарегулювання стоку річок, розорювання сільськогосподарських угідь призвели до зниження природно-ресурсного потенціалу. Природні ландшафти у найменш зміненому вигляді збереглися на 16,4 % території області. Результатом став процес деградації генетичного фонду живої природи, який спостерігається майже в усіх районах області.

Одним з головних і найдієвіших методів збереження біорізноманіття є створення природоохоронних територій, збереження природних оселищ і видів природної флори та фауни, які мають важливе значення як для суспільства в цілому, так і для кожної людини зокрема. Саме вони забезпечують умови, необхідні для зменшення шкідливого антропогенного впливу на біологічні об'єкти, сприяють збереженню цілісності екологічних систем, у яких можуть підтримуватись природні механізми відносин між біологічними видами, конче потрібними для існування екосистем нашої області.

Створення регіональної природостабілізуючої екологічної мережі дасть змогу об'єднати у цілісну систему землі природно-заповідного фонду, інші природні та напівприродні території. Екомережа сприятиме розв'язанню таких завдань в галузі охорони та відтворення земельних ресурсів, як скорочення площі сільськогосподарських угідь та зменшення ступеню їх розораності, удосконалення структури сільськогосподарських угідь та їх збагачення природними компонентами, обмеження інтенсивного використання екологічно вразливих земель.

Основні завдання досягнення оперативної цілі 3.2. „Організація оптимальної регіональної системи збалансованого природокористування та охорони довкілля” та напрями їх реалізації

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації проєктів
<p>3.2.1. Стабілізація природного середовища проживання населення, максимальне збереження і відновлення ландшафтного і біотичного різноманіть, підтримання належного стану відновлених природних ландшафтів і урбанізованих екосистем</p>	<ul style="list-style-type: none"> – забезпечення інтегрованого сталого розвитку територіальних громад з урахуванням інтересів майбутніх поколінь; – впровадження ефективних заходів збереження і відновлення біологічного і ландшафтного різноманіття; - відтворення, покращання умов довкілля, формування економічно й екологічно збалансованої ландшафтно-території; – формування мережі природоохоронних територій для збереження особливо цінних природних комплексів і об'єктів; – запровадження європейських принципів збереження, невиснажливого використання та відтворення біорізноманіття; – підтримання належного стану відновлених природних ландшафтів і урбанізованих екосистем; – відновлення (ренатуралізація) порушених природних комплексів в процесі господарського освоєння території області; – відновлення та оздоровлення водних екосистем та навколводних ландшафтів, поліпшення якості поверхневих вод; – збільшення лісистості області шляхом створення захисних лісових насаджень на еродованих землях, залісення з урахуванням режимів територій та об'єктів природно-заповідного фонду малопродуктивних та деградованих земель, ярів, балок, берегів річок та водойм усіма лісокористувачами, в тому числі і місцевими радами; – реалізація за міжнародними стандартами лісівничих проєктів, спрямованих на збільшення обсягів накопичення вуглецю у лісовій рослинності на землях лісового фонду, самозаліснених ділянках та ділянках лісорозведення; – створення екологічно безпечних умов для проживання населення. – формування системи управління територіальної громади в екологічному, кліматичному, безпековому та просторовому вимірах; – покращення екологічної ситуації на території громади; - організація системи оптимального природокористування на території громади; впливу на довкілля.
<p>3.2.2. Створення та забезпечення функціонування системи екологічного менеджменту на рівні територіальних громад та моніторингу довкілля області</p>	<ul style="list-style-type: none"> – створення регіонального центру моніторингу довкілля; – удосконалення та розширення мережі спостереження за станом довкілля, у тому числі створення мережі стаціонарних автоматизованих пунктів спостереження за станом атмосферного повітря та водних ресурсів в області; – оцінювання та прогнозування змін стану довкілля; – врахування результатів моніторингу довкілля при стратегічному плануванні місцевого розвитку; – забезпечення населення, органів місцевого самоврядування, органів виконавчої влади достовірною інформацією про стан довкілля в онлайн-режимі; – впорядкування процесу обміну інформацією за показниками та термінами надання екологічної інформації між суб'єктами державної системи моніторингу довкілля;

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації проєктів
	<ul style="list-style-type: none"> – своєчасне вжиття заходів з усунення негативних наслідків антропогенного – формування системи управління територіальної громади в екологічному, кліматичному, безпековому та просторовому вимірах; – підвищення екологічної компетентності спеціалістів органів місцевого самоврядування; – здійснення контролю за додержанням природоохоронного законодавства, використанням і охороною природних ресурсів, відтворенням лісів.

Очікувані результати:

- розроблено схему екологічної мережі територіальних громад та враховано її для розроблення усіх видів проєктної документації при здійсненні землеустрою, розробці містобудівної документації, а також здійсненні господарської та іншої діяльності;
- створено нові та розширено існуючі території та об'єкт природно-заповідного фонду;
- встановлено в натурі (на місцевості) межі територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- здійснено заходи з консервації деградованих та малопродуктивних земель;
- створено захисні лісові насадження на еродованих землях, залісення з урахуванням режимів територій та об'єктів природно-заповідного фонду малопродуктивних та деградованих земель, ярів, балок, берегів річок та водойм усіма лісокористувачами, в тому числі і місцевими радами;
- розроблено проєкти реконструкції відновлення урбанізованих екосистем (лісопарків, парків, скверів, зелених насаджень тощо);
- удосконалено та розширено мережу спостереження за станом довкілля, у тому числі створення мережу стаціонарних автоматизованих пунктів спостереження за станом атмосферного повітря та одних ресурсів в області;
- забезпечено функціонування системи екологічного менеджменту на рівні територіальних громад
- розроблено стратегічні документи щодо планування діяльності громад на засадах сталого розвитку.

Індикатори:

- кількість розроблених схем формування екологічної мережі територіальних громад, одиниць;
- частка територій та об'єктів природно-заповідного фонду у загальній площі області, відсотків;
- площа відновлених екосистем, га.;
- площа рекультивованих земель та земель, на яких здійснюються заходи з консервації, тис. га.;
- розроблення проєктів утримання та реконструкції парків пам'яток садово-паркового мистецтва, одиниці /га
- розроблення проєктів утримання та реконструкції парків пам'яток садово-паркового мистецтва, га;
- встановлення пунктів спостереження за станом атмосферного повітря одиниць;
- створення підрозділів з питань збереження довкілля і природних ресурсів на рівні територіальних громад, одиниць;
- кількість розроблених (оновлених) програм охорони навколишнього природного середовища територіальних громад, одиниць;
- кількість розроблених екологічних паспортів громад, одиниць.

Оперативна ціль 3.3. Енергонезалежність та енергоефективність регіону

Тернопільська область на сучасному етапі відноситься до регіонів-лідерів (3 позиція в Україні) за кількістю встановлених сонячних електростанцій у приватних домогосподарствах (СЕС), а також щодо інших об'єктів ВДЕ. Зазначений тренд потребує уваги та посилення у середньостроковій перспективі.

Водночас для енергетики регіону характерні такі традиційні проблеми як: надмірна енергоємність (кількість витраченої енергії на виробництво одиниці продукції) продукції промислових підприємств; велика залежність виробництва теплової енергії від імпортованого природного газу (більше 60 %); надзвичайна низька ефективність та зношеність котельного обладнання та систем тепlopостачання на об'єктах комунальної теплоенергетики.

Основними напрямками впровадження енергоефективних заходів в області повинні стати: проведення модернізації об'єктів комунального господарства, у тому числі, переведення котелень, що обслуговують об'єкти соціальної сфери, на використання відновлювальних джерел енергії та альтернативних видів палива; проведення термомодернізації та реновації будівель, установ та організацій бюджетної сфери; впровадження електричного теплоаккумуляційного обігріву та гарячого водопостачання у бюджетних установах; використання альтернативних та відновлювальних джерел енергії; впровадження системи енергетичного менеджменту.

Впровадження розумних електромереж та розвитку розподіленої генерації є одним із першочергових завдань для територіальних громад з метою забезпечення енергетичної безпеки та підвищення енергоефективності.

Основні завдання досягнення оперативної цілі 3.3. „Енергонезалежність та енергоефективність регіону” та напрями їх реалізації

Завдання	Потенційно можливі сфери реалізації проєктів
3.3.1. Диверсифікація теплової та електричної енергії на основі смарт-грід технології	<ul style="list-style-type: none"> – впровадження блочно-модульних котельень, когенераційних установок; – розробка інноваційних комплексів для генерації електричної енергії на базі біотеплогенераторів, що працюють на нестандартизованому біопаливі місцевого походження для систем розподільної зеленої енергетики (Smart Grid технології); – генерація „зеленої” теплової енергії; – заміщення споживання природного газу.
3.3.2. Розвиток системи енергоменеджменту в територіальних громадах	<ul style="list-style-type: none"> – створення системи енергомоніторингу із впровадження (застосуванням) дистанційної передачі даних спожитих енергетичних ресурсів; – впровадження енергетичного менеджменту (в тому числі дистанційний облік споживання енергоносіїв, встановлення датчиків температури, вологості, освітлення тощо); – проведення енергетичного аудиту (сертифікації енергетичної ефективності) будівель та споруд бюджетної сфери; – оптимізація структури споживання енергоресурсів, налагодження енергоефективної експлуатації споруд, будівель; – посилення відповідальності суб'єктів господарювання за нераціональне використання паливно-енергетичних ресурсів; – залучення спеціалістів та науковців для розроблення муніципальних і регіонального енергетичних планів.
3.3.3. Підтримка розвитку енергетики, в т. ч. розподіленої генерації з використанням установок збереження енергії	<ul style="list-style-type: none"> – встановлення генеруючих установок з використанням енергії сонця для вироблення електричної енергії із установками зберігання енергії; – будівництво установок, що працюють на біогазі; – будівництво установок для виробництва біодизеля та паливного біоетанолу.
3.3.4. Підвищення енергоефективності регіону	<ul style="list-style-type: none"> – заміна та модернізація котельень і котельного обладнання на об'єктах бюджетної сфери та комунальної теплоенергетики на енергоефективні; – впровадження енергосервісу; – проведення заходів з популяризації енергоефективності серед населення, об'єднань співвласників багатоквартирних будинків та житлово-будівельних кооперативів (проведення круглих столів, теле- та радіопередач, публікація матеріалів у засобах масової інформації); – проведення термомодернізації та енергомодернізації ОСББ, житлових будинків, об'єктів соціальної сфери, будівель та установ.

Очікувані результати:

- забезпечення електричною та тепловою енергією об'єктів державної та комунальної власності;
- формування напрямків комплексного розвитку сектору енергетики в області;
- зниження частки електричної енергії у спожитих енергоресурсах;
- забезпечення енергонезалежності області;
- зросла частка місцевих енергетичних ресурсів в структурі споживання;
- скорочення видатків місцевих бюджетів на оплату енергоносіїв;
- зросла ефективність використання енергоресурсів;

– у населення сформоване свідоме ставлення до раціонального споживання енергоресурсів.

Індикатори:

– кількість проєктів з розробки інноваційних комплексів для генерації електричної енергії потужністю 500- 1000 кВт на базі біотеплогенераторів, що працюють на нестандартизованому біопаливі місцевого походження для систем розподільної зеленої енергетики (Smart Grid технології), одиниць в рік;

– кількість реалізованих проєктів з встановлення когенераційних установок для забезпечення електричною та тепловою енергією об'єктів державної і комунальної власності, одиниць в рік;

– кількість впроваджених систем енергетичного менеджменту (в тому числі дистанційний облік споживання енергоносіїв, встановлення датчиків температури, вологості, освітлення тощо) на об'єктах бюджетної сфери, одиниць в рік;

– кількість розроблених енергетичних планів (регіонального та місцевих), одиниць в рік;

– кількість реалізованих проєктів з використанням енергії сонця для вироблення електричної енергії із установками зберігання енергії, в тому числі у громадських та адміністративних будівлях, одиниць в рік;

– кількість реалізованих проєктів з будівництва установок, що працюють на біогазі, біодизелі, паливному біоетанолі, одиниць в рік;

– кількість термомодернізованих будівель і споруд бюджетної сфери, осбб, одиниць в рік.

6. СИСТЕМА МОНІТОРИНГУ ТА ОЦІНЮВАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ

6.1. Моніторинг реалізації Стратегії і виконання Плану заходів

Впровадження Стратегії здійснюватиметься на основі партнерства, координації та узгодження діяльності всіх основних учасників цього процесу, шляхом розроблення та виконання планів реалізації Стратегії. Водночас, пріоритетні напрями та стратегічні цілі розвитку області конкретизуватимуться у щорічних регіональних програмах розвитку, спрямованих на вирішення інвестиційних завдань регіональної стратегії.

Реалізація Стратегії здійснюватиметься через виконання комплексу організаційних, фінансових та інформаційних заходів, які будуть впроваджуватися суб'єктами регіонального розвитку області відповідно до плану заходів з реалізації Стратегії, регіональних програм, узгоджених із Стратегією, а також рішень органів місцевого самоврядування, що приймаються для досягнення стратегічних цілей.

Виконання Стратегії здійснюватиметься в рамках програмного циклу (етапу), передбаченого планом заходів з реалізації Стратегії.

План заходів з реалізації Стратегії містить:

- середньострокові організаційні, правові та інші заходи, необхідні для реалізації регіональної стратегії;
- строки здійснення заходів та відповідальних за їх здійснення;
- індикатори оцінювання здійснення заходів та їх цільові значення;
- індикативні обсяги і джерела фінансування;
- регіональні програми розвитку, спрямовані на вирішення інвестиційних завдань регіональної стратегії.

Фінансове забезпечення реалізації Стратегії здійснюватиметься за рахунок:

- коштів державного бюджету України, зокрема, державного фонду регіонального розвитку, галузевих державних цільових програм, субвенцій та інших трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам;
- коштів місцевих бюджетів;
- міжнародної технічної допомоги Європейського Союзу, міжнародних фінансових організацій;
- коштів інвесторів, власних коштів підприємств;
- кошти інших джерел, не заборонених законодавством.

Моніторинг реалізації Стратегії і виконання Плану заходів проводиться Тернопільською обласною державною адміністрацією щороку на підставі офіційної державної статистичної інформації, інформації органів, відповідальних за здійснення заходів і реалізації проектів регіонального розвитку, та інших суб'єктів державної регіональної політики.

Моніторинг реалізації Стратегії і виконання Плану заходів проводиться шляхом:

- відстеження, вимірювання та аналізу відхилення показників фактичних результатів від цільових (проміжних) індикаторів досягнення цілей, визначених Стратегією;
- порівняння фактично отриманих значень індикаторів здійснення заходів і їх значень, визначених Планом заходів.

Департамент економічного розвитку і торгівлі Тернопільської обласної державної адміністрації, на основі інформації, отриманої від органів, відповідальних за здійснення заходів і реалізацію проектів регіонального розвитку, аналізує рівень досягнення цільових (проміжних) індикаторів досягнення цілей, визначених Стратегією, та стан виконання Плану заходів (у тому числі регіональних програм розвитку) за відповідний період і готує моніторинговий звіт про реалізацію Стратегії та моніторинговий звіт про виконання Плану заходів у формі, визначеній додатками

1, 2 Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу реалізації зазначених стратегій і планів заходів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 04.08.2023 №816.

Моніторинг реалізації Стратегії і виконання Плану заходів може проводитися, зокрема, з використанням інформаційно-комунікаційної системи — єдиної геоінформаційної системи здійснення моніторингу та оцінювання розвитку регіонів і територіальних громад.

Тернопільська обласна державна адміністрація подає моніторинговий звіт про реалізацію Стратегії та моніторинговий звіт про виконання Плану заходів для затвердження Тернопільській обласній раді до 1 березня року, наступного за звітним періодом.

Тернопільська обласна державна адміністрація оприлюднює затверджений моніторинговий звіт на своєму офіційному веб-сайті.

6.2. Оцінювання результатів реалізації Стратегії та виконання Плану заходів

Оцінювання результатів реалізації Стратегії та виконання Плану заходів проводиться Тернопільською обласною державною адміністрацією після завершення строку їх реалізації (за результатами виконання першого та другого етапів реалізації Стратегії (внутрішнє оцінювання) та після завершення реалізації Стратегії (зовнішнє оцінювання)) шляхом оцінювання індикаторів досягнення цілей, результативності, ефективності та впливу виконання регіональної стратегії розвитку і плану заходів на розвиток регіону та територіальних громад з метою прийняття в подальшому необхідних управлінських рішень та необхідних коригувань.

Оцінювання здійснюється на підставі моніторингових звітів про реалізацію Стратегії та про виконання Плану заходів з її реалізації за відповідний період, офіційної державної статистичної інформації, інформації органів, відповідальних за здійснення заходів і реалізацію проектів регіонального розвитку, та інших суб'єктів державної регіональної політики.

За результатами внутрішнього оцінювання Тернопільська обласна державна адміністрація готує відповідний звіт, за визначеною нею формою, який подає для затвердження Тернопільській обласній раді до 1 червня року, який настає після завершення відповідного етапу реалізації регіональної стратегії.

Тернопільська обласна державна адміністрація протягом п'яти робочих днів після затвердження звіту забезпечує його розміщення на своєму офіційному веб-сайті.

Зовнішнє оцінювання реалізації Стратегії проводиться Тернопільською обласною державною адміністрацією із залученням незалежних організацій (експертів) протягом року після завершення реалізації Стратегії. Звіт за результатами зовнішнього оцінювання реалізації Стратегії розміщується на офіційному веб-сайті Тернопільської обласної державної адміністрації.

Таблиця 6.1. Базові, проміжні та цільові значення індикаторів досягнення цілей, визначених Стратегією розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки

Найменування оперативної цілі Стратегії	Найменування індикатора, одиниця виміру	Джерело інформації	Базове значення індикатора на 2023 рік	Проміжне значення індикатора на 2024 рік	Проміжне значення індикатора на 2025 рік	Проміжне значення індикатора на 2026 рік	Цільове значення індикатора на 2027 рік
Стратегічна ціль 1. „Розвиток людського капіталу та підвищення стандартів життя населення”							
1.1. Підвищення якості послуг сфери охорони здоров'я, реабілітації, фізичного та ментального відновлення	Загальний коефіцієнт смертності на 1 тис. осіб наявного населення	Комунальне некомерційне підприємство „Тернопільський обласний інформаційно-аналітичний центр медичної статистики” Тернопільської обласної ради	12,8	12,7	12,6	12,5	12,4
	Загальний коефіцієнт народжуваності, на 1 тис. осіб наявного населення	Комунальне некомерційне підприємство „Тернопільський обласний інформаційно-аналітичний центр медичної статистики” Тернопільської обласної ради	5,2	5,2	5,3	5,4	5,5
	Укомплектованість закладів охорони здоров'я лікарями, %	Комунальне некомерційне підприємство „Тернопільський обласний інформаційно-аналітичний центр медичної статистики” Тернопільської обласної ради	83,3	83,1	84	84,5	85
	Кількість проведених кардіохірургічних оперативних втручань, одиниць	Департамент охорони здоров'я ОВА	503	610	630	640	650
	Кількість трансплантацій, одиниць	Департамент охорони здоров'я ОВА	6	1	3	4	5
	Частка населення, охоплених інформаційними кампаніями, відсоток	Департамент охорони здоров'я ОВА	20	30	40	60	80
	Рівень охоплення імунопрофілактикою відповідно до Календаря профілактичних щеплень в Україні за віком під час профілактики десяти	Комунальне некомерційне підприємство „Тернопільський обласний інформаційно-аналітичний центр медичної статистики” Тернопільської обласної ради	83,2	89,55	90	90,5	9,1

	інфекційних захворювань, у відсотках							
	Кількість пацієнтів, які отримали реабілітаційну допомогу на базі реабілітаційних відділень у кластерних та надкластерних закладах охорони здоров'я, осіб	Департамент охорони здоров'я ОВА	2249	2718	3000	3500	4000	
	Кількість відкритих центрів ментального (психічного) здоров'я, одиниць	Департамент охорони здоров'я ОВА	2	5	7	8	9	
	Кількість пацієнтів, які отримали послуги на базі центрів ментального здоров'я, осіб	Департамент охорони здоров'я ОВА	2050	6409	8000	10000	12000	
	Кількість спортсменів збірних команд області, які беруть участь у всеукраїнських змаганнях з олімпійських та неолімпійських видів спорту, осіб	Управління молоді, спорту та іміджевих проєктів ОВА	842	850	900	930	950	
	Кількість учасників з числа осіб з інвалідністю та ветеранів війни у фізкультурно-спортивних заходах щороку, осіб	Управління молоді, спорту та іміджевих проєктів ОВА	70	85	100	110	120	
1.2. Розвиток освітнього та культурного потенціалу	Частка здобувачів повної загальної освіти, які склали національний мультипредметний тест/зовнішнє незалежне оцінювання з української мови і не подолали поріг "склав/не склав"	Департамент освіти і науки ОВА	0,1	0,3	0,3	0,2	0,1	
	Частка здобувачів повної загальної освіти, які склали національний мультипредметний	Департамент освіти і науки ОВА	3,2	10,1	8,2	6,8	4,1	

тест/зовнішнє незалежне оцінювання з математики і не подолали поріг "склав/не склав"							
Частка охоплення дітей віком п'ять років закладами дошкільної освіти	Департамент освіти і науки ОВА	78	85	89	95	100	
Кількість навчальних кабінетів закладів загальної середньої освіти закуплених в рамках реалізації реформи НУШ, одиниць	Департамент освіти і науки ОВА	-	15	25	35	45	
Кількість учнів 10-12 класів, охоплених профільною освітою, осіб	Департамент освіти і науки ОВА	-	-	-	1500	4000	
Частка випускників закладів загальної середньої освіти, які не продовжують навчання, %	Департамент освіти і науки ОВА	49	45	40	35	30	
Кількість дітей, які отримують безкоштовні гарячі обіди, тис.осіб	Департамент освіти і науки ОВА	63,7	76,8	78,8	79,8	80,9	
Кількість класів безпеки, одиниць	Департамент освіти і науки ОВА	62	138	180	240	300	
Кількість дітей, охоплених інклюзивним навчанням, осіб	Департамент освіти і науки ОВА	998	1341	1400	1450	1500	
Кількість закуплених шкільних автобусів, зокрема спеціально обладнаних для перевезення маломобільних груп населення, одиниць	Департамент освіти і науки ОВА	198	221	231	241	251	
Частка дітей сільської місцевості, для яких організовано підвезення шкільними автобусами до місця навчання і додому, %	Департамент освіти і науки ОВА	62,2	76,5	86,5	97,2	100	

	до загальної кількості учнів, які того потребують							
	Кількість багатофункціональних культурно-мистецьких просторів	Департамент культури та туризму ОВА	4	5	6	8	10	
	Частка населення, охопленого культурними послугами, %	Департамент культури та туризму ОВА	70	75	80	85	90	
	Кількість виявлених та інвентаризованих об'єктів нематеріальної культурної спадщини	Департамент культури та туризму ОВА	3	6	8	9	10	
	Кількість виявлених та інвентаризованих об'єктів культурної спадщини (археологія, історія, монументальне мистецтво, архітектура)	Департамент культури та туризму ОВА	2119	2132	2142	2152	2167	
	Кількість молоді, яка брала участь у заходах, спрямованих на підвищення рівня культури волонтерства серед молоді, осіб	Управління молоді, спорту та іміджевих проєктів ОВА	1710	1810	1910	1910	1910	
	Кількість населення області, що залучена до заходів (проєктів) національно-патріотичного виховання, осіб	Управління молоді, спорту та іміджевих проєктів ОВА	3315	3535	19150	19150	19150	
	Кількість населення області, що залучена до заходів (проєктів) військово-патріотичного виховання, осіб	Управління молоді, спорту та іміджевих проєктів ОВА	8910	9515	13000	13000	13000	
	Кількість населення області, що залучена до заходів (проєктів) з розвитку пластового руху, осіб	Управління молоді, спорту та іміджевих проєктів ОВА	2000	2700	3000	3000	3000	
1.3.	Забезпечення доступності соціальних, адміністративних послуг та	рівень охоплення соціальними послугами (співвідношення кількості	Департамент соціального захисту населення ОВА, територіальні громади	98	99	100	100	100

розбудова інклюзивного середовища	отримувачів до кількості потребуючих), %;						
	Кількість новостворених територіальних підрозділів/віддалених робочих місць ЦНАП, од.	Департамент економічного розвитку і торгівлі ОВА	139	172	193	212	232
	Кількість осіб, яким надано компенсацію відсоткової ставки за іпотечним кредитом окремим категоріям громадян – учасниками програми „єОселя”, осіб	Департамент соціального захисту населення ОВА	-	-	5	5	5
	Кількість осіб з інвалідністю з числа внутрішньо переміщених, які забезпечені стаціонарним доглядом	Департамент соціального захисту населення ОВА	20	30	50	50	50
	Кількість осіб, охоплених просвітницькими кампаніями щодо зниження гендерних стереотипів і зниження толерантності до гендерно-зумовленого насильства, тис.осіб	Департамент соціального захисту населення ОВА	74	90	100	100	100
	Частка дітей - сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, влаштованих до сімейних форм виховання дітей, від загальної кількості таких дітей; у відсотках від потреби, %	Служба у справах дітей ОВА	93	93,5	94	94,5	95
	Частка дітей, забезпечених послугою патронату над дитиною, у відсотках від потреби, %	Служба у справах дітей ОВА	10	25	30	40	50

	Рівень доступності об'єктів фізичного оточення, відсотків	Департамент архітектури, містобудування, житлово-комунального господарства та енергозбереження ОВА	28	26	31,5	33	34,5
1.4. Розвиток сектору безпеки та цивільного захисту	Забезпечення укриттями населення, (%)	Департамент з питань оборонної роботи, цивільного захисту населення та взаємодії з правоохоронними органами ОВА	30	32	40	50	60
	Кількість захисних споруд ЦЗ, що облаштовані засобами, які забезпечують доступ осіб з інвалідністю, (одиниць)	Департамент з питань оборонної роботи, цивільного захисту населення та взаємодії з правоохоронними органами ОВА	15	30	69	90	120
	Кількість пожежно-рятувальних підрозділів для забезпечення місцевої (добровільної) пожежної охорони в територіальних громадах, з урахуванням часу прибуття до місця виклику не більше 20 хвилин, одиниць	Департамент з питань оборонної роботи, цивільного захисту населення та взаємодії з правоохоронними органами ОВА	57	69	77	97	101
	Частка модернізованих місцевих автоматизованих систем централізованого оповіщення, (%)	Департамент з питань оборонної роботи, цивільного захисту населення та взаємодії з правоохоронними органами ОВА	35	37	50	53	57
	Кількість поліцейських станцій в територіальних громадах області, одиниць	Департамент з питань оборонної роботи, цивільного захисту населення та взаємодії з правоохоронними органами ОВА	42	47	50	53	55
	Кількість камер відеоспостереження на	Департамент з питань оборонної роботи,	55	77	87	97	107

	автошляхах та в населених пунктах області в рамках проєкту „Безпечне місто”, одиниць	цивільного захисту населення та взаємодії з правоохоронними органами ОВА						
	Кількість консультаційних пунктів для надання населенню за місцем проживання інформації з питань цивільного захисту та забезпечення їх функціонування відповідно до потреб територіальних громад, одиниць	Департамент з питань оборонної роботи, цивільного захисту населення та взаємодії з правоохоронними органами ОВА	466	476	486	496	508	
	Кількість осіб, залучених до програми підготовки широких верст населення області до національного спротиву, осіб	Департамент з питань оборонної роботи, цивільного захисту населення та взаємодії з правоохоронними органами ОВА	2820	3236	3600	3950	4280	
Стратегічна ціль 2. Підвищення конкурентоспроможності регіону та зміцнення спроможності громад								
2.1. Розвиток смарт-спеціалізації регіону	Кількість органічних операторів, одиниць	Департамент агропромислового розвитку ОВА	9	9	11	14	16	
	Збільшення виробництва нового продукту із залученням інноваційних технологій, %	Департамент агропромислового розвитку ОВА	2	3	5	8	10	
	Темп зміни обсягу виробництва світлотехнічної продукції в області, % до попереднього року	Головне управління статистики у Тернопільській області, департамент економічного розвитку і торгівлі ОВА	39,4	12	15	13	10	
	Кількість випускників закладів вищої освіти з природничого, інженерного, технологічного напрямків, осіб	Департамент освіти і науки ОВА	500	509	520	530	540	
2.2. Стимулювання розвитку економіки сільських територій	Продукція сільського господарства у господарствах усіх категорій	Головне управління статистики у Тернопільській області	52577,5	52630,0	52787,9	52840,6	52893,5	

	(у постійних цінах 2021 року), млн гривень						
	Виробництво продукції сільського господарства на одну особу населення. грн.	Головне управління статистики у Тернопільській області	51501,1	51598,0	51752,8	51804,5	51856,3
	Питома вага виробництва продукції тваринництва сільськогосподарськими підприємствами у виробництві валової продукції тваринництва всіма категоріями господарств області, %	Департамент агропромислового розвитку ОВА	43,6	47,3	47,6	47,9	48
	Площа плодкових та ягідних насаджень, га	Департамент агропромислового розвитку ОВА	169,5	200	250	290	340
	Площа під енергетичними культурами, га	Департамент агропромислового розвитку ОВА	11	11,6	14,3	14,9	18
	Кількість сільськогосподарських кооперативів, одиниць	Департамент агропромислового розвитку ОВА	113	113	115	118	122
	Кількість сімейних ферм, одиниць	Департамент агропромислового розвитку ОВА	17	18	22	26	32
2.3. Залучення інвестицій та розвиток підприємництва в територіальних громадах, розвиток багаторівневого врядування	Обсяг залучених капітальних інвестицій, млрд. гривень	Головне управління статистики у Тернопільській області	11,8	12,1	12,9	13,5	14,2
	Кількість індустріальних парків, внесених до Реєстру індустріальних (промислових) парків, одиниць	Департамент економічного розвитку і торгівлі ОВА, ОМС, суб'єкти господарювання	3	4	5	7	8
	Темп зміни обсягу виробництва промислової продукції, % до попереднього року	Департамент економічного розвитку і торгівлі ОВА	115,4	119,1	108,7	106,0	107,5
	Кількість діючих суб'єктів підприємництва у розрахунку на 10 тис. осіб	Головне управління статистики у Тернопільській області (розрахункові дані)	413	419	423	427	430

	наявного населення, одиниць						
	Кількість нових зареєстрованих суб'єктів господарювання (прибуткові), одиниць за рік	Департамент економічного розвитку і торгівлі ОВА	6819	6128	6180	6250	6300
	Кількість реалізованих бізнес-ініціатив ветеранами та членами їх сімей, одиниць	Тернопільський обласний центр зайнятості, структурні підрозділи ОВА	9	37	38	40	42
	Індекс споживчих цін (до грудня попереднього року), %	Головне управління статистики у Тернопільській області,	104,4	112,6	108,1	107,2	106,9
	Темп зміни обсягу виробництва оборонної продукції в області, % до попереднього року	Головне управління статистики у Тернопільській області, департамент економічного розвитку і торгівлі ОВА	12,1	9,8	10,2	8,5	10,0
	Темп зміни обсягу експорту товарів, % до попереднього року	Головне управління статистики у Тернопільській області	-12	10	11	14	14
	Кількість укладених партнерських угод / меморандумів, одиниць	Управління міжнародного економічного співробітництва та інвестиційних проектів ОВА	90	95	101	108	116
	Кількість проєктів міжнародної технічної допомоги, які забезпечені співфінансуванням, одиниць	Управління міжнародного економічного співробітництва та інвестиційних проектів ОВА	-	-	4	4	4
	Кількість представників ОМС, які пройшли підвищення кваліфікації у сфері проєктного менеджменту, осіб	Управління міжнародного економічного співробітництва та інвестиційних проектів ОВА	20	30	45	55	60
	Забезпеченість територій містобудівною документацією регіонального та місцевого рівнів (крім детальних планів), розробленою після 2010 року, %:	Департамент архітектури, містобудування, житлово-комунального господарства та енергозбереження ОВА					

	- схема планування території області; - схеми планування території районів; - комплексні плани просторового розвитку територій територіальних громад; - генеральні плани міст; - генеральні плани селищ; - генеральні плани сіл		100 0 0 33 27 4	100 0 0 33 27 4	100 0 9 44 33 5	100 30 18 55 44 6	100 60 27 61 61 7
	Частка територіальних громад області з наявними стратегіями розвитку, %	Департамент економічного розвитку і торгівлі ОВА	51	58	60	88	100
2.4. Розвиток туристичної індустрії	Кількість впроваджених туристичних маршрутів та туристичних продуктів (штук)	Департамент культури та туризму ОВА	2	7	2	2	2
	Обсяг туристичного збору (тис. грн)	Головне управління державної казначейської служби України у Тернопільській області	1548,3	1551,0	1554,0	1557,0	1600,0
2.5. Оновлення системи підготовки кадрів у відповідності до потреб регіональної економіки	Кількість мешканців, які пройшли підготовку/перекваліфікацію, осіб	Тернопільський обласний центр зайнятості	711	1019	1200	1250	1300
	Кількість ВПО / ветеранів, які пройшли перепідготовку/перекваліфікацію, осіб	Тернопільський обласний центр зайнятості	38/5	98/4	105/50	110/70	120/90
	Кількість угод, укладених з роботодавцями про організацію та здійснення дуальної форми здобуття освіти, студентських договорів про дуальну освіту, одиниць	Департамент освіти і науки ОВА	10	12	15	17	20
	Кількість здобувачів дуальної освіти, осіб	Департамент освіти і науки ОВА	-	65	80	100	120

	Кількість закладів професійної освіти, які практикують дуальну форму навчання, одиниць	Департамент освіти і науки ОВА	-	3	4	5	5
	Кількість навчально-практичних центрів, створених на базі закладів професійної (професійно-технічної) освіти, одиниць	Департамент освіти і науки ОВА	12	15	17	19	21
	Кількість відкритих нових спеціальностей в закладах професійно-технічної освіти, одиниць	Департамент освіти і науки ОВА	1	2	4	5	6
	Частка здобувачів освіти закладів загальної середньої освіти, які після 9 класу вступають у заклади професійної освіти, %	Департамент освіти і науки ОВА	12	15	16	18	20
2.6. Розвиток дорожньо-транспортної, логістичної та цифрової інфраструктури	Відновлено капітальним та поточним ремонтами обласні та районні дороги, %	Департамент капітального будівництва ОВА	15	5	5	40	50
	Кількість мультимодальних терміналів, шт.	Управління розвитку інфраструктури ОВА	-	-	1	2	3
	Впровадження GPS трекерів, %	Управління розвитку інфраструктури ОВА	10	10	50	75	100
	Підключення домогосподарств до широкосмугового інтернету у сільській місцевості, %	Департамент цифрової трансформації Тернопільської ОВА	62	65	70	75	80
	Розширення покриття мобільним зв'язком (4G) території області, % площі	Департамент цифрової трансформації Тернопільської ОВА	72	76	83	87	91
	Кількість транспортних засобів, пристосованих для перевезення осіб з інвалідністю, шт.	Управління розвитку інфраструктури ОВА	98	148	170	180	200
	Впровадження автоматизованої системи обліку оплати проїзду, %	Управління розвитку інфраструктури ОВА	-	-	50	75	100

	Підвищення базових цифрових навичок та комп'ютерної грамотності для всіх суспільних груп населення області, %	Департамент цифрової трансформації ОВА	52	58	62	69	83
	Відкриття нових цифрових безбар'єрних територіальних центрів в області (кількість нових центрів), одиниць	Департамент цифрової трансформації ОВА	2	5	8	12	17
Стратегічна ціль 3 „Захист довкілля та стала енергетика”							
3.1. Створення комфортного та дружнього до довкілля простору регіону	кількість населених пунктів забезпечених централізованим водопостачанням, одиниць	Департамент архітектури, містобудування, житлово-комунального господарства та енергозбереження ОВА	83	86	88	90	92
	кількість збудованих об'єктів оброблення відходів, одиниць	Управління екології та природних ресурсів ОВА	-	-	1	2	3
	Кількість споруджених контейнерних майданчиків, павільйонів та контейнерів для роздільного збирання, одиниць	Управління екології та природних ресурсів ОВА	529 кон-тейнерів	310 кон-тейнерів	202 май-данчики, 808 кон-тейнерів	414 май-данчиків, 1656 кон-тейнерів	616 май-данчиків, 2464 кон-тейнерів
	Затверджений регіональний план управління відходами в області, одиниць	Управління екології та природних ресурсів ОВА	-	-	-	1	-
	Зменшення обсягу захоронених побутових відходів, %	Управління екології та природних ресурсів ОВА	75	70	65	60	55
	Розроблено Стратегію адаптації до змін клімату для Тернопільської області та план заходів з її реалізації, одиниць	Управління екології та природних ресурсів ОВА	-	-	1	-	1
	Кількість проведених оцінок кліматичних ризиків та вразливості до зміни клімату адміністративно-	Управління екології та природних ресурсів ОВА	-	-	1	2	2

	територіальних одиниць області, одиниць							
3.2. Організація оптимальної регіональної системи збалансованого природокористування та охорони довкілля	Кількість розроблених схем формування екологічної мережі територіальних громад, одиниць	Управління екології та природних ресурсів ОВА	1	1	3	5	7	
	Частка територій та об'єктів природно-заповідного фонду у загальній площі області, відсотків	Управління екології та природних ресурсів ОВА	8,95	8,97	9,0	9,5	10,0	
	Площа відновлених екосистем, гектарів	Управління екології та природних ресурсів ОВА	26,5	51	76	101	125	
	Площа рекультивованих земель та земель, на яких здійснюються заходи з консервації, тис. гектарів	Управління екології та природних ресурсів ОВА	-	12,045	12,08	13,03	13,10	
	Встановлення на місцевості меж (у натурі) територій та об'єктів природно-заповідного фонду (тис. га)	Управління екології та природних ресурсів ОВА	61,05	61,2	61,464	61,964	62,464	
	Розроблення проектів утримання та реконструкції парків пам'яток садово-паркового мистецтва, одиниці /га	Управління екології та природних ресурсів ОВА	2/37,0	3/43,4	4/51,4	5/51,9	6/57,9	
	Встановлення пунктів спостереження за станом атмосферного повітря, одиниць	Управління екології та природних ресурсів ОВА	-	-	1	-	1	
	Створення підрозділів з питань збереження довкілля і природних ресурсів на рівні територіальних громад, одиниць	Управління екології та природних ресурсів ОВА	1	1	25	50	55	
Кількість розроблених (оновлених) програм охорони навколишнього природного середовища	Управління екології та природних ресурсів ОВА	5	5	20	25	55		

	територіальних громад, одиниць							
	Кількість розроблених екологічних паспортів громад, одиниць	Управління екології та природних ресурсів ОВА	-	-	4	10	14	
3.3. Енергонезалежність та енергоефективність регіону	Кількість проєктів з розробки інноваційних комплексів для генерації електричної енергії потужністю 500-1000 кВт на базі біотеплогенераторів, що працюють на нестандартизованому біопаливі місцевого походження для систем розподільної зеленої енергетики (Smart Grid технології), одиниць в рік	Департамент архітектури, містобудування, житлово-комунального господарства та енергозбереження ОВА	-	-	-	1	2	
	Кількість реалізованих проєктів з встановлення когенераційних установок для забезпечення електричною та тепловою енергією об'єктів державної і комунальної власності, одиниць в рік	Департамент архітектури, містобудування, житлово-комунального господарства та енергозбереження ОВА	2	7	4	4	4	
	Кількість впроваджених систем енергетичного менеджменту (в тому числі дистанційний облік споживання енергоносіїв, встановлення датчиків температури, вологості, освітлення тощо) на об'єктах бюджетної сфери, одиниць в рік	Департамент архітектури, містобудування, житлово-комунального господарства та енергозбереження ОВА	361	361	100	100	100	
	Кількість розроблених енергетичних планів (регіонального та місцевих), одиниць в рік	Департамент архітектури, містобудування, житлово-комунального господарства та енергозбереження ОВА	-	-	2	3	2	
	Кількість реалізованих проєктів з використанням	Департамент архітектури, містобудування, житлово-	9	9	50	50	50	

	енергії сонця для вироблення електричної енергії із установками зберігання енергії, в тому числі у громадських та адміністративних будівлях, одиниць в рік	комунального господарства та енергозбереження ОВА					
	Кількість реалізованих проєктів з будівництва установок, що працюють на біогазі, біодизелі, паливному біоетанолі, одиниць в рік	Департамент архітектури, містобудування, житлово-комунального господарства та енергозбереження ОВА	3	3	2	2	2
	Кількість термомодернізованих будівель і споруд бюджетної сфери, ОСББ, одиниць в рік	Департамент архітектури, містобудування, житлово-комунального господарства та енергозбереження ОВА	31	31	9	9	10

7. УЗГОДЖЕНІСТЬ СТРАТЕГІЇ З ПРОГРАМНИМИ ДОКУМЕНТАМИ ТА ОСНОВНИМИ АСПЕКТАМИ РОЗВИТКУ ОБЛАСТІ

Національна система стратегічного планування має базуватися на узгодженій системі координації процесів стратегічного планування на центральному, регіональному та місцевому рівнях. Розроблена Стратегія розвитку Тернопільської області на період 2021-2027 років відповідає принципам, пріоритетам, стратегічним цілям та завданням державної регіональної політики України та процесам державного стратегічного планування розвитку окремих секторів економіки країни.

Під час актуалізації Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021- 2027 роки враховані ключові аспекти оновленої Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки, в якій визначено 3 стратегічні цілі:

1. Формування згуртованої держави в соціальному, гуманітарному, економічному, кліматичному, екологічному, безпековому та просторовому вимірах;
2. Підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів;
3. Розбудова ефективного багаторівневого врядування.

Стратегічні та оперативні цілі ДСРР на 2021-2027 роки	Стратегічні та оперативні цілі Стратегії розвитку Тернопільської області															
	1. РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ МЕШКАНЦІВ	1.1. Підвищення якості послуг сфери охорони здоров'я, реабілітації, фізичного та ментального відновлення	1.2. Розвиток освітнього та культурного потенціалу	1.3. Забезпечення доступності соціальних, адміністративних послуг та розбудова інклюзивного середовища	1.4. Розвиток сектору безпеки та цивільного захисту	2. ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНУ ТА ЗМІЦНЕННЯ СПРОМОЖНОСТІ ГРОМАД	2.1. Розвиток смарт-спеціалізації регіону	2.2. Стимулювання розвитку економіки сільських територій	2.3. Залучення інвестицій та розвиток підприємництва в територіальних громадах, розвиток багаторівневого врядування	2.4. Розвиток туристичної індустрії	2.5. Оновлення системи підготовки кадрів у відповідності до потреб регіональної економіки	2.6. Розвиток дорожньо-транспортної, логістичної та цифрової інфраструктури	3. ЗАХИСТ ДОВКІЛЛЯ ТА СТАЛА ЕНЕРГЕТИКА	3.1. Створення комфортного та дружнього до довкілля простору регіону	3.2. Організація оптимальної регіональної системи збалансованого природо-користування та охорони довкілля	3.3. Енергонезалежність та енергоефективність регіону
2. Підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів	++	++		++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++
2.1. Інфраструктура, стійка до безпекових, соціальних та економічних викликів	++	++	++	+	++	++	++	++	++			++	++			++
2.2. Сильна, спроможна та конкурентоспроможна регіональна економіка				+		++	++	++	++	++	++	++	++	+	+	++
3. Розбудова ефективного багаторівневого врядування	+	+		++	+	+	+	++	+	+		+	+			
3.1. Розвиток інституційної спроможності органів публічної влади з урахування кращих практик ЄС	++	++		++	++	++	+	++	+	+	++	+	+			+
3.2. Розвиток різних форм співробітництва та ефективне управління публічними інвестиціями	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++	++

Зважаючи на те, що Україна приєдналася до глобального процесу забезпечення сталого розвитку та здійснила адаптацію Цілей Сталого Розвитку, важливо визначити рівень взаємозв'язку між цілями Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки та Цілями Сталого Розвитку.

Таблиця 7.2. Зв'язок Цілей Сталого Розвитку та цілей Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки

Цілі Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки Цілі Сталого Розвитку: Україна	Стратегічна ціль 1. РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ТА ПІДВИЩЕННЯ КОСТИ ЖИТТЯ МЕШКАНЦІВ	Стратегічна ціль 2. ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНУ ТА ЗМІЦНЕННЯ СПРОМОЖНОСТІ ГРОМАД	Стратегічна ціль 3. ЗАХИСТ ДОВКІЛЛЯ ТА СТАЛА ЕНЕРГЕТИКА
Ціль 1. Подолання бідності	++	++	+
Ціль 2. Подолання голоду, розвиток сільського господарства	+	+	++
Ціль 3. Міцне здоров'я і благополуччя	++	+	+
Ціль 4. Якісна освіта	++	+	+
Ціль 5. Гендерна рівність	+		+
Ціль 6. Чиста вода та належні санітарні умови	++	+	+
Ціль 7. Доступна та чиста енергія		++	+
Ціль 8. Гідна праця та економічне зростання	++	++	+
Ціль 9. Промисловість, інновації та інфраструктура	+	++	+
Ціль 10. Скорочення нерівності	++	+	++
Ціль 11. Сталий розвиток міст і громад	+	+	++
Ціль 12. Відповідальне споживання та виробництво		++	+
Ціль 13. Пом'якшення наслідків зміни клімату		+	+
Ціль 14. Збереження морських ресурсів			
Ціль 15. Захист та відновлення екосистем суші			+
Ціль 16. Мир, справедливість та сильні інститути	++		+
Ціль 17. Партнерство заради сталого розвитку	++	++	++

*У клітинках ступінь зв'язку окремих цілей відмічається як «++» – сильний зв'язок або «+» – опосередкований зв'язок

Важливо наголосити на існуванні сильного або опосередкованого зв'язку між цілями Стратегії розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки та сімнадцятьма Цілями Сталого Розвитку за переважною більшістю їх компонентів. Це свідчить про те, що розроблена Стратегія відповідає баченню орієнтирів досягнення Україною Цілей Сталого Розвитку на період до 2030 року.